श्रेष्ठि देवचन्द लालभाई पुस्तकोद्धार फण्ड-सुरत

श्री श्रुतस्थविर संदृब्धानि श्रीमन्ति—

उत्तराध्ययनानि

[संस्कृत छाया सहित]

श्री उत्तराध्ययनसूत्र

प्रेरका:

पू. आगमोद्धारक आचार्य श्री आनन्दसागरसूरीश्वराणां
लघुवयस्क शिष्यरत्न श्री सूर्योदयसागरसूरीश्वरा:

: सम्पादकौ :

पू. आगमोद्धारकसूरि शिष्य आचार्य श्री सूर्योदयसागरसूरि
तथा
पू. शासनकंटकोद्धारक आ. श्री हंससागरसूरीश शिष्य शिशु श्री नरेन्द्रसागरसूरीश्वरौ

: प्रकाशक :

श्री देवचन्द लालभाई पुस्तकोद्धार फण्ड
सु...र...त

मूल्य :

श्रेष्ठि देवचन्द लालभाई पुस्तकोद्धार फण्ड-सुरत

श्री श्रुतस्थविर संदृब्धानि श्रीमन्ति—

उत्तराध्ययनानि

[संस्कृत छाया सहित]

श्री उत्तराध्ययनसूत्र

प्रेरकाः

पू. आगमोद्धारक आचार्य श्री आनन्दसागरसूरीश्वराणां
लघुवयस्क शिष्यरत्न श्री सूर्योदयसागरसूरीश्वराः

: सम्पादकौ :

पू. आगमोद्धारकसूरि शिष्य आचार्य श्री सूर्योदय[illegible]

तथा

पू. शासनकंटकोद्धारक आ. श्री हंससागरसूरीश शिष्य शिशु श्री नरेन्द्रसागरसूरीश्वरौ

: प्रकाशक :

श्री देवचन्द लालभाई पुस्तकोद्धार फण्ड
सु...र...त

मूल्य :

: प्रकाशक :
श्री देवचन्द लालभाई जैन
पुस्तकोद्धार फण्ड
सुरत

[वीर सं. २५१८]

: प्राप्तिस्थान :
श्री देवचन्द लालभाई जैन
पुस्तकोद्धार फण्ड
गोपीपुरा, सुरत

[वि. सं. २०४८]

[सने-१९९२]

[आगमोद्धारक सं. ४३]

[मूल्य :

: मुद्रक :
श्री प्रवीणचन्द्र बी. शेठ
विशाल प्रिन्टरी,
सोनगढ-३६४२५०

ગ્રં....થ....પ્ર....સ્તા....વ....ના

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર, ૩૬ અધ્યયનમય છે. પૂ. સ્થવિરમહર્ષિઓએ પ્રભુ મહાવીરદેવની અંતિમ ૧૬ પ્રહરની=સતત બે દિવસની દેશનામાં છેલ્લે જે ૩૬ અપૃષ્ટ વ્યાકરણોને જણાવ્યા તેનું આ ૩૬ અધ્યયનરૂપે સંકલન કરેલ કહેવાય છે. અને આ કારણથી જ દીવાળીના અંતિમ બે દિવસોમાં આ સૂત્રનો બહુધા સ્વાધ્યાય કરાય છે. પૂ. સાધુભગવંતો તથા સાધ્વીજીઓ આ અધ્યયનોનું વાંચન કરે છે તેમજ સભામાં ગૃહસ્થોની પાસે તેનો સારાંશ પણ કહેવાય છે.

આ રીતે આ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર, સર્વ ગચ્છોમાં સ્વાધ્યાય પાઠરૂપે અતિપ્રચલિત છે સાધુ, સાધ્વીજી આદિ વાચનારની સંખ્યા વધી અને મોટા ટાઈપવાળું ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર મળવું દુર્લભ થયું.' ત્યારે પૂ. આગમોધ્ધારક આચાર્યદેવેશ શ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજીમ. શ્રીના શિષ્યરત્ન પૂ. આ. શ્રી સૂર્યોદયસાગર સૂરિજીમહારાજને એક સુવર્ણપળે છાયા વિચાર ઉદ્ભવ્યો કે ' ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર મૂળરૂપે મોટાટાઈપમાં અને નીચે તેની જ સંસ્કૃત છાયા સાથે છપાવવામાં આવે તો સ્વાધ્યાયમાં સહુને સુગમતા રહે.'

આ વિચારને તેઓશ્રીએ–' શ્રી દેવચન્દ લાલભાઈ પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ' ના કાર્યવાહક શ્રીયુત્ મોતીચંદ મગનલાલ ચોકશી મુંબઈવાળાને જણાવી. સોનામાં સુગંધ મળે તેમ તેઓએ પણ તુર્તજ તે વાત વધાવી લીધી ! તેથી આ અંગે સંપાદનકાર્ય કરવાનો ઉત્સાહ જાગતાં પ્રતો-પુસ્તકો ભેગાં કરી સંશોધન કરવાપૂર્વક કાર્યની શરૂઆત કરી.' સારા કાર્યમાં સો વિધન' એ ઉકત્યનુસાર કેટલાક કારણોને લઈ ને વિલંબ થવા પામ્યો છતાં આ ગ્રંથનું સંપાદનકાર્ય પૂર્ણતાની ટોચે પહોંચવા પામેલ છે !

પૂજ્ય આ- શ્રી સૂર્યોદયસાગર સૂરિજીમ શ્રીની સાથે આત્મીયતાનો ગાઢ સબંધ હોવાથી તેઓએ મને સ્નેહથી પ્રૂફસંશોધન અશુદ્ધિસંમાર્જનનું કાર્ય સુપ્રત કર્યું તે અહો ભાગ્ય માનું છું. પૂ. પરમોપકારી શાસનકંટકોદ્ધારક આચાર્ય ગુરૂદેવશ્રી હંસસાગરસૂરીશ્વરજી મ. શ્રીની અનન્યકૃપાએ કરીને નિર્વિઘ્ને કામસમાપ્તિ કરવાપૂર્વક અનેક પ્રવૃતિઓમા અટવાયેલ હોવા છતાં તે, આત્મીયમિત્ર પૂ. આ. શ્રી સૂર્યોદયસાગરસૂરિજીમ. ને યતકિંચિત્ સંતોષ આપી શકયો તે બદલ કૃતાર્થતા અનુભવું છું.

ટાઈપો તદ્દન નવા હોવા છતાં કારીગરોની અપૂર્ણ કાળજીના કારણે કાંઈક ન્યૂનતા જરૂર રહેવા પામી છે, અશુદ્ધિઓ પણ રહેવા પામી છે તે માટે ક્ષમા યાચું છું. ઉચ્ચારમાં કોઈ ફેર પડતો ન હોય તેવી અશુદ્ધિઓને જતી કરી મહત્વની અશુદ્ધિઓને જ શુદ્ધિપત્રકમાં શુદ્ધ કરવામાં આવી છે. બાકીની અશુદ્ધિઓને વિદ્વાચકવરોએ જ શુદ્ધિ કરી લેવી

લાંબાકાળ સુધી ટકી રહે એ આશયથી ટકાઉ કાગળો વાપરેલ છે તેમજ સહુ કોઈને વાંચવામાં સુલભ થાય તે માટે ઓપન કલોથ બાઈન્ડીંગ પણ રાખવામાં આવ્યું છે. શ્રી વીરવાણી પર્યુપાસક એવો શ્રીસંઘ આ ગ્રંથનો સુંદર ઉપયોગ કરે, પૂ. શ્રમણ-શ્રમણીવર્ગ વીરભગવંતની આ અંતિમ વાણીનું સંઘોને પાન કરાવી કૃતાર્થ બને અને બીજાઓને બનાવે. જેથી અમારા કાર્ય અને તે અંગેના પરિશ્રમની સાર્થકતા થાય એવી અંતરેચ્છા.

લી.

પાલીતાણા-ગિરિરાજસોસાયટી
જૈનજ્ઞાનશાળા. ૨૦૪૭ શ્રા શુ. ૧૧

પૂ. 'શાસનકંટકોદ્ધારક' સૂરિશિશુ.
આ૦ નરેન્દ્રસાગર

॥ उत्तराध्ययनसूत्र शुद्धिपत्रकम् ॥

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१	१४	च इत्ताणं च	चइत्ताणं
२	१६	दक्षु.	दट्ठु.
४	११	०रष्ठं	०रट्ठं
४	१४	चिछे	चिट्ठे
६	१९	दूघह	०दूघ०
८	८	पुछो	पुट्ठो
८	८	विणिण्णज्जा	विइण्णेज्जा
८	२५	मसाक	०मशक
१२	८	०णज्जा	ण्णेज्जा०
१२	२१	लब्बी	लब्बा०
१४	२२	०प्रेक्ष्यी०	०प्रेक्ष्या०
१५	२०	अपध्यान्यु	अच पश्चाद्०
१८	१८	०रशी०	० :शी०
२३	९	०क्कोण	०क्कूण
२३	२४	अबक्षे	अक्षे
२४	४	पत्तें	पत्ते
२६	१५	भक्षन्त्या	क्षान्त्या
२७	८	मेर्ति	मिर्ति
२७	१९	०कक्ष्य	०क्ष्य
२८	२०	आर्यं	आचारिकं
२९	१८	०न्निधिं	सन्निधिं

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
३०	२४	कहणु	कहन्नु.
३२	१५	सिखखा	सिक्खा
३२	२४	शिषक्षा	शिक्षा
३३	१९	समुमु०	समु०
३५	१३	बोच्चत्थे	विवज्जत्थे
३६	१३	वक्कसं	बुक्कसं
३६	६	०मायरि०	०मारि०
३८	८	द्धौ	द्धौ
५१	७	०रावि	०रवि
५१	१३	०रावि	०रवि
५१	२३	०सेव०	०चेव०
५१	२४	,,	,,
५५	१८	०गाद्धि०	गात्थि०
५७	७	सख०	संख०
५८	५	चाह०	चाउ०
६०	१६	ष–	च–
६२	११	०ईदिय०	०इंदिय०
६३	२३	०पात०	०वार०
६७	२१	०रश०	०रस०
७१	८	परिम्म	परम्मि
७४	२०	जिन्नेद	जिनेन्द्र
७४	२१	०विंरा०	०विहारा०
७४	२२	०प्टा०	०ष्ट०
७५	१३	तमं तमेंणं	तमंतमे णं
८१	७	फम्दण्ति	फंदंति
८१	७	०ज्जा मा०	ज्जमा०
८८	२१	०चचा०	०चा०

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्धि	शुद्धि
८९	२०	कांवा वाक्षा	वा कांक्षा वा
९१	१३	०वन्न०	पन्न०
११४	३	विन्ति०	विन्त०
११५	१०	०प्पणो	०प्पणा
११५	१३	ण हु सी	णहुसी
११५	१९	०त्मनः	०त्मना
११५	२०	न भवसि	नैवासि
११७	७	तं	सो
११७	१७	चरिष्य	चरेः
११७	१८	तमब्द्री ष्टम०	सो ब्रूते अ
११८	२०	०कृदुः	०कद्दुः
११८	१६	गुणं	गुणाः
,,	,,	शीताड०	शीता अ०
१२०	१६	०णीतप्तः	०भितप्तः
,,	१८	उन्क०	उत्क०
१२४	२१	०बाह्ययेये	०बाह्ये
१२५	१४	भतेण	भत्तेण
१३०	७	०वियरं०	०विवरं०
,,	११	०च्छया	०च्छगा
,,	१९	०माइगं	०माङगं
१३३	११	मासाए	भासाए
,,	२२	तथैणा यम्	तथैषणायाम्
१३४	२०	०भवश्नर०	०भवद्वार
१३५	५	उत्तमट्ठ	उत्तिमट्ठे
१३५	२१	०गुणान्ति०	०गुणान्वि०
१३६	१७	०याश्र	०याश्व
१३७	९	०दइड	०दण्ड

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१३८	१९	पिहुइन्डं	पिहुंडं
१३८	२२	०शिक्षिते अशिक्षित नीति	शिक्षितो नीति०
१४०	७	यिमप्पियं	पियमप्पियं
१४०	९	इजे	जे
१४०	१३	०फास	फासा
१४०	१७	०हिन्द्रयः	०तेन्द्रियः
१४०	१७	०द्रष्ट्रे	०द्राष्ट्रे
१४१	१२	वडत०	बंडत०
१४१	२२	मिश्री०	मिश्री०
१४१	२३	स्पृशेरी०	स्पृशोत्परी०
१४२	२४	र्मसं०	धर्मसं०
१४१	२५	समुद्रु०	समुद्र०
१४२	२१	धरो, कालक०	धरो, गौतम कालक०
१४४	१७	सुदुः खितात्	सुदुःखितात्
१४४	१८	रथि०	सारथि०
१४५	२१	त्रेण	रत्रेण
१४६	२१	संन्ति	सन्ति
१४७	१३	पवेयं	पवेइयं
,,	२१	ष्ट्रोदं	ष्ट्रेदं
१४८	१६	भजत्व	भजस्व
१४९	१४	सिद्धि	सिद्धि
,,	१७	हटोड	हडोड
,,	१९	०एयस्स	०एण्यस्य
,,	२१	द्वावपि	द्वावपि
१५०	८	सोत्तमे	सुत्तमुत्ति
१५१	२०	संग	सङ्ग
,,	२३	० बान	० बान्

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१५२	१८	व्यहार्ष्टां	व्यहार्ष्टां
१५२	२०	० ऽयं वा	० ऽयं धर्मो वा
,,	२२	पार्श्वेन	पार्श्वेन
१५३	१७	उभो	उभौ
१५४	२१	विषेष	विशेषे
,,	२१	मर्मं	धर्मं
१५५	२०	थोऽयं	योऽयं
१५६	१६	० मिप्सि०	मीप्सि०
,,	१९	च्छिनो	च्छिन्नो
,,	१९	पिडयम्	योऽयम्
,,	२२	शत्रत्	शत्रून्
१५७	१८	०त्रुकृषा०	०त्रुः कृषा०
१६५	२०	०पिति०	विति०
,,	२१	०स्तुतो	०स्तुतौ
१६६	२०	ईर्यां	ईर्यां
१६७	२०	०यांयां	०यायां
१६८	४	पउजेज	पउंजिज
१७०	१३	०घमानो	घतमानो
१७१	९	तस्य	तत्थ
१७१	१७	महयशा	महायशा
१७१	२३	याव०	याव०
१७९	२०	०स्थाने	स्थाने
१७९	२१	०कास्श्च	कारश्च
१८०	१७	समुत्थिते	समुपस्थिते
१८०	१८	किं	किं
१८१	११	च उरो	चउरो

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१८१	१३	पोरिसि	पोरिसिं
१८२	४	सज्ञाय	सज्झायं
१८२	२०	अङ्गलि०	अङ्गुलि०
१८४	१८	वेदनोपशमनाये	वेदनाच्छेदनार्थं
१८८	३	०मिहं	०मिहं
१८८	६	अङ्गलि०	अङ्गुलि०
१८९	१७	यादृया	यादृशं
१९३	१७	०वाश्च	वाश्च
१९८	३	मुञ्चति	मुञ्चंति
२०१	१६	०स्येकक:	स्त्येकक:
२०३	९	अणत०	अणंते०
२०६	१८	०प्रच्छ०	पृच्छ०
२१०	१९	०यत्र०	०यम०
२१०	२०	०ऽपरि०	०ऽपलि
२१३	१९	०ननुपुनअ०	०अपुनरा०
२१४	७	भापु०	भावु०
२१४	१६	मुक्त्यान्य०	मुक्त्या अ-
२१६	१७	एकाप्रयं	एकाग्र्यं
२१८	८	णिग्गटेणं	णिग्गटेणं
२२३	८	जिइंदिओ	जिइंदियो
२२५	१८	पर्यायैः	पर्यायैः (च)
२२८	२२	भकारोऽ	मकारोऽ
२३०	५	अहु	बहु
२३३	३	०सुयसं०	०सुयपसं०
२३४	३	प्रमास्स्था०	प्रमादस्था०
२३४	१९	०द्धिवे०	०द्विवे०
२३५	४	मोहां०	मोहा०

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्धि	शुद्धि
२३०	१५	०तृप्रस्य	०तृप्तस्य
२३९	१८	०कितचित	०स्किंचित्
,,	१८	ण	न
२४५	११	फांसं	फासं
,,	१८	कायस्य	कायस्य
२५१	८	०वत्री	०वत्ति०
२५२	७	तहेवं	तहेव
२५२	२१	०ली०	ला०
२५४	१४	गंण्ठि०	गंठि०
२५८	२१	०पिप्पलया	पिप्पलया
२६०	२४	०यार्य०	०पर्य०
२६०	२४	तद्वपन्	०तद्वान्
२६४	२४	०र्तहू	०हूर्त
२६६	९	दोग इ	दोग्गाई
,,	१३	जीवस	जीवस्स
२७०	९	सैज्जा	सेज्जा
२७०	१०	०माभ०	लाभ०
२७०	१२	०मुंजि	०भुंजि
२७१	१४	०ऽना व:	०ऽनाश्रव:
२७२	१५	द हा	दसहा
२७५	२१	न्नीलो	नीलो
२८०	१६	नपुंस्त०	नपुंस०
२८१	१९	ताश्च	ता च्च
२८२	८	पुहु ण	पुहुत्तेण
२८७	१०	सिङ्ग०	सिङ्ग०
२९४	२०	०नीता	०सिता
२९५	१६	०यूत्क	०युरुत्क

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
२९६	२०	षढेव	षडेव
२९७	१२	सतहा	सत्तहा
३०२	१९	पल्लो०	पल्यो०
३०४	१७	फार्मं०	कर्मं०
३१०	५	जंह०	बह०

अर्हम्

पूर्वोध्धृत श्री जिनभाषित श्रुतस्थविरसंदृब्धानि

श्री उत्तराध्ययन सूत्राणि.

अथ विनयश्रुताख्यं प्रथममध्ययनम्

संजोगाविप्पमुक्कस्स, अणगारस्स भिक्खुणो ।
विणयं पाउकरिस्सामि, आणुपुव्विं सुणेह मे ॥१॥

आणाणिदेसकरे, गुरूणमुववायकारए ।
इंगियागारसंपन्ने, से विणीएत्ति वुच्चई ॥२॥

आणाणिद्देसयरे, गुरूणमणुववायकारए ।
पडिणीए असंबुद्धे, अविणीएत्ति वुच्चई ॥३॥

जहा सुणी पूइकण्णी, निक्कसिज्जइ सव्वसो;
एवं दुस्सीलपडिणीए, मुहरी णिक्कसिज्जइ ॥४॥

कणकुंडगं चइत्ता णं, विट्ठं भुंजइ सूयरो;
एवं सीलं च इत्ताणं च,दुस्सीले रमई मिए ॥५॥

॥ ॐ नमः पार्श्वनाथाय ॥ संयोगाद्विप्रमुक्तस्यानगारस्य भिक्षोः। विनयं प्रादुःकरिष्याम्यानुपूर्व्या श्रणुत मे ॥१॥ आज्ञा निर्देशकरोगुरुणामुपपातकारकः। इङ्गिताकारसंपन्नः स विनयवानित्युच्यते ॥२॥ आज्ञाऽनिर्देशकरो गुरुणामनुपपातकारकः। प्रत्यनीकोऽसंबुद्धोऽविनीत इत्युच्यते ॥३॥ यथा शुनी पूतिकर्णी, निष्काश्यते सर्वतः। एवं दुःशीलः प्रत्यनीको मुखरी निष्काश्यते ॥४॥ कण–कुण्डकं हित्वा, विष्टां भुङ्क्ते सूकरः। एवं शीलं हित्वा दुःशीले रमते मृगः ॥५॥ श्रुत्वाऽभावं शूकरस्य न-

सुणियाभावं साणस्स, सूयरस्स णरस्स य;
विणए ठवेज्ज अप्पाण—मिच्छन्तो हियमप्पणो ॥६॥

तम्हा विणयमेसिज्जा, सीलं पडिलभे जओ ।
बुद्धपुत्त निआगट्ठी, ण णिक्कसिज्जइ कण्हुई ॥७॥

णिसंते सियाऽमुहरी, बुद्धाणमन्तिए सया ।
अत्थजुत्ताणि सिक्खिज्झा, णिरत्थाणिउ वज्जए ॥८॥

अणुसासिओ ण कुप्पिज्झा, खंतिं सेविज्झ पंडिए;
खुड्डेहिं सह संसग्गिं, हासं कीडं च वज्जए ॥९॥

मा य चंडालियं कासी, बहुयं माय आलवे ।
कालेण य अहिज्जित्ता, तओ झाइज्ज एगगो ॥१०॥

आहच्च चंडालियं कट्टु, ण णिण्हविज्ज कयाइ वि ।
कडं कडत्ति भासेज्जा, अकडं णो कडत्तिय ॥११॥

मा गलियस्सेव कसं, वयणमिच्छे पुणो पुणो ।
कसं व दठ्ठुमाइण्णे, पावगं परिवज्जए ॥१२॥

रस्य च । विनये स्थापयेदात्मान मिच्छेन्नहितमात्मनः ॥६॥ तस्माद् विनयमेषयेत् शीलं प्रतिलभेत यतः । बुद्धपुत्रः नियागार्थी न निष्काश्यते कुतश्चित् ॥७॥ निःशान्तःस्याद (मुखरो) मुखरिः बुद्धानामन्तिके सदा । अर्थयुक्तानि शिक्षेत निरर्थकानि तु वर्जयेत् ॥८॥ अनुशिष्टो न कुप्येत् क्षान्ति सेवेत पण्डितः । बालैः सह संसर्गं हसनं क्रीडां च वर्जयेत् ॥९॥ मा च चाण्डालिकं कार्षीःबहुकं मा च आलपेत् । कालेन चाधीत्य ततो ध्यायेदेककः ॥१०॥ आहत्य चण्डालिकं कृत्वा न निह्नवीत कदाचिदपि । कृतं कृतमिति भाषेत कृतं न कृतमिति च ॥११॥ मा गल्यश्व इव कशं वचनमिच्छेत् पुनः पुनः । कशमिव दृष्ट्वाऽऽकीर्णः पापकं परिवर्जयेत् ॥१२॥ अनाश्रवाः स्थूलवचसः कुशीलाः मृदुमपि चण्डं प्रकुर्वन्ति शिष्याः ।

अणासवा थूलवया, कुसीला मिउंपि चंडं पकरिन्ति सीसा ।
चित्ताणुया लहु दक्खोववेया, पसायए ते हु दुरासयं पि ॥१३॥

ना पुट्ठो वागरे किंचि, पुट्ठो वा णालियं वए ।
कोहं असच्चं कुव्वेज्जा, धारेज्जा पियमप्पियं ॥१४॥

अप्पा चेव दमेयव्वो, अप्पा हु खलु दुद्दमो ।
अप्पा दन्तो सुही होइ, अस्सि लोए परत्थ य ॥१५॥

वरं मे अप्पा दन्तो, संजमेण तवेण य ।
माहं परेहि दम्मन्तो, बन्धणेहि वहेहि य ॥१६॥

पडिणीयं च बुद्धाणं, वाया अदुव कम्मुणा ।
आवी वा जइ वा रहस्से, णेव कुज्जा कयाइवि ॥१७॥

ण पक्खओ ण पुरओ, णेव किच्चाण पिट्ठओ ।
ण जुंजे ऊरुणा ऊरुं, सयणे णो पडिस्सुणे ॥१८॥

णेव पल्हत्थियं कुज्जा, पक्खपिंडंव संजए ।
पाए पसारिएवावि, ण चिट्ठे गुरुणन्तिए ॥१९॥

आयरिएहिं वाहित्तो, तुसिणीओ ण कयाइ वि ।
पसायपेही णियागट्ठी, उवचिट्ठे गुरुं सया ॥२०॥

चित्तानुगाः लघु दाक्ष्योपपेताः प्रसादयेयुः ते दुराशयमपि ॥१३॥ ना पृष्टो व्यागृणीयात् किञ्चित् पृष्टो वा नालीकं वदेत् । क्रोधमसत्यं कुर्वीत धारयेत् प्रियमप्रियं ॥१४॥ आत्मानमेव दमयेदात्मा खलु दुर्दमः । आत्मा दान्तः सुखी भवत्यस्मिन् लोके परत्र च ॥१५॥ वरं ममात्मा दान्तः संयमेन तपसा च । माऽहं परैः बन्धनैः दमितो वधैश्च ॥१६॥ प्रत्यनीकं च बुद्धानां वाचाऽथवा कर्मणा । आविर्वा यदि वा रहस्ये नैव कुर्यात् कदाचिदपि ॥१७॥ न पक्षतो न पुरतो नैव कृत्यानां पृष्ठतः । न युञ्ज्यादूरुणोरुं शयने न प्रतिशृणुयात् ॥१८॥ नैव पर्यस्तिकां कुर्यात् पक्षपिण्डं वा संयतः । पादौ प्रसारितौ वापि न तिष्ठेद् गुरूणामन्तिके ॥१९॥ आचार्यैर्व्याहृतः तूष्णीकः न कदाचिदपि । प्रसादार्थी नियागार्थी उपतिष्ठेत गुरुं सदा ॥२०॥

आलवन्ते लवन्ते वा, ण णिसीएज्ज कयाइ वि ।
चइऊणमासणं धीरो, जओ जत्तं पडिस्सुणे ॥२१॥

आसणगओ ण पुच्छेज्जा, णेव सेज्जागओ कया ।
आगम्मुक्कुडुओ सन्तो, पुच्छिज्जा पंजलीउडो ॥२२॥

एवं विणयजुत्तस्स, सुयं अत्थं च तदुभयं ।
पुच्छमाणस्स सीसस्स, वागरिज्ज जहासुयं ॥२३॥

मुसं परिहरे भिक्खू, ण य ओहारिणिं वए ।
भासादोसं परिहरे, मायं च वज्जए सया ॥२४॥

ण लविज्ज पुट्ठो सावज्जं, ण णिरष्ठ ण मम्मयं ;
अप्पणत्था परट्ठा वा, उभयस्सन्तरेग वा ॥२५॥

समरेसु अगारेसु, सन्धीसु य महापहे ।
एगो एगित्थिए सद्धिं, णेव चिठ्ठे ण संलवे ॥२६॥

जम्मे बुद्धाणुसासन्ति, सीएग फरुसेण वा ।
मम लाभुत्ति पेहाए, पयओ तं पडिस्सुणे ॥२७॥

आलपति लपति वान निषीदेत् कदाचिदपि । त्यक्त्वासनं धीरः यतो तत् प्रतिश्रणुयात् ॥२१॥ आसनगतो न पृच्छेत् नैवशय्यागतः कदाचिदपि । आगम्योत्कटुकः शान्तोः वा पृच्छेत् प्राञ्जालिपुटः ॥२२॥ एवं विनययुक्तस्य सूत्रमर्थं तदुभयम् । पृच्छतः शिष्यस्य व्यागृणीयाद्यथाश्रुतं ॥२३॥ मृषां परिहरेद्भिक्षुः नचावधारणीं वदेत् । भाषादोषं परिहरन्मायां च वर्जयेत् सदा ॥२४॥ न लपेत्पृष्टः सावद्यं न निरर्थं न मर्मगं । आत्मार्थं परार्थं वोभयस्यान्तरेण वा ॥२५॥ समरेष्वगारेषु संधिषु च महापथे एको एकस्त्रिया सार्धं नैव तिष्ठेत् न संलपेत् ॥२६॥ यन्मां बुद्धा अनुशासन्ति शीतेन परुषेग वा । मम लाभ इति प्रेक्षया वा प्रयतः तत् प्रतिशृणुयात् ॥२७॥ अनुशासनमौपायं दुष्कृतस्य च प्रेरणं । हितं

अणुसासणमोवायं दुक्कडस्स य चोयणं ।
हियं तं मण्णई पण्णो, वेसं होइ असाहुणो ॥२८॥
हियं विगयभया बुद्धा, फरुसंपि अणुसासणं ।
वेसं तं होइ मूढाणं, खन्तिसोहिकरं पयं ॥२९॥
आसणे उवचिट्ठेज्जा, अणुच्चे अकुक्कुए थिरे ।
अप्पुत्थाई निरुत्थाई, णिसीज्जा अप्पकुक्कुए ॥३०॥
कालेण णिक्खमे भिक्खु, कालेण य पडिक्कमे ।
अकालं च विवज्जित्ता, काले कालं समायरे ॥३१॥
परिवाडिए ण चिट्ठेज्जा, भिक्खू दत्तेसणं चरे ।
पडिरुवेण एसित्ता, मियं कालेण भक्खए ॥३२॥
णाइदूरमणासण्णे, णण्णेसिं चक्खुफासओ ।
एगो चिट्ठेज्ज भत्तट्ठ, लंघित्ता तं णइक्कमे ॥३३॥
णाइउच्चे व णीए वा णासण्णे णाइ दूरओ ।
फासुयं परकडं पिण्डं, पडिगाहेज्ज संजए ॥३४॥
अप्पपाणप्पबीयम्मि, पडिच्छण्णंमि संवुडे ।
समयं संजए भुंजे, जयं अपरिसाडियं ॥३५॥

तन्मन्यते प्राज्ञः द्वेष्यं भवत्यसाधोः ॥२८॥ हितं विगतभया बुद्धाः परुषमप्यनुशासनम् । द्वेष्यं तद् भवति मूढानां क्षान्तिशुद्धिकरं पदम् ॥२९॥ आसन उपतिष्ठेत् अनुच्चेऽकुक्कुचे स्थिरे । अल्पोत्थायी निरुत्थायी निषीदेदल्पकौत्कुचम् ॥३०॥ काले निष्क्रामेद् भिक्षुः कालेन च प्रतिक्रमेत् । अकालं विवर्जयित्वा काले कालं समाचरेत् ॥३१॥ परिपाटयां न तिष्ठेत् भिक्षुर्दत्तैषणां चरेत् । प्रतिरूपेणैषयित्वा मितं कालेन भक्षयेत् ॥३२॥ नातिदूरेऽनासन्ने नान्येषां चक्षुःस्पर्शतः । एकस्तिष्ठेद् भक्तार्थं उल्लङ्घ्य तं नातिक्रामेत् ॥३३॥ नात्युच्चे वा नीचे वा नासन्ने नातिदूरे । प्रासुकं परकृतं पिण्डं प्रतिगृह्णीयात् संयतः ॥३४॥ अल्पप्राणेऽल्पबीजे वा प्रतिच्छन्ने संवृते समकं संयतो भुञ्जीत यतमानोऽपरिसाटितम् ॥३५॥

सुक्कडित्ति सुपक्कित्ति, सुच्छिण्णे सुहडे ।
मडे सुणिट्ठिए सुलट्ठित्ति, सावज्जं वज्जए मुणी ॥३६॥

रमए पण्डिए सासं, हयं भद्दं व वाहए ।
बाल सम्मइ सासन्तो, गलियस्स व वाहए ॥३७॥

खड्डूआहिं चवेडाहिं, अक्कोसेहि वहेहि य ।
(खड्डुया मे चवेडा मे, अक्कोसा य वहा य मे)
कल्लाणमणुसासन्तो, पावदिट्ठित्ति मण्णई ॥३८॥

पुत्तो मे भाय णाइत्ति, साहु कल्लाण मण्णइ ।
पावदिट्ठि णु अप्पाणं, सासं दासि त्ति मण्णई ॥३९॥

ण कोवए आयरियं, अप्पाणंपि ण कोवए ।
बुद्धोवघाई ण सिया, ण सिया तोतगवेसए ॥४०॥

आयरियं कुवियं णच्चा, पत्तिएण पसायए ।
विण्णवेज्ज पञ्जलि उडो, वएज्ज ण पुणो त्ति य ॥४१॥

धम्मज्जियं च ववहारं, बुद्धेहायरियं सया ।
तमायरन्तो ववहारं, गरणं णाभिगच्छई ॥४२॥

सुकृतमिति सुपक्कमिति सुच्छिन्नं सुहृतं मृतम् । सुनिष्ठितं सुलष्टं सावद्यं वर्जयेन्मुनिः ॥३६॥ रमते पण्डितान् शासद्धयं भद्रमिव वाहकः । बालं श्राम्यति शासत् गल्यश्वमिव वाहकः ॥३७॥ खड्डुकाभिश्च पेटाभिराक्रोशैर्वधैश्च (खड्डुकामे चपेटा मे आक्रोशाश्च वधाश्च मे) कल्याण-मनुशासन्तं पापदृष्टिरिति मन्यते ॥३८॥ पुत्रो मे भ्राता ज्ञातिरिति साधुः कल्याणं मन्यते । पापदृष्टिस्त्वात्मानं शास्यमानं दासमिव मन्यते ॥३९॥ न कोपयेदाचार्यमात्मानमपि न कोपयेत् । बुद्धोपघाती न स्यात् न स्यात् तोत्रगवेषकः ॥४०॥ आचार्यं कुपितं ज्ञात्वा प्रातीतिकेन (प्रीत्या) प्रसादयेत् । विज्ञापयेत् प्राञ्जलिपुटः वदेन्न पुनरिति च ॥४१॥ धर्मार्जितं च व्यवहारं बुद्धैराचरितं सदा । तमाचरन् व्यवहारं गर्हां नाभिगच्छति ॥४२॥

मणोगयं वक्कगयं, जाणित्तायरियस्स उ।
त परिगिज्झ वायाए, कम्मुणा उववायए ॥४३॥
वित्ते अचोइए णिच्चं, खिप्पं हवइ सुचोइए।
जहोवदिट्टं सुकयं, किच्चाइ कुव्वई सया ॥४४॥
णच्चा णमइ मेहावी, लोए कित्ती से (च) जायए।
हवई किच्चाणं सरणं, भूयाणं जगई जहा ॥४५॥
पुज्जा जस्स पसीयन्ति, संबुद्धा पुव्वसंथुया।
पसाण्ण लंभइस्सन्ति, विउलं अट्ठियं सुयं ॥४६॥
स पुज्जसत्थे सुविणीयसंसए, मणोरुई चिट्ठइ कम्मसंपया।
तवोसमायारिसमाहिसंवुडे, महज्जुई पञ्चवयाई पालिया ॥४७॥
सदेवगन्धव्वमणुस्सपूइए; चइत्तुं देहं मलपङ्कपुव्वयं।
सिध्धे वा हवइ सासए, देवे वा अप्परए महड्ढिए ॥४८॥ त्तिबेमि

॥१॥ पढमं विणयसुयमज्झयणं सम्मत्तं ॥

मनोगतं वाक्यगतं ज्ञात्वाचार्यस्य तु। तत् परिगृह्य वाचा कर्मणोपपादयेत् ॥४३॥ वित्तोऽचोदितो नित्यं क्षिप्रं भवति सुचोदिते। यथोपदिष्टं सुकृतं कृत्यानि करोति सदा ॥४४॥ ज्ञात्वा नमति मेधावी लोके कीर्तिश्च जायते। कृत्यानां शरणं भवति भूतानां जगती यथा ॥४५॥ पूज्या यस्य प्रसीदन्ति संबुद्धाः पूर्वसंस्तुताः। प्रसन्ना लम्भयिष्यन्ति विपुलमार्थिकं श्रुतम् ॥४६॥ स पूज्यशास्त्रः सुविनीतसंशयः मनोरुचिस्तिष्ठति कर्मसंपदा तपःसमाचारीसमाधिसंवृतः महाद्युतिः पञ्चव्रतानि पालयित्वा ॥४७॥ स देवगन्धर्वमनुष्यपूजितः त्यक्त्वा देहं मलपङ्कपूर्वकम्। सिद्धो वा भवति शाश्वतो देवो वा अल्परजा (अल्परतः) महर्द्धिकः ॥४८॥ इति ब्रवीमि ॥

॥१॥ प्रथमविनयश्रुतमध्ययनं समाप्तम् ॥

॥ अथ परीषहाख्यं द्वितीयमध्ययनम् ॥

सुयं मे आउसं तेण भगवया एवमक्खायं, इह खलु बावीसं परीसहा समणेण भगवया महावीरेण पवेइया, जे भिक्खू सोच्चा णच्चा जिच्चा अभिभूय भिक्खायरियाए परिव्वयन्तो पुट्ठो णो विणिण्णज्जा। कयरे खलु ते बावीसं परीसहा समणेण भगवया महावीरेण कासवेण पवेइया, जे भिक्खू सोच्चा णच्चा जिच्चा अभिभूय भिक्खायरियाए परिव्वयन्तो पुट्ठो णो विणिहण्णेज्जा ? इमे खलु ते बावीसं परीसहा समणेण भगवया महावीरेण पवेइया, जे भिक्खू सोच्चा णच्चा जिच्चा अभिभूय भिक्खायरियाए परिव्वयन्तो पुट्ठो णो विनिहण्णेज्जा। तंजहा दिगिंछापरीसहे १ पिवासापरीसहे २ सीयपरीसहे ३ उसिणपरीसहे ४ दंसमसयपरीसहे ५ अचेलपरीसहे ६ अरइपरीसहे ७ इत्थीपरीसहे ८ चरियापरीसहे ९ णिसीहियापरीसहे १० सिज्जापरीसहे ११ अक्कोसपरीसहे १२

श्रुतं मयाऽऽयुष्मता तेन भगवतैवमाख्यातम्, इह खलु द्वाविंशतिः परीषहाः श्रमणेन भगवता महावीरेण काश्यपेन प्रवेदिताः, यान् भिक्षुः श्रुत्वा ज्ञात्वा जित्वाऽभिभूय भिक्षाचर्यायां परिव्रजन् स्पृष्टः नैव विनिहन्येत। किं नामानः ते खलु द्वाविंशतिः परीषहाः श्रमणेन भगवता महावीरेण काश्यपेन प्रवेदिताः, यान् भिक्षुः श्रुत्वा ज्ञात्वा जित्वाभिभूय भिक्षाचर्यायां परिव्रजन् स्पृष्टः नैव विनिहन्येत? इमे खलु ते द्वाविंशतिः परीषहाः श्रमणेन भगवता महावीरेण काश्यपेन प्रवेदिताः, यान् भिक्षुः श्रुत्वा जित्वाऽभिभूय भिक्षाचर्यायां परिव्रजन् स्पृष्टः नैव विनिहन्यते। तद्यथा—क्षुधापरीषहः १ पिपासापरीषहः २ शीतपरीषहः ३ उष्णपरीषहः ४ दंशमशकपरीषहः ५ अचेलपरीषहः ६ अरतिपरीषहः ७ स्त्रीपरीषहः ८ चर्यापरीषहः ९ नैषेधिकीपरीषहः १० शय्यापरीषहः ११ आक्रोशपरीषहः १२ वधपरीषहः

वहपरीसहे १३ जायणापरीसहे १४ अलाभपरीसहे १५ रोगपरीसहे १६ तणफासपरीसहे १७ जल्लपरीसहे १८ सक्कारपुरक्कारपरीसहे १९ पण्णापरीसहे २० अण्णाणपरीसहे २१ सम्मत्तपरीसहे २२

परीसहाणं पविभत्ती, कासवेणं पवेइया।
तं भे उदाहरिस्सामि, आणुपुव्विं सुणेह मे ॥१॥
दिगिंछापरियावेण, तवस्सी भिक्खू थामवं।
ण छिन्दे ण छिन्दावए, ण पए ण पयावए ॥२॥
कालीपव्वङ्गसंकासे, किसे धमणिसंतए।
मायण्णे असणपाणस्स, अदीणमणसो चरे ॥३॥
(२) तओ पुट्ठो पिवासाए, दुगुंछीलद्धसंजए। (लज्जसंजए)
सीओदगं ण सेविज्जा, वियडस्सेसणं चरे ॥४॥
छिण्णावाएसु पन्थेसु, आउरेसु पिवासिए।
परिसुक्कमुहे दीणे, तं तितिक्खे परीसहं ॥५॥

---

१४ अलाभपरीषहः १५ रोगपरीषहः १६ तृणस्पर्शपरीषहः १७ मलपरीषहः १८ सत्कारपुरस्कारपरीषहः १९ प्रज्ञापरीषहः २० अज्ञानपरीषहः २१ सम्यक्त्वपरीषहः २२ परीषहाणां प्रविभक्तिः काश्यपेन प्रवेदिता। तान् भवतामुदाहरिष्याम्यानुपूर्व्या शृणुत मे ॥१॥ बुभुक्षापरितापेन तपस्वी भिक्षुःस्थामवान्। न छिन्द्यात् न छेदयेद्वा न पचेत् न पाचयेत् ॥२॥ कालीपर्वसङ्काशः कृशो धमनिसन्ततः। मात्रज्ञोऽशनपानस्यादीनमनाः चरेत् ॥३॥ ततः स्पृष्टः पिपासया जुगुप्सी लब्धसंयमः। शीतोदकं न सेवेत विकृतस्यैषणां चरेत् ॥४॥ छिन्नापातेषु पथिष्वातुरः सुपिपासितः। परिशुष्कमुखोऽदीनः तं तितिक्षेत परीषहम् ॥५॥ चरन्तं विरतं

(३) चरन्तं विरयं लूहं, सीयं फुसइ एगया।
(णाइवेलं विहण्णिज्जा, पावदिट्ठी विहण्णइ)
णाइवेलं मुणी गच्छे, सोच्चाणं जिणसासणं ॥६॥

ण मे णिवारणं अत्थि, छवित्ताणं ण विज्जई।
अहं तु अग्गिं सेवामि, इइ भिक्खू ण चिन्तए ॥७॥

(४) उसिणपरियावेणं, परिदाहेण तज्जिए।
घिंसु वा परियावेणं, सायं णो परिदेवए ॥८॥

उण्हाहितत्तो मेहावी, सिणाणं णो वि पत्थए।
गायं णो परिसिंचेज्जा, ण वीएज्जा य अप्पयं ॥९॥

(५) पुट्ठो य दंसमसएहिं; समरेव महामुणी।
णागो संगामसीसे वा, सूरो अभिहणे परं ॥१०॥

ण संतसे ण वारेज्जा, मणं पि ण पओसए।
उवेह ण हणे पाणे, भुंजन्ते मंससोणियं ॥११॥

(६) परिजुण्णेहिं वत्थेहिं, होक्खामि त्ति अचेलए।
अदुवा सचेलए होक्खं, इइ भिक्खू ण चिन्तए ॥१२॥

रूक्षं शीतं स्पृशत्येकदा। (नातिवेलां विहन्यात् पापदृष्टिर्विहन्ति) नातिवेलां मुनिर्गच्छेत् श्रुत्वा जिनशासनम् ॥६॥ न मे निवारणमस्ति छवित्राणं न विद्यते। अहं त्वग्निं सेवे इति भिक्षुर्न चिन्तयेत् ॥७॥ उष्णपरितापेन परिदाहेन तर्जितः। ग्रीष्मे वा परितापेन सातं नो परिदेवेत ॥८॥ उष्णाभितप्तो मेधावी स्नानं नाभिप्रार्थयेत्। गात्रं न परिषिञ्चेत न वीजयेच्चात्मानम् ॥९॥ स्पृष्टश्च दंशमशकैः समरे वा महामुनिः। नागः संग्रामशिरसि वा शूरोऽभिघ्नन् परम् ॥१०॥ न संत्रसेत् न निवारयेत् मनोऽपि न प्रदुष्येत्। उपेक्षेत न हन्यात् प्राणान् भुञ्जानान् मांसशोणितम् ॥११॥ परिजीर्णैर्वस्त्रैः भविष्याम्यचेलकः। अथवा सचेलको भविष्यामीति भिक्षुर्न चिन्तयेत् ॥१२॥

एगयाऽचेलए होइ, सचेले आवि एगया ।
एयं धम्मं हियं णच्चा, णाणी णो परिदेवए ॥१३॥

(७) गामाणुगामं रीयन्तं, अणगारं अकिंचणं ।
अरई अणुप्पवेसे, तं तितिक्खे परीसहं ॥१४॥

अरइं पिट्ठओ किच्चा, विरए आयरक्खिए ।
धम्मारामे णिरारम्भे उवसन्ते मुणी चरे ॥१५॥

(८) सङ्गो एस मणुस्साणं, जाओ लोगम्मि इत्थिओ ।
जस्स एया परिण्णाया, सुकडं तस्स सामण्णं ॥१६॥

एवमाणाय [एयमादाय] मेहावी, पङ्कभूआउ इत्थिओ ।
णो ताहिं विणिहण्णिज्जा, चरेज्जऽत्तगवेसए ॥१७॥

(९) एग एव चरे लाढे, अभिभूय परीसहे ।
गामे वा नगरेवावि, णिगमे वा रायहाणिए ॥१८॥

असमाणो चरे भिक्खू णेव कुज्जी परिग्गहं ।
असंसत्तो गिहत्थेहिं, अणिकेओ परिव्वए ॥१९॥

एकदाऽचेलको भवति सचेलश्चाप्येकदा। एतद् धर्महितं ज्ञात्वा ज्ञानी नो परिदेवयेत् ॥१३॥ ग्रामानुग्रामं रीयमाणमनगारमकिञ्चनम् । अरतिरनुप्रविशेत् तं तितिक्षेत परीषहम् ॥१४॥ अरतिं पृष्ठतःकृत्वा विरत आत्मरक्षितः (आयरक्षितः) धर्मारामे निरारम्भे उपशान्तो मुनिश्चरेत् ॥१५॥ सङ्ग एषो मनुष्याणां जातो लोके स्त्रीभिः । यस्यैताः परिज्ञाताः सुकृतं तस्य श्रामण्यम् ॥१६॥ एवमाज्ञाय (एवमादाय) मेधावी पङ्कभूता एव स्त्रियः। नैव ताभिर्विनिहन्यात् चरेदात्मगवेषकः ॥१७॥ एक एव चरेल्लाढोऽभिभूय परीषहान्। ग्रामे वा नगरे वापि निगमे वा राजधान्याम् ॥१८॥ असमानश्चरेद् भिक्षुः, नैव कुर्यात् परिग्रहम्। असंसक्तो गृहस्थैरनिकेतः परिव्रजेत् ॥१९॥

(१०) सुसाणे सुण्णगारे वा, रुक्खमूले व एगओ ।
अकुक्कुओ णिसीएज्जा, ण य वित्तासए परं ॥२०॥

तत्थ से चिट्ठमाणस्स, उवसग्गाऽभिधारए ।
सङ्काभीओ ण गच्छेज्जा, उट्ठित्ता अण्णमासणं ॥२१॥

(११) उच्चावयाहिं सेज्जाहिं, तवस्सी भिक्खू थामवं ।
णातिवेलं विहण्णज्जा, पावदिट्ठी विहण्णइ ॥२२॥

पइरिक्कं वसइं लध्धुं, कल्लाणं अदुव पावयं;
किमेगरायं करिस्सत्ति, एवं तत्थऽहियासए ॥२३॥

(१२) अक्कोसेज्ज परो भिक्खुं, ण तेसिं पडिसंजले;
सरिसो होइ बालाणं, तम्हा भिक्खू ण संजले ॥२४॥

सोच्चाणं फरुसा भासा, दारुणा गामकण्टया ।
तुसिणीओ उवेहेज्जा, ण ताओ मणसी करे ॥२५॥

(१३) हओ ण संजले भिक्खू, मणं पि ण पओसए ।
तितिक्खं परमं णच्चा, भिक्खू धम्मं विचिन्तए ॥२६॥

श्मशाने शून्यागारे वा वृक्षमूले चैककः । अकुकुचः निषीदेत् न च वित्रासयेत् परम् ॥२०॥ तत्र तस्य तिष्ठतः उपसर्गा अभिधारयेयुः । शङ्काभीतो न गच्छेदुत्थायान्यमासनम् ॥२१॥ उच्चावचाभिः तपस्वी भिक्षुः स्थामवान् । नातिवेलां विहन्यात् पापदृष्टिर्विहन्ति ॥२२॥ प्रतिरिक्तं वसतिं लब्ध्वा कल्याणमथवा पापकम् । किमेकरात्रं करिष्यत्येवं तत्राध्यासीत ॥२३॥ आक्रोशेत् परो भिक्षुर्न तस्मै प्रतिसंज्वलेत् । सदृशो भवति बालानां तस्माद् भिक्षुर्न संज्वलेत् ॥२४॥ श्रुत्वा परुषा भाषाः दारुणा ग्रामकण्टकाः । तूष्णीक उपेक्षेत न ता मनसि कुर्यात् ॥२५॥ हतो न संज्वलेद् भिक्षुः मनोऽपि न प्रदुष्येत् । तितिक्षां परमां ज्ञात्वा भिक्षुर्धर्मं विचिन्तयेत् ॥२६॥

समणं संजयं दन्तं, हणेज्जा कोइ कत्थई ।
णत्थि जीवस्स णासो त्ति, ण तं पेहे असाहुवं
(एवं पिहिज्ज संजए) ॥२७॥

(१४) दुक्करं खलु भो णिच्चं, अणगारस्स भिक्खूणो ।
सव्वं से जाइयं होइ, णत्थि किंचि अजाइयं ॥२८॥

गोयरग्गपविट्ठस्स, पाणी णो सुपसारए ।
सेओ अगारवासु त्ति, इइ भिक्खू ण चिन्तए ॥२९॥

१५ परेसु घासमेसिज्जा, भोयणे परिणिट्ठिए ।
लद्धे पिण्डे अहरिज्जा, अलद्धे णाणुतप्पए
(लद्धे पिण्डे अलद्धे वा, णाणुतप्पेज्ज संजए) ॥३०॥

अज्जेवाहं ण लब्भामि, अवि लाभो सुए सिया ।
जो एवं पडिसंचिक्खे, अलाभो तं ण तज्जए ॥३१॥

१६ णच्चा उप्पइयं दुक्खं, वेयणाए दुहट्टिए ।
अदीणो थावए पण्णं, पुट्ठो तत्थऽहियासए ॥३२॥

श्रमणं संयतं दान्तं हन्यात् कोऽपि कुत्रापि । नास्ति जीवस्य नाश इति न तं प्रेक्षेदसाधुवत् (एवं प्रेक्षेत संयतः) ॥२७॥ दुष्करं खलु भो नित्यमनगारस्य भिक्षोः । सर्वं तस्य याचितं भवति नास्ति किञ्चिदयाचितम् ॥२८॥ गोचराग्रप्रविष्टस्य हस्तो नैव प्रसार्येत् । श्रेयानागारवास इतीति भिक्षुः न चिन्तयेत् ॥२९॥ परेषु ग्रासमेषयेद् भोजने परिनिष्ठिते । लब्धे पिण्डे आहार्येत् अलब्धे नानुतप्येत (लब्धे पिण्डेऽलब्धे वा नानुतप्येत संयतः) ॥३०॥ अद्यैवाऽहं न लभेऽपि लाभः श्वः स्यात् । य एवं प्रतिसमीक्षेतेऽलाभस्तं न तर्जयति ॥३१॥ ज्ञात्वोत्पन्नं दुःखं वेदनया दुःखार्तितः । अदीनस्थापयेत् प्रज्ञां स्पृष्टस्तत्राध्यासीत ॥३२॥

तेगिच्छं णाभिणन्दिज्जा, संचिक्खऽत्तगवेसए ।
एवं खु तस्स सामण्णं, जं ण कुज्जा ण कारवे ॥३३॥

(१७) अचेलगस्स लूहस्स, संजयस्स तवस्सिणो ।
तणेसु सुयमाणस्स, हुज्जा गायविराहणा ॥३४॥

आयवस्स णिवाएण, तिदुला [अउला] हवइ वेयणा ।
एवं णच्चा ण सेवन्ति, तन्तुजं तणतज्जिया ॥३५॥

(१८) किलिण्णगाए मेहावी, पङ्केण व रएण वा ।
घिंसु वा परितावेण, सायं णो परिदेवए ॥३६॥

वेएज्ज णिज्जरापेही, आरियं धम्मणुत्तरं ।
जाव सरीरभेओ त्ति, जल्लं काएण धारए ॥३७॥

(१९) अभिवायणमब्भुट्ठाणं, सामी कुज्जा णिमन्तणं
जे ताइं पडिसेवन्ति, ण तेसिं पीहए मुणी ॥३८॥

अणुक्कसाई अप्पिच्छे, अण्णाएसी अलोलुए ।
रसेसु णाणुगिज्झेज्जा, णाणुतप्पेज्जा पण्णवं ॥३९॥

चिकित्सां नाभिनन्देत संतिष्ठेतात्मगवेषकः । एतत् खलु तस्य श्रामण्यं यन्न कुर्यान्न कारयेत् ॥३३॥ अचेलकस्य रूक्षस्य संयतस्य तपस्विनः । तृणेषु शयानस्य भवेद् गात्रविराधना ॥३४॥ आतपस्य निपातेन तौदिका (अतुला) भवति वेदना । एतद् ज्ञात्वा न सेवन्ते तन्तुजं तृणतर्जिताः ॥३५॥ क्लिन्न (क्लिष्ट) गात्रः मेधावी पङ्केन वा रजसा वा । ग्रीष्मे वा परितापेन सातं णो परिदेत ॥३६॥ वेदयेन्निर्जराप्रेक्षीचार्यं धर्ममनुत्तरम् । यावच्छरीरभेद इति मलं कायेन धारयेत् ॥३७॥ अभिवादनमभ्युत्थानं स्वामी कुर्यान्निमन्त्रणम् । ये तानि प्रतिसेवन्ते न तेभ्यः स्पृहयेन्मुनिः ॥३८॥ अनुत्कषायी (अणुकषायी) अल्पेच्छ अज्ञातैष्यलोलुपः । रसेसु नानुगृध्येत नानुतप्येत प्रज्ञावान् ॥३९॥

[२०] से णूणं मए पुव्वं, कम्माऽणाणफला कडा ।
जेणाहं णाभिजाणामि, पुट्ठो केणइ कण्हुई ॥४०॥
अह पच्छा उदिज्जन्ति, कम्माऽणाणफला कडा ।
एवमास्सासि अप्पाणं, णच्चा कम्मविवागयं ॥४१॥
[२१] निरत्थगम्मि विरओ, मेहुणाओ सुसंवुडो ।
जो सक्खं णाभिजाणामि, धम्मं कल्लाणपावगं ॥४२॥
तवोवहाणमादाय, पडिमं पडिवज्जओ ।
एवं पि मे विहरओ, छउमं ण णियट्टइ ॥४३॥
[२२] णत्थि णूणं परे लोए, इड्ढी वावि तवस्सिणो ।
अदुवा वञ्चिओमित्ति, इइ भिक्खू ण चिन्तए ॥४४॥
अभू जिणा अत्थि जिणा, अदुवावि भविस्सइ ।
मुसं ते एवमाहंसु, इइ भिक्खू ण चिन्तए ॥४५॥
एए परीसहे सव्वे, कासवेण पवेइया ।
जे भिक्खू ण विहण्णेज्जा, पुट्ठो केणइ कण्हुई ॥४६॥ त्ति बेमि

बीयं परीसहज्झयणं सम्मत्तं ॥२॥

अथ नूनं मया पूर्वं कर्माण्यज्ञानफलानि कृतानि । येनाहं नाभिजानामि पृष्टः केनापि कस्मिंश्चिद् ॥४०॥ अपथ्यान्युदीर्यन्ते (उदेष्यन्ति) कर्माण्यज्ञानफलानि कृतानि । एवमाश्वासयात्मानं ज्ञात्वा कर्मविपाकम् ॥४१॥ निरर्थके विरतो मैथुनात् सुसंवृतः । यस्साक्षान्नाभिजानामि धर्मं कल्याण-पावकम् ॥४२॥ तपउपधानमादाय प्रतिमां प्रतिपद्यमानस्य । एवमपि मे विहरत छद्म न निवर्तते ॥४३॥ नास्ति नूनं परलोकः ऋद्धिर्वापि तपस्विनो । अथवा वञ्चितोऽस्मीति इति भिक्षुर्न चिन्तयेत् ॥४४॥ अभूवन् जिनाः सन्ति जिनाः अथवा भविष्यन्ति । मृषां त एवमाहुः इति भिक्षुर्न चिन्तयेत् ॥४५॥ एते परीषहाः सर्वे काश्यपेन प्रवेदिताः । यो भिक्षुर्न विहन्येत् स्पृष्टः केनापि कुत्रचित् ॥४६॥ इति ब्रवीमि ॥

॥ अथ चाउरङ्गीयं तृतीयमध्ययतम् ॥

चत्तारि परमङ्गाणि, दुल्लहाणीह जन्तुणो ।
माणुसत्तं सुई सद्धा, संजमम्मि य वीरियं ॥१॥

समावण्णा णं संसारे, णाणागोत्तासु जाइसु ।
कम्मा णाणाविहा कट्टु, पुट्टो विस्संभिया पया ॥२॥

एगया देवलोएसु, णरएसु वि एगया ।
एगया आसुरं कायं, अहाकम्मेहिं गच्छई ॥३॥

एगया खत्तिओ होइ, तओ चण्डालवोक्कसो ।
तओ कीडपयङ्गो य, तओ कुन्थुपिवीलिया ॥४॥

एवमावट्टजोणीसु, पाणिणो कम्मकिव्विसा ।
ण णिविज्जन्ति संसारे सव्वट्ठेसु व खत्तिया ॥५॥

कम्मसङ्गेहिं सम्मूढा, दुक्खिया बहुवेयणा ।
अमाणुसासु जोणीसु, विणिहम्मन्ति पाणिणो ॥६॥

चत्वारि परमाङ्गानि दुर्लभानीह जन्तोः । मानुषत्वं श्रुतिः श्रद्धा संयमे च वीर्यम् ॥१॥ समापन्नाः संसारे नानागोत्रासु जातिषु । कर्माणि नानाविधानि कृत्वा पृथग्विस्रम्भिताः ॥२॥ एकदा देवलोकेषु नरकेष्वप्येकदा । एकदाऽऽसुरं कायं यथाकर्मभिर्गच्छति ॥३॥ एकदा क्षत्रियो भवति ततश्चण्डालो बोक्कसः । ततः कीटः पतङ्गश्च ततः कुन्थुः पिपीलिका ॥४॥ एवमावर्तयोनिषु प्राणिनः कर्मकिल्बिषा । न निर्विद्यन्ते संसारे सर्वार्थेष्विव क्षत्रियाः ॥५॥ कर्मसंगैस्संमूढा दुःखिता बहुवेदनाः । अमानुष्यासु योनिषु विनिहन्यते प्राणिनः ॥६॥

कम्माणं तु पहाणीए, आणुपुव्वी कयाइ उ ।
जीवा सोहिमणुप्पत्ता, आययन्ति मणुस्सयं ॥७॥

माणुस्सं विग्गहं लद्धुं, सुइ धम्मस्स दुल्लहा ।
जं सोच्चा पडिवज्जन्ति, तवं खन्तिमहिंसयं ॥८॥

आहच्च सवगं लद्धुं, सद्धा परमदुल्लहा ।
सोच्चा णेआउयं मग्गं, बहवे परिभस्सई ॥९॥

सुइं च लध्धुं, सद्धं च, वीरियं पुण दुल्लहं ।
बहवे रोयमाणा वि,णो य णं पडिवज्जई ॥१०॥

माणुसत्तंमि आयाओ, जो धम्मं सोच्च सद्दहे ।
तवस्सी वीरियं लध्धुं, संवुडो निध्धुणे रयं ॥११॥

सोही उज्जुभूयस्स, धम्मो सुद्धस्स चिट्ठई ।
णिव्वाणं परमं जाइ, धयसित्तेव पावए ॥१२॥

विगिंच कम्मुणो हेउं, जसं संचिणु खन्तिए ।
पाढवं सरीरं हिच्चा, उड्ढं पक्कमई दिसं ॥१३॥

कर्मणां तु प्रहान्याऽऽनुपूर्व्या कदाचिदेव । जीवाश्शुद्धिमनुप्राप्ताः आददते मनुष्यताम् ॥७॥ मानुष्यकं विग्रहं लब्ध्वापि, श्रुतिर्धर्मस्य दुर्लभा । यच्छ्रुत्वा प्रतिपद्यन्ते तपः क्षान्तिमहिंस्रताम् ॥८॥ आहत्य श्रवणं लब्ध्वापि, श्रद्धा परमदुर्लभा। श्रुत्वा नैयायिकं मार्गं बहवः परिभ्रश्यन्ति, ॥९॥ श्रुतिं च लब्ध्वाऽपि श्रद्धां च वीर्यं पुनर्दुर्लभम् । बहवो रोचमाना अपि नैव (नो एतं) प्रतिपद्यन्ते ॥१०॥ मानुष्यत्वे आयातः यो धर्मं श्रुत्वा श्रद्धते । तपस्वी वीर्यं लब्ध्वा संवृतो निर्धुनोति रजः ॥११॥ शुद्धी ऋजुभूतस्य धर्मश्शुद्धस्य तिष्ठति । निर्वाणं परमं याति घृत सिक्त इव पावकः ॥१२॥ वेविग्धि कर्मणो हेतुं यशस्सञ्चिनु क्षान्त्या । पार्थिवं शरीरं हित्वा ऊर्ध्वं प्रक्रामति दिशम् ॥१३॥

विसालिसेहिं सीलेहिं, जक्खा उत्तरउत्तरा ।
महासुक्का व दिप्पन्ता, मण्णन्ता अपुणच्चयं ॥१४॥
अप्पिया देवकामा णं, कामरूवविउव्विणो ।
उड्ढं कप्पेसु चिट्ठन्ति, पुव्वा वाससया बहू ॥१५॥
तत्थ ठिच्चा जहाठाणं, जक्खा आउक्खए चुया ।
उवेन्ति माणुसं जोणिं, से दसङ्गेऽभिजायए ॥१६॥
खित्तं वत्थुं हिरण्णं च, पसवो दास-पोरुसं ।
चत्तारि कामखन्धाणि, तत्थ से उववज्जई ॥१७॥
मित्तवं नाइवं होइ, उच्चागोए य वण्णवं;
अप्पायङ्के महापण्णे, अभिजाए जसो बले ॥१८॥
भोच्चा माणुस्सए भोए, अप्पडिरूवे अहाउयं ।
पुव्विं विसुद्धसद्धम्मे, केवलं बोहि बुज्झिया ॥१९॥
चउरङ्गं दुल्लहं मच्चा, संजमं पडिवज्जिया;
तवसा धुतकम्मंसे, सिद्धे हवइ सासए ॥२०॥ त्ति बेमि

॥ तइयं चाउरङ्गिज्जं अज्झयणं सम्मत्तं ॥ ३ ॥

विसदृशैरशीलैर्यक्षा उत्तरोत्तराः । महाशुक्ला इव दीप्यमानाः मन्यमाना अपुनश्च्यवम् ॥१४॥ अर्पिता देवकामाः कामरूपविकरणाः ऊर्ध्वं कल्पेषु तिष्ठन्ति पूर्वाणि वर्षशतानि बहूनि ॥१५॥ तत्र स्थित्वा यथा स्थानं यक्षा आयुःक्षये च्युताः । उपयन्ति मानुषीं योनिं स दशाङ्गोऽभिजायते ॥१६॥ क्षेत्रं वास्तु हिरण्यं च पशवो दासाः पौरुषेयम् । चत्वारः कामस्कन्धाः तत्र स उपपद्यते ॥१७॥ मित्रवान् ज्ञातिमान् भवति उच्चैर्गोत्रश्च वर्णवान् । अल्पातङ्को महाप्रज्ञः अभिजातो यशस्वी बली ॥१८॥ मुक्त्वा मानुष्यकान् भोगान् अप्रतिरूपान् यथायुः । पूर्वं विशुद्धसद्धर्मा केवलां बोधिं बुध्वा ॥१९॥ चतुरङ्गीं दुर्लभां मत्वा संयमं प्रतिपद्य । तपसा धूतकर्मांशः सिद्धो भवति शाश्वतः ॥२०॥ इति ब्रवीमि ॥

॥ अथासंस्कृताख्यं चतुर्थमध्ययनम् ॥

असंखयं जीविय मा पमाए, जरोवणीयस्स हु णत्थि ताणं;
एवं वियाणाहि जणे पमत्ते, किण्णू विहिंसा अजया गहिन्ति ॥१॥

जे पावकम्मेहि धणं मणूसा, समाययन्ती अमइं गहाय;
पहाय ते पास पयट्टिए णरे, वेराणुबद्धा णरयं उवेन्ति ॥२॥

तेणे जहा संधिमुहे गहीए, सकम्मुणा किच्चइ पावकारी;
एवं पया पेच्च इहं च लोए, कडाण कम्माण? ण मोक्खु अत्थि ॥३॥

संसारमावण्ण परस्स अट्ठा, साहारणं जं च करेइ कम्मं;
कम्मस्स ते तस्स उ वेयकाले, ण बन्धवा बन्धवयं उवेन्ति ॥४॥

वित्तेण ताणं ण लभे पमत्तो, इमम्मि लोए अदुवा परत्थ; ।
दीवप्पणट्ठे व अणन्तमोहे, णेयाउयं दट्ठुमदट्ठुमेव ॥५॥

सुत्तेसु यावी पडिबुद्धजीवी, ण वीससे पण्डिय आसुपण्णे;
घोरा मुहुत्ता अबलं सरीरं, भारण्डपक्खी व चरऽप्पमत्तो ॥६॥

असंस्कृतं जीवितं मा प्रमादीः जरोपनीतस्य खलु नास्ति त्राणम् । एवं विजानीहि जनाः प्रमत्ताः किं नु विहिंसा अयता ग्रहीष्यन्ति ॥१॥ ये पापकर्मभिर्धनं मनुष्याः समाददते अमतिं गृहीत्वा । प्रहित्वा ते पश्य प्रवर्तितान् नरान् वैरानुबद्धा नरकमुपयन्ति ॥२॥ स्तेनो यथा सन्धिमुखे गृहीतः स्वकर्मणा कृत्यते पापकारी । एवं प्रजा प्रत्येह च लोके कृतानां कर्मणां न मोक्षोऽस्ति ॥३॥ संसारमापन्नः परस्यार्थं साधारणं यच्च करोति कर्म । कर्मणस्ते तस्य तु वेदकाले न बान्धवा बान्धवतामुपयन्ति ॥४॥ वित्तेन त्राणं न लभते प्रमत्तोऽस्मिल्लोकेऽथवा परत्र । प्रनष्टदीप इवानन्तमोहः नैयायिकं दृष्ट्वाऽदृष्ट्वेव ॥५॥ सुप्तेष्वपि प्रतिबुद्धजीवी न विश्वस्यात् पण्डित आशुप्रज्ञः । घोरा मुहूर्ता अबलं शरीरं भारण्डपक्षीव चराप्रमत्तः ॥६॥

चरे पयाइं परिसङ्कमाणो, जं किञ्चि पासं इह मण्णमाणो;
लाभन्तरे जीविय वूहइत्ता, पच्छा परिण्णाय मलावधंसी ॥७॥

छन्दं णिरोहेण उवेइ मोक्खं, आसे जहा सिक्खियवम्मधारी;
पुव्वाइ वासाइ चरऽप्पमत्तो, तम्हा मुणी खिप्पमुवेइ मोक्खं ॥८॥

स पुव्वमेवं ण लभेज्ज पच्छा, एसोवमा सासयवाइयाणं;
विसीदई सिढिले आउयंमि, कालोवणीए सरीरस्स भेदे ॥९॥

खिप्पं ण सक्केइ विवेगमेउं, तम्हा समुट्ठाय पहाय कामे;
समिच्च लोगं समया महेसी, अप्पाणरक्खी चरमप्पमत्तो ॥१०॥

मुहुं मुहुं मोहगुणे जयन्तं, अणेगरूवा समणं चरन्तं;
फासा फुसन्ती असमञ्जसं च, ण तेसु भिक्खू मणसा पउस्से ॥११॥

मन्दा य फासा बहुलोहणिज्जा, तहप्पगारेसु मणं ण कुज्जा;
रक्खिज्ज कोहं विणएज्ज माणं, मायं ण सेवेज्ज पयहिज्ज लोहं ॥१२॥

चरेत् पदानि परिशङ्कमाणः यत्किञ्चित् पाशमिह मन्यमानः। लाभान्तरे जीवितं बृंहयित्वा पश्चात् परिज्ञाय मलापध्वंसी ॥७॥ छन्दोनिरोधेनोपैति मोक्षं अश्वो यथा शिक्षितो वर्मधारी। पूर्वाणि चराऽप्रमत्तः तस्मान्मुनिः क्षिप्रमुपैति मोक्षम् ॥८॥ स पूर्वमेवं न लभेत् पश्चात् एषोपमा शाश्वतवादिनाम्। विषीदति शिथिलयति आयुषि कालोपनीते शरीरस्य भेदे ॥९॥ क्षिप्रं न शक्नोति विवेकमेतुं तस्मात्समुत्थाय प्रहित्वा कामान्। समेत्य लोकं समतया महर्षी आत्मरक्षी चराऽप्रमतः ॥१०॥ मुहुर्मुहुः मोहगुणान् जयन्तमनेकरूपाः श्रमणं चरन्तम्। स्पर्शाः स्पृशन्त्यसमंजसं च न तेषु भिक्षुः मनसा प्रदूष्येत् ॥११॥ मन्दाश्च स्पर्शा बहु लोभनीयाः तथाप्रकारेषु मनो न कुर्यात्। रक्षयेत् क्रोधं विनयेन्मानं मायां न सेवेत परित्यजेल्लोभम् ॥१२॥

जे संखया तुच्छ परप्पवाई, ते पिज्जदोसाणुगया परज्झा;
एते अहम्मे त्ति दुगुञ्छमाणो, कंङ्खे गुणे जाव सरीरभेओ ॥१३॥ त्ति बेमि

॥४॥ चउत्थं असंखयज्झयणं सम्मत्तं

ये संस्कृतास्तुच्छपरप्रवादिनः ते प्रेमद्वेषानुगताः परवशाः। एते अधर्म इति जुगुप्समानः काङ्क्षेद् गुणान् यावच्छरीरभेदः ॥ इति ब्रवीमि ॥

॥ असंस्कृताख्यं चतुर्थमध्ययनं समाप्तम् ॥

॥ अथाकाममरणाख्यं पञ्चममध्ययनम् ॥

अण्णवंसि महोहंसि, एगे तरति दुरुत्तरं;
तत्थ एगे महापण्णे, इमं पण्हमुदाहरे ॥१॥
संतिमे य दुवे ठाणा, अक्खाया मारणन्तिया,
अकाममरणं चेव, सकाममरणं तहा ॥२॥
बालाणं तु अकामं तु, मरणं असइं भवे,
पंडियाणं सकामं तु, उक्कोसेण सइं भवे ॥३॥
तत्थिमं पढमं ठाणं, महावीरेण देसियं;
कामगिद्धे जहा बाले, भिसं कूराइं कुव्वई ॥४॥
जे गिद्धे कामभोगेसु, एगे कूडाय गच्छइ;
ण मे दिट्ठे परे लोए, चक्खूदिट्ठा इमा रई ॥५॥
हत्थागया इमे कामा, कालिया जे अणागया;
को जाणइ परे लोए, अत्थि वा णत्थि वा पुणो ॥६॥
जणेण सद्धिं होक्खामि, इइ बाले पगब्भई;
काम-भोगाणुराणेणं, केसं संपडिवज्जई ॥७॥

अर्णवे महौघ एकस्तरति दुरुत्तरम्। तत्रैको महाप्रज्ञः इमं प्रश्नमुदाहरेत् ॥१॥ स्तः इमे द्वे स्थाने आख्याते मारणान्तिके। अकाममरणं सकाममरणं तथा ॥२॥ बालानामकामं तु मरणमसकृद् भवेत् पण्डितानां सकामं तु उत्कर्षेण सकृद्भवेत् ॥३॥ तत्रेदं प्रथमं स्थानं महावीरेण देशितम्। कामगृद्धो यथा बालः भृशं क्रूराणि करोति ॥४॥ यो गृद्धः कामभोगेषु एकः कूटाय गच्छति। न मया दृष्टः परलोकः चक्षुर्दृष्टेयं रतिः ॥५॥ हस्तागता इमे कामाः कालिका येऽनागताः। को जानाति परलोकः अस्ति वा नास्ति वा पुनः ॥६॥ जनेन सार्धं भविष्यामि इति बालः प्रगल्भते। कामभोगानुरागेन क्लेशं सम्प्रतिपद्यते ॥७॥

तओ दण्डं समारभई, तसेसु थावरेसु य;
अट्ठाए य अणट्ठाए, भूयगामं विहिंसइ ॥८॥

हिंसे बाले मुसावाई, माइल्ले पिसुणे सढे;
भूञ्जमाणे सुरं मंसं, 'सेयमेयं' ति मण्णई ॥९॥

कायसा वयसा मत्ते, वित्ते गिद्धे य इत्थिसु;
दुहओ मलं संचिणइ, सिसुणागो व्व मट्टियं ॥१०॥

तओ पुट्ठो आयङ्केण गिलाणो परितप्पई;
पभीओ परलोगस्स, कम्माणुप्पेही अप्पणो ॥११॥

सुया मे णरए ठाणा, असीलाणं च जा गई;
बालाणं कूरकम्माणं, पगाढा जत्थ वेयणा ॥१२॥

तत्थोववाइयं ठाणं जहा मे तमणुस्सुयं;
आहाकम्मेहिं गच्छन्तो, सो पच्छा परितप्पई ॥१३॥

जहा सागडिओ जाणं; समं हिच्चा महापहं;
विसमं मग्गमोइण्णो, अक्खभग्गम्मि सोयइ ॥१४॥

ततः स दण्डं समारभते त्रसेषु स्थावरेषु च। अर्थाय चानर्थाय भूतग्रामं विहिनस्ति ॥८॥ हिंस्रो बालो मृषावादी मायावान् पिशुनश्शठः। भुञ्जानः सुरां मांसं श्रेयमेतदिति मन्यते ॥९॥ कायेन वचसा मत्तः वित्ते गृद्धश्च स्त्रीषु। द्विधा मलं संचिनोति शिशुनाग इव मृत्तिका ॥१०॥ ततः स्पृष्ट आतङ्केन ग्लानः परितप्यते। प्रभीतः परलोकात् कर्मानुपश्यात्मनः ॥११॥ श्रुतानि मया नरके स्थानानि अशीलानां च या गतिः। बालानां क्रूरकर्मणां प्रगाढा यत्र वेदनाः ॥१२॥ तत्रौपपातिकं स्थानं यथा मया तदनुश्रुतम्। आधाकर्मभिः गच्छन् स पश्चात् परितप्यते ॥१३॥ यथा शाकटिको जानन् समं हित्वा महापथम्। विषमं मार्गमवतीर्णः अक्षे भग्ने शोचते ॥१४॥

एवं धम्मं विउक्कम्म, अहम्मं पडिवज्जिया;
बाले मच्चुमुहं पत्ते, अक्खे भग्गे व सोयइ ॥१५॥

तओ से मरणन्तंमि, बाले सन्तससई भया;
अकाममरणं मरई, धुत्ते व कलिणा जिए ॥१६॥

एयं अकाममरणं, बालाणं तु पवेइयं;
एत्ते सकाममरणं, पण्डियाणं सुणेह मे ॥१७॥

मरणं पि सपुण्णाणं, जहा मे तमणुस्सुयं;
विप्पसण्णमणाघायं, संजयाणं वुसीमओ ॥१८॥

ण इमं सव्वेसु भिक्खूसु, ण इमं सव्वेसु गारिसु;
णाणासीला य अगारत्था, विसमसीला य भिक्खुणो ॥१९॥

सन्ति एगेहि भिक्खूहिं, गारत्था संजमुत्तरा;
गारत्थेहि य सव्वेहिं, साहवो संजमुत्तरा ॥२०॥

चीराजिणं णिगिणिणं, जडी संघाडि मुंडिणं;
एयाइंपि ण तायन्ति, दुस्सीलं परियागयं ॥२१॥

एवं धर्मं व्युत्क्रम्य अधर्मं प्रतिपद्य। बालो मृत्युमुखं प्राप्तो अक्षे भग्न इव शोचति ॥१५॥ ततस्स मरणान्ते बालस्संत्रस्यति भयात्। अकाममरणेन म्रियते धूर्त इव कलिना जितः ॥१६॥ एतदकाममरणं बालानां तु प्रवेदितम्। इतस्सकाममरणम्, पण्डितानां श्रृणुत मे ॥१७॥ मरणमपि स पुण्यानां यथा मे तदनुश्रुतम्। विप्रसन्नमनाघातं संयतानां वश्यवताम् ॥१८॥ नेदं सर्वेषु भिक्षुषु नेदं सर्वेष्वगारिषु। नानाशीलाश्चागारस्थाः विषमशीलाश्च भिक्षवः ॥१९॥ सन्त्येकेभ्यो भिक्षुभ्यः अगारस्थास्संयमोत्तराः। अगारस्थेभ्यश्च सर्वेभ्यः साधवस्संयमोत्तराः ॥२०॥ चिराजिनं नाग्न्यं जटित्वं सङ्घाटी मुण्डित्वम्। एतान्यपि न त्रायन्ते दुःशीलं पर्यायागतम् ॥२१॥

पिण्डोलए व्व दुस्सीलो, णरगाओ ण मुच्चई,
भिक्खाए वा गिहत्थे वा, सुव्वए कमई दिवं ॥२२॥
अगारिसामाइयङ्गाणि, सड्ढी काएण फासए;
पोसहं दुहओ पक्खं, एगरायं ण हावए ॥२३॥
एवं सिक्खासमावण्णो, गिहिवासे वि सुव्वए ।
मुच्चई छवि-पव्वाओ, गच्छे जक्खसलोगयं ॥२४॥
अह जे संवुडे भिक्खू, दोण्हमण्णतरे सिया ।
सव्वदुक्खपहीणे वा, देवे वावि महिड्ढिए ॥२५॥
उत्तराइं विमोहाइं, जुइमन्ताऽणुपुव्वसो;
समाइण्णाइं जक्खेहिं, आवासाइं जसंसिणो ॥२६॥
दीहाउया इड्ढिमंता, समिद्धा कामरूविणो;
अहुणोववण्णसंकासा, भुज्जो अच्चिमालिप्पभा ॥२७॥
ताइं ठाणाइं गच्छन्ति, सिक्खित्ता संजमं तवं;
भिक्खाए वा गिहित्थे वा, जे सन्ति परिनिव्वुडा ॥२८॥

पिण्डावलगोऽपि दुःशीलः नरकान्न मुच्यते। भिक्षुको वा गृहस्थो वा सुव्रतः क्रामति दिवम् ॥२२॥ अगारिसामायिकाङ्गानि श्रद्धावान् कायेन स्पृशति। पौषधं द्वयोः पक्षयोः एकरात्रमपि न हापयति ॥२३॥ एवं शिक्षा समापन्नो गृहवासेऽपि सुव्रतः। मुच्यते छविपर्वतः गच्छेद्यक्षसलोकताम् ॥२४॥ अथ यस्संवृतो भिक्षुःद्वयोरेकतरःस्यात्। सर्वदुःख-प्रहीणो वा देवो वापि महर्द्धिकः ॥२५॥ उत्तरा विमोहा द्युतिमन्त अनुपूर्वतः। समाकीर्णा यक्षैरावासाः यशस्विनः ॥२६॥ दीर्घायुषो दीप्ति (ऋद्धि) मन्तः समृद्धाः कामरूपिणः। अधुनोत्पन्नसङ्काशाः भूयोऽर्चिमालिप्रभाः ॥२७॥ तानि स्थानानि गच्छन्ति शिक्षित्वा संयमं तपः। भिक्षाको वा गृहस्थो वा ये सन्ति परिनिवृताः ॥२८॥

तेसिं सोच्चा सपुज्जाणं, संजयाणं वुसीमओ;
ण संतसन्ति मरणन्ते, सीलमन्तो बहुस्सुया ॥२९॥

तुलिया विसेसमादाय, दयाधम्मस्स खन्तिए;
विप्पसीएज्ज मेहावी, तहा भूएण अप्पणा ॥३०॥

तओ काले अभिप्पेए, सड्ढी तालिसमन्तिए;
विणएज्ज लोमहरिसं, भेयं देहस्स कंखए ॥३१॥

अह कालम्मि संपत्ते, आघायाय समुस्सयं;
सकाममरणं मरइ, तिण्हमण्णयरं मुणि ॥३२॥ त्ति बेमि ॥

पंचमं अकाममरणिज्जं अज्झयणं समत्तं ॥ ५ ॥

तेषां श्रुत्वा सत्पूज्यानां संयतानां वश्यव्रताम् । न संत्रस्यन्ति मरणान्ते शीलवन्तो बहुश्रुताः ॥२९॥ तोलयित्वा विशेषमादाय दयाधर्मस्य भक्षन्त्या । विप्रसीदेन्मेधावी तथा भूतेनात्मना ॥३०॥ ततःकालेऽभिप्रेते श्रद्धावान् तादृशोऽन्तिके । विनयेल्लोमहर्षम् भेदं देहस्य काङ्क्षयेत् ॥३१॥ अथ काले सम्प्राप्ते आधातयन् समुच्छ्रयम् । सकाममरणं म्रियते त्रयाणामन्यतरेण मुनिः ॥३२॥ इति ब्रवीमि ॥

॥ अथ क्षुल्लकनिर्ग्रन्थीयाख्यं षष्ठमध्ययनम् ॥

जावन्तऽविज्जा पुरिसा, सव्वे ते दुक्खसंभवा;
लुप्पन्ति बहुसो मूढा, संसारम्मि अणन्तए ॥१॥
समिक्ख पण्डिए तम्हा, पासजाईपहे बहु;
अप्पणा सच्चमेसेज्जा, मेत्तिं भूएसु कप्पए ॥२॥
माया पिया ण्हुसा भाया, भज्जा पुत्ता य ओरसा;
नालं ते मम ताणाय, लुप्पन्तस्स सकम्मूणा ॥३॥
एयमट्ठं सपेहाए, पासे समियदंसणे;
छिन्द गिद्धिं सिणेहं च, ण कङ्खे पुव्वसंथवं ॥४॥
गवासं मणि-कुंडलं, पसवो दास-पोरुसं;
सव्वमेयं चइत्ताणं, कामरुवी भविस्ससि ॥५॥
(थावरं जंगमं चेव, धणं धण्णं उवक्खरं;
पच्चमाणस्स कम्मेहिं, णालं दुक्खाओ मोयणे)

यावन्तोऽविद्यापुरुषाः सर्वे ते दुःखसम्भवाः। लुप्यन्ते बहुशो मूढाः संसारेऽनन्तके ॥१॥ समीक्ष्य पण्डितस्तस्मात् पाशजातिपथान् बहून्। आत्मना सत्यमेषयेत् मैत्रीं भूतेषु कल्पयेत् ॥२॥ माता पिता स्नुषा भ्राता भार्या पुत्राश्चौरसाः। नालं ते मम त्राणाय लुप्यमानस्य स्वकर्मणा ॥३॥ एतदर्थं संप्रेक्षया पश्येत् समितदर्शनः। छिन्द्यात् गृद्धिं स्नेहं च नैव काङ्क्षेत् पूर्वसंस्तवम् ॥४॥ गवाश्वं मणिकुण्डलं पशवो दासपौरुषम्। सर्वमेतत्त्यक्त्वा कामरूपी भविष्यसि ॥५॥ (स्थावरं जङ्गमं चैव धनं धान्यमुपस्कृतम्। पच्यमानस्य कर्मभिः नालं दुःखान्मोचने)

अज्जत्थं सव्वओ सव्वं, दिस्स पाणे पियायए ।
ण हणे पाणिणो पाणे, भय-वेराओ उवरए ॥६॥
आदाणं णरयं दिस्स, णायएज्ज तणामवि ।
दोगुंछी अप्पणो पाए, दिण्णं भुंजेज्ज भोयणं ॥७॥
इहमेगे उ मण्णन्ति, अप्पच्चक्खाय पावगं ।
आयरियं विदित्ता णं, सव्वदुक्खा विमुच्चई ॥८॥
भणन्ता अकरेन्ता य, बन्धमोक्खपइण्णिणो;
वायाविरियमेत्तेणं, समासासेन्ति अप्पयं ॥९॥
ण चित्ता तायए भासा, कुओ विज्जाणुसासणं;?
विसण्णा पावकम्मेहिं, बाला पंडियमाणिणो ॥१०॥
जे केइ सरीरे सत्ता, वण्णे रूवे य सव्वसो;
मणसा काय वक्केणं, सव्वे ते दुक्खसंभवा ॥११॥
आवण्णा दीहमद्धाणं संसारम्मि अणन्तए;
तम्हा सव्वदिसं पस्स अप्पमत्तो परिव्वए ॥१२॥

अध्यात्मस्थं सर्वतस्सर्वं दृष्ट्वा प्राणान् प्रियदयान् । न हन्यात् प्राणिनां प्राणान् भयवैरादुपरतः ॥६॥ आदानं नरकं (दृष्ट्वा) नाददीत तृणमपि । जुगुप्सात्मनः पात्रे दत्तं भुञ्जीत भोजनम् ॥७॥ इहैके तु मन्यन्ते अप्रत्याख्याय पापकम् । आर्यं विदित्वा सर्वदुःखेभ्यो विमुच्यते ॥८॥ भणन्तोऽकुर्वन्तश्च बन्धमोक्षप्रतिज्ञावन्तः । वाग्वीर्यमात्रेण समाश्वासयन्त्वात्मानम् ॥९॥ न चित्रा त्रायते भाषा कुतो विद्यानुशासनम् । विषण्णाः पापकर्म्मसु बालाः पण्डितमानिनः ॥१०॥ ये केचिच्छरीरे सक्ताः वर्णे रूपे च सर्वथा । मनसा कायवाक्येन सर्वे ते दुःखसम्भवाः ॥११॥ आपन्ना दीर्घमध्वानं संसारेऽनन्तके । तस्मात् सर्वं दिशः पश्यन्नप्रमत्तः परिव्रजेः ॥१२॥

बहिया उड्ढमादाय, णावकंखे कयाइ वि;
पुव्वकम्मखयट्ठाए, इमं देहं समुद्धरे ॥१३॥
विविच्च कम्मुणो हेउं, कालकंखी परिव्वए;
मायं पिण्डस्स पाणस्स, कडं लद्धूण भक्खए ॥१४॥
सण्णिहिं च ण कुव्वेज्जा, लेवमायाए संजए;
पक्खी पत्तं समादाय, णिरवेक्खो परिव्वए ॥१५॥
एसणासमिओ लज्जू, गामे अणियओ चरे;
अप्पमत्तो पमत्तेहिं, पिण्डवायं गवेसए ॥१६॥
एवं से उदाहु अणुत्तरनाणी अणुत्तरदंसी
अणुत्तरणाणदंसणधरे अरहा णायपुत्ते भगवं वेसालिए वियाहिए॥त्ति बेमि॥

॥ छट्ठं खुड्डागनियण्ठिज्जमज्झयणं समत्तं ॥६॥

बहिरूर्ध्वमादाय नावकाङ्क्षेत् कदाचिदपि । पूर्वकर्म्मक्षयार्थयिमं देहं समुद्धरेत् ॥१३॥ विविच्य कर्म्मणो हेतुं कालकाङ्क्षी परिव्रजेः । मात्रां पिण्डस्य पानस्य कृतं लब्ध्वा भक्षयेत् ॥१४॥ ०न्निधिं च न कुर्वीत लेपमात्रया संयतः । पक्क्षी (व) पत्रं समादाय निरपेक्षः परिव्रजेत् ॥१५॥ एपणासमितो लज्जावान् ग्रामेऽनियतश्चरेत् । अप्रमतः प्रमत्तेभ्यो पिण्डपातं गवेषयेत् ॥१६॥ एवं स उदाहृतवान् अनुत्तरज्ञान्यनुत्तरज्ञानदर्शनधरः अर्हन् ज्ञातपुत्रो भगवान् वैशालिको व्याख्याता ॥ इति ब्रवीमि ॥६॥ क्षुल्लकनिर्ग्रन्थीयाख्यमध्ययनं समाप्तम् ॥

॥ अथोरभ्रियाख्यं सप्तममध्ययनम् ॥

जहाऽऽएसं समुद्दिस्स, कोइ पोसेज्ज एलयं;
ओदणं जवसं देज्जा, पोसेज्जा वि सयङ्गणे ॥१॥
तओ स पुट्ठे परिवूढे, जायमेदे महोदरे;
पीणिए विउले देहे, आएसं परिकङ्खए ॥२॥
जाव ण एइ आएसो, ताव जीवइ सेदुही;
अह पत्तंमि आएसे, सीसं छेत्तूण भुज्झई ॥३॥
जहा खलु से ओरब्भे, आएसाय समीहिए;
एवं बाले अहम्मिट्ठे, ईहइ णिरयाउयं ॥४॥
हिंसे बाले मुसावाई, अद्धाणम्मि विलोवए;
अण्णऽदत्तहरे तेणे, माई कण्हुहरे सढे ॥५॥
इत्थीविसयगिद्धे य महारम्भपरिग्गहे;
भुञ्जमाणे सुरं मंसं, परिवूढे परंदमे ॥६॥
अयकक्करभोई य, तुन्दिले चिय लोहिए;
आउयं णरए कङ्खे, जहाऽऽएसं व एलए ॥७॥

यथाऽऽदेशं समुद्दिश्य कश्चित् पोषयेदेलकम् । ओदनं यवसं दद्यात् पोषयेदपि स्वकाङ्गणे ॥१॥ ततस्स पुष्टः परिवृढः जातमेदा महोदरः । प्रीणिते विपुले देहे आदेशं प्रतिकाङ्क्षति ॥२॥ यावन्नायात्यादेशो तावज्जीवति सो दुःखी । अथ प्राप्त आदेशे शिरश्छित्वा भुज्यते ॥३॥ यथा खलु स उरभ्रः आदेशार्थं समीहितः । एवं बालोऽधर्मिष्ठ ईहते नरकायुष्कम् ॥४॥ हिंस्रो बालो मृषावादी अध्वनि विलोपकः । अन्याऽदत्तहरस्तेनः मायी कहणुहरश्शठः ॥५॥ स्त्री विषयगृद्धश्च महारम्भपरिग्रहः । भुञ्जानः सुरां मांसं परिवृढः परन्दमः ॥६॥ अजकर्करभोजीच तुन्दिलश्चितलोहितः । आयुष्कं नरके काङ्क्षति यथाऽऽदेशमिवैडकः ॥७॥

आसणं सयणं जाणं, वित्तं कामे य भुंजिया;
दुस्साहडं धणं हिच्चा, बहुं संचिणिया रयं ॥८॥
तओ कम्मगुरू जन्तू, पच्चुप्पण्णपरायणे;
अय व्व आगयाऽऽएसे, मरणन्तम्मि सोयइ ॥९॥
तओ आउपरिक्खीणे, चुया देहा विहिंसगा;
आसुरियं दिसं बाला, गच्छंति अवसा तमं ॥१०॥
जहा कागिणिए हेउं, सहस्सं हारए णरो;
अपत्थं अम्बगं भोच्चा, राया रज्जं तु हारए ॥११॥
एवं माणुस्सगा कामा, देवकामाण अन्तिए;
सहस्सगुणिया भुज्जो, आउं कामा य दिव्विया ॥१२॥
अणेगवासाणउया; जा सा पण्णवओ ठिइ;
जाणि जीयन्ति दुम्मेहा, ऊणे वाससताउए ॥१३॥
जहा य तिण्णि वणिया, मूलं घेत्तूण णिग्गया;
एगोऽत्थ लहए लाभं, एगो मूलेण आगओ ॥१४॥

आसनं शयनं यानं वित्तं कामान् भुक्त्वा । दुःसंहृतं धनं हित्वा बहु सञ्चित्य रजः ॥८॥ ततः कर्मगुरुर्जन्तुः प्रत्युत्पन्नपरायणः । अज इवागत आदेशे मरणान्ते शोचति ॥९॥ तत आयुषि परिक्षीणे च्युतदेहो विहिंसकः । असूर्यां दिशं बालो गच्छत्यवशस्तमः ॥१०॥ यथा काकिण्या हेतोः सहस्रं हारयेन्नरः । अपथ्यमाम्रकं भुक्त्वा राजा राज्यं तु हारयेत् ॥११॥ एवं मानुष्यकाः कामाः देवकामानामन्तिके । सहस्रगुणिता भूयः आयुःकामाश्च दिव्याः ॥१२॥ अनेकवर्षनयुतानि या सा प्रज्ञावतस्स्थितिः । यानि जीयन्ते दुर्मेधसः ऊने वर्षशतायुषि ॥१३॥ यथा च त्रयो वणिजः मूलं गृहीत्वा निर्गताः । एकोऽत्र लभते लाभं एको मूलेनागतः ॥१४॥

एगो मूलं पि हारित्ता, आगओ तत्थ वाणिओ ।
ववहारे उवमा एसा, एवं धम्मे वियाणह ॥१५॥

माणुसत्तं भवे मूलं, लाभो देवगई भवे ।
मूलच्छेएण जीवाणं, णरग-तिरिक्खत्तणं धुवं ॥१६॥

दुहओ गई बालस्स, आवई वहमूलिया ।
देवत्तं माणुसत्तं च, जं जिए लोलयासढे ॥१७॥

तओ जिए सई होइ, दुविहं दोग्गइं गए ।
दुल्लहा तस्स उम्मग्गा, अद्धाए सुचिरादवि ॥१८॥

एवं जियं संपेहाए, तुलिया बालं च पंडियं ।
मूलियं ते पविसन्ति, माणुसं जोणिमिन्ति जे ॥१९॥

वेमायाहिं सिक्खाहिं, जे णरा गिहि-सुव्वया ।
उवेंति माणुसं जोणिं, कम्मसच्चा हु पाणिणो ॥२०॥

जेसिं तु विउला सिक्खा, मूलयंते अइच्छिया ।
सीलवन्ता सवीसेसा, अदीणा जन्ति देवयं ॥२१॥

एको मूलमपि हारयित्वा आगतस्तत्र वणिक् । व्यवहार उपमैषा एवं धर्मे विजानीत ॥१५॥ मानुषत्वं भवेन्मूलं लाभो देवगतिर्भवेत् । मूलच्छेदेन जीवानां नरक तिर्यक्त्वं ध्रुवम् ॥१६॥ द्विधा गतिर्बालस्यापतति वधमूलिका । देवत्वं मानुषत्वं च यज्जितो लोलताशठः ॥१७॥ ततो जितस्सदा भवति द्विविधां दुर्गतिं गतः । दुर्लभा तस्योन्मज्जा काले सुचिरादपि ॥१८॥ एवं जितं संप्रेक्ष्य तोलयित्वा बालं च पण्डितम् । मौलिकं ते प्रवेशयन्ति मानुषीं योनिमायान्ति ये ॥१९॥ विमात्राभिश्शिक्षाभिः ये नरा गृहिसुव्रताः । उपयन्ति मानुषीं योनिं कर्मसत्याः खलु प्राणिनः ॥२०॥ केषां तु विपुला शिक्षा मौलिकं तेऽतिक्रान्ताः । शीलवन्तस्सविशेषाः अदीना यान्ति दैवतम् ॥२१॥

एवमदीणवं भिक्खुं अगारिं च वियाणिया ।
कहं णु जिच्चमेलिक्खं, जिच्चमाणो ण संविदे ॥२२॥

जहा कुसग्गे उदगं, समुद्देण समं मिणे ।
एवं माणुस्सगा कामा, देवकामाण अंतिए ॥२३॥

कुसग्गमित्ता इमे कामा, सण्णिरुद्धम्मि आउए ।
कस्स हेउं पुरेकाउं, जोगक्खेमं ण संविदे ॥२४॥

इह कामाऽणियट्टस्स, अत्तट्ठे अवरज्झइ ।
सुच्चा णेयाउयं मग्गं, जं भुज्जो परिभस्सई ॥२५॥

इह कामणियट्टस्स, अत्तट्ठे णावरज्झई ।
पूतिदेहणिरोहेणं, भवे देवेत्ति मे सुयं ॥२६॥

इड्ढी जुई जसो वण्णो, आउं सुहमणुत्तरं ।
भुज्जो जत्थ मणुस्सेसु, तत्थ से उववज्जई ॥२७॥

बालस्स पस्स बालत्तं, अहम्मं पडिवज्जिया ।
चिच्चा धम्मं अहम्मिट्ठे, णरए सूववज्जई ॥२८॥

एवमदीनवन्तं भिक्षुमगारिणं च विज्ञाय। कथं नु जीयेतेदृक्षं जीयमानो न संविन्ते ॥२२॥ यथा कुशाग्र उदकं समुमुद्रेण समं मिनुयात्। एवं मानुष्यकाः देवकामानामन्तिके ॥२३॥ कुशाग्रमात्रा इमे कामाः संनिरूद्धे आयुषि। कस्य हेतुं पुरस्कृत्य योगक्षेमं न संविन्ते ॥२४॥ इह कामऽनिवृत्तस्यात्मार्थोऽपराध्यति। श्रुत्वा नैयायिकं मार्गं यत् भूयः परिभ्रश्यति ॥२५॥ इह कामेभ्यः निवृत्तस्यात्मार्थो नापराध्यति। पूतिदेहनिरोधेन भवे देव इति मया श्रुतम् ॥२६॥ ऋद्धिर्द्युतिर्यशोवर्णः आयुस्सुखमनुत्तरम्। भूयो येषु मनुष्येषु तत्राथोत्पद्यते ॥२७॥ बालस्य पश्य बालत्वं अधर्मं प्रतिपद्य। त्यक्त्वा धर्ममधर्मिष्ठः नरकेषूपपद्यते ॥२८॥

धीरस्स पस्स धीरत्तं, सव्वधम्माणुवत्तिणो ।
चिच्चा अधम्मं धम्मिट्ठे, देवेसु उववज्जई ॥२९॥
तुलिया णं बालभावं, अबालं चेव पण्डिए ।
चइऊण बालभावं, अबालं सेवए मुणि ॥३०॥ त्ति बेमि ॥

॥ ७ ॥ सत्तमं एलइज्झमज्झयणं समत्तं ॥

धीरस्य पश्य धीरत्वं सर्वधर्मानुवर्तिनः । त्यक्त्वाऽधर्मं धर्मिष्ठः देवेषूपपद्यते ॥२९॥ तोलयित्वा बालभावं, अबालं चैव पण्डितः । त्यक्त्वा बालभावं, अबालत्वं सेवते मुनिः ॥३०॥ इति ब्रवीमि ॥

॥ अथ कापिलीयाख्यमष्टममध्ययनम् ॥

अधुवे असासयम्मी, संसारम्मि दुक्खपउराए ।
किं णाम होज्ज तं कम्मयं, जेणाहं दोग्गइं ण गच्छेज्जा? ॥१॥
विजहित्तु पुव्वसंजोगं, ण सिणेहं कहिंचि कुव्वेज्जा ।
असिणेह सिणेहकरेहिं, दोस-पओसेहि मुच्चए भिक्खू ॥२॥
तो नाण-दंसण-समग्गो, हियनिस्सेसाए य सव्वजीवाणं ।
तेसिं विमोक्खणट्ठाए, भासई मुणिवरो विगयमोहो ॥३॥
सव्वं गंथं कलहं च, विप्पजहे तहाविहं भिक्खू ।
सव्वेसु कामजाएसु, पासमाणो ण लिप्पई ताई ॥४॥
भोगामिसदोसविसण्णे, हियणिस्सेयसबुद्धिवोच्चत्थे,
बाले य मन्दिए मूढे, बज्झइ मच्छिया व खेलम्मि ॥५॥
दुपरिच्चया इमे कामा, णो सुजहा अधीरपुरिसेहिं;
अह सन्ति सुव्वया साहू, जे तरन्ति अतरं वणिया व ॥६॥

अध्रुवे अशाश्वते संसारे दुःखप्रचुरे। किं नाम भवेत्तत्कर्मकं येनाहं दुर्गतिं न गच्छेयम् ॥१॥ विहाय पूर्वसंयोगं न स्नेहं क्वचित्कुर्वीत। अस्नेहस्स्नेहकरेषु दोषपदैर्मुच्यते भिक्षुः ॥२॥ ततो ज्ञानदर्शनसमग्रो हितनिःश्रेयसे च सर्वजीवानाम्। तेषां विमोक्षणार्थाय भाषते मुनिवरो विगतमोहः ॥३॥ सर्वं ग्रन्थं कलहं च विप्रजह्यात्तथाविधं भिक्षुः। सर्वेषु कामजातेषु प्रेक्षमाणो न लिप्यते त्रायी ॥४॥ भोगामिषदोषविषण्णो हितनिःश्रेयसबुद्धिविपर्यस्तः। मूढो बध्यते मक्षिकेव श्लेष्मणि ॥५॥ दुष्परित्यजा इमे कामा नैव सुत्यजा अधीरपुरुषैः। अथ सन्ति सुव्रतास्साधवो ये तरन्त्यतरं वणिज इव ॥६॥

समणा मु एगे वदमाणा, पाणवहं मिया अजाणंता ।
मंदा णिरयं गच्छन्ति पावियाहिं दिट्ठीहिं ॥७॥

ण हु पाणवहं अणुजाणे, मुच्चेज्ज कयाइ सव्वदुक्खाणं ।
एवमायरिएहि मक्खायं, जेहिं इमो साहुधम्मो पण्णत्तो ॥८॥

पाणे य णाइवाएज्जा, से समियत्ति वुच्चई ताई ।
तओ से पावयं कम्मं, णिज्जाइ उदगं व थलाओ ॥९॥

जगणिस्सिएहिं भूएहिं, तसणामेहिं थावरेहिं च ।
णो तेसिमारभे दण्डं, मणसा वयसा कायसा चेव ॥१०॥

सुद्धेसणा उ णच्चा णं, तत्थ ठवेज्ज भिक्खू अप्पाणं ।
जायाए घासमेसेज्जा, रसगिद्धे ण सिया भिक्खाए ॥११॥

पंताणि चेव सेवेज्जा, सीयपिंडं पुराणकुम्मासं ।
अदु वक्कसं पुलागं वा, जवणट्ठाए णिसेवए मंथुं ॥१२॥

जे लक्खणं च सुविणं च, अङ्गविज्जं च जे पउञ्जंति ।
ण हु ते समणा वुच्चंति, एवं आयरिएहिं अक्खायं ॥१३॥

श्रमणा वयमेके वदमानाः प्राणवधं मृगा अजानन्तः । मन्दा नरकं गच्छन्ति बालाः पापिकाभिर्दृष्टिभिः ॥७॥ नैव प्राणवधमनुजानन्मुच्येत कदाचित्सर्वदुःखैः । एवमार्यैराख्यातं यैरयं साधुधर्मः प्रज्ञप्तः ॥८॥ प्राणांश्च नातिपातयेत् स समित इत्युच्यते त्रायी । ततोऽथ पापकं कर्म निर्यात्युदकमिव स्थलात् ॥९॥ जगन्निश्रितेषु भूतेषु त्रसनामसु स्थावरेषु च । नैव तेष्वारभेद्दण्डं मनसा वचसा कायेन चैव ॥१०॥ शुद्धैषणास्तु ज्ञात्वा नु तत्र स्थापयेत् भिक्षुरात्मानम् । यात्रायै ग्रासमेषयेद् रसगृद्धो न स्यात् भिक्षादः ॥११॥ प्रान्तानि चैव सेवेत शीतपिण्डं पुराणकुल्माषं । अथवा बुक्कसं पुलाकं वा यापनार्थं निषेवेत मन्थुं ॥१२॥ ये लक्षणं च स्वप्नं चाङ्गविद्यां च ये प्रयुञ्जते । न हु ते श्रमणा उच्यन्ते एवमार्यैराख्यातम् ॥१३॥

इह जीवियं अणियमेत्ता, पब्भट्ठा समाहिजोएहिं ।
ते कामभोगरसगिद्धा, उववज्जंति आसुरे काए ॥१४॥
तत्तोऽवि य उव्वट्टित्ता, संसारं बहुं अणुपरिंति ।
बहुकम्मलेवलित्ताणं, बोही होइ सुदुल्लहा तेसिं ॥१५॥
कसिणंपि जो इमं लोयं, पडिपुण्णं दलेज्ज इक्कस्स ।
तेणावि से ण संतुस्से, इइ दुप्पूरए इमे आया ॥१६॥
जहा लाहो तहा लोहो, लाहा लोहो पवड्ढइ ।
दोमास-कयं कज्जं, कोडीए वि ण णिट्ठियं ॥१७॥
णो रक्खसीसु गिज्जेज्जा, गंडवच्छासु णेगचित्तासु ।
जाओ पुरिसं पलोभित्ता, खेलंति जहा व दासेहिं ॥१८॥
णारीसु णो पगिज्जेज्जा, इत्थी विप्पजहे अणगारे ।
धम्मं च पेसलं णच्चा, तत्थ ठविज्ज भिक्खु अप्पाणं ॥१९॥

इह जीवितमनियम्य प्रभ्रष्टास्समाधियोगेभ्यः । ते कामभोगरसगृद्धा उपपद्यन्ते आसुरे काये ॥१४॥ ततोऽपि चोद्धृत्य संसारं बहुमनुपरियन्ति । बहुकर्मलेपलिप्तानां बोधिर्भवति सुदुर्लभा तेषाम् ॥१५॥ कृत्स्नमपि य इमं लोकं प्रतिपूर्णं दद्यादेकस्मै । तेनापि स्वं न सन्तुष्येदिति दुष्पू-रोऽयमात्मा ॥१६॥ यथा लाभस्तथा लोभो लाभाल्लोभः प्रवर्धते । द्विमाषकृतं कार्यं कोट्यापि न निष्ठितम् ॥१७॥ न राक्षसीषु गृध्येत् गण्डवक्षस्स्वनेकचित्तासु । याः पुरुषं प्रलोभ्य क्रीडन्ति यथैव दासैः ॥१८॥ नारीषु न प्रगृद्ध्येत् स्त्री विप्रजहोऽनगारः । धर्मं च पेशलं ज्ञात्वा तत्र स्थापयेत् भिक्षुरात्मानम् ॥१९॥

इइ एस धम्मे अक्खाइ, कविलेणं च विसुद्धपण्णेणं ।
तरिहिंति जे उ काहिंति, तेहिं आराहिया दुवे लोगु ॥२०॥ त्ति बेमि ॥

॥ अट्ठमं काविलीयमज्झयणं समत्तं ॥ ८ ॥

इत्येष धर्म आख्यातः कपिलेन च विशुद्धप्रज्ञेन । तरिष्यन्ति तैराराधितौ द्वौ लोकौ ॥२०॥
इति ब्रवीमि ॥

॥ अथ नमिप्रव्रज्याख्यं नवममध्ययनम् ॥

चइऊण देवलोगाओ, उववण्णो माणुसम्मि लोगंमि ।
उवसंतमोहणिज्जो, सरई पोराणियं जाइं ॥१॥
जाइं सरित्तु भयवं, सहसंबुद्धो अणुत्तरे धम्मे ।
पुत्तं ठवित्तु रज्जे, अभिणिक्खमई णमी राया ॥२॥
सो देवलोगसरिसे, अंतेउरवरगओ वरे भोए ।
भुञ्जित्तु णमी राया, बुद्धो भोगे परिच्चयई ॥३॥
मिहिलं सपुरजणवयं, बलमोरोहं च परियणं सव्वं ।
चिच्चा अभिणिक्खंतो, एगंतमहिट्ठिओ भयवं ॥४॥
कोलाहलगब्भूतं, आसी मिहिलाए पव्वयंतम्मि ।
तइया रायरिसिम्मि, णमिंमि अभिणिक्खमंतम्मि ॥५॥
अब्भुट्ठियं रायरिसिं, पव्वज्जाठाणमुत्तमं ।
सक्को माहणरूवेणं, इमं वयणमब्बवी ॥६॥

च्युत्वा देवलोकादुत्पन्नो मानुषे लोके । उपशान्तमोहनीयस्स्मरति पौराणिकीं जातिम् ॥१॥ जातिं स्मृत्वा भगवान् स्वयंसंबुद्धोऽनुत्तरे धर्मे । पुत्रं स्थापयित्वा राज्येऽभिनिष्क्रामति नमी राजा ॥२॥ स देवलोकसदृशान्तःपुरवरागतः वरान् भोगान् । भुक्त्वा नमी राजा बुद्धो भोगान् परित्यजति ॥३॥ मिथिलां सुपुरजनपदां बलमवरोधं च परिजनं सर्वम् । त्यक्त्वाऽभिनिष्क्रान्त एकान्तमधिष्ठितो भगवान् ॥४॥ कोलाहलकभूतमासीन्मिथिलायां प्रव्रजति । तदा राजर्षौ नमावभिनिष्क्रामति ॥५॥ अभ्युत्थितं राजर्षिं प्रव्रज्यास्थान उत्तमे । शक्रो माहनरूपेणेदं वचनमब्रवीत् ॥६॥

किं णु भो अज्ज मिहिलाए, कोलाहलगसंकुला ।
सुच्चन्ति दारुणा सद्दा, पासाएसु गिहेसु य? ॥७॥

एयमट्ठं निसामित्ता, हेउकारणचोइओ ।
तओ णमी रायरिसी, देविन्दं इणमब्बवी ॥८॥

मिहिलाए चेइए वच्छे, सीयच्छाए मणोरमे ।
पत्त–पुप्फ–फलोवेए, बहूणं बहूगुणे सया ॥९॥

वाएण हीरमाणंमि, चेइयंमि मणोरमे ।
दुहिया असरणा अत्ता, एए कंदंति भो ? खगा ॥१०॥

एयमट्ठं णिसामित्ता, हेउकारणचोइओ ।
तओ णमिं रायरिसिं, देविन्दो इणमब्बवी ॥११॥

एस अग्गी य वाऊ य, एयं डज्झइ मन्दिरं ।
भयवं अन्तेउरंतेणं, कीस णं णावपिक्खह ॥१२

एयमट्ठं णिसामित्ता, हेउकारणचोइओ ।
तओ णमी रायरिसी, देविन्दं इणमब्बवी ॥१३॥

किं नु भो अद्य मिथिलायां कोलाहलसङ्कुलाः । श्रूयन्ते दारुणा शब्दाः प्रासादेषु गृहेषु च ॥७॥ एनमर्थं निशम्य हेतुकारणचोदितः । ततो नमी राजर्षिर्देवेन्द्रमिदमब्रवीत् ॥८॥ मिथिलायां चैत्यवृक्षे शीतच्छाये मनोरमे । पत्रपुष्पफलोपेते बहूनां बहुगुणे सदा ॥९॥ वातेन ह्रियमाणे चैत्ये मनोरमे । दुःखिता अशरणा आर्त्ता एते क्रन्दन्ति भोःखगाः ॥१०॥ एनमर्थं निशम्य हेतुकारणचोदितः । ततो नमिं राजर्षिं देवेन्द्र इदमब्रवीत् ॥११॥ एष अग्निश्च वातश्चैतद्दहति मन्दिरम् । भगवन् अन्तःपुरान्तं कस्मान्नावप्रेक्षसे ॥१२॥ एनमर्थं निशम्य हेतुकारणचोदितः । ततो नमीराजर्षिः देवेन्द्रमिदमब्रवीद् ॥१३॥

सुहं वसामो जीवामो, जेसि मो णत्थि किंचणं ।
मिहिलाए डज्जमाणीए, ण मे डज्जइ किंचणं ॥१४॥

चत्तपुत्तकलत्तस्स, णिव्वावारस्स भिक्खुणो ।
पियं ण विज्जई किंचि, अप्पियं पि ण विज्जई ॥१५॥

बहु खु मुणिणो भद्दं, अणगारस्स भिक्खुणो ।
सव्वओ विप्पमुक्कस्स, एगन्तमणुपस्सओ ॥१६॥

एयमट्ठं णिसामित्ता, हेउकारणचोइओ ।
तओ णमिं रायरिसिं, देविन्दो इणमब्बवी ॥१७॥

पागारं कारइत्ता णं, गोपुरट्टालगाणि य ।
उस्सूलए सयग्धीय, तओ गच्छसि खत्तिया ॥१८॥

एयमट्ठं णिसामित्ता, हेउकारणचोइओ ।
तओ णमी रायरिसी, देविन्दं इणमब्बवी ॥१९॥

सद्धं णगरिं किच्चा, तवसंवरमग्गलं ।
खन्तिं णिउणपागारं, तिगुत्तं दुप्पधंसयं ॥२०॥

सुखं वसामो जीवामो येषामस्माकं नास्ति किञ्चन । मिथिलायां दह्यमानायां न मे दह्यते किञ्चन ॥१४॥ त्यक्तपुत्रकलत्रस्य निर्व्यापारस्य भिक्षोः । प्रियं न विद्यते किञ्चिदप्रियमपि न विद्यते ॥१५॥ बहु खलु मुनेर्भद्रमनगारस्य भिक्षोः । सर्वतो विप्रमुक्तस्यैकान्तमनुपश्यतः ॥१६॥ एनमर्थं निशम्य हेतुकारणचोदितः । ततो नमिं राजर्षिं देवेन्द्र इदमब्रवीत् ॥१९॥ प्राकारं कारयित्वा नु गोपुराट्टालकानि च । खातिकाश्शतघ्न्यश्च ततो गच्छ क्षत्रिय ॥१८॥ एनमर्थं निशम्य हेतुकारणचोदितः ततो नमीराजर्षिर्देवेन्द्रमिदमब्रवीत् ॥१९॥ श्रद्धां च नगरीं कृत्वा तपस्संवरमर्गलाम् । क्षान्तिं निपुणप्राकारं त्रिगुप्तं दुष्प्रधर्षकम् ॥२०॥

घणुं परक्कमं किच्चा, जीवं च ईरियं सया।
धिइं च केयणं किच्चा, सच्चेणं पलिमन्थए ॥२१॥

तवनारायजुत्तेणं, भेत्तूणं कम्मकंचुयं।
मुणी विगयसंगामो, भवाओ परिमुच्चई ॥२२॥

एयमट्ठं णिसामित्ता, हेउकारणचोइओ।
तओ णमिं रायरिसीं, देविन्दो इणमब्बवी ॥२३॥

पासाए कारइत्ता णं, वद्धमाणगिहाणि य।
वालग्गपोइयाओ य, तओ गच्छसि खत्तिया ॥२४॥

एयमट्ठं णिसामित्ता, हेउकारणचोईओ।
तओ णमी रायरिसी, देविन्दं इणमब्बवी ॥२५॥

संसयं खलु सो कुणई, जो मग्गे कुणई घरं।
जत्थेव गंतुमिच्छेज्जा, तत्थ कुविज्ज सासयं ॥२६॥

एयमट्ठं णिसामित्ता, हेउकारणचोइओ।
तओ णमिं रायरिसिं, देविन्दो इणमब्बवी ॥२७॥

धनुः पराक्रमं कृत्वा जीवां चेर्यां सदा। धृतिं च केतनं कृत्वा सत्येन परिमन्थयेत् ॥२१॥ तपोनाराचयुक्तेन भित्त्वा कर्मकञ्चुकम्। मुनिर्विगतसङ्ग्रामो भवात्परिमुच्यते ॥२२॥ एनमर्थं निशम्य हेतुकारणचोदितः। ततो नमिं राजर्षिं देवेन्द्र इदमब्रवीत् ॥२३॥ प्रासादान् कारयित्वा नु वर्धमानगृहाणि च। वलभीश्च (कारयित्वा) ततो गच्छ क्षत्रिय ॥२४॥ एनमर्थं निशम्य हेतुकारणचोदितः। ततो नमी राजर्षिर्देवेन्द्रमिदमब्रवीत् ॥२५॥ संशयः खलु स कुरुते यो मार्गे कुरुते गृहम्। यत्रैव गन्तुमिच्छेत्तत्र कुर्वीत शाश्वतम् ॥२६॥ एनमर्थं निशम्य हेतु-कारणचोदितः। ततो नमिं राजर्षिं देवेन्द्र इदमब्रवीत् ॥२७॥

आमोसे लोमहारे य, गंठिभेए य तक्करे।
णगरस्स खेमं काऊण, तओ गच्छसि खत्तिया ॥२८॥

एयमट्ठं णिसामित्ता, हेउकारणचोइओ।
तओ णमिं रायरिसिं, देविन्दो इणमब्बवी ॥२९॥

असइं तु मणुस्सेहिं, मिच्छादण्डो पउंजई।
अकारिणोऽत्थ बज्झन्ति, मुच्चई कारओ जणो ॥३०॥

एयमट्ठं णिसामित्ता, हेउकारणचोइओ।
तओ णमिं रायरिसिं, देविन्दो इणमब्बवी ॥३१॥

जे केइ पत्थिवा तुब्भं, णाऽऽणमन्ति णराहिवा।
वसे ते ठावइत्ताणं, तओ गच्छसि खत्तिया ॥३२॥

एयमट्ठं णिसामित्ता, हेउकारणचोइओ।
तओ णमी रायरिसी, देविन्दं इणमब्बवी ॥३३॥

जो सहस्सं सहस्साणं, संगामे दुज्जए जिणे।
एगं जिणेज्ज अप्पाणं, एस से परमो जओ ॥३४॥

आमोषेषु लोमहारेषु च ग्रन्थिभेदेषु। नगरस्य क्षेमं कृत्वा ततो गच्छ क्षत्रिय ॥२८॥ एनमर्थं निशम्य हेतुकारणचोदितः। ततो नमी राजर्षिर्देवेन्द्रमिदमब्रवीत् ॥२९॥ असकृत्तु मनुष्यैर्मिथ्यादण्डः प्रयुज्यते। अकारिणोऽत्र बध्यन्ते मुच्यते कारको जनः ॥३०॥ एनमर्थं निशम्य हेतुकारणचोदितः। ततो नमी राजर्षिं देवेन्द्रमिदमब्रवीत् ॥३१॥ ये केचित् पार्थिवाः तुभ्यं न आनमन्ति नराधिप! वशे तान् स्थापयित्वा ततो गच्छ क्षत्रिय! ॥३२॥ एनमर्थं निशम्य हेतुकारणचोदितः। ततो नमी राजर्षिर्देवेन्द्रमिदमब्रवीत् ॥३३॥ यस्सहस्रं सहस्राणाम् संग्रामे दुर्जये जयेत्। एकं जयेदात्मानमेषस्तस्य परमो जयः ॥३४॥

अप्पाणमेव जुज्झाहि, किं ते जुज्झेण बज्झओ।
अप्पाणमेव अप्पाणं, जइत्ता सुहमेहए ॥३५॥

पंचिन्दियाणि कोहं, माणं मायं तहेव लोहं च।
दुज्जयं चेव अप्पाणं, सव्वमप्पे जिए जियं ॥३६॥

एयमट्ठं णिसामित्ता, हेउकारणचोइओ।
तओ णमिं रायरिसिं, देविन्दो इणमब्बवी ॥३७॥

जइत्ता विउणे जण्णे, भोइत्ता समण-माहणे।
दच्चा भोच्चा य जट्ठा य, तओ गच्छसि खत्तिया ॥३८॥

एयमट्ठं णिसामित्ता, हेउकारणचोइओ।
तओ णमी रायरिसी, देविन्दं इणमब्बवी ॥३९॥

जो सहस्सं सहस्साणं, मासे मासे गवं दए।
तस्सावि संजमो सेओ, अदिन्तस्स वि किंचणं ॥४०॥

एयमट्ठं णिसामित्ता, हेउकारणचोइओ।
तओ णमिं रायरिसिं, देविन्दो इणमब्बवी ॥४१॥

आत्मना युध्यस्व किं ते युध्धेन बाह्यतः। आत्मनैवात्मानं जित्वा सुखमेधते ॥३५॥ पञ्चेन्द्रियाणि क्रोधो मानो माया तथैव लोभश्च दुर्जयश्चैवात्मा सर्वमात्मनि जिते जितम् ॥३६॥ एनमर्थं निशम्य हेतुकारणचोदितः। ततो नमिं राजर्षिं देवेन्द्र इदमब्रवीत् ॥३७॥ याजयित्वा विपुलान् यज्ञान् भोजयित्वा श्रमणब्राह्मणान्। दत्वा भुक्त्वा चेष्ट्वा च ततो गच्छ क्षत्रिय ॥३८॥ एनमर्थं निशम्य हेतुकारणचोदितः। ततो नमी राजर्षिर्देवेन्द्रमिदमब्रवीत् ॥३९॥ यस्सहस्रं सहस्राणाम्मासे मासे गवां दद्यात्। तस्यापि संयमः श्रेयान् अददतोऽपि किञ्चन ॥४०॥ एनमर्थं निशम्य हेतुकारणचोदितः। ततो नमिं राजर्षिं देवेन्द्र इदमब्रवीत् ॥४१॥

घोरासमं चइत्ता णं, अण्णं पत्थेसि आसमं ।
इहेव पोसहरओ, भवाहि मणुयाहिवा ? ॥४२॥

एयमट्ठं णिसामित्ता, हेउकारणचोइओ ।
तओ णमी रायरिसी, देविन्दं इणमब्बवी ॥४३॥

मासे मासे तु जो बालो, कुसग्गेण तु भुंजए ।
ण सो सुक्खायधम्मस्स, कलं अग्घइ सोलसिं ॥४४॥

एयमट्ठं णिसामित्ता, हेउकारणचोइओ ।
तओ णमिं रायरिसीं, देविन्दो इणमब्बवी ॥४५॥

हिरण्णं सुवण्णं मणि-मुत्तं, कंसं दूसं च वाहणं ।
कोसं वड्ढावइत्ताणं, तओ गच्छसि खत्तिया ॥४६॥

एयमट्ठं णिसामित्ता, हेउकारणचोइओ ।
तओ णमी रायरिसी, देविन्दं इणमब्भवी ॥४७॥

सुवण्णरुप्पस्स उ पव्वया भवे, सिया हु केलाससमा असंखया ।
णरस्स लुद्धस्स ण तेहिं किंचि, इच्छा हु आगाससमा अणन्तिया ॥४८॥

घोराश्रमं त्यक्त्वान्यत् प्रार्थयसे आश्रमम् । इहैव पौषधरतो भव मनुजाधिप! ॥४२॥ एनमर्थं निशम्य हेतुकारणचोदितः । ततो नमी राजर्षिः देवेन्द्रमिदमब्रवीत् ॥४३॥ मासे मासे तु यो बालो कुशाग्रेण तु भुङ्क्ते । न सः स्वाख्यातधर्मणः कलामर्घति षोडशीं ॥४४॥ एनमर्थं निशम्य हेतुकारणचोदितः । ततो नमिं राजर्षिं देवेन्द्र इदमब्रवीत् ॥४५॥ हिरण्यं सुवर्णं मणिमुक्तं कांस्यं च वाहनम् । कोषं च वर्धयित्वा ततो गच्छ क्षत्रिय ॥४६॥ एनमर्थं निशम्य हेतुकारणचोदितः । ततो नमी राजर्षिः देवेन्द्रमिदमब्रवीत् ॥४७॥ सुवर्णरूप्यस्य तु पर्वता भवेयुस्स्याद्धि कैलाससमा असंख्यकाः, नरस्य लुब्धस्य न तैः किञ्चिदिच्छा हु आकाससमा अनन्तिका ॥४८॥

पुढवी साली जवा चेव, हिरणं पसुभिस्सह ।
पडिपुण्णं णालमेगस्स, इइ विज्जा तवं चरे ॥४९॥

एयमट्ठं णिसामित्ता, हेउकारणचोइओ ।
तओ णमिं रायरिसिं, देविन्दो इणमब्बवी ॥५०॥

अच्छेरयमब्भुदए, भोए चयसि पत्थिवा ।
असन्ते कामे पत्थेसि, संकप्पेण विहण्णसि ॥५१॥

एयमट्ठं णिसामित्ता, हेउकारणचोइओ ।
तओ णमी रायरिसी, देविन्दं इणमब्बवी ॥५२॥

सल्लं कामा विसं कामा, कामा आसीविसोवमा ।
कामे य पत्थेमाणा, अकामा णन्ति दुग्गइं ॥५३॥

अहे वयइ कोहेणं, माणेणं अहमा गई ।
माया गइपडिग्घाओ, लोभाओ दुहओ भयं ॥५४॥

अवउज्झिऊण माहणरूवं, विउरूविऊण इंदत्तं ।
वन्दइ अभित्थुणन्तो, इमाहिं महुराहिं वग्गूहिं ॥५५॥

पृथ्वी शाली यवाश्चैव हिरण्यं पशुभिस्सह । प्रतिपूर्णं नालमेकस्येति विदित्वा तपश्चरेत् ॥४९॥ एतमर्थं निशम्य हेतुकारणचोदितः । ततो नमिं राजर्षिं देवेन्द्र इदमब्रवीत् ॥५०॥ आश्चर्यमद्भुतकान् भोगांस्त्यजसि पार्थिव! । असतः कामान्प्रार्थयसे सङ्कल्पेन विहन्यसे ॥५१॥ एतमर्थं निशम्य हेतुकारणचोदितः ततो नमी राजर्षिर्देवेन्द्रमिदमब्रवीत् ॥५२॥ शल्यं कामाः विषं कामाः कामा आशीविषोपमाः । कामान् प्रार्थयमाना अकामा यान्ति दुर्गतिम् ॥५३॥ अधो व्रजति क्रोधेन मानेनाधमा गतिः । मायया गतिप्रतिघातो लोभात् द्विधा भयम् ॥५४॥ अपोह्य ब्राह्मणरूपं विकृत्येन्द्रत्वं । वन्दते अभिष्टुवन्नाभिर्मधुराभिर्वाग्भिः ॥५५॥

अहो ! ते णिज्जिओ कोहो, अहो ! माणो पराजिओ ।
अहो ! ते णिरक्किया माया, अहो ! लोभो वसीकओ ॥५६॥
अहो ! ते अज्जवं साहु, अहो ! ते साहु मद्दवं ।
अहो ! ते उत्तमा खन्ती, अहो ! ते मुत्ति उत्तमा ॥५७॥
इहं सि उत्तमो भन्ते, पेच्चा होहिसि उत्तमो ।
लोगुत्तमुत्तमं ठाणं, सिद्धिं गच्छसि णीरओ ॥५८॥
एवं अभित्थुणन्तो, रायरिसी उत्तमाए सद्धाए ।
पायाहिणं करेन्तो, पुणो पुणो वन्दई सक्को ॥५९॥
तो वन्दिऊण पाए, चक्कङ्कुसलक्खणे मुणिवरस्स ।
आगासेणुप्पइओ, ललिय-चवल-कुण्डलतिरीडी ॥६०॥
णमी णमेइ अप्पाणं, सक्खं सक्केण चोइओ ।
चइऊण गेहं वइदेही, सामण्णे पज्जुवट्ठिओ ॥६१॥

अहो त्वया निर्जितः क्रोधोऽहो मानः पराजितः । अहो त्वया निराकृता मायाऽहो लोभो वशीकृतः ॥५६॥ अहो त आर्जवं साधु अहो ते साधु मार्दवम् । अहो त उत्तमा क्षान्तिरहो ते मुक्तिरुत्तमा ॥५७॥ इहास्युत्तमो भगवन् प्रेत्य भविष्यस्युत्तमः । लोकोत्तममुत्तमं स्थानं सिद्धिं गच्छसि नीरजाः ॥५८॥ एवमभिष्टुवन्राजर्षिमुत्तमया श्रद्धया । प्रदक्षिणां कुर्वन्पुनःपुनो वन्दते शक्रः ॥५९॥ ततो वन्दित्वा पादौ चक्राङ्कुशलक्षणौ मुनिवरस्य आकाशेनोत्पतितो ललितचपलकुण्डलकिरीटी ॥६०॥ नमिर्नमयत्वात्मानं साक्षाच्छक्रेण चोदितः । त्यक्त्वा गृहं वैदेही श्रामण्ये पर्युपस्थितः ॥६१॥

एवं करेन्ति संबुद्धा, पंडिया पवियक्खणा।
विणियट्टन्ति भोगेसु, जहा से णमी रायरिसि ॥६२॥ त्ति बेमि॥

॥ नवमं नमिपवज्जाअज्झयणं समत्तं ॥९॥

एवं कुर्वन्ति सम्बुद्धाः पण्डिताः प्रविचक्षणाः। विनिवर्तन्ते भोगेभ्यो यथा स नमी राजर्षिः ॥६२॥ इति ब्रवीमि ॥९॥ नमिप्रव्रज्याऽध्ययनं समाप्तम् ॥

॥ अथ द्रुमपत्रकाख्यं दशममध्ययनम् ॥

दुमपत्तए पण्डुयए जहा, णिवडइ रायगणाण अच्चए;
एवं मणुयाण जीवियं, समयं गोयम! मा पमायए ॥१॥

कुसग्गे जह ओसबिन्दुए, थोवं चिट्ठइ लम्बमाणए;
एवं मणुयाण जीवियं, समयं गोयम! मा पमायए ॥२॥

इइ इत्तरियम्मि आउए, जीवियए बहुपच्चवायए;
विहुणाहि रयं पुरे कडं, समयं गोयम! मा पमायए ॥३॥

दुल्लहे खलु माणुसे भवे, चिरकालेण वि सव्वपाणिणं;
गाढा य विवाग कम्मुणो, समयं गोयम! मा पमायए ॥४॥

पुढविकायमइगओ, उक्कोसं जीवो उ संवसे।
कालं संखाईयं, समयं गोयम! मा पमायए ॥४॥

आउक्कायमइगओ, उक्कोसं जीवो उ संवसे।
कालं संखाईयं, समयं गोयम! मा पमायए ॥६॥

द्रुमपत्रकं पाण्डुरकं यथा निपतति रात्रिगणानामतिक्रमे। एवम्मनुजानां जीवितं समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥१॥ कुशाग्रे यथाऽवश्यायबिन्दुकस्स्तोकं तिष्ठति लम्बमानकः। एवम्मनुजाः जीवितं समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥२॥ इतीत्वरआयुषि जीवितके बहुप्रत्यवाये! विधुनी हि रजःपुराकृतं समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥३॥ दुर्लभः खलु मानुषो भवश्चिरकालेनापि सर्वप्राणिनाम्। गाढाश्च विपाकाः कर्मणां समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥४॥ पृथ्वीकायमतिगत उत्कर्षतो जीवस्तु संवसेत्। कालं संख्यातीतं समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥५॥ अप्कायमतिगत उत्कर्षतो जीवस्तु संवसेत्। कालं संख्यातीतं समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥६॥

तेउक्कायमइगओ, उक्कोसं जीवो उ संवसे।
कालं संखाईयं, समयं गोयम! मा पमायए ॥७॥

वाउक्कायमइगओ, उक्कोसं जीवो उ संवसे।
कालं संखाईयं, समयं गोयम! मा पमायए ॥८॥

वणस्सइकायमइगओ, उक्कोसं जीवो उ संवसे।
कालमणन्त–दुरन्तं, समयं गोयम! मा पमायए ॥९॥

बेइन्दियकायमइगओ, उक्कोसं जीवो उ संवसे।
कालं संखिज्जसण्णियं समयं गोयम! मा पमायए ॥१०॥

तेइन्दियकायमइगओ, उक्कोसं जीवो उ संवसे।
कालं संखिज्जसण्णियं, समयं गोयम! मा पमायए ॥११॥

चउरिन्दियकायमइगओ, उक्कोसं जीवो उ संवसे।
कालं संखिज्जसण्णियं, समयं गोयम मा पमायए ॥१२॥

पंचिदियकायमइगओ, उक्कोसं जीवो उ संवसे।
सत्तऽट्ठभवग्गहणे, समयं गोयम! मा पमायए ॥१३॥

तैजस्कायमतिगत उत्कर्षतो जीवस्तु संवसेत्। कालं संख्यातीतं समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥६॥ तैजस्कायमतिगत उत्कर्षतो जीवस्तु संवसेत्। कालं संख्यातीतं समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥७॥ वायुकायमतिगत उत्कर्षतो जीवस्तु संवसेत्। कालं संख्यातीतं समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥८॥ वनस्पतिकायमतिगत उत्कृष्टतो जीवस्तु संवसेत्। कालमनन्तं दुरन्तं समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥९॥ द्वीन्द्रियकायमतिगत उत्कर्षतो जीवस्तु संवसेत्। कालं सङ्ख्येय-सञ्ज्ञितं समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥१०॥ त्रीन्द्रियकायमतिगत उत्कर्षतो जीवस्तु संवसेत्। कालं सङ्ख्येयसञ्ज्ञितं गौतम! मा प्रमादीः ॥११॥ चतुरिन्द्रियकायमतिगत उत्कर्षतो जीवस्तु संवसेत् कालं सङ्ख्येयसञ्ज्ञितं समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥१२॥ पञ्चेन्द्रियकायमतिगत उत्कृष्टतो जीवस्तु संवसेत्। सप्ताष्टभवग्रहणं समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥१३॥

देवे णेरइए य गओ, उक्कोसं जीवो उ संवसे।
इक्केक्कभवग्गहणे समयं गोयम! मा पमायए ॥१४॥

एवं भवसंसारे, संसरइ सुहासुहेहिं कम्मेहिं;
जीवो पमायबहुलो, समयं गोयम! मा पमायए ॥१५॥

लध्धूण वि माणुसत्तणं, आरिअत्तं पुणरावि दुल्लहं।
बहवे दसुया मिलेक्खुया, समयं गोयम! मा पमायए ॥१६॥

लध्धूण वि आरियत्तणं, अहीणपंचिंदियता हु दुल्लहा।
विगलिन्दियता हु दीसई, समयं गोयम! मा पमायए ॥१७॥

अहीणपंचिंदियत्तंपि, से लहे उत्तमधम्मसुई हु दुल्लहा।
कुतित्थिणिसेवए जणे, समयं गोयम! मा पमायए ॥१८॥

लध्धूण वि उत्तमं सुइं, सद्दहणा पुणरावि दुल्लहा।
मिच्छत्तणिसेवए जणे, समयं गोयम! मा पमायए ॥१९॥

धम्मं पि हु सद्दहंतया, दुल्लहया काएण फासया।
इह कामगुणेहिं मुच्छिया, समयं गोयम! मा पमायए ॥२०॥

देवान् नैरयिकांश्च गत उत्कृष्टतो जीवस्तु संवसेत्। एकैकभवग्रहणं समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥१४॥ एवं भवसंसारे संसरन्ति शुभाशुभैः कर्म्मभिः। जीवः प्रमाद बहुलः समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥१५॥ लब्ध्वापि मानुष्यत्वमार्यत्वं पुनरपि दुर्लभम्। बहवो दस्यवो म्लेच्छाः समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥१६॥ लब्ध्वाप्यार्यत्वमहीनपञ्चेन्द्रियता हु दुर्लभा। विकलेन्द्रियता हु दृश्यन्ते समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥१७॥ अहीनपञ्चेन्द्रियत्वमपि स लभेदुत्तमधर्मश्रुतिः हु दुर्लभा। कुतीर्थिनिसेवको जनः समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥१८॥ लब्ध्वाप्युत्तमां श्रुतिं श्रद्धानं पुनरपि दुर्लभा! मिथ्यात्वनिसेवको जनः समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥१९॥ धर्मं श्रद्धतोऽपि हु दुर्लभा कायस्पर्शना। इह कामगुणैः मूर्च्छिताः गौतम! मा प्रमादीः ॥२०॥

परिजूरइ ते सरीरयं, केसा पण्डुरया हवन्ति ते।
से सोयबले य हायई, समयं गोयम! मा पमायए ॥२१॥

परिजूरई ते सरीरयं, केसा पण्डुरया हवन्ति ते।
से चक्खुबले य हायई, समयं गोयम! मा पमायए ॥२२॥

परिजूरइ ते सरीरयं, केसा पण्डुरया हवन्ति ते।
से घाणबले य हायई, समयं गोयम! मा पमायए ॥२३॥

परिजूरइ ते सरीरयं, केसा पण्डुरया हवन्ति ते।
से जिब्भबले य हायई, समयं गोयम! मा पमायए ॥२४॥

परिजूरइ ते सरीरयं, केसा पण्डुरया हवन्ति ते।
से फासबले य हायई, समयं गोयम! मा पमायए ॥२५॥

परिजूरइ ते सरीरयं, केसा पण्डुरया हवन्ति ते।
से सव्वबले य हायई, समयं गोयम! मा पमायए ॥२६॥

अरई गण्डं विसूइया, आयङ्का विविहा फुसन्ति ते।
विहडइ विद्धंसइ ते सरीरयं, समयं गोयम! मा पमायए ॥२७॥

परिजीर्यति ते शरीरकं केशाः पाण्डुराश्च भवन्ति ते। तत् श्रोत्रबलं च हीयते समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥२१॥ परिजीर्यते ते शरीरकं केशाः पाण्डुराश्च भवन्ति ते। तच्चक्षुर्बलं च हीयते समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥२२॥ परिजीर्यते ते शरीरकं केशाः पाण्डुराश्च भवन्ति ते। तत् घ्राणबलं च हीयते समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥२४॥ परिजीयते ते शरीरकं केशाः पाण्डुराश्च भवन्ति ते। तद्रसनबलं च हीयते समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥२५॥ परिजीयते ते शरीरकं केशाःपाण्डुराश्च भवन्ति ते। तत् सर्वबलं च हीयते समयं गोतम! मा प्रमादीः ॥२६॥ अरतिःगडुर्विसूचिका आतङ्काःविविधाः स्पर्शन्ति ते विपतति विध्वस्यते ते शरीरकं समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥२७॥

वोच्छिन्द सिणेहमप्पणो, कुमुयं सारइयं व पाणियं ।
से सव्वसिणेहवज्जिए, समयं गोयम! मा पमायए ॥२८॥

चिच्चा ण धणं च भारियं, पव्वइओ हि सि अणगारियं ।
मा वन्तं पुणो वि आविए, समयं गोयम! मा पमायए ॥२९॥

अवउज्झिय मित्तबन्धवं, विउलं चेव धणोहसंचयं ।
मा तं बिइयं गवेसए, समयं गोयम! मा पमायए ॥३०॥

ण हु जिणे अज्ज दिस्सई, बहुमए दिस्सइ मग्गदेसिए ।
संपइ णेयाउए पहे, समयं गोयम! मा पमायए ॥३१॥

अवसोहियकण्टगापहं, ओइण्णो सि पहं महालयं ।
गच्छसि मग्गं विसोहिया, समयं गोयम! मा पमायए ॥३२॥

अबले जह भारबाहए, मा मग्गे विसमेऽवगाहिया ।
पच्छा पच्छाणुतावए, समयं गोयम! मा पमायए ॥३३॥

तिण्णो हु सि अण्णवं महं, किं पुण चिट्ठसि तीरमागओ ।
अभितुर पारं गमित्तए, समयं गोयम! मा पमायए ॥३४॥

व्युच्छिन्द्धि स्नेहमात्मनः कुमुदं शारदमिव पानीयम् । अथ सर्वस्नेहवर्जितःसमयं गौतम! मा प्रमादीः ॥२८॥ त्यक्त्वा धनं च भार्यां प्रव्रजितो ह्यसि अनगारिताम् । मा वान्तं पुनरप्यापिब समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥३०॥ नैव जिनोऽद्य दृश्यते बहुमतः दृश्यते मार्गदेशकः । सम्प्रति नैयायिके पथि समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥३१॥ अवशोध्य कण्टकपथमवतीर्णोऽसि पन्थानं महालयम् । गच्छसि मार्गं विशोध्य समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥३२॥ अबलो यथा भारवाहकः मा मार्गं विषममवगाह्य । पश्चादनुतापकः समयं गौतम। मा प्रमादीः ॥३३॥ तीर्ण एवासि अर्णवं महान्तं किं पुनःतिष्ठसि तीरमागतः । अभित्वर पारं गन्तुं समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥३४॥

अकलेवरसेणिमूस्सिया, सिद्धिं गोयम लोयं (च) गच्छसि;
खेमं च सिवं अणुत्तरं, समयं गोयम! मा पमायए ॥३५॥

बुद्धे परिणिव्वुडे चरे, गाम गए णगरे व संजए।
सन्तिमग्गं च बूहए, समयं गोयम! मा पमायए ॥३६॥

बुद्धस्स णिसम्म भासियं, सुकहियमट्ठपओवसोहियं।
रागं दोसं च छिन्दिया, सिद्धिगइं गए गोयमे ॥३७॥ त्ति बेमि॥

॥ दसमं दुमपत्तयज्झयणं सम्मत्तं ॥१०॥

अकलेवरश्रेणिमुत्सृतां सिद्धिं गोतम! लोकं च गच्छसि। क्षेमं च शिवमनुत्तरं समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥३५॥ बुद्धः परिनिर्वृतश्चरेः ग्रामे गतो नगरे वा संयतः। शान्तिमार्गं च बृंहयेः समयं गौतम! मा प्रमादीः ॥३६॥ बुद्धस्य निशम्य भाषितं सुकथितमर्थपदोपशोभितं। रागं द्वेषं च छित्वा सिद्धिगतिं गतो गौतमः ॥३७॥ इति ब्रवीमि॥

॥ अथ बहुश्रुतपूजाख्यमेकादशमध्ययनम् ॥

संजोगा विप्पमुक्कस्स, अणगारस्स भिक्खुणो ।
आयारं पाउकरिस्सामि, आणुपुव्विं सुणेह मे ॥१॥

जे यावि होइ णिव्विज्जे, थध्धे लुध्धे अणिग्गहे ।
अभिक्खणं उल्लवई, अविणीए अबहुस्सुए ॥२॥

अह पंचहिं ठाणेहिं, जेहिं सिक्खा ण लब्भई ।
थम्भा १ कोहा २ पमाएणं ३, रोगेणाऽऽलस्सएण य ४-५ ॥३॥

अह अट्ठहिं ठाणेहिं, सिक्खासीले त्ति वुच्चई ।
अहस्सिरे १ सया दन्ते २, ण य मम्ममुदाहरे ३ ॥४॥

णासीले ४ ण विसीले ५, ण सिया अइलोलुए ६ ।
अक्कोहणे ७ सच्चरए ८, सिक्खासीले त्ति वुच्चई ॥५॥

अह चउद्दसहिं ठाणेहिं, वट्टमाणे उ संजए ।
अविणीए वुच्चई सो उ, णिव्वाणं च ण गच्छइ ॥६॥

संयोगाद्विप्रमुक्तस्यानगारस्य भिक्षोः । आचारं प्रादुष्करिष्याम्यानुपूर्व्या श्रृणुत मे ॥१॥ यश्चापि भवति निर्विद्यः स्तब्धो लुब्धोऽनिग्रहः । अभिक्ष्णमुल्लपत्यविनीतोऽबहुश्रुतः ॥२॥ अथ पञ्चभिस्स्थानैर्यैः शिक्षा न लभ्यते । स्तम्भात्क्रोधात्प्रमादेन रोगेणालस्येन च ॥३॥ अथाष्टभिस्स्थानैश्शिक्षाशील इत्युच्यते । अहसिता सदा दान्तो न च मर्मोदाहरेत् ॥४॥ नाशीलो न विशीलो न स्यादतिलोलुपः । अक्रोधनस्सत्यरतश्शिक्षाशील इत्युच्यते ॥५॥ अथ चतुर्दशसु स्थानेषु वर्तमानस्तु संयतः । अविनीत उच्यते स तु निर्वाणं च न गच्छति ॥६॥

अभिक्खणं कोही १ भवइ, पबन्धं च पकुव्वइ २ ।
मित्तिज्जामणो वमइ ३, सुयं लध्धूण मज्जइ ४ ॥७॥

अवि पावपरिक्खेवी ५, अवि मित्तेसु कुप्पई ६ ।
सुप्पियस्सावि मित्तस्स, रहे भासइ पावयं ७ ॥८॥

पइण्णवाई ८ दुहिले ९, थध्धे १० लुध्धे ११ अणिग्गहे १२ ।
असंविभागी १३ अचियत्ते १४, अविणीए त्ति वुच्चई ॥९॥

अह पण्णरसहिं ठाणेहिं, सुविणीए त्ति वुच्चई ।
णीयावित्ती १ अचवले २, अमाई ३ अकुऊहले ४ ॥१०॥

अप्पं चाहिक्खिवइ ५, पबंधं च ण कुव्वइ ६ ।
मित्तिज्जमाणो भयई ७, सुयं लध्धुं ण मज्जइ ८ ॥११॥

ण य पावपरिक्खेवी ९, ण य मिते सुकुप्पइ १० ।
अप्पियस्सावि मित्तस्स, रहे कल्लाण ११, भासई ॥१२॥

कलह-डमरवज्जए १२, बुध्धे अभिजाइगे ।
हिरिमं पडिसंलीणे, सुविणीए ति वुच्चई ॥१३॥

अभिक्ष्णं क्रोधी भवति प्रबन्धं च प्रकुरुते । मित्रीय्यमाणोऽपि वमति श्रुतं लब्ध्वा माद्यति ॥७॥ अपि पापपरिक्षेप्यपि मित्रेभ्यः कुप्यति । सुप्रियस्यापि मित्रस्य रहसि भाषते पापकम् ॥८॥ प्रकीर्णवादी द्रोग्धा स्तब्धोऽनिग्रहः । असंविभाग्यप्रीतिकरोऽविनीत इत्युच्यते ॥९॥ अथ पञ्चदशभिस्स्थानैस्सुविनीत इत्युच्यते । नीचवर्त्यचपलोऽमाय्यकुतूहलः ॥१०॥ अल्पं चाधिक्षिपति प्रबधं च न कुर्वति । मित्रीय्यमाणो भजते श्रुतं लब्ध्वा न माद्यति ॥११॥ न च पापपरिक्षेपी न च मित्रेभ्यः कुप्यति । अप्रियस्यापि मित्रस्य रहसि कल्याणं भाषते ॥१२॥ कलहडमरवर्जको बुद्धोऽभिजातगः । ह्रीमान्प्रतिसंलीनस्सुविनीत इत्युच्यते ॥१३॥

वसे गुरुकुले णिच्चं, जोगवं उवहाणवं ।
पियंकरे पियंवाई, से सिक्खं लद्धुमरिहइ ॥१४॥

जहासखम्मि पयं णिहियं, दुहओ वि विरायई ।
एवं बहुस्सुए भिक्खू, धम्मो कित्ती तहा सुयं ॥१५॥

जहा से कम्बोयाणं, आइण्णे कंथए सिया ।
आसे जवेण पवरे, एवं हवइ बहुस्सुए ॥१६॥

जहाऽऽइण्ण समारूढे, सूरे दढपरक्कमे; ।
उभओ णंदिघोसेणं, एवं हवइ बहुस्सुए ॥१७॥

जहा करेणुपरिकिण्णे, कुञ्जरे सट्ठिहायणे ।
बलवन्ते अप्पडिहए, एवं हवइ बहुस्सुए ॥१८॥

जहा से तिक्खसिङ्गे, जायक्खन्धे विरायई ।
वसहे जूहाहिवई, एवं हवइ बहुस्सुए ॥१९॥

जहा से तिक्खदाढे, उदग्गे दुप्पहंसए ।
सीहे मियाण पवरे, एवं हवइ बहुस्सुए ॥२०॥

वसे गुरुकुले नित्यं योगवानुपधानवान् । प्रियङ्करः प्रियंवादी स शिक्षां लब्धुमर्हति ॥१४॥ यथा शङ्खे पयो निहितं द्वाभ्यामपि विराजते । एवं बहुश्रुते भिक्षौ धर्मः [illegible] ॥१५॥ यथा स काम्बोजानामाकीर्णः कन्थकस्स्यात् । अश्वो जवेन प्रवरः एवं भवति बहुश्रुतः ॥१६॥ यथाऽऽकीर्णसमारूढःशूरो दृढपराक्रमः । उभयतो नन्दिघोषेनैवं भवति बहुश्रुतः ॥१७॥ यथा करेणुपरिकीर्णः कुञ्जरष्षष्टिहायनः । बलवानप्रतिहत एवं भवति बहुश्रुतः ॥१८॥ यथा स तीक्ष्णशृङ्गो जातस्कन्धो विराजते । वृषभो यूथाधिपतिरेवं भवति बहुश्रुतः ॥१९॥ यथा स तीक्ष्णदंष्ट्र उदग्रः दुष्प्रधर्षकः । सिंहो मृगानां प्रवर एवं भवति बहुश्रुतः ॥२०॥

जहा से वासुदेवे, सङ्ख-चक्क-गदाधरे ।
अप्पडिहयबले जोहे, एवं हवइ बहुस्सुए ॥२१॥

जहा से चाउरन्ते, चक्कवट्टी महिड्ढिए ।
चोद्दसरयणाहिवई, एवं हवइ बहुस्सुए ॥२२॥

जहा से सहस्सक्खे, वज्जपाणी पुरन्दरे ।
सक्खे देवाहिवई, एवं हवइ बहुस्सुए ॥२३॥

जहा से तिमिरविद्धंसे, उत्तिट्ठंते दिवायरे ।
जलन्ते इव तेएणं, एवं हवइ बहुस्सुए ॥२४॥

जहा से उडुवई चन्दे, णक्खत्तपरिवारिए ।
पडिपुण्णे पुण्णमासीए, एवं हवइ बहुस्सुए ॥२५॥

जहा से सामाइयाणं, कोट्ठागारे सुरक्खिए ।
णाणाधण्णपडिपुण्णे, एवं हवइ बहुस्सुए ॥२६॥

जहा सा दुमाण पवरा, जम्बू नाम सुदंसणा ।
अणाढियस्स देवस्स, एवं हवइ बहुस्सुए ॥२७॥

यथा स वासुदेवश्शङ्खचक्रगदाधरः । अप्रतिहतबलोयोध एवं भवति बहुश्रुतः ॥२१॥ यथा स चतुरन्तश्चक्रवर्ती महर्द्धिकः । चतुर्दशरत्नाधिपतिरेवं भवति बहुश्रुतः ॥२२॥ यथा स सहस्राक्षो वज्रपाणिः पुरन्दरः । शक्रो देवाधिपतिरेवं भवति बहुश्रुतः ॥२३॥ यथा स तिमिर विध्वंस उत्तिष्ठन् दिवाकरः । ज्वलन्निव तेजसैवं भवति बहुश्रुतः ॥२४॥ यथा स उडुपतिश्चन्द्रो नक्षत्रपरिवारितः । प्रतिपूर्णः पौर्णमास्यामेवं भवमि बहुश्रुतः ॥२५॥ यथा स सामाजिकानां कोष्ठागारस्सुरक्षितः । नानाधान्यप्रतिपूर्ण एवं भवति बहुश्रुतः ॥२६॥ यथा सा द्रुमाणां प्रवराः जम्बूनामसुदर्शना । अनादृतस्य देवस्यैवं भवति ब श्रुतः ॥२७॥

जहा सा णईण पवरा, सलिला सागरंगमा ।
सीया णीलवन्तपवहा, एवं हवइ बहुस्सुए ॥२८॥

जहा से णगाण पवरे, सुमहं मंदरे गिरी ।
णाणोसहिपज्जलिए, एवं हवइ बहुस्सुए ॥२९॥

जहा से सयंभूरमणे, उदही अक्खओदए ।
णाणारयणपडिपुण्णे, एवं हवइ बहुस्सुए ॥३०॥

समुद्दगम्भीरसमा दुरासया, अचक्किया केणइ दुप्पहंसया ।
सुयस्स पुण्णा विउलस्स ताइणो; खवित्तु कम्मं गइमुत्तमं गया ॥३१॥

तम्हा सुयमहिट्ठिज्जा, उत्तमट्ठगवेसए ।
जेणऽप्पाणं परं चेव, सिद्धिं संपाउणीज्जासि ॥३२॥ त्तिं बेमि ॥

॥ एगारसमं बहुस्सुअपूअज्झयणं समत्तं ॥११॥

जथा सा नदीनां प्रवरा सलीला सागरङ्गमा । शीता नीलवत्प्रवहैवं भवति बहुश्रुतः ॥२८॥ यथा स नगानां प्रवरस्सुमहान्मन्दरो गिरिः । नानौषधिप्रज्वलित एवं भवति बहुश्रुतः ॥२९॥ यथा स स्वयम्भुरमण उदधिरक्षयोदकः । नानारत्नप्रतिपूर्ण एवं भवति बहुश्रुतः ॥३०॥ समुद्रगम्भीरसमा दुराश्रया अचकिताः केन चिद् दुष्प्रधर्षकाः श्रुतेन पूर्णाः विपुलेन तायिनः क्षपयित्वा कर्म गतिमुत्तमां गताः ॥३१॥ तस्माच्छ्रुतमधितिष्ठेदुत्तमार्थगवेषकः । येनाऽऽत्मानं परं चैव सिद्धिं संप्रापयेत् ॥३२॥ इति ब्रवीमि ॥

॥ अथ हरिकेशीयाख्यं द्वादशममध्ययनम् ॥

सोवागकुलसंभूओ, गुणुत्तरधरो मुणी ।
हरिएसबलो णाम, आसि भिक्खू जिइन्दिओ ॥१॥

इरिएसण-भासाए, उच्चारसमितीसु य ।
जओ आयाणणिक्खेवे, संजओ सुसमाहिओ ॥२॥

मणगुत्तो वयगुत्तो, कायगुत्तो जिइन्दिओ ।
भिक्खट्ठा बम्भइज्जम्मि, जण्णवाडमुवट्ठिओ ॥३॥

तं पासिऊणमिज्जन्तं, तवेण परिसोसियं ।
पंतोवहिउवगरणं, उवहसंति अणारिया ॥४॥

जाईमय पडिबद्धा, हिंसगा अजिइन्दिया ।
अबम्भचारिणो बाला, इमं वयणमब्बवी ॥५॥

कयरे आगच्छइ दित्तरूवे, काले विकराले फोक्कणासे ।
ओमचेलए पंसुपिसायभूए, संकरदूसं परिहरिय कण्ठे ॥६॥

श्वपाककुलसंभूतो गुणोत्तरधरो मुनिः । हरिकेशबलो नामाऽऽसीद् भिक्षुर्जितेन्द्रियः ॥१॥ ईर्येषणभाषायामुच्चारसमतिषु च । यत आदाननिक्षेपे संयतस्सुसमाहितः ॥२॥ मनोगुप्तो वाग्गुप्तः कायगुप्तो जितेन्द्रियः । भिक्षार्थं ब्रह्मेज्ये यज्ञवाट उपस्थितः ॥३॥ तं दृष्ट्वाऽऽयान्त तपसा परिशोषितम् । प्रांतोपध्युपकरणमुपहसन्त्यनार्याः ॥४॥ जातिमदेन प्रतिबद्धा हिंसका अजितेन्द्रियाः । अब्रह्मचारिणो बाला इदं वचनमब्रुवन् ॥५॥ कतर आगच्छति दीप्तरूपः कालो विकरालः फोक्कनासः । अवमचेलकः पांशुपिशाचभूतस्सङ्करदुष्यं परिधृत्य कण्ठे ॥६॥

कयरे तुमं इय अदंसणिज्जे?, काए व आसा इहम गओ सि ।
ओमचेलगा पंसुपिसायभूया, गच्छ क्खलाहि किमिहं ठिओ सि ! ॥७॥

जक्खो तहिं तिन्दुगरुक्खवासी, अणुकम्पओ तस्स महामुणिस्स ।
पच्छायइत्ता णियगं सरीरं, इमाइं वयणाइं उदाहरित्था ॥८॥

समणो अहं संजओ बम्भयारी, विरओ धण-पयण-परिग्गहाओ ।
परप्पवित्तस्स उ भिक्खकाले, अण्णस्स अट्ठा इहम गओ मि ॥९॥

वियरिज्जई खज्जइ भुज्जई य, अण्णं पभूयं भवयाणमेयं ।
जाणाहि मे जायणजीविणो त्ति, सेसावसेसं लहऊ तवस्सी ॥१०॥

उवक्खडं भोयण माहणाणं, अत्तट्ठियं सिद्धमिहेगपक्खं ।
ण ऊ वयं एरिसमण्णपाणं, दाहामु तुज्जं किमिहं ठिओसि ? ॥११॥

थलेसु बीयाइं वयन्ति कासगा, तहेव णिण्णेसु आससाए ।
एयाइ सद्धाए दलाह मज्झं, आराहए पुण्णमिणं खु खित्तं ॥१२॥

कतरस्त्वमित्यदर्शनीयः कया वाऽऽशयेहागतोऽसि । अवमचेलकः पांशुपिशाचभूतो गच्छापसर किमिह स्थितोऽसि ॥७॥ यक्षस्तस्मिन् तिन्दुकवृक्षवास्यनुकम्पकस्तस्य महामुनेः । प्रच्छाद्य निजकं शरीरमिमानि वचनान्युदाहार्षीत् ॥८॥ श्रमणोऽहं संयतो ब्रह्मचारी विरतो धनपचन-परिग्रहात् । परप्रवृत्तस्य तु भिक्षाकालेऽन्नस्यार्थायेहागतोऽस्मि ॥९॥ वितीर्यते खाद्यते भुज्यते चान्नं प्रभूतं भवतामेतत् । जानीत मां याचनजीवनमिति शेषावशेषं लभतां तपस्वी ॥१०॥ उपस्कृतं भोजनं माहनानामात्मार्थिकं सिद्धमिहैकपक्षम् । ननु वयमिदृशमन्नपानं दास्यामस्तुभ्यं किमिह स्थितोऽसि ॥११॥ स्थलेषु बीजानि वपन्ति कर्षकाः तथैव निम्नेषु चाशंसया । एतया श्रद्धया दद्ध्वं मह्यमाराधयेत्पूर्णमिदं खु क्षेत्रम् ॥१२॥

खेत्ताणि अम्हं विइयाणि लोए, जहिं पकिण्णा विरुहन्ति पुण्णा ।
जे माहणा जाइविज्जोववेया, ताइं तु खेत्ताइं सुपेसलाइं ॥१३॥

कोहो य माणो य वहो य जेसिं, मोसं अदत्तं च परिग्गहो य ।
ते माहणा जाइविज्जाविहूणा, ताइं तु खेत्ताइं सुपावयाइं ॥१४॥

तुब्भेऽत्थ भो भारधरा गिराणं, अट्ठं ण जाणेह अहिज्ज वेए ।
उच्चावयाइं मुणिणो चरन्ति, ताइं तु खेत्ताइं सुपेसलाइं ॥१५॥

अज्झावयाणं पडिकूलभासी, पभाससे किंणु हे सगासे अम्हं ।
अवि एयं विणस्सउ अण्णपाणं, ण य णं दाहामु तुमं णियंठा ! ॥१६॥

समिईहिं मज्झ सुसमाहियस्स, गुत्तीहि गुत्तस्स जिईंदियस्स ।
जइ मे ण दाहित्थ अहेसणिज्जं, किमज्ज जण्णाण लहित्थ लाहं ? ॥१७॥

के इत्थ खत्ता उवजोइया वा, अज्झावया वा सह खण्डिएहिं ।
एयं तु दंडेण फलेण हन्ता, कंठम्मि घेतूण खलिज्ज जो णं ॥१८॥

क्षेत्राण्यस्माकं विदितानि लोके येषु प्रकीर्णानि विरोहन्ति पूर्णानि । ये ब्राह्मणा जाति विद्योपेता तानि तु क्षेत्राणि सुपेशलानि ॥१३॥ क्रोधश्च मानश्च वधश्च येषां मृषाऽदत्त च परिग्रहश्च । ते माहना जातिविद्याविहीनास्तानि तु क्षेत्राणि सुपापकानि ॥१४॥ यूयमत्र भो भारधरा गिरामर्थं न जानीथाधीत्य वेदान् । उच्चावचानि मुनयश्चरन्ति तानि तु क्षेत्राणि सुपेशलानि ॥१५॥ उपाध्यायानां प्रतिकूलभाषी प्रभाषसे किं नु सकाशेऽस्माकम् । अपि चैतद्विनश्यत्वन्नपानं न च णं दास्यामस्तव निग्रन्थ ! ॥१६॥ समितिभिर्मह्य सुसमाहिताय गुप्तिभिर्गुप्ताय जितेन्द्रियाय । यदि मह्यं न दास्यथाऽथैषणीयं किमार्या ! यज्ञानां लप्स्यध्वं लाभम् ॥१७॥ केऽत्र क्षत्रा ! उपज्योतिष्का वाऽध्यापका वा सह खण्डिकैः । एनं तु दण्डेन फलेन हत्वा कण्ठे गृहीत्वा स्खलयेयुर्ये नु ॥१८॥

अज्झावयाणं वयणं सुणित्ता, उद्धाइया तत्थ बहू कुमारा।
दण्डेहिं वित्तेहिं कसेहिं चेव, समागया तं इसि तालयन्ति ॥१९॥

रण्णो तहिं कोसलियस्स धूया, भद्द त्ति णामेण अणिन्दियङ्गी;
तं पासिया संजयं हम्ममाणं, कुद्धे कुमारे परिणिव्ववेइ ॥२०॥

देवाभिओगेण णिओइएण, दिण्णा मु रण्णा मणसा ण झाया।
णरिन्द-देविन्दऽभिवंदिएणं, जेणामि वन्ता इसिणा स एसो ॥२१॥

एसो हु सो उग्गतवो महप्पा, जिइन्दिओ संजओ बम्भयारी।
जो मे तया णेच्छइ दिज्जमाणिं, पिउणा सयं कोसलिएण रण्णा ॥२२॥

महाजसो एस महाणुभावो, घोरव्वओ घोरपरक्कमो य।
मा एयं हीलह अहीलणिज्जं, मा सव्वे तेएण भे णिद्दहेज्जा ॥२३॥

एयाइं तीसे वयणाइं सोच्चा, पत्तीई भद्दाइ सुहासियाइं।
इसिस्स वेयावडियट्ठयाए, जक्खा कुमारे विणिवारयन्ति ॥२४॥

उपाध्यायानां वचनं श्रुत्वोद्धावितास्तत्र बहवः कुमाराः। दण्डैर्वेत्रैः कशैश्चैव समागतास्तमृषिं ताडयन्ति ॥१९॥ राज्ञस्तत्र कौशलिकस्य दुहिता भद्रेतिनाम्नाऽनिन्दिताङ्गी। तं दृष्ट्वा संयतं हन्यमानं। क्रुद्धान् कुमारान् परिनिर्वापयन्ति ॥२०॥ देवाभियोगेन नियोजितेन दत्तास्मि राज्ञा मनसा न ध्याता। नरेन्द्रदेवेन्द्राभिवन्दितेन येनास्मि वान्तर्षिणा स एषः ॥२१॥ एष हु स उग्रतपा महात्मा जितेन्द्रियस्संयतो ब्रह्मचारी। यो मां तदा नेच्छति दीयमानां पित्रा स्वयं कौशलिकेन राज्ञा ॥२२॥ महायशा एष महानुभाग घोरव्रतो घोरपराक्रमश्च। मैनं हीलयताऽहीलनीयं मा सर्वांस्तेजसा भो निर्धाक्षीत् ॥२३॥ एतानि तस्या वचनानि श्रुत्वा पत्न्या भद्रायास्सुभाषितानि। ऋषेर्वैयावृत्त्यर्थं यक्षाः कुमारान विनिपातयन्ति ॥२४॥

ते घोररूवा ठिय अन्तलिक्खे, असुरा तहिं तं जणं तालयन्ति।
ते भिण्णदेहे रुहिरं वमन्ते, पासिऊण भद्दा इणमाहु भुज्जो ॥२५॥

गिरिं णहेहिं खणह, अयं दंतेहिं खायह।
जायतेयं पाएहि हणह, जे भिक्खुं अवमण्णह ॥२६॥

आसीविसो उग्गतवो महेसी, घोरव्वओ घोरपरक्कमो य।
अगणिं व पक्खन्द पयङ्गसेणा, जे भिक्खुयं भत्तकाले वहेह ॥२७॥

सीसेण एयं सरणं उवेह, समागया सव्वजणेण तुब्भे।
जइ इच्छह जीवियं वा धणं वा, लोगं पि एसो कुविओ डहेज्जा ॥२८॥

अवहेडियपिट्ठिसउत्तमङ्गे, पसारियाबाहु अकम्मचेट्ठे।
णिब्भेरियच्छे रुहिरं वमन्ते, उड्ढम्मुहे णिग्गयजीह-णेत्ते ॥२९॥

ते पासिया खण्डिय कट्ठभूए, विमणो विसण्णो अह माहणो सो।
इंसिं पसाएइ सभारियाओ, हीलं च णिंदं च खमाह भन्ते! ॥३०॥

ते घोररूपास्स्थिता अन्तरिक्षे असुरास्तस्मिन्तं जनं ताडयन्ति। तान्भिन्नदेहान् रुधिरं वमतो दृष्ट्वा भद्रेदं ब्रूते भूयः ॥२५॥ गिरिं नखैः खनथायो दंतैः खादथ। जाततेजसं पादैः हथ ये भिक्षुमवमन्यध्वे ॥२६॥ आसीविष उग्रतपा महर्षिर्घोरव्रतो घोरपराक्रमश्च अग्निं वा प्रस्कंदथ पतंगसेना ये भिक्षुकं भक्तकाले विध्यथ ॥२७॥ शीर्षेणैनं शरणमुपेत समागताः सर्वजनेन यूयम्। यदीच्छत जीवितं वा धनं वा लोकमप्येष कुवितो दहेत् ॥२८॥ अवहेडितपृष्ठसदुत्तमाङ्गान् प्रसारितबाहुकर्म्मचेष्टान्। प्रसारितलोचनान् रुधिरं वमत ऊर्ध्वमुखान्निर्गतजिह्वानेत्रान् ॥२९॥ तान् दृष्ट्वा खण्डिकान् काष्टभूतान् विमना विषण्णोऽथ माहनः सः। ऋषिं प्रसादयति सभार्यका हीलां निन्दां च क्षमस्व भदन्त! ॥३०॥

बालेहिं मूढेहिं अयाणएहिं, जं हीलिया तस्स खमाह भन्ते ।
महप्पसाया इसिणो हवन्ति, ण हु मुणी कोवपरा हवन्ति ॥३१॥

पुव्विं च इण्हिं अणागयं च, मणप्पओसो ण मे अत्थि कोइ ।
जक्खा हु वेयावडियं करेन्ति, तम्हा हु एए णिहया कुमारा ॥३२॥

अत्थं च धम्मं च वियाणमाणा, तुब्भे ण वि कुप्पह भूइपण्णा ।
तुब्भं तु पाए सरणं उवेमो, समागया सव्वजणेण अम्हे ॥३३॥

अच्चेमो ते महाभाग!, ण ते किंचि ण अच्चिमो ।
भुञ्जाहि सालिमं कूरं, णाणावंजणसंजुयं ॥३४॥

इमं च मे अत्थि पभूयमण्णं, तं भुञ्जसु अम्ह अणुग्गहट्ठा ।
बाढं ति पडिच्छइ भत्तपाणं, मासस्स उ पारणए महप्पा ॥३५॥

तहियं गन्धोदयपुप्फवासं, दिव्वा तहिं वसुहारा य वुट्ठा ।
पहयाओ दुन्दुहीओ सुरेहिं, आगासे अहो दाणं च घुट्ठं ॥३६॥

बालैर्मूढैरजानद्भिः यदि हीलिताः तत् क्षमध्वं भदन्त! । महाप्रसादा ऋषयो भवंति न हु मुनयः कोपपरा भवन्ति ॥३१॥ पूर्वं चेदानीं चानागते च मनःप्रद्वेषो न मेऽस्ति कोऽपि । यक्षा हु वैयावृत्यं कुर्व्वन्ति तस्माध्ध्वेते निहताः कुमाराः ॥३२॥ अर्थं च धर्मं च विजानन्तो यूयं नापि कुप्यथ भूतिप्रज्ञाः । तुभ्यं तु पादौ शरणमुपेमस्समागतास्सर्व्वजनेन वयं ॥३३॥ अर्च्चयामस्ते महाभाग! न ते किञ्चिन्नार्च्चयामः । भुङ्क्ष्व शालिमयं कूरं नानाव्यञ्जनसंयुतम् ॥३४॥ इदं च मेऽस्ति प्रभूतमन्नं तद्भुङ्क्ष्वास्माकमनुग्रहार्थम् । बाढमिति प्रतीच्छति भक्तपानं मासस्य तु पारणके महात्मा ॥३५॥ तस्मिन् गन्धोदकपुष्पवर्षं दिव्यां तस्मिन् वसुधारा च वृष्टा । प्रहता दुन्दुभयस्सुरैराकाशेऽहो दानं च घुष्टम् ॥३६॥

सक्खं खु दीसई तवोविसेसो, ण दीसई जाइविसेसो कोई ।
सोवागपुत्तं हरिएससाहुं, जस्सेरिसा इड्ढि महाणुभागा ॥३७॥

किं माहणा जोइसमारभंता, उदएण सोहिं बहिया विमग्गहा! ।
जं मग्गहा बाहिरियं विसोहिं, ण तं सुदिट्ठं कुसला वयन्ति ॥३८॥

कुसं च जूवं तणकट्ठमग्गिं, सायं च पायं उदगं फुसन्ता ।
पाणाइं भूयाइं विहेडयन्ता, भुज्जो वि मन्दा पगरेह पावं ॥३९॥

कहं चरे भिक्खु वयं जयामो, पावाइं कमाइं पणुल्लयामो! ।
अक्खाहि णे संजय जक्खपूइया, कहं सुजट्ठं कुसला वयन्ति ॥४०॥

छज्जीवकाए असमारभंता, मोसं अदत्तं च असेवमाणा ।
परिग्गहं इत्थिओ माण मायं, एयं परिण्णाय चरंति दन्ता ॥४१॥

सुसंवुडो पंचहिं संवरेहिं, इह जीवियं अणवकङ्खमाणो ।
वोसट्ठकायो सुइ-चत्तदेहा, महाजयं जयइ जण्णसिट्ठं ॥४२॥

साक्षात्खु दृश्यते तपो विशेषो न दृश्यते जातिविशेषःकोऽपि। श्वपाकपुत्रं हरिकेशसाधुं यस्येदृश्यृद्धिर्महानुभागा ॥३७॥ किं माहनाः ज्योतिःसमारभमाणा उदकेन शुद्धिं बाह्यां विमार्गयथ। यन्मार्गयथ बाह्यां विशुद्धिं न तत्सुदृष्टं कुशला वदन्ति ॥३८॥ कुशं च यूपं तृणकाष्टमग्निं संध्यायां च प्रात उदकं स्पृशन्तः। प्राणान् भूतान् विहेठयन्तो भूयोऽपि मन्दा प्रकुरुथ पापम् ॥३९॥ कथं चरेमहि भिक्षो! वयं यजामो पापानि कर्माणि प्रणुदामः। आख्याहि नस्संयत! यक्षपूजित! कथं सुयष्टं कुशला वदन्ति ॥४०॥ षड्जीवकायानसमारभमाणा मृषामदत्तं चासेवमानाः। परिग्रहं स्त्रियो मानं मायामेतत्परिज्ञाय चरन्ति दान्ताः ॥४१॥ सुसंवृतः पञ्चभिस्संवरैरिह जीवितमनवकाङ्क्षन्। व्युत्सृष्टकायश्शुचित्यक्तदेहः महाजयं यजति यज्ञश्रेष्टम् ॥४२॥

के ते जोई! के व ते जोइठाणा, का ते सुया! किं च ते कारिसङ्गं! ।
एहा य ते कयरा संति भिक्खू!, कयरेण होमेण हुणासि जोइं! ॥४३॥

तवो जोई जीवो जोइट्ठाणं, जोगा सुया सरीरं कारिसङ्गं ।
कम्म एहा संजमजोग संती, होमं हुणामि इसिणं पसत्थं ॥४४॥

के ते हरए! के य ते संतितित्थे!, कहिं सि णाहो व रयं जहासि ।
आइक्ख णे संजय जक्खपूइया, इच्छामो णाउं भवओ सगासे ॥४५॥

धम्मे हरए बम्भे संतितित्थे, अणाविले अत्तपसण्णलेसे ।
जहिं सि ण्हाओ विमलो विसुद्धो, सुसीइभूओ पजहामि दोसं ॥४६॥

एयं सिणाणं कुसलेहि दिट्ठं, महासिणाणं इसिणं पसत्थं ।
जहिंसि ण्हाया विमला विसुद्धा, महारिसी उत्तमं ठाणं पत्त ॥४७॥
त्ति बेमि ॥

॥ बारसमं हरिएसीज्झमज्झयणं समत्तं ॥१२॥

किं ते ज्योतिः किं वा तज्ज्योतिःस्थानं का ते श्रुवः किं ते करीषाङ्गमेधाश्च । ते कतरास्सन्ति भिक्षो! कतरेण होमेन जुहोषि ज्योतिः ॥४३॥ तपो ज्योतिर्जीवो ज्योतिःस्थानं योगाः श्रुवः शरीरं करीषाङ्गम् । कर्मैधास्संयमयोगश्शान्तिः होमेन जुहोम्यृषीणां प्रशस्तेन ॥४४॥ कस्ते ह्रदः किं च ते शान्तितीर्थं कस्मिन् स्नातो वा रजो जहासि । आचक्ष्व नः संयत! यक्षपूजित! इच्छामो ज्ञातुम्भवतश्शकाशे ॥४५॥ धर्मो ह्रदो ब्रह्म शान्तितीर्थमनाविल आत्मप्रसन्नलेशे यत्र स्नातो विमलो विशुद्धः सुशीतीभूतः प्रजहाति दोषम् ॥४६॥ एतत् स्नानं कुशलेन दृष्टं महास्नानमृषीणां प्रशस्तम् । तत्र स्नाता विमला विशुद्धा महर्षय उत्तमं स्थानं प्राप्ताः ॥४७॥ इति ब्रवीमि ॥

॥ अथ चित्रसम्भूतीयाख्यं त्रयोदशममध्ययनम् ॥

जाईपराइओ खलु, कासि णियाणं तु हत्थिणपुरम्मि ।
चुलणीइ बम्भदत्तो, उववण्णो पउमगुम्माओ ॥१॥

कंपिल्ले सम्भूओ चित्तो, पुण जाओ पुरिमतालम्मि ।
सेट्ठिकुलम्मि विसाले, धम्मं सोऊण पव्वइओ ॥२॥

कंपिल्लम्मि य नयरे, समागया दो वि चित्त-सम्भूया ।
सुह-दुक्ख-फलविवागं, कहन्ति ते इक्कमिक्कस्स ॥३॥

चक्कवट्टी महिड्ढीओ, बम्भदत्तो महायसो ।
भायरं बहुमाणेणं, इमं वयणमब्बवी ॥४॥

आसिमो भायरा दो वि, अण्णमण्णवसाणुगा ।
अण्णमण्णमणूरत्ता, अण्णमण्णहिएसिणो ॥५॥

दासा दसण्णे आसी, मिया कालिञ्जरे नगे ।
हंसा मयङ्गतीराए, सोवागा कासिभूमिए ॥६॥

जातिपराजितः खल्वकार्षीन्निदानं हस्तिनागपुरे । चुलन्यां ब्रह्मदत्त उत्पन्नः पद्मगुल्मात् ॥१॥ कांपिल्ये सम्भूतः चित्रः पुनर्जातः पुरिमताले । श्रेष्ठिकुले विशाले धर्मं श्रुत्वा प्रव्रजितः ॥२॥ काम्पिल्ये च नगरे समागतौ द्वावपि चित्रसम्भूतौ । सुखदुःखफलविपाकं कथितवन्तौ ता एकैकस्य ॥३॥ चक्रवर्ती महर्द्धिक ब्रह्मदत्तो महायशाः । भ्रातरं बहुमानेनेमं वचनमब्रवीत् ॥४॥ अभूवाऽऽवां भ्रातरौ द्वा अप्यन्योन्यमनुरक्ता अन्योहितैषिणौ ॥५॥ दासो दशार्णे अभूव मृगौ कालीञ्जरे नगे । हंसौ मृतगङ्गातीरे श्वपाकौ काशीभूम्यां ॥६॥

देवा य देवलोगम्मि, आसि अम्हे महिड्ढिया ।
इमा णो छट्ठिया जाई, अण्णमण्णेण जा विणा ॥७॥

कम्मा णियाणपगडा, तुमे राय! विचिन्तिया ।
तेसिं फलविवागेण, विप्पओगमुवागया ॥८॥

सच्च-सोयप्पगडा, कम्मा मए पुरा कडा ।
ते अज्ज परिभुञ्जामो, किं णु चित्तो वि से तहा! ॥९॥

सव्वं सुचिण्णं सफलं नराणं, कडाण कम्माण ण मोक्खु अत्थि ।
अत्थेहिं कामेहिं य उत्तमेहिं, आया ममं पुण्णफलोववेओ ॥१०॥

जाणाहि संभूय! महाणुभागं, महिड्ढियं पुण्णफलोववेयं ।
चित्तं पि जाणाहि तहेव रायं!, इड्ढी जुई तस्स वि य प्पभूया ॥११॥

महत्थरूवा वयणप्पभूया, गाहाणुगीया नरसंघमज्झे ।
जं भिक्खुणो सीलगुणोववेया, इहऽज्जयन्ते समणो मि जाओ ॥१२॥

देवौ च देवलोके अभूवावाम्महर्द्धिकौ । इमाऽऽवयोष्षष्ठिका जनिरन्योऽन्येन या विना ॥७॥ कर्माणि निदानप्रकटानि त्वया राजन्विचिन्तितानि । तेषां फलविपाकेन विप्रयोगमुपागतौ ॥८॥ सत्यशौचप्रकटानि कर्माणि मया पुराकृतानि । तान्यद्य परिभुञ्जे किं नु चित्रोऽपि तानि तथा ॥९॥ सर्वं सुचीर्णं सफलं नराणां कृतानां कर्मणां न मोक्षोऽस्ति । अर्थैः कामैश्चोत्तमैरात्मा मम पुण्यफलोपेतः ॥१०॥ जानासि सम्भूत! महानुभागम्महर्द्धिकं पुण्यफलोपेतम् । चित्रमपि जानीहि तथैव राजनृद्धिर्द्युतिस्तस्यापि च प्रभूता ॥११॥ महार्थरूपा वचनात्प्रभूता गाथानुगीता नरसंघमध्ये । यां भिक्षवश्शीलगुणोपेता इहाऽर्जयन्ति श्रमणोऽस्मि जातः ॥१२॥

उच्चोदए १ महु २ कक्के ३ य ४ बम्भे ५, पवेइया आवसहा य रम्मा ।
इमं गिहं वित्तधणप्पभूयं, पसाहि पंचालगुणोववेयं ॥१३॥

णट्टेहिं गीएहिं य वाइएहिं, णारीजणाइं परिचारयन्तो ।
भुंजाहि भोगाइं इमाइं भिक्खू, मम रोयई पव्वज्जा हु दुक्खं ॥१४॥

तं पुव्वणेहेण कयाणुरागं, णराहिवं कामगुणेसु गिद्धं ।
धम्मस्सिओ तस्स हियाणुपेही, चित्तो इमं वयणमुदाहरित्था ॥१५॥

सव्वं विलवियं गीयं, सव्वं णट्टं विडम्बणा ।
सव्वे आभरणा भारा, सव्वे कामा दुहावहा ॥१६॥

बालाभिरामेसु दुरावहेसु, ण तं सुहं कामगुणेसु रायं ! ।
विरत्तकामाण तवोधणाणं, जं भिक्खुणं सीलगुणे रयाणं ॥१७॥

णरिंद जाई अधमा णराणं, सोवागजाई दुहओ गयाणं ।
जहिं वयं सव्वजणस्स वेसा, वसीय सोवागणिवेसणेसु ॥१८॥

उच्चोदयो १ मधुः २ कर्कः ३ च ४ ब्रह्मा ५ प्रवेदिता आवसथाश्च रम्याः । चित्रधनप्रभूतं प्रशाधि पाञ्चालगुणोपेतम् ॥१३॥ नृत्यैर्गीतैश्च वादित्रैश्चनारीजनान् परिचारयन् । भुङ्क्ष्व भोगानिमान् भिक्षो ! मह्यं रोचते प्रव्रज्या हु दुःखम् ॥१४॥ तं पूर्वस्नेहेन कृतानुरागं नराधिपं कामगुणेषु गृद्धम् । धर्माश्रितस्तस्य हितानुप्रेक्षी चित्र इदं वचनमुदाहृतवान् ॥१५॥ सर्वं विलपितं गीतं सर्वं नृत्यं विडम्बितम् । सर्वाण्याभरणानि भाराः सर्वे कामा दुःखावहाः ॥१६॥ बालाभिरामेषु दुःखावहेषु न तत्सुखं कामगुणेषु राजन् ! । विरक्तकामानां तपोधनानां यद्भिक्षूणां शीलगुणे रतानाम् ॥१७॥ नरेन्द्र ! जनिरधमा नराणां श्वपाकजनिर्द्वयोर्गतयोः । यस्यामावां सर्वजनस्य द्वेष्यौ अवसावः श्वपाकनिवेशनेषु ॥१८॥

तीसे य जाईइ उ पावियाए, वुत्था मु सोवागणिवेसणेसु ।
सव्वस्स लोगस्स दुगंछणिज्जा, इहं तु कम्माइं पुरे कडाइं ॥१९॥

सो दाणि सिं राय! महाणुभागो, महिड्ढिओ पुण्णफलोववेओ ।
चइत्तु भोगाइं असासयाइं, आयाणहेउं अभिणिक्खमाहि ॥२०॥

इह जीविए राय! असासयम्मि, धणियं तु पुण्णाइ अकुव्वमाणो ।
से सोयई मच्चुमुहोवणीए, धम्मं अकाऊण परम्मि लोए ॥२१॥

जहेह सीहो व मियं गहाय, मच्चू णरं णेइ हु अन्तकाले ।
ण तस्स माया व पिया व भाया, कालम्मि तम्मंसहरा भवंति ॥२२॥

ण तस्स दुक्खं विभयन्ति णाइओ, ण मित्तवग्गा ण सुया ण बंधवा ।
इक्को सयं पच्चणुहोइ दुक्खं, कत्तारमेवं अणुजाइ कम्मं ॥२३॥

चिच्चा दुपयं च चउप्पयं च, खित्तं गिहं धण-धण्णं च सव्वं ।
कम्मप्पबीओ अवसो पयाइ, परं भवं सुंदर पावगं वा ॥२४॥

तस्यां च जात्यां तु पापिकायामुषितौ आवां श्वपाकनिवेशनेषु । सर्वस्य लोकस्य जुगुप्सनीया इह तु कर्माणि पुराकृतानि ॥१९॥ स इदानीं राजा महानुभागो महर्द्धिकः पुण्यफलोपेतः । त्यक्त्वा भोगानशाश्वतानादानहेतोरभिनिष्क्रामः ॥२०॥ इह जीविते राजन्नशाश्वते अतिशयेन तु पुण्यान्यकुर्वाणः । स शोचते मृत्युमुखोपनीतो धर्ममकृत्वा परस्मिन् लोके ॥२१॥ यथेह सिंह इव मृगं गृहीत्वा मृत्युर्नरं नयति ह्यन्तकाले । न तस्य माता वा पिता वा भ्राता काले तस्मिन्नंशधरा भवन्ति ॥२२॥ न तस्य दुःखं विभजन्ति ज्ञातयो न मित्रवर्गा न सुता न बान्धवाः । एकस्स्वयं प्रत्यनुभवति दुःखं कर्तारमेवानुयाति कर्म ॥२३॥ त्यक्त्वा द्विपदं च चतुष्पदं च क्षेत्रं गृहं धनधान्यं च सर्वम् । कर्मात्मद्वितीयोऽवशः प्रयाति परं भवं सुंदरं पापकं वा ॥२४॥

तमेगयं तुच्छसरीरगं से, चिईगयं दहिय उ पावगेणं।
भज्जा य पुत्तोवि य णायओ य, दायारमण्णं अणुसंकमन्ति ॥२५॥

उवणिज्जइ जीवियमप्पमायं, वण्णं जरा हरइ णरस्स रायं!।
पंचालराया! वयणं सुणाहि, मा कासि कम्माणि महालयाइं ॥२६॥

अहं पि जाणामि जहेह साहू!, जं मे तुमं साहसि वक्कमेयं।
भोगा इमे सङ्गकरा हवन्ति, जे दुज्जया अज्जो! अम्हारिसेहिं ॥२७॥

हत्थिणपुरम्मि चित्ता!, दट्ठूणं णरवइं महिड्ढियं।
कामभोगेसु गिद्धेणं, णियाणमसुहं कडं ॥२८॥

तस्स मे अप्पडिकन्तस्स, इमं एयारिसं फलं।
जाणमाणो वि जं धम्मं, कामभोगेसु मुच्छिओ ॥२९॥

णागो जहा पङ्कजलावसण्णो, दट्ठुं थलं णाभिसमेइ तीरं।
एवं वयं कामगुणेसु गिद्धा, ण भिक्खुणो मग्गमणुव्वयामो ॥३०॥

तदेकं तुच्छशरीरकं तस्य चितिगतं दग्ध्वा तु पावकेन। भार्या च पुत्रोऽपि च ज्ञातयश्च दातारमन्यमनुसङ्क्रामन्ति ॥२५॥ उपनीयते जीवितमप्रमादं वर्णं जरा हरति नरस्य राजन्!। पञ्चालराज! वचनं श्रुणु मा कार्षीः कर्माणि महालयानि ॥२६॥ अहमपि जानामि यथेह साधो! यन्मे त्वं साधयसि वाक्यमेतत्। भोगा इमे संगकरा भवन्ति ये दुर्जया आर्य! अस्मादृशैः ॥२७॥ हस्तिनागपुरे चित्र! दृष्ट्वा नरपतिम्महर्द्धिकम्। कामभोगेषु गृद्धेन निदान-मशुभं! कृतम् ॥२८॥ तस्य मेऽप्रतिक्रान्तस्येदमेतादृशं फलम्। जानन्नपि यद्धर्मं कामभोगेषु मूर्छितः ॥२९॥ नागो यथा पङ्कजलावसन्नो दृष्ट्वा स्थलं नाभिसमेति तीरम्। एवं वयं कामगुणेषु गृद्धा न भिक्षोर्मार्गमनुव्रजामः ॥३०॥

अच्चेइ कालो तूरन्ति राइओ, ण यावि भोगा पुरसाण णिच्चा ।
उविच्च भोगा पुरिसं चयन्ति, दुमं जहा खीणफलं व पक्खी ॥३१॥

जइऽसि भोगे चविउं असत्तो, अज्जाइं कम्माइं करेहि रायं ।
धम्मे ठिओ सव्वपयाणुकम्पी, तो होहिसि देवो इओ विउव्वी ॥३२॥

ण तुज्झ भोगे चइऊण बुद्धी, गिद्धो सि आरम्भपरिग्गहेसु ।
मोहं कओ इत्तिउ विप्पलावो, गच्छामि रायं आमन्तिओ सि ॥३३॥

पञ्चालराया वि य बम्भदत्तो, साहुस्स तस्स वयणं अकाउं ।
अणुत्तरे भुञ्जिय कामभोगे, अणुत्तरे सो नरए पविट्ठो ॥३४॥

चित्तो वि कामेहि विरत्तकामो, उदत्तचारित्ततवो महेसी ।
अणुत्तरं संजम पालइत्ता, अणुत्तरं सिद्धिगइं गओ ॥३५॥ त्ति बेमि

॥ तेरसमं चित्तसम्भूइज्झयणं सम्मत्तं ॥

अत्येति कालस्त्वरन्ति रात्रयो नचापि भोगाः पुरुषाणां नित्याः। उपेत्य भोगाः पुरुषं त्यजन्ति द्रुमं यथा क्षीणफलं व पक्षी ॥३१॥ यद्यसि भोगान्त्यक्तुमशक्त आर्याणि कर्माणि कुरु राजन्!। धर्मे स्थितस्सर्वप्रजानुकम्पी ततो भविष्यसि देव इतो विकुर्वी ॥३२॥ न तव भोगान्त्यक्तुं बुद्धिर्गृद्धोऽस्यारम्भपरिग्रहेषु। मोघं कृत एतावान्विप्रलापो गच्छामि राजन्! आमंत्रितोऽसि ॥३३॥। पञ्चालराजाऽपि च ब्रह्मदत्तस्साधोस्तस्य वचनमकृत्वा। अनुत्तरान् भुङ्क्त्वा कामभोगाननुत्तरे स नरके प्रविष्टः ॥३४॥ चित्रोऽपि कामेभ्यो विरक्तकाम उदात्तचारित्रतपो महर्षिः। अनुत्तरं संयमं पालयित्वाऽनुत्तरां सिद्धिगतिं गतः ॥३५॥ इति ब्रवीमि ॥

॥ अथ इषुकारीयाख्यं चतुर्दशमध्ययनम् ॥

देवा भवित्ताण पुरे भवम्मि, केई चुया एगविमाणवासी ।
पुरे पुराणे उसुयारनामे, खाए समिद्धे सुरलोगरम्मे ॥१॥

सकम्मसेसेण पुराकएणं, कुलेसु उग्गे (सुदत्ते) सु य ते पसूया ।
णिव्विण संसारभया जहाय, जिणिंदमग्गं सरणं पवण्णा ॥२॥

पुमत्तमागम्म कुमार दोऽवी, पुरोहिओ तस्स जसा य पत्ती ।
विसालकित्तीय तहेसुयारो, रायत्थ देवी कमलावई य ॥३॥

जाईजरामच्चुभयाभिभूया, बहिं विहाराभिणिविट्ठचित्ता ।
संसारचक्कस्स विमोक्खणट्ठा, दट्ठूण ते कामगुणे विरत्ता ॥४॥

पियपुत्तगा दोण्णि वि माहणस्स, सकम्मसीलस्स पुरोहियस्स ।
सरित्तु पोराणिय तत्थ जाइं, तहा सुचिण्णं तवसंजमं च ॥५॥

ते कामभोगेसु असज्जमाणा, माणुस्सएसुं जे यावि दिव्वा ।
मोक्खाभिकंखी अभिजायसड्ढा, तायं उवागम्म इमं उदाहु ॥६॥

देवा भूत्वा पूर्वभवे केचिच्च्युता एकविमानवासिनः । पुरे पुराणे इषुकारनाम्नि ख्याते समृद्धे सुरलोकरम्ये ॥१॥ स्वकर्मशेषेण पुराकृतेन कुलेष्वुदात्तेषु च ते प्रसूताः । निर्विण्णाः संसारभयाद्धित्वा जिनेन्द्रमार्गं शरणं प्रपन्नाः ॥२॥ पुंस्त्वमागम्य कुमारौ द्वावपि पुरोहितस्तस्य यशा च पत्नी । विशालकीर्तिश्च तथेषुकारो राजाऽत्र देवी कमलावती च ॥३॥ जातिजरामृत्युभयाभिभूतौ बहिर्विहाराभिनिविष्टचित्तौ । संसारचक्रस्य विमोक्षणार्थं दृष्ट्वा तौ कामगुणेभ्यो विरक्तौ ॥४॥ प्रियपुत्रकौ द्वावपि माहनस्य स्वकर्मशीलस्य पुरोहितस्य । स्मृत्वा पौराणिकीं तत्र जातिं तथा सुचीर्णं तपस्संयमं च ॥५॥ तौ कामभोगेष्वसंसजतौ मानुष्यकेषु ये चापि दिव्याः । मोक्षाभिकाङ्क्षिणा अभिजातश्रद्धौ तातमुपागम्येदमुदाहुः ॥६॥

असासयं दट्ठु इमं विहारं, बहुअन्तरायं न य दीहमाउं।
तम्हा गिहंसि ण रइं लभामो, आमन्तयामो चरिसामु मोणं ॥७॥

अह तायओ तत्थ मुणीण तेसिं, तवस्स वाघायकरं वयासी।
इमं वयं वेयविओ वयन्ति, जणा ण होई असुयाण लोगो ॥८॥

अहिज्ज वेए परिविस्स विप्पे, पुत्ते परिट्ठप्प गिहंसि जाया।
भोच्चाण भोए सह इत्थियाहिं, आरण्णगा होह मुणी पसत्था ॥९॥

सोयग्गिणा आयगुणिन्धणेणं, मोहाणिला पज्जलणाहिएणं।
संतत्तभावं परितप्पमाणं, लोलुप्पमाणं बहुहा बहुं च ॥१०॥

पुरोहियं तं कमसोऽणुणन्तं, निमंतयन्तं च सुए धणेणं।
जहक्कमं कामगुणेहि चेव, कुमारगा ते पसमिक्ख वक्कं ॥११॥

वेया अहीया ण भवन्ति ताणं, भुत्ता दिया णिन्ति तमं तमेणं।
जाया य पुत्ता ण हवन्ति ताणं, को णाम ते अणुमण्णिज्ज एयं ॥१२॥

अशाश्वतं दृष्ट्वेमं विहारं बह्वन्तरायं न च दीर्घमायुः। तस्माद् गृहे न रतिं लभावह आमन्त्रयावहे चरिष्यावो मौनम् ॥७॥ अथ तातकस्तत्र मुन्योस्तयोस्तपसो व्याघातकरमवादीत्। इमां वाचं वेदविदो वदन्ति यथा न भवत्यसुतानां लोकः ॥८॥ अधीत्य वेदान् परिवेष्य विप्रान् पुत्रान्प्रतिष्ठाप्य गृहे जातान्। भुक्त्वा भोगान्सह स्त्रीभिरारण्यकौ भवत म्मुनी प्रशस्तौ ॥९॥ शोकाग्निनाऽऽत्मगुणेंधनेन मोहानिलात्प्रज्वलनाधिकेन। संतप्तभावं परितप्यमानं लोलुप्यमानं बहुधा बहुं च ॥१०॥ पुरोहितं तं क्रमेणानुनयन्तं निमंत्रयन्तं च सुतौ धनेन। यथाक्रमं कामगुणैश्चैव कुमारकौ तो प्रसमीक्ष्य वाक्यम् ॥११॥ वेदा अधीता न भवन्ति त्राणं भोजिता द्विजा नयन्ति तमस्तमसा। जाताश्च पुत्रा न भवन्ति त्राणं को नाम ते अनुमन्यतैतत् ॥॥१२॥

खणमेत्तसोक्खा बहुकालदुक्खा, पगामदुक्खा अणिगामसोक्खा ।
संसारमोक्खस्स विपक्खभूया, खाणी अणत्थाण उ कामभोगा ॥१३॥

परिव्वयन्ते अणियत्त कामे, अहो य राओ परितप्पमाणे ।
अण्णप्पमत्ते धणमेसमाणे, पप्पोत्ति मच्चुं पुरिसे जरं च ॥१४॥

इमं च मे अत्थि इमं च णत्थि, इमं च मे किच्च इमं अकिच्चं ।
तं एवमेवं लालप्पमाणं, हरा हरंति त्ति कहं पमाओ ॥१५॥

धणं पभूयं सह इत्थियाहिं, सयणा तहा कामगुणा पगामा ।
तवं कए तप्पइ जस्स लोगो, तं सव्वसाहीणमिहेव तुब्भं ॥१६॥

धणेण किं धम्मधुराहिगारे, सयणेण वा कामगुणेहि चेव ।
समणा भविस्सामु गुणोहधारी, बहिंविहारा अभिगम्म भिक्खं ॥१७॥

जहा य अग्गी अरणीउऽसन्तो, खीरे घयं तेल्लमहा तिलेसु ।
एमेव जाया सरीरंमि सत्ता, संमुच्छई णासइ णावचिट्ठे ॥१८॥

क्षणमात्रसौख्या बहुकालदुःखाः प्रकामदुःखा अनिकामसौख्याः । संसारमोक्षस्य विपक्षभूताः खानिरनर्थानां तु कामभोगाः ॥१३॥ परिव्रजन्ननिवृत्तकामोऽह्नि च रात्रौ च परितप्यमानः । अन्नप्रमत्तो (अन्यप्रमत्तो) धनमेषमाणः प्राप्नोति मृत्युं पुरुषो जरां च ॥१४॥ इदं च मेऽस्तीदं च नास्तीदं च मे कृत्यमिदमकृत्यं । तमेवमेव लालप्यमानं हरा हरन्तीति कथं प्रमादः ॥१५॥ धनं प्रभूतं सह स्त्रीभिस्स्वजनास्तथा कामगुणाः प्रकामाः । तपः कृते तप्यते यस्य लोकस्तत्सर्वं स्वाधीनमिहैव युवयोः ॥१६॥ धनेन किं धर्मधुराधिकारे स्वजनेन वा कामगुणैश्चैव । श्रमणौ भविष्यावो गुणौघधारिणौ बहिर्विहारावभिगम्य भिक्षाम् ॥१७॥ यथा चाग्निररणितोऽसन् क्षीरे घृतं तैलमथ तिलेषु । एवमेव जातौ शरीरे सत्वास्संमुर्च्छन्ति नश्यन्ति नावतिष्ठन्ते ॥१८॥

णो इन्दियग्गेज्झ अमुत्तभावा, अमुत्तभावा वि य होइ निच्चो ।
अज्झत्थहेउं णिययस्स बन्धो, संसारहेउं च वयन्ति बन्धं ॥१९॥
जहा वयं धम्ममजाणमाणा, पावं पुरा कम्ममकासि मोहा ।
ओरुज्झमाणा परिरक्खियन्ता, तं णेव भुज्जोवि समायरामो ॥२०॥
अब्भाहयंमि लोगंमि, सव्वओ परिवारिओ ।
अमोहाहिं पडन्तीहिं, गिहंसि ण रइं लभे ॥२१॥
केण अब्भाहओ लोगो, केण वा परिवारिओ ।
का वा अमोहा वुत्ता, जाया चिंतावरो हुमि ॥२२॥
मच्चुणाऽब्भाहओ लोगो, जराए परिवारिओ ।
अमोहा रयणी वुत्ता, एवं ताय विजाणह ॥२३॥
जा जा वच्चइ रयणी, ण सा पडिणियत्तई ।
अहम्मं कुणमाणस्स, अफला जन्ति राइओ ॥२४॥

नो इन्द्रियग्राह्योऽमूर्तभावादमूर्त्तभावादपि भवति नित्यः । आत्मस्थहेतुर्नियतोऽस्य बन्धस्संसारहेतुं च वदन्ति बन्धम् ॥१९॥ यथा वयं धर्ममजानाना पापं पुरा कर्माकार्ष्म मोहात् । अवरुध्यमानाः परिरक्षमाणास्तन्नैव भूयोपि समाचरामः ॥२०॥ अभ्याहते लोके सर्वत्र परिवारिते । अमोघाभिः पतन्तीभिर्गृहे न रतिं लभावहे ॥२१॥ केनाभ्याहतो लोकः केन वा परिवारितो का वाऽमोघोक्ता जातौ चिन्तापरो भवामि ॥२२॥ मृत्युनाभ्याहतो लोको जरया परिवारितः । अमोघा रजन्य उक्ता एवं तात! विजानीत ॥२३॥ या या व्रजति रजनी न सा प्रतिनिवर्तते । अधर्मं कुर्वतोऽफला यान्ति रात्रयः ॥२४॥

जा जा वच्चइ रयणी, ण सा पडिणियत्तइ ।
धम्मं च कुणमाणस्स सफला जन्ति राइओ ॥२५॥
एगओ संवसित्ता णं, दुहओ सम्मत्तसंजुया ।
पच्छा जाया गमिस्सामो, भिक्खमाणा कुले कुले ॥२६॥
जस्सऽत्थि मच्चुणा सक्खं, जस्स वत्थि पलायणं ।
जो जाणइ ण मरिस्सामि, सो हु कंखे सुए सिया ॥२७॥
अज्जेव धम्मं पडिवज्जायामो, जहिं पवण्णा ण पुणब्भवामो ।
अणागयं णेव य अत्थि किंची, सद्धाखमं णो विणइत्तु रागं ॥२८॥
पहीणपुत्तस्स हु णत्थि वासो, वासिट्ठिभिक्खायरियाइ कालो ।
साहाहि रुक्खो लहई समाहिं, छिण्णाहि साहाहि तमेव खाणुं ॥२९॥
पंखाविहूणो व्व जहेव पक्खी, भिच्चव्विहूणो व्व रणे णरिन्दो ।
विवण्णसारो वणिओ व्व पोए, पहीणपुत्तो मि तहा अहं पि ॥३०॥

या या व्रजति रजनी न सा प्रतिनिवर्तते । धर्मे च कुर्वतस्सफला यान्ति रात्रयः ॥२५॥ एकतस्समुष्यणं द्वये सम्यक्त्वसंयुताः । पश्चाज्जातौ गमिष्यामो भिक्षमाणा कुले कुले ॥२६॥ यस्यास्ति मृत्युना सख्यं यस्य वाऽस्ति पलायनम् । यो जानीते न मरिष्यामि स हु काङ्क्षति श्वस्स्यात् ॥२७॥ अद्यैव धर्मं प्रतिपद्यामहे यं प्रपन्ना न पुनर्भविष्यामः । अनागतं नैव चास्ति किंचिद् श्रद्धाक्षमं नो व्यपनीय रागम् ॥२८॥ प्रहीणपुत्रस्य हु नास्ति वासो वाशिष्टि! भिक्षा चर्यायाः कालः । शाखाभिर्वृक्षो लभते समाधिं छिन्नाभिश्शाखाभिस्तमेव स्थाणुम् ॥२९॥ पक्षविहीनो वा यथेह पक्षी भृत्यविहीनो वा रणे नरेन्द्रः । विपन्नसारो वणिक्वा पोते प्रहीणपुत्रोऽस्मि तथाऽहमपि ॥३०॥

सुसंभिया कामगुणा इमे ते, संपिण्डिया अग्गरसप्पभूया ।
भुञ्जामु ता कामगुणे पगामं, पच्छा गमिस्सामु पहाणमग्गं ॥३१॥

भुत्ता रसा भोइ जहाइ णे वओ, ण जीवियट्ठा पजहामि भोए ।
लाभं अलाभं च सुहं च दुक्खं, संचिक्खमाणो चरिस्सामि मोणं ॥३२॥

मा हू तुमं सोयरियाण सम्भरे, जुण्णो व्व हंसो पडिसोयगामी ।
भुञ्जाहि भोगाइ मए समाणं, दुक्खं खु भिक्खायरिया विहारो ॥३३॥

जहा य भोई तणुयं भुयंगो, णिम्मोयणिं हिच्च पलेइ मुत्तो ।
एमेव जाया पजहन्ति भोए, ते हं कहं णाणुगमिस्समेक्को ॥३४॥

छिन्दित्तु जालं अबलं व रोहिया, मच्छा जहा कामगुणे पहाय ।
धोरेयसीला तवसा उदारा, धीरा हु भिक्खायरियं चरन्ति ॥३५॥

णहेव कुञ्जा समइक्कमन्ता, तयाणि जालाणि दलित्तु हंसा ।
पलेन्ति पुत्ता य पई य मज्झं, ते हं कहं णाणुगमिस्समेक्का ॥३६॥

सुसंभृता कामगुणा इमे ते संपिण्डिता अग्ररसाः प्रभूताः । भुञ्जीमहि तत्कामगुणान्प्रकामं पश्चाद् गमिष्यामः प्रधानमार्गम् ॥३१॥ भुक्ता रसा भवति! जहाति नो वयो न जीवितार्थं प्रजहामि भोगान् । लाभमलाभं च सुखं च दुःखं समीक्ष्यमानश्चरिष्यामि मौनम् ॥३२॥ मा हूः त्वं सौदर्यानामस्मार्षीः जीर्णो वा हंसः प्रतिस्रोतगामी । भुङ्क्ष्व भोगान्मया समानं दुःखं खु भिक्षाचर्या विहारः ॥३३॥ यथा च भोगिनि! तनुजां भुजङ्गमो निर्मोचनीं हीत्वा पर्येति मुक्तः । इमौ ते जातौ प्रजहीतो भोगान् ता अहं कथं नानुगमिष्याम्येकः ॥३४॥ छित्वा जालमबलमिव रोहिता मत्स्या यथा कामगुणान् प्रहाय । धौरेयशीलास्तपसोदारा धीरा हु भिक्षाचर्यां चरन्ति ॥३५॥ नभसीव क्रौञ्चास्समतिक्रमन्तस्ततानि जालानि दलयित्वा हंसा । परियन्ति पुत्राश्च मम तानहं कथं नानुगमिष्याम्येका ॥३६॥

पुरोहियं तं ससुयं सदारं, सोच्चाऽभिणिक्खम्म पहाय भोए ।
कुडुम्बसारं विउलुत्तमं तं, रायं अभिक्खं समुवाय देवी ॥३७॥

वन्तासी पुरिसो रायं, ण सो होइ पसंसिओ ।
माहणेण परिच्चत्तं, धणं आदाउमिच्छसि ॥३८॥

सव्वं जगं जइ तुहं, सव्वं वावि धणं भवे ।
सव्वं पि ते अपज्जत्तं, णेव ताणाय तं तव ॥३९॥

मरिहिसि रायं जया तया वा, मणोरमे कामगुणे पहाय ।
एक्को हु धम्मो नरदेव ताणं, ण विज्जई अण्णमिहेह किंचि ॥४०॥

णाहं रमे पक्खिणि पञ्जरे वा, संताण च्छिण्णा चरिस्सामि मोणं ।
अकिंचणा उज्जुकडा णिरामिसा, परिग्गहारम्भणियत्तदोसा ॥४१॥

दवग्गिणा जहा रण्णे, डज्झमाणेसु जन्तुसु ।
अण्णे सत्ता पमोयन्ति, रागद्दोसवसं गया ॥४२॥

पुरोधसं तं ससुतं सदारं श्रुत्वाऽभिनिष्क्रम्य प्रहाय भोगान् । कुटुम्बसारं विपुलोत्तमं तद् राजानमभिक्ष्णं समुवाच देवी ॥३७॥ वान्ताशी पुरुषो राजन्न स भवति प्रशंसितो । माहनेन परित्यक्तं धनमादातुमिच्छसि ॥३८॥ सर्वं जगद्यदि तव सर्वं वापि धनं भवेत् । सर्वमपि तेऽपर्याप्तं नैव त्राणाय तत्तव ॥३९॥ मरिष्यसि राजन्यदा तदा वा मनोरमान्कामगुणान्प्रहाय । एको हु धर्मो नरदेव! त्राणं न विद्यतेऽन्यदिहेह किंचित् ॥४०॥ नाहं रमे पक्षिणी पञ्जरे इव सन्तानच्छिन्ना चरिष्यामि मौनम् । अकिञ्चनर्जुकृता निरामिषा परिग्रहारम्भनिवृत्ताऽदोषा ॥४१॥ दवाग्निना यथाऽरण्ये दह्यमानेषु जन्तुषु । अन्ये सत्त्वा प्रमोदन्ते रागद्वेषवशङ्गताः ॥४२॥

एवमेव वयं मूढा, कामभोगेसु मुच्छिया ।
डज्झमाणं ण बुज्झामो, रागद्दोसग्गिणा जगं ॥४३॥

भोगे भोच्चा वमित्ता य, लहुभूयविहारिणो ।
आमोयमाणा गच्छन्ति, दिया कामकमा इव ॥४४॥

इमे य बद्धा फन्दण्ति, मम हत्थज्जा मागया ।
वयं च सत्ता कामेसु, भविस्सामो जहा इमे ॥४५॥

सामिसं कुललं दिस्सा, बज्झमाणं निरामिसं ।
आमिसं सव्वमुज्झित्ता, विहरिस्सामो णिरामिसा ॥४६॥

गिद्धोवमे उ नच्चा णं, कामे संसारवड्ढणे ।
उरगो सुवण्णपासि व्व, सङ्कमाणो तणुं चरे ॥४७॥

णागु व्व बन्धणं छित्ता, अप्पणो वसहिं वए ।
एयं पत्थं महारायं, उसुयारि त्ति मे सुयं ॥४८॥

एवमेव वयं मूढाः कामभोगेषु मूर्च्छिताः। दह्यमानं न बुध्यामहे रागद्वेषाग्निना जगत् ॥४३॥ भोगान्भुक्त्वा वान्त्वा च लघुभूतविहारिणः। आमोदमाना गच्छन्ति द्विजाः कामक्रमा इवे ॥४४॥ इमे च बद्धास्स्यन्दन्ते मम हस्तं आर्य! आगताः। वयं च शक्ताः कामेषु भविष्यामो यथेमे ॥४५॥ सामिषं कुललं दृष्ट्वा बाध्यमानं निरामिषं। आमिषं सर्वमुज्झित्वा विहरिष्यामो निरामिषाः ॥४६॥ गृद्धोपमानांस्तु ज्ञात्वा नु कामान् संसारवर्धनान्। उरगस्सुपर्णपार्श्वे इव शङ्कमानस्तनु चरेः ॥४७॥ नाग इव बन्धनं छित्वाऽऽत्मनो वसतिं व्रजेत्। एतत्पथ्यं महाराज इषुकारं इति मया श्रुतम् ॥४८॥

चइत्ता विउलं रज्जं, कामभोगे य दुच्चए ।
णिव्विसया णिरामिसा, णिण्णेहा णिप्परिग्गहा ॥४९॥

सम्मं धम्मं वियाणित्ता, चिच्चा कामगुणे वरे ।
तवं पगिज्झ जहक्खायं, घोरं घोरपरक्कम्मा ॥५०॥

एवं ते कमसो बुद्धा, सव्वे धम्मपरायणा ।
जम्ममच्चुभउव्विग्गा, दुक्खस्सन्तगवेसिणो ॥५१॥

सासणे विगयमोहाणं, पुव्विं भावणभाविया ।
अचिरेणेव कालेण, दुक्खस्सन्तमुवागया ॥५२॥

राया य सह देवीए, माहणो य पुरोहिओ ।
माहणी दारगा चेव, सव्वे ते परिणिव्वुडा ॥५३॥ त्ति बेमि ॥

॥१४॥ चउद्दसमं उसुयारिज्जं अज्झयणं सम्मत्तं ॥

त्यक्त्वा विपुलं राज्यं कामभोगांश्च दुस्त्यजान् । निर्विषयौ निरामिषौ निःस्नेहौ निष्परिग्रहौ ॥४९॥सम्यग्धर्मं विज्ञाय त्यक्त्वा कामगुणान् वरान् । तपः प्रगृह्य यथाख्यातं घोरं घोर-पराक्रमौ ॥५०॥ एवं तानि क्रमशो बुद्धानि सर्वाणि परम्पराधर्माणि । जन्ममृत्युभयोद्विग्नानि दुःखस्सान्तगवेषकानि ॥५१॥ शासने विगतमोहानां पूर्वं भावना भावितानि । अचिरेणैव कालेन दुःखस्यान्तमुपागतानि ॥५२॥ राजा च सह देव्या माहनश्च पुरोहितः । माहनी दारकौ चैव सर्वाणि तानि परिनिर्वृतानि ॥५३॥ इति ब्रवीमि ॥

।। अथ सभिक्षुनामकं पञ्चदशमध्ययनम् ।।

मोणं चरिस्सामि समिच्च धम्मं, सहिए उज्जुकडे णियाणछिण्णे ।
संथवं जहिज्ज अकामकामे, अण्णायएसी परिव्वए स भिक्खू ।।१।।
राओवरयं चरेज्ज लाढे, विरए वेयवियायरक्खिए ।
पण्णे अभिभूय सव्वदंसी, जे कम्हि वि ण मुच्छिए स भिक्खू ।।२।।
अक्कोसवहं विइत्तु धीरे, मुणी चरे लाढे णिच्चमायगुत्ते ।
अव्वग्गमणे असंपहिट्ठे, जे कसिणं अहियासए स भिक्खू ।।३।।
पन्तं सयणासणं भइत्ता, सीउण्हं विविहं च दंसमसगं ।
अव्वग्गमणे असंपहिट्ठे, जे कसिणं अहियासए स भिक्खू ।।४।।
णो सक्कियमिच्छई ण पूयं, णो वि य वन्दणगं कुओ पसंसं ।
से संजए सुव्वए तवस्सी, सहिए आयगवेसए स भिक्खू ।।५।।
जेण पुण जहाइ जीवियं, मोहं वा कसिणं नियच्छई ।
णरणारिं पजहे सया तवस्सी, ण य कोऊहलं उवेइ स भिक्खू ।।६।।

मौनं चरिष्यामि समेत्य धर्मं स्वहितो रुजुकृतो निदानछिन्नः । संस्तवं जह्यादकामकामोऽज्ञातैषी परिव्रजेत्स भिक्षुः ।।१।। रागोपरतं चरेल्लाढो (सदनुष्ठानप्रधानो) विरतो वेदविदात्मरक्षितः । प्राज्ञोऽभिभूय सर्वदर्शी (सर्वदंशी) यः कस्मिंश्चिदपि न मूर्छितस्स भिक्षुः ।।२।। आक्रोशवधं विदित्वा धीरो मुनिश्चरेल्लाढो नित्यमात्मगुप्तः । अव्यग्रमना असम्प्रहृष्टो यः कृत्स्नमध्यास्ते स भिक्षुः ।।३।। प्रांतं शयनासनं भुक्त्वा शीतोष्णं विविधं च दंशमशकम् । अव्यग्रमना असंप्रहृष्टो यो कृत्स्नमध्यास्ते स भिक्षुः ।।४।। नो सत्कृतमिच्छति न पूजां नोऽपी च वन्दनकं कुतः प्रशंसां । स संयतस्सुव्रतस्तपस्वी सहित आत्मगवेषकः स भिक्षुः ।।५।। येन पुनर्जहाति जीवितम्मोहं वा कृष्णं (कृत्स्नं) नियच्छति । नरनारी प्रजह्यात्सदा तपस्वी न कुतूहलमुपैति स भिक्षुः ।।६।।

छिण्णं सरं भोममन्तलिक्खं, सुमिणं लक्खणं दण्डवत्थुविज्जं ।
अङ्गवियारं सरस्स विजयं, जे विज्जाहिं ण जीवति स भिक्खू ॥७॥
मन्तं मूलं विविहं विज्जचिन्तं, वमणविरेयणधूमनित्तसिणाणं ।
आउरे सरणं तिगिच्छियं च, तं परिण्णाय परिव्वए स भिक्खू ॥८॥
खत्तियगणउग्गरायपुत्ता, माहणभोई य विविहा य सिप्पिणो ।
णो तेसिं वयइ सिलोगपूयं, तं परिण्णाय परिव्वए स भिक्खू ॥९॥
गिहिणो जे पव्वइएण दिट्ठा, अप्पव्वइएण व संथुया हविज्जा ।
तेसिं इहलोइयफलट्ठयाए, जो संथवं ण करेइ स भिक्खू ॥१०॥
सयणासणपाणभोयणं, विविहं खाइमसाइमं परेसिं ।
अदए पडिसेहिए णियण्ठे, जे तत्थ ण पउस्सई स भिक्खू ॥११॥
जं किंचि आहारपाणं, विविहं खाइमसाइमं लद्धुं, परेसिं ।
जो तं तिविहेण णाणुकम्पे, मणवयकायसुसंवुडे जे स भिक्खू ॥१२॥

छिन्नं स्वरं भौममन्तरिक्षं स्वप्नं लक्षणं दण्डो वास्तुविद्याम्। अङ्गविकारः स्वरस्य विजयं यो विद्याभिर्न जीवति स भिक्षुः ॥७॥ मंत्र मूलं विविधं वैद्यचिन्तां वमन-विरेचन-धूम-नेत्रस्नानम्। आतुरस्य स्मरणं चिकित्सितं च तत् परिज्ञाय परिव्रजेत्स भिक्षुः ॥८॥ क्षत्रियगण उग्रराजपुत्रा माहनभोगिकाश्च विविधाश्च शिल्पिनः। न तेषां वदति श्लोकपूजे तं परिज्ञाय परिव्रजेत्स भिक्षुः ॥९॥ गृहिणो ये प्रव्रजितेन दृष्टा अप्रव्रजितेन वा संस्तुता भवेयुः। तैरिह लोकफलार्थं यस्संस्तवं न करोति स भिक्षुः ॥१०॥ शयनासनपानभोजनं विविधं खादिमस्वादिमं परेभ्यः। अददद्भ्यः प्रतिषिद्धो निर्ग्रन्थः यस्तत्र न प्रदुष्यति स भिक्षुः ॥११॥ यत्किञ्चिदाहारपानं विविधं खादिमस्वादिमं परेभ्यो लब्ध्वा। यस्तं त्रिविधेन नानुकम्पते मनोवाक्कायसुसंवृतो यः स भिक्षुः ॥॥१२॥

आयामगं चेव जवोदणं च, सीयं सोवीरं जवोदगं च ।
ण हीलए पिण्डं नीरसं तु, पन्तकुलाइं परिव्वए स भिक्खू ॥१३॥

सद्दा विविहा भवन्ति लोए, दिव्वा माणुस्सया तहा तिरिच्छा ।
भीमा भयभेरवा उदारा, जो सोच्चा ण विहिज्जई स भिक्खू ॥१४॥

वादं विविहं समिच्च लोए, सहिए खेयाणुगए य कोवियप्पा ।
पण्णे अभिभूय सव्वदंसी, उवसन्ते अवहेडए स भिक्खू ॥१५॥

असिप्पजीवी अगिहे अमित्ते, जिइन्दिए सव्वओ विप्पमुक्के ।
अणुक्कसाई लहू अप्पभक्खी, चिच्चा गिहं एगचरे स भिक्खु ॥१६॥
त्ति बेमि ॥

॥१५॥ पन्नरसमं सभिक्खुअज्झयणं सम्मत्तं ॥

आयामकं चैव यवोदनं च शीतं सौवीरं यवोदकं च । नो हीलयेत्पिण्डं नीरसं तु प्रान्तकुलानि परिव्रजेत्स भिक्षुः ॥१३॥ शब्दा विविधा भवन्ति लोके दिव्या मानुष्यकास्तथा तैरश्चाः । भीमा भयभैरवा उराला यः श्रुत्वा न बिभेति स भिक्षुः ॥१४॥ वादं विविधं समेत्य लोके सहितः खेदानुगतश्च कोविदात्मा । प्राज्ञोऽभिभूय सर्वदर्श्युपशान्तोऽविहेठकस्स भिक्षुः ॥१५॥ अशिल्पजीव्यगृहोऽमित्रो जितेन्द्रियस्सर्वतो विप्रमुक्तः । अणुकषायी लघ्वल्पभक्षी त्यक्त्वा गृहमेकचरस्स भिक्षुः ॥१६॥ इति ब्रवीमि ॥

॥ अथ ब्रह्मचर्यसमाधिनामकं षोडशममध्ययनम् ॥

सुयं मे आउसं तेणं भगवया एवमक्खायं । इह खलु थेरेहिं भगवन्तेहिं दस बम्भचेरसमाहिठाणा पण्णत्ता । जे भिक्खू सोच्चा णिसम्म संजमबहुले संवरबहुले समाहिबहुले । गुत्ते गुत्तिन्दिए गुत्तबम्भयारी सया अप्पमत्ते विहरेज्जा ॥१॥ कयरे खलु ते थेरेहिं भगवन्तेहिं दस बम्भचेरसमाहीठाणा पण्णत्ता । जे भिक्खू सोच्चा णिसम्म संजमबहुले संवरबहुले समाहिबहुले । गुत्ते गुत्तिन्दिए गुत्तबम्भयारी सदा अप्पमत्ते विहरेज्जा? ॥२॥ इमे खलु ते थेरेहिं भगवन्तेहिं दस बम्भचेरसमाहिठाणा पण्णत्ता, जे भिक्खू सोच्चा णिसम्म संजमबहुले संवरबहुले समाहिबहुले गुत्ते गुत्तिन्दिए गुत्तबम्भयारी सया अप्पमत्ते विहरेज्जा ॥३॥ तं जहा विवित्ताइं सयणासणाइं सेविज्जा से णिग्गन्थे । णो इत्थी–पसु–पण्डगसंसत्ताइं सयणासणाइं

श्रुतं मयाऽऽयुष्मंस्तेन भगवतैवमाख्यातं इह खलु स्थविरैर्भगवद्भिर्दशब्रह्मचर्यसमाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि, यानि भिक्षुः श्रुत्वा निशम्य बहुलसंयमो बहुलसंवरो बहुलसमाधिर्गुप्तो गुप्तेन्द्रियो गुप्तब्रह्मचारी सदाऽप्रमत्तो विहरेत् ॥१॥ कतराणि खलु तानि स्थविरैर्भगवद्भिर्दशब्रह्मचर्य समाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि यानि भिक्षुः श्रुत्वा निशम्य बहुलसंयमो बहुलसंवरो बहुलसमाधिर्गुप्तो गुप्तेन्द्रियो गुप्तब्रह्मचारी सदाऽप्रमत्तो विहरेत्? ॥२॥ इमानि खलु तानि स्थविरैर्भगवद्भिर्दशब्रह्मचर्यसमाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि यानि भिक्षुः श्रुत्वा निशम्य बहुलसंयमो बहुलसंवरो बहुलसमाधिर्गुप्तो गुप्तेन्द्रियो गुप्तब्रह्मचारी सदाऽप्रमत्तो विहरेत् ॥३॥ तद्यथा–विविक्तानि शयनासनानि सेवेत स निर्ग्रन्थः, नो स्त्री–पशुपण्डकसंसक्तानि शयनासनानि

सेवित्ता भवति से णिग्गन्थे। तं कहमिति चेदायरियाह। णिग्गन्थस्स खलु इत्थि-पसु-पण्डगसंसत्ताइं सयणासणाइं सेवमाणस्स बम्भयारिस्स बम्भचेरे सङ्का वा कङ्खा वा विइगिच्छा वा समुपज्जिज्जा भेदं वा लभेज्जा उम्मायं वा पाउणिज्जा दीहकालियं वा रोगायङ्कं हवेज्जा, केवलिपण्णत्ताओ वा धम्माओ भंसेज्जा। तम्हा णो इत्थि-पसु-पण्डग-संसत्ताइं सयणासणाइं सेवित्ता हवइ से णिग्गन्थे ॥१॥ णो इत्थीणं कहं कहित्ता भवति से णिग्गन्थे। तं कहमिति चेदायरियाह। णिग्गन्थस्स खलु इत्थीणं कहं कहेमाणस्स बम्भयारिस्स बम्भचेरे सङ्का वा कङ्खा वा विइगिच्छा वा समुपज्जिज्जा भेदं वा लभेज्जा। केवलि-पण्णत्ताओ वा धम्माओ भंसेज्जा। तम्हा खलु णिग्गंथे णो इत्थीणं कहं कहेज्जा ॥२॥ णो इत्थीहिं सद्धिं सण्णिसेज्जागए विहरित्ता भवइ से णिग्गन्थे। तं कहमिति चेदायरियाह-णिग्गन्थस्स खलु

सेविता भवति स निर्ग्रन्थः, तत्कथमितिचेदाचार्य आह-निर्ग्रन्थस्य खलु स्त्रीपशुपण्डकसंसक्तानि शयनासनानि सेवमानस्य ब्रह्मचारिणो ब्रह्मचर्ये शङ्का वा काङ्क्षा वा विचिकित्सा वा समुत्पद्येत, भेदं वा लभेत, उन्मादं वा प्राप्नुयात्, दीर्घकालिकं वा रोगातंकं भवेत्, केवलीप्रज्ञप्ताद्वा धर्माद् भ्रश्येत्, तस्मान्नो स्त्रीपशुपण्डकसंसक्तानि शयनासनानि सेविता भवति स निर्ग्रन्थः ॥१॥ नो स्त्रीणां कथां कथयिता भवति स निर्ग्रन्थः, तम् कथमिति चेदाचार्य आह–निर्ग्रन्थस्य खलु स्त्रीणां कथां कथयतो ब्रह्मचारिणो ब्रह्मचर्ये शङ्का वा काङ्क्षा वा विचिकित्सा वा समुत्पद्येत भेदं वा लभेतोन्मादं वा प्राप्नुयात् दीर्घकालिकं वा रोगातङ्कं भवेत् केवलि-प्रज्ञप्ताद्वा धर्माद् भ्रश्येत्तस्मात् खलु निर्ग्रन्थो नो स्त्रीणां कथां कथयेत् ॥२॥ नो स्त्रीभिस्सार्द्धं संनिषद्यागतो विहर्ता भवति स निर्ग्रन्थः तत्कथमितिचेदाचार्य आह—निर्ग्रन्थस्य खलु

इत्थीहिं सद्धिं सण्णिसेज्जागयस्स बम्भयारिस्स बम्भचेरे सङ्का वा कङ्खा वा विइगिच्छा वा समुपज्जिज्जा भेदं वा लभेज्जा उम्मायं वा पाउणिज्जा दीहकालियं वा रोगायङ्कं हवेज्जा, केवलिपण्णत्ताओ वा धम्माओ भंसेज्जा। तम्हा खलु णो णिग्गंथे इत्थीहिं सद्धिं सण्णिसेज्जागए विहरेज्जा ॥३॥ णो इत्थीणं इन्दियाइं मणोहराइं मणोरमाइं आलोइत्ता णिज्जाइत्ता भवति से णिग्गंन्थे। तं कहमिति चेदायरियाह—णिग्गंन्थस्स खलु इत्थीणं इन्दियाइं मणोहराइं मणोरमाइं आलोएमाणस्स णिज्झायमाणस्स बम्भयारिस्स बम्भचेरे सङ्का वा कङ्खा वा विइगिच्छा वा समुपज्जिज्जा भेदं वा लभेज्जा उम्मायं वा पाउणिज्जा दीहकालियं वा रोगायङ्कं हवेज्जा केवलिपण्णत्ताओ वा धम्माओ भंसेज्जा। तम्हा खलु णो णिग्गंथे इत्थीणं इन्दियाइं मणोहराइं मणोरमाइं आलोएज्जा णिज्झाएज्जा ॥४॥ णो णिग्गन्थे इत्थीणं कुड्डन्तरंसि

स्त्रीभिस्सार्द्धं संनिषद्यागतस्य ब्रह्मचारिणो ब्रह्मचर्ये शङ्का वा काङ्क्षा वा विचिकित्सा वा समुत्पद्येत भेदं वा लभेतोन्मादं वा प्राप्नुयाद्दीर्घकालिकं वा रोगातङ्कं भवेत् केवलिप्रज्ञप्ताद् वा धर्माद् भ्रश्येत्तस्मात्खलु नो निर्ग्रन्थः स्त्रीभिस्सार्द्धं, संनिषद्यागतो विहरति ॥३॥ नो स्त्रीणामिन्द्रियाणि मनोहराणि मनोरमाण्यालोकिता निर्ध्याता भवति स निर्ग्रन्थः, तत्कथमिति चेदाचार्य आह—निर्ग्रन्थस्य खलु स्त्रीणामिन्द्रियाणि मनोहराणि मनोरमाण्यालोकयतो निर्ध्यायतो ब्रह्मचचारिणो ब्रह्मचर्ये शङ्का वा कांक्षा वा विचिकित्सा वा समुत्पद्येत भेदं वा लभेतोन्मादं वा प्राप्नुयाद्दीर्घकालिकं वा रोगातङ्कं भवेत्केवलिप्रज्ञप्ताद् वा धर्माद् भ्रश्येत्, तस्मात्खलु नो निर्ग्रन्थः स्त्रीणामिन्द्रियाणि मनोहराणि मनोरमाण्यालोकयेन्निर्ध्यायेत् ॥४॥ नो निर्ग्रन्थ-स्त्रीणां कुडयंतरे

वा दूसन्तरंसि वा भित्तिन्तरंसि वा कुइयसद्दं वा रुइयसद्दं वा गीयसद्दं वा हसियसद्दं वा थणियसद्दं वा कन्दियसद्दं वा विलवियसद्दं वा सुणेत्ता भवति से णिग्गन्थे। तं कहमिति चेदायरियाह–णिग्गन्थस्स खलु इत्थीणं कुड्डन्तरंसि वा दूसन्तरंसि वा भितिन्तरंसि वा कुइयसद्दं वा रुइयसद्दं वा गीयसद्दं वा हसियसद्दं वा थणियसद्दं वा कन्दियसद्दं वा विलवियसद्दं वा सुणेमाणस्स बम्भयारिस्स बम्भचेरे सङ्का वा कङ्खा वा विइगिच्छा वा समुपज्जिज्जा भेदं वा लभेज्जा उम्मायं वा पाउणिज्झा दीहकालियं वा रोगायङ्कं हवेज्जा केवलिपण्णत्ताओ वा धम्माओ भंसेज्जा। तम्हा खलु णिग्गंथे णो इत्थीणं कुड्डन्तरंसि वा दूसन्तरंसि वा भित्तिअन्तरंसि वा कुइयसद्दं वा रुइयसद्दं वा गीयसद्दं वा हसियसद्दं वा थणियसद्दं वा कन्दियसद्दं वा विलवियसद्दं वा सुणेमाणे विहरेज्जा ॥५॥ णो णिग्गंथे इत्थीणं

वा दूष्यांतरे वा भित्त्यन्तरे वा कुजितशब्दं वा रुदितशब्दं वा गीतशब्दं वा हसितशब्दं वा स्तनितशब्दं वा क्रन्दितशब्दं वा विलपितशब्दं वा श्रोता भवति स निर्ग्रंथः, तत्कथमिति चेदाचार्य आह–निर्ग्रन्थस्य खलु स्त्रीणां कुडयांतरे वा दुष्यांतरे वा भित्यंतरे वा कुजितशब्दं वा रुदितशब्दं वा गीतशब्दं वा हसितशब्दं वा स्तनितशब्दं वा क्रंदितशब्दं वा विलपितशब्दं वा श्रृण्वतो ब्रह्मचारिणो ब्रह्मचर्ये शङ्का कांक्षा वा विचिकित्सा वा समुत्पद्येत भेदं वा लभेतोन्माद्दं वा प्राप्नुयाद्दीर्घकालिकं वा रोगातङ्कं भवेत् केवलिप्रज्ञप्ताद् वा धर्माद् भ्रश्येत्तस्मात्खलु निर्ग्रंथो नो स्त्रीणां कुडयान्तरे वा दुष्यान्तरे वा भित्त्यन्तरे वा कुजितशब्दं वा रुदितशब्दं वा गीतशब्दं वा हसितशब्दं वा स्तनितशब्दं वा क्रंदितशब्दं वा विलपितशब्दं वा शृण्वन्विहरेत् ॥५॥ नो निर्ग्रन्थः स्त्रीणां

पुव्वरयं पुव्वकीलियं अणुसरित्ता हवइ से णिग्गन्थे। तं कहमिति चेदायरियाह–णिग्गन्थस्स खलु इत्थीणं पुव्वरयं पुव्वकीलियं अणुसरेमाणस्स बम्भयारिस्स बम्भचेरे सङ्का वा कङ्खा वा विइगिच्छा वा समुपज्जिज्जा भेदं वा लभेज्जा उम्मायं वा पाउणिज्जा दीहकालियं वा रोगायङ्कं हवेज्जा, केवलिपन्नत्ताओ वा धम्माओ भंसेज्जा। तम्हा खलु णो णिग्गंथे इत्थीणं पुव्वरयं पुव्वकीलियं अणुसरेज्जा ॥६॥ णो पणीयं आहारं आहरित्ता हवइ से णिग्गन्थे। तं कहमिति चेदायरियाह–णिग्गन्थस्स खलु पणीयं पाणभोयणं आहारेमाणस्स बम्भयारिस्स बम्भचेरे सङ्का वा कङ्खा वा विइगिच्छा वा समुपज्जिजा भेदं वा लभेज्जा उम्मायं वा पाउणिज्जा दीहकालियं वा रोगायङ्कं हवेज्जा, केवलिपन्नत्ताओ वा धम्माओ भंसेज्जा। तम्हा खलु णो णिग्गंथे पणीयं आहारं आहारेज्जा ॥७॥ णो अतिमायाए

पूर्वरतं पूर्वक्रीडितमनुस्मर्ता भवति स निर्ग्रन्थः, तत्कथमिति चेदाचार्य आह–निर्ग्रन्थस्य खलु स्त्रीणां पूर्वरतं पूर्वक्रीडितमनुस्मरतो ब्रह्मचारिणो ब्रह्मचर्ये शङ्का वा कांक्षा वा बिचिकित्सा वा समुत्पद्येत भेदं वा लभेतोन्मादं वा प्राप्नुयाद्दीर्घकालिकं वा रोगातङ्कं भवेत् केवलिप्रज्ञप्ताद्वा धर्माद्भ्रश्येत्तस्मात् खलु नो निर्ग्रन्थः स्त्रीणां पूर्वरतं पूर्वक्रीडितमनुस्मरेत् ॥६॥ नो प्रणीतमाहारमाहारयिता भवति स निर्ग्रन्थस्तत्कथमिति चेदाचार्य आह–निर्ग्रन्थस्य खलु प्रणीतपानभोजनमाहारमाहारयितुर्ब्रह्मचारिणो ब्रह्मचर्ये शङ्का वा काङ्क्षा वा विचिकित्सा वा समुत्पद्येत भेदं वा लभेतोन्मादं वा प्राप्नुयाद्दीर्घकालिकं वा रोगातङ्कं भवेत्केवलिप्रज्ञप्ताद्वा धर्माद्भ्रश्येत्तस्मात्खलु नो निर्ग्रन्थः प्रणीतमाहारमाहरेत् ॥७॥ नोखल्वतिमात्रया

पाणभोयणं आहारेत्ता भवति से णिग्गन्थे। तं कहमिति चेदाय-
रियाह–णिग्गन्थस्स खलु अतिमायाए पाणभोयणं आहारेमाणस्स
बम्भयारिस्स बम्भचेरे सङ्का वा कंखा वा विइगिच्छा वा समुपज्जिज्जा
भेदं वा लभेज्जा उम्मायं वा पाउणिज्जा दीहकालियं वा रोगायङ्कं
हवेज्जा, केवलिपन्नत्ताओ वा धम्माओ भंसेज्जा; तम्हा खलु णो
णिग्गंथे अतिमायाए पाणभोयणं आहारेज्जा ॥८॥ णो विभूसाणुवादी
हवति से णिग्गन्थे। तं कहमिति चेदायरियाह–विभूसावत्तिए खलु
विभूसियसरीरे इत्थिजणस्स अभिलस्सणिज्जे हवति। तओ णं तस्स
इत्थिजणेणं अभिलसिज्जमाणस्स बम्भयारिस्स बम्भचेरे संका वा
कंखा वा विइगिच्छा वा समुपज्जिज्जा भेदं वा लभेज्जा उम्मायं
वा पाउणिज्जा दीहकालियं वा रोगायङ्कं हवेज्जा, केवलिवन्नत्ताओ
वा धम्माओ भंसेज्जा। तम्हा खलु णो णिग्गंथे विभूसाणुवादी

पानभोजनमाहारयिता भवति स निर्ग्रन्थः तत्कथमिति चेदाचार्य आह–अतिमात्रया पानभोजन-
माहरयितुर्ब्रह्मचारिणो ब्रह्मचर्ये शङ्का वा काङ्क्षा वा विचिकित्सा वा समुत्पद्येत भेदं वा लभेतोन्मादं
वा प्राप्नुयाद्दीर्घकालिकं रोगातङ्कं वा भवेत्केवलिप्रज्ञप्ताद्वा धर्माद्भ्रश्येत्तस्मात्खलु नो निर्ग्रन्थोऽ-
तिमात्रया पानभोजनं भुञ्जीत ॥८॥ नो विभूषानुपाती भवति स निर्ग्रन्थः। तत्कथमिति
चेदाचार्य आह–विभूषावर्तिको खलु विभूषितशरीरो स्त्रीजनस्याभिलषणीयो भवति ततोऽनु
तस्य स्त्रीजनेनाभिलष्यमाणस्य ब्रह्मचारिणो ब्रह्मचर्ये शङ्का वा कांक्षा वा विचिकित्सा वा
समुत्पद्येत भेदं वा लभेतोन्मादं वा प्राप्नुयाद्दीर्घकालिकं वा रोगातङ्कं भवेत्केवलिप्रज्ञप्ताद्वा
धर्माद् भ्रश्येत्तस्मात् खलु नो निर्ग्रन्थो विभूषानुपाती

हविज्जा ॥९॥ णो सद्दरूवरसगन्धफासाणुवादी हवइ से निग्गन्थे, तं कहमिति चेदायरियाह—णिग्गन्थस्स खलु सद्दरूवरसगन्धफासाणुवादियस्स बम्भयारिस्स बम्भचेरे संका वा कंखा वा विइगिच्छा वा समुपज्जिज्जा भेदं वा लभेज्जा, उम्मादं वा पाउणिज्जा दीहकालियं वा रोगायंकं हवेज्जा, केवलिपण्णत्ताओ वा धम्माओ भंसेज्जा। तम्हा खलु णो णिग्गंथे सद्दरूवरसगन्धफासाणुवादी भवेज्जा से णिग्गन्थे। दसमे बम्भचेरसमाहिट्ठाणे भवति ॥१०॥ भवन्ति य इत्थ सिलोगा-

जं विवित्तमणाइण्णं, रहियं इत्थिजणेण य।
बम्भचेरस्स रक्खट्ठा, आलयं तु निसेवए ॥१॥
मणपल्हायजणणी, कामरागविवड्ढणी।
बम्भचेररओ भिक्खू, थीकहं तु विवज्जए ॥२॥
समं च संथवं थीहिं, संकहं च अभिक्खणं।
बम्भचेररओ भिक्खू, निच्चसो परिवज्जए ॥३॥

स्यात् ॥९॥ नो शब्दरूपरसगन्धस्पर्शानुपाती भवति स निर्ग्रन्थस्तत्कथमिति चेदाचार्य आह—निर्ग्रन्थस्य खलु शब्दरूपरसगन्धस्पर्शानुपातिनो ब्रह्मचारिणो ब्रह्मचर्ये शङ्का वा कांक्षा वा विचिकित्सा वा समुत्पद्येत भेदं वा लभेतोन्मादं वा प्राप्नुयाद्दीर्घकालिकं वा रोगातङ्कं भवेत्केवलिप्रज्ञप्ताद्वा धर्माद्भ्रश्येत्तस्मात्खलु नो निर्ग्रन्थश्शब्दरूपरसगन्धस्पर्शानुपाती भवति स निर्ग्रन्थः दशमं ब्रह्मचर्यसमाधिस्थानं भवति ॥१०॥ भवन्ति चात्र श्लोकाः यद्विविक्तमनाकीर्णं, रहितं स्त्रीजनेन च। ब्रह्मचर्यस्य रक्षार्थमालयं तु निषेवते ॥१॥ मनःप्रह्लादजननी कामरागविवर्धनी। ब्रह्मचर्यरतो भिक्षुस्त्रीकथां तु विवर्जयेत् ॥२॥ समं च संस्तवं स्त्रिभिस्संकथां चाभिक्ष्णं। ब्रह्मचर्यरतो भिक्षुर्नित्यं परिवर्जयेत् ॥३॥

अङ्गपच्चङ्गसंठाणं, चारुल्लवियपेहियं ।
बम्भचेररओ थीणं, चक्खुगिज्झं विवज्जए ॥४॥

कुइतं रुइतं गीतं, हसितं थणियकन्दियं ।
बम्भचेररओ थीणं, सोयगिज्झं विवज्जए ॥५॥

हासं किड्डं रइं दप्पं, सहसावत्तासियाणि य ।
बम्भचेररओ थीणं, णाणुचिन्ते कयाइ वि ॥६॥

पणीयं भत्तपाणं च, खिप्पं मयविवड्ढणं ।
बम्भचेररओ भिक्खू, णिच्चसो परिवज्जए ॥७॥

धम्मलद्धं मितं काले, जत्तत्थं पणिहाणवं ।
णाइमत्तं तु भुञ्जिज्जा, बम्भचेररओ सया ॥८॥

विभूसं परिवज्जिज्जा, सरीरपरिमंडणं ।
बम्भचेररओ भिक्खू, सिङ्गारत्थं ण धारए ॥९॥

अङ्गप्रत्यङ्गसंस्थानं, चारूल्लपितप्रेक्षितम् । ब्रह्मचर्यरतो स्त्रीणां, चक्षुर्ग्राह्यं विवर्जयेत् ॥४॥ कुजितं रुदितं गीतं, हसितं स्तनितक्रन्दितं । ब्रह्मचर्यरतो स्त्रीणां, श्रोत्रगाह्यं विवर्जयेत् ॥५॥ हास्यं क्रीडां रतिं दर्पं, सहसाऽपत्रासितानि च । ब्रह्मचर्यरतस्त्रीणां, नानुचिन्तयेत्कदाचिदपि ॥६॥ प्रणीतं भक्तपानं च, क्षिप्रं मदविवर्धनम् । ब्रह्मचर्यरतो भिक्षुर्नित्यं परिवर्जयेत् ॥७॥ धर्मलब्धं मितं काले, यात्रार्थं प्रणिधानवान् । नातिमात्रं तु भुञ्जीत, ब्रह्मचर्यरतस्सदा ॥८॥ विभूषां परि-र्जयेच्छरीरपरिमण्डनम् । ब्रह्मचर्य‍रतो भिक्षुः शृङ्गारार्थं न धारयेत् ॥९॥

सद्दे रूवे य गन्धे य, रसे फासे तहेव य ।
पञ्चविहे कामगुणे, णिच्चसो परिवज्जए ॥१०॥

आलओ थीजणाइण्णो, थीकहा य मणोरमा ।
संथवो चेव णारीणं, तासिं इन्दियदरिसणं ॥११॥

कुइयं रुइयं गीयं, हसियं सहसाभुत्तासियाणि य ।
पणीयं भत्तपाणं च, अइमायं पाणभोअणं ॥१२॥

गत्तभूसणमिट्ठं च, कामभोगा य दुज्जया ।
णरस्सत्तगवेसिस्स, विसं तालउडं जहा ॥१३॥

दुज्जए कामभोगे य, निच्चसो परिवज्जए ।
सङ्काठाणाणि सव्वाणि, वज्जेज्जा पणिहाणवं ॥१४॥

धम्मारामे चरे भिक्खू, धिइमं धम्मसारही ।
धम्मारामरते दन्ते, बम्भचेरसमाहिए ॥१५॥

शब्दान् रूपांश्च गन्धांश्च, रसान्स्पर्शांस्तथैव च । पञ्चविधान्कामगुणान्नित्यं परिवर्जयेत् ॥१०॥ आलयः स्त्रीजनाकीर्णस्त्रीकथां च मनोरमां । संस्तवश्चैव नारीणां, तासामिन्द्रियदर्शनम् ॥११॥ कुजितं रुदितं, गीतं सहसा भुक्ताऽऽनसितानि च-प्रणीतं भक्तपानं चातिमात्रं पानभोजनम् ॥१२॥ गात्रभूषणमिष्टं च, कामभोगाश्च दुर्जयाः । नरस्यात्मगवेषिणो, विष तालपुटं यथा ॥१३॥ दुर्जयान् कामभोगांश्च, नित्यं परिवर्जयेत् । शङ्कास्थानानि सर्वाणि, वर्जयेत्प्रणिधानवान् ॥१४॥ धर्मारामे चरेद्भिक्षुर्धृतिमान्धर्मसारथिः । धर्मारामरतो दान्तो ब्रह्मचर्यसमाहितः ॥१५॥

देवदाणवगन्धव्वा, जक्खरक्खसकिण्णरा ।
बम्भयारिं नमंसन्ति, दुक्करं जे करन्ति तं ॥१६॥

एस धम्मे धुवे णिच्चे, सासए जिणदेसिए ।
सिद्धा सिज्झन्ति चाणेण, सिज्झिस्सन्ति तहावरे ॥१७॥

॥ त्ति बेमि ॥

॥१६॥ सोलसं बम्भचेरसमाहिठाणज्झयणं सम्मत्तं ॥

देवदानवगन्धर्वा, यक्षराक्षसकिन्नराः । ब्रह्मचारिणं नमस्यन्ति, दुष्करं यः करोति तम् ॥१६॥ एष धर्मो ध्रुवो नित्यः, शाश्वतो जिनदेशितः । सिद्धास्सिध्यन्ति चानेन, सेत्स्यन्ति तथापरे ॥१७॥ इति ब्रवीमि ॥ षोडशं ब्रह्मचर्यसमाध्यध्ययनं समाप्तम् ॥१६॥

॥ अथ पापश्रमणीयाख्यं सप्तदशमध्ययनम् ॥

जे केइ उ पव्वइए णियण्ठे, धम्मं सुणित्ता विणओववण्णे ।
सुदुल्लहं लहिउं बोहिलाभं, विहरेज्ज पच्छा य जहा सुहं तु ॥१॥

सेज्जा दढा पाउरणंमि अत्थि, उप्पज्जई भोत्तुं तहेव पाउं ।
जाणामि जं वट्टइ आउसो त्ति, किं नाम काहामि सुएण भन्ते ॥२॥

जे केईउ पव्वए, निद्दासीले पगामसो ।
भोच्चा पेच्चा सुहं सुअइ, पावसमणि त्ति वुच्चई ॥३॥

आयरियउवज्झाएहिं, सुयं विणयं च गाहिए ।
ते चेव खिंसई बाले, पावसमणित्ति वुच्चई ॥४॥

आयरियउवज्झायाणं, सम्मं णो परितप्पई ।
अप्पडिपूयए थद्धे, पावसमणित्ति वुच्चई ॥५॥

समद्दमाणे पाणाणि, बीयाणि हरियाणि य ।
असंजते संजयमण्णमाणे, पावसमणि त्ति वुच्चई ॥६॥

यः कश्चित्तु प्रव्रजितो निर्ग्रन्थो, धर्मं श्रुत्वा विनयोपपन्नः । सुदुर्लभं लब्ध्वा बोधिलाभं, विहरेत्पश्चाच्च यथा सुखं तु ॥१॥ शय्या दृढा प्रावरणं मेऽस्त्युत्पद्यते भोक्तुं तथैव पातुम् । जानामि यद् वर्तते आयुष्मन् किं नाम करिष्यामि श्रुतेन भदन्त ॥२॥ यः कश्चित्तु प्रव्रजितः, निद्राशीलः प्रकामशः । भुक्त्वा पीत्वा सुखं स्वपिति, पापश्रमण इत्युच्यते ॥३॥ आचार्योपाध्यायैः, श्रुतं विनयं च ग्राहितः । तांश्चैव निन्दति बालः पापश्रमण इत्युच्यते ॥४॥ आचार्योपाध्यायानां, सम्यग्न परितप्यते । अप्रतिपूजकः स्तब्धः, पापश्रमण इत्युच्यते ॥५॥ संमर्दयन् प्राणान्, बीजानि हरितानि च । असंयतः संयतं मन्यमानः, पापश्रमण इत्युच्यते ॥६॥

संथारं फलगं पीढं, निसेज्जं पायकंबलं ।
अप्पमज्जियआरुहति, पावसमणे त्ति वुच्चई ॥७॥

दवदवस्स चरती, पमत्ते य अभिक्खणं ।
उल्लङ्घणे य चण्डे य, पावसमणि त्ति वुच्चई ॥८॥

पडिलेहेति पमत्ते, अवउज्झइ पायकंबलं ।
पडिलेहाअणाउत्ते, पावसमणि त्ति वुच्चई ॥९॥

पडिलेहेइ पमत्ते, जं [से] किंचि हु निसामिय ।
गुरुपरिभावए णिच्चं, पावसमणि त्ति वुच्चई ॥१०॥

बहुमाई पमुहरी, थद्धे लुद्धे अणिग्गहे ।
असंविभागी अचियत्ते, पावसमणि त्ति वुच्चई ॥११॥

विवादं च उदीरेइ, अधम्मे अत्तपन्नहा ।
वुग्गहे कलहे रत्ते, पावसमणेत्ति वुच्चई ॥१२॥

संस्तारं फलकं पीठं, निषद्यां पादकम्बलम् । अप्रमृज्यारोहति, पापश्रमण इत्युच्यते ॥७॥ द्रुतं द्रुतं चरति, प्रमत्तश्चाभिक्ष्णम् । उल्लङ्घनश्च चण्डश्च, पापश्रमण इत्युच्यते ॥८॥ प्रतिलेखयति प्रमत्तोऽपोज्झति पादकम्बलम् । प्रतिलेखनाऽनायुक्तः, पापश्रमण इत्युच्यते ॥९॥ प्रतिलेखयति प्रमत्तो, यत् किञ्चिद्ध निशम्य । गुरुपरिभावको नित्यं, पापश्रमण इत्युच्यते ॥१०॥ बहुमायी प्रमुखरः, स्तब्धो लुब्धोऽनिग्रह । असंविभाग्यप्रीतिमान्, पापश्रमण इत्युच्यते ॥११॥ विवादं चोदीरयत्यधर्म आत्मपश्नहाः (?) । व्युद्ग्रहे कलहे रक्तः, पापश्रमण इत्युच्यते ॥१२॥

अथिरासणे कुक्कुइए, जत्थ तत्थ णिसीयई ।
आसणम्मि अणाउत्ते, पावसमणेत्ति वुच्चई ॥१३॥

ससरक्खपाए सुवइ, सेज्जं ण पडिलेहइ ।
संथारए अणाउत्ते, पावसमणे त्ति वुच्चई ॥१४॥

दुद्ध दहीविगईओ, आहारेइ अभिक्खणं ।
अरए य तवोकम्मे, पावसमणे त्ति वुच्चई ॥१५॥

अत्थन्तम्मि य सूरम्मि, आहारेइ अभिक्खणं ।
चोइओ पडिचोएइ, पावसमणित्ति वुच्चई ॥१६॥

आयरिअपरिच्चाई, परपासण्डसेवए ।
गाणंगणिए दुब्भूए, पावसमणित्ति वुच्चई ॥१७॥

सयं गेहं परिच्चज्ज, परगेहंसि वावरे ।
णिमित्तेण य ववहरइ, पावसमणि त्ति वुच्चई ॥१८॥

अस्थिरासनः कुकुचा, यत्र तत्र निषीदति । आसन अनुपयुक्तः, पापश्रमण इत्युच्यते ॥१३॥ सरजस्कपादः स्वपिति, शय्यां न प्रतिलेखयति । संस्तारकेऽनुपयुक्तः, पापश्रमण इत्युच्यते ॥१४॥ दधि दुग्धे विकृती, आहारयत्यभीक्ष्णं । अरतश्च तपः कर्मणि, पापश्रमण इत्युच्यते ॥१५॥ अस्तमयति सूर्ये, आहारयत्यभीक्ष्णं । चोदितः प्रतिचोदयति, पापश्रमण इत्युच्यते ॥१६॥ आचार्य परित्यागी, परपाषण्डसेवकः । गाणं गणिको दुर्भूतः, पापश्रमण इत्युच्यते ॥१७॥ स्वकं गृहं परित्यज्य, परगेहे व्याप्रियते । निमित्तेन च व्यवहरति, पापश्रमण इत्युच्यते ॥१८॥

सण्णाइ पिण्डं जेमेइ, णेच्छई सामुदाणियं ।
गिहिणिसेज्जं च वाहेइ, पावसमणि त्ति वुच्चई ॥१९॥

एयारिसे पञ्च कुसीलसंवुडे, रूवन्धरे मुणिपवराण हेट्टिमे ।
अयंसि लोए विसमेव गरहिए, ण से इहं णेव परत्थ लोए ॥२०॥

जे वज्जए एए य सउ दोसे, से सुव्वए होइ मुणीण मज्झे ।
अयंसि लोए अम ं व पूइए, आराहए दुहओ लोगमिणं ॥२१॥
त्ति बेमि ॥

॥१७॥ सत्तरसं पावसमणिज्ज अज्झयणं सम्मत्तं ॥

स्वज्ञाति पिण्डं जेमति, नेच्छति सामुदानिकम् । गृहिनिषद्यां च वाहयति, पापश्रमण इत्युच्यते ॥१९॥ एतादृशः पञ्चकुशीलसंवृतो रूपधरो मुनिप्रवराणामधोवर्ती । अस्मिल्लोके विषमिव गर्हित, न स इह नैव परत्र लोके ॥२०॥ यो वर्जयत्येतान् सदा तु दोषान् । स सुव्रतो भवति मुनीनां मध्ये । अस्मिल्लोकेऽमृतमिव पूजित, आराधयति द्विविधं लोकमिदं ॥२१॥ इति ब्रवीमि ॥

॥ अथ संयतीयाख्यमष्टादशमध्ययनम्. ॥

कंपिल्ले नगरे राया, उदिण्णबल–वाहणे ।
नामेणं सञ्जए नाम, मिगव्वं उवणिग्गए ॥१॥

हयाणीए गयाणीए, रहाणीए तहेव य ।
पायत्ताणीए महजा, सव्वतो पणिवारिए (छिवेत्ता) ॥२॥

मिए च्छुभित्ता हयगए, कम्पिल्लुज्जाण केसरे ।
भीए सन्ते, मिए तत्थ वहेइ रसमुच्छिए ॥३॥

अह केसरम्मि उज्जाणे, अणगारे तवोधणे ।
सज्झाय–ज्जाणसंजुत्ते, धम्मज्झाणं झियायति ॥४॥

अप्फोयमण्डवम्मि, झायइ क्खवियासवे ।
तस्सागए मिए पासं वहेइ से नराहिवे ॥५॥

अह आसगतो राया, खिप्पमागम्म सो तहिं ।
हए मिए उ पासित्ता, अणगारं तत्थ पासई ॥६॥

काम्पिल्ये नगरे राजोदीर्णबलवाहनः । नाम्ना सञ्जयो नाम, मृगव्यामुपनिर्गतः ॥१॥ हयानीकेन गजानीकेन, रथानीकेन तथैव च । पादातानीकेन महता, सर्वतः परिवारितः ॥२॥ मृगान् क्षिप्त्वा हयगतः, काम्पील्योद्यान केशरे । भीतान् सतो मितांस्तत्र हन्ति रसमूर्च्छितः ॥३॥ अथ केशरे उद्यानेऽनगारस्तपोधनः । स्वाध्यायध्यानसंयुक्तो, धर्म्मध्यानं ध्यायति ॥४॥ अप्फोवमण्डपे, ध्यायति क्षपिताश्रवः । तस्यागतान्मृगान् पार्श्वं, हन्ति स नराधिपः ॥५॥ अथाश्वगतो राजा, क्षिप्रमागम्य स तस्मिन् । हतान्मृगांस्तु दृष्ट्वाऽनगारं तत्र पश्यति ॥६॥

अह राया तत्थ संभन्तो, अणगारो मणाऽऽहओ ।
मए उ मन्दुपुण्णेणं, रसगिद्धेण घंत्तुणा ॥७॥
आसं विसज्जइत्ताणं, अणगारस्स सो णिवो ।
विणएण वन्दए पाए, भगवं एत्थ मे खमे ॥८॥
अह मोणेण सो भगवं, अणगारो झाणमस्सितो ।
रायाणं ण पडिमन्तेइ, तओ राया भयदुओ ॥९॥
सञ्जओ अहमस्सीति, भगवं वाहराह मे ।
कुद्धे तेएण अणगारे, डहेज्ज णरकोडिओ ॥१०॥
अभओ पत्थिवा! तुज्झं, अभयदाया भवाहि य ।
अणिच्चे जीवलोगम्मि, किं हिंसाए पसज्जसी? ॥११॥
जया सव्वं परिच्चज्ज, गन्तव्वमवसस्स ते ।
अणिच्चे जीवलोगम्मि, किं रज्जम्मि पसज्जसी? ॥१२॥

अथ राजा तत्र संभ्रान्तोऽणगारो मनागाहतः । मया तु मन्दपुण्येन, रसगृद्धेन घातुकेन ॥७॥ अश्वं विसृज्यानगारस्य स नृपः । विनयेन वन्दते पादौ, भगवनत्र मे क्षमस्व ॥८॥ अथ मौनेन स भगवाननगारो ध्यानमाश्रितः । राजानं न प्रतिमन्त्रयते, ततो राजा भयद्रुतः ॥९॥ संजयोऽहमस्मीति, भगवन्व्याहर माम् । क्रुद्धस्तेजसानगारो, दहेन्नरकोटीः ॥१०॥ अभयं पार्थिव! तुभ्यमभयदाता भव च । अनित्ये जीवलोके, किं हिंसायां प्रसजसि? ॥११॥ यदा सर्वं परित्यज्य, गन्तव्यमवशस्य ते । अनित्ये जीवलोके, किं राज्ये प्रसजसि? ॥१२॥

जीवियं चेव रूवं च, विज्जुसंपायचञ्चलं ।
जत्थ तं मुज्झसी रायं, पेच्चत्थं नावबुज्झसी ॥१३॥

दाराणि य सुया चेव, मित्ता य तह बन्धवा ।
जीवन्तमणुजीवन्ति, मयं नाणुवयंति य ॥१४॥

णीहरन्ति मयं पुत्ता, पितरं परमदुक्खिया ।
पितरो वि तहा पुत्ते, बन्धू रायं तवं चरे ॥१५॥

तओ तेणऽज्जिए दव्वे, दारे य परिरक्खिए ।
कीलन्तऽण्णे नरा रायं!, हट्ठतुट्ठमलङ्किया ॥१६॥

तेणावि जं कयं कम्मं, सुहं वा जइ वा दुहं ।
कम्मुणा तेण संजुत्तो, गच्छई उ परं भवं ॥१७॥

सोउण तस्स सो धम्मं, अणगारस्स अन्तिए ।
महयासंवेग-णिव्वेयं, समावण्णो णराहिवो ॥१८॥

जीवितं चैव रूपं च, विद्युत्सम्पातचञ्चलं! यत्रत्वं मुह्यसि राजन् प्रेत्यार्थं नावबुध्यसे ॥१३॥ दाराश्च सुताश्चैव, मित्राणि च तथा बान्धवाः । जीवन्तमनुजीवन्ति, मृतं नानुव्रजन्ति च ॥१४॥ निस्सारयन्ति मृतं पुत्राः, पितरं परमदुःखिताः । पितरोपि च तथा पुत्रान्, बन्धवश्च (बन्धून्) राजंस्तपश्चरेः ॥१५॥ ततस्तेनार्जिते द्रव्ये, दारेषु च परिरक्षितेषु । क्रीडन्त्यन्ये नरा राजन्, हृष्टास्तुष्टा अलंकृताः ॥१६॥ तेनापि यत् कृतं कर्म, शुभं वा यदि वाऽशुभम् । कर्मणा तेन संयुक्तो, गच्छति तु परं भवम् ॥१७॥ श्रुत्वा तस्य स धर्ममानगारस्यान्तिके । महत्संवेगनिर्वेदं, समापन्नो नराधिपः ॥१८॥

सञ्जओ चइउं रज्जं, णिक्खन्तो जिणसासणे ।
गद्दभालिस्स भगवओ, अणगारस्स अन्तिए ॥१९॥

चिच्चा रट्ठं पव्वइए, खत्तिए परिभासइ ।
जहा ते दीसई रूवं, पसण्णं ते तहा मणो ॥२०॥

किं नामे ? किं गोत्ते ?, कस्सट्ठाए व माहणे ? ।
कहं पडियरसी बुद्धे ?, कहं विणीए त्ति वुच्चसी ? ॥२१॥

सञ्जओ नाम नामेणं, तहा गोत्तेण गोयमो ।
गद्दभाली ममायरिया, विज्जा-चरणपारगा ॥२२॥

किरियं अकिरियं विणयं, अण्णाणं च महामुणी ! ।
एएहिं चउहिं ट्ठाणेहिं, मेयण्णे किं पभासई ? ॥२३॥

इति पाउयरे बुद्धे, नायए परिणिव्वुए ।
विज्जा-चरणसंपण्णे, सच्चे सच्चपरक्कमे ॥२४॥

सञ्जयस्त्यक्त्वा राज्यं, निष्क्रान्तो जिनशासने । गर्दभालेर्भगवतोऽनगारस्यान्तिके ॥१९॥ त्यक्त्वा राष्ट्रं प्रव्रजितः, क्षत्रियः परिभाषते । यथा ते दृश्यते रूपं, प्रसन्नं ते तथा मनः ॥२०॥ किं नामा ? किं गोत्रः ?, कस्मै वाऽर्थाय माहनः ? । कथं प्रतिचरसि बुद्धान् ?, कथं विनीत इत्युच्यते ? ॥२१॥ सञ्जयो नाम नाम्ना, तथा गोत्रेण गौतमः । गर्दभालिर्ममाचार्या, विद्याचरणपारगाः ॥२२॥ क्रियाऽक्रिया विनयोऽज्ञानं च महामुने ! । एतैश्चतुर्भिः स्थानैः, मेयज्ञाः किं प्रभाषन्ते ॥२३॥ इति प्रादुरकार्षीद् बुद्धो, ज्ञातकः परिनिवृतः । विद्याचरणसंपन्नः, सत्यः सत्यपराक्रमः ॥२४॥

पडंति णरए घोरे, जे नरा पावकारिणो ।
दिव्वं च गइं गच्छन्ति, चरित्ता धम्ममारियं ॥२५॥

मायावुइयमेयं तु मुसाभासा णिरत्थिया ।
संजममाणो वि अहं, वसामि इरियामि य ॥२६॥

सव्वे ते विदिया मज्झं, मिच्छादिट्ठी अणारिया ।
विज्जमाणे परे लोए, सम्मं जाणामि अप्पगं ॥२७॥

अहमासि महापाणे, जुतिमं वरिससओवमे ।
जा सा पाली महापाली, दिव्वा वरिससओवमा ॥२८॥

से चुए बम्भलोगाओ, माणुसं भवमागए ।
अप्पणो य परेसिं च, आउं जाणे जहा तहा ॥२९॥

णाणारुइं च छन्दं च, परिवज्जेज्ज संजए ।
अणट्ठा जे य सव्वत्था, इइ विज्जामणुसंचरे ॥३०॥

पतन्ति नरके घोरे, ये नराः पापकारिणः । दिव्यां गतिं च गच्छन्ति, चरित्वा धर्ममार्यम् ॥२५॥ मायोक्तमेतत्तु, मृषाभाषा निरर्थिका । संयच्छन्नेवाहं वसामीरे (!) च ॥२६॥ सर्वे ते विदिता मम मिथ्यादृष्टिरनार्याः । विद्यमाने परे लोके, सम्यग्जानाम्यात्मानं ॥२७॥ अहमभुवं महाप्राणे, द्युतिमान्वर्षशतोपमे । या सा पालिर्महापाली, दिव्या वर्षशतोपमा ॥२८॥ अथ च्यूतो ब्रह्मलोकान्मानुष्यं भवमागतः । आत्मनश्च परेषां चायुर्जाने यथा तथा ॥२९॥ नाना-रूचिं च छन्दश्च परिवर्जयेत्संयतः । अनर्था ये च सर्वार्था, इति विद्यामनुसंचरेः ॥३०॥

पडिक्कमामि पसिणाणं, परमन्तेहि वा पुणो ।
अहो उट्ठिए अहोरायं, इति विज्जा तवं चरे ॥३१॥

जं च मे पुच्छसी काले, सम्मं सुद्धेण चेयसा ।
ताइं पाउकरे बुद्धे, तं णाणं जिणसासणे ॥३२॥

किरियं च रोयए धीरे, अकिरियं परिवज्जए ।
दिट्ठीए दिट्ठिसंपन्ने, धम्मं चरसु दुच्चरं ॥३३॥

एयं पुण्णपयं सोच्चा, अत्थ-धम्मोवसोहियं ।
भरहो वि भारहं वासं, चेच्चा कामाइं पव्वए ॥३४॥

सगरो वि सागरन्तं, भरहवासं नराहिवो ।
इस्सरियं केवलं हिच्चा, दयाइ परिणिव्वुओ ॥३५॥

चइत्ता भारहं वासं, चक्कवट्टी महड्ढिओ ।
पव्वज्जमब्भुवगतो, मघवं नाम महाजसो ॥३६॥

प्रतिक्रमामि प्रश्नेभ्यः, परमन्त्रेभ्यो वा पुनः । अहो उत्थितोऽहोरात्रमिति विद्वांस्तपश्चरेः ॥३१॥ यच्च मां पृच्छसि काले, सम्यक्सुबुद्धेन चेतसा । तत्प्रादुष्कृतवान् बुद्धस्तज्ज्ञानं जिनशासने ॥३२॥ क्रियां च रोचयेद्धीरोऽक्रियां परिवर्जयेत् । दृष्टया दृष्टिसंपन्नो, धर्मं चर सुदुश्चरम् ॥३३॥ एतत्पुण्यपदं श्रुत्वाऽर्थधर्मोपशोभितम् । भरतोऽपि भारतं वर्षं, त्यक्त्वा कामान्प्राव्राजीत् ॥३४॥ सगरोऽपि सागरान्तं, भरतवर्षं नराधिपः । ऐश्वर्यं केवलं हित्वा, सुदयया परिनिर्वृतः ॥३५॥ त्यक्त्वा भारतं वर्षं, चक्रवर्ती महर्द्धिकः । प्रव्रज्यामभ्युपगतो, मघवान्नामा महायशः ॥३६॥

सणङ्कुमारो मणुस्सिन्दो, चक्कवट्टी महड्ढिओ ।
पुत्तं रज्जे ठवेऊणं, सो वि राया तवं चरे ॥३७॥

चइत्ता भारहं वासं, चक्कवट्टी महड्ढिओ ।
सन्ती सन्तिकरो लोए, पत्तो गइमणुत्तरं ॥३८॥

इक्खागरायवसभो, कुन्थू नाम नरीसरो ।
विक्खायकित्ती भगवं, पत्तो गइमणुत्तरं ॥३९॥

सागरन्तं चइत्ताणं, भरहं नरवरीसरो ।
अरो य अरयं पत्तो, पत्तो गइमणुत्तरं ॥४०॥

चइत्ता भारहं वासं, चक्कवट्टी महड्ढिओ ।
चइत्ता उत्तमे भोए, महापउमे दमं चरे ॥४१॥

एगच्छत्तं पसाहित्ता, महिं माणणिसूरणो ।
हरिसेणो मणुस्सिन्दो, पत्तो गइमणुत्तरं ॥४२॥

सनत्कुमारो मनुष्येन्द्रश्चक्रवर्ती महर्द्धिकः । पुत्रं राज्ये स्थापयित्वा, सोऽपि राजा तपश्चरेत् ॥३७॥ त्यक्त्वा भारतं वर्षं, चक्रवर्ती महर्द्धिकः । शान्तिश्शान्तिकरो लोके, प्राप्तो गतिमनुत्तराम् ॥३८॥ इक्ष्वाकुराजवृषभः, कुन्थुनामा नरेश्वरः । विख्याकीर्तिर्भगवान्, प्राप्तो गतिमनुत्तराम् ॥३९॥ सागरान्तं हित्वानु, भरतं नरवरेश्वरः । अरोऽप्यरजसं प्राप्तः, प्राप्तो गतिमनुत्तराम् ॥४०॥ (त्यक्त्वा विपुलं राज्यं त्यक्त्वा बलवाहनं) त्यक्त्वा भारतं वर्षं, चक्रवर्ती महर्द्धिकः । त्यक्त्वोत्तमान्भोगान्महापद्मो (तपः) दममाचरेत् ॥४१॥ एकछत्रां प्रसाध्य, महीं माननिस्सूरणः (दलनः) । हरिषेणो मनुष्येन्द्रो, प्राप्तो गतिमनुत्तराम् ॥४२॥

अन्निओ रायसहस्सेहिं, सुपरिच्चाई दमं चरे ।
जयनामो जिणक्खायं, पत्तो गइमणुत्तरं ॥४३॥

दसण्णरज्जं मुइतं, चइत्ता णं मुणी चरे ।
दसण्णभद्दो णिक्खन्तो, सक्खं सक्केण चोइओ ॥४४॥

नमी नमेइ अप्पाणं, सक्खं सक्केण चोइओ ।
चइऊण गेहं वइदेही, सामण्णे पज्जुवट्ठिओ ॥४५॥

करकण्डू कलिङ्गेसु, पञ्चालेसु य दुम्मुहो ।
नमी राया विदेहेसु, गन्धारेसु य नग्गई ॥४६॥

एते नरिन्दवसभा, णिक्खन्ता जिणसासणे ।
पुत्ते रज्जे ठवेऊणं, सामण्णे पज्जुवट्ठिया ॥४७॥

सोवीररायवसभो, चेच्चा रज्जं मुणी चरे ।
उदायणो पव्वइओ, पत्तो गइमणुत्तरं ॥४८॥

अन्वितो राजसहस्रैस्सुपरित्यागी दममचारीत् । जयनामा जिनख्यातं, प्राप्तो गतिमनुत्तराम् ॥४३॥ दशार्णराज्यं मुदितं, त्यक्त्वा नु मुनिरचारीत् । दशार्णभद्रो निष्क्रान्तस्साक्षाच्छक्रेण चोदितः ॥४४॥ नमिर्नमयन्नात्मानं, साक्षाच्छक्रेण चोदितः । हित्वा राज्यं च वैदेही, श्रामण्ये पर्युपस्थितः ॥४५॥ करकंडुः कलिंगानां, पञ्चालानां च द्विमुखः । नमी राजा विदेहानां, गंधाराणां च निर्गतिः ॥४६॥ एते नरेन्द्रवृषभा, निष्क्रान्ता जिनशासने । पुत्रं राज्ये स्थापयित्वा, श्रामण्ये पर्युपस्थिताः ॥४७॥ सौवीरराजवृषभस्त्यक्त्वा नु मुनिरचारीत् । उदायनः प्रव्रजितः, प्राप्तो गतिमनुत्तराम् ॥४८॥

तहेव कासीरायावि, सेओ सच्चपरक्कमे ।
कामभोगे परिच्चज्ज, पहणे कम्ममहावणं ॥४९॥

तहेव विजओ राया, अणट्टा कित्ति पव्वइ ।
रज्जं तु गुणसमिद्धं, पयहित्तु महायसो ॥५०॥

तहेवुग्गं तवं किच्चा, अव्वक्खित्तेण चेयसा ।
महब्बलो रायरिसी, आदाय सिरसा सिरिं ॥५१॥

कहं धीरो अहेऊहिं, उम्मत्तो व महिं चरे ।
एते विसेसमादाय, सूरा दढपरक्कमा ॥५२॥

अच्चन्तनियाणखमा, सच्चा मे भासिया वई ।
अतरिंसु तरन्तेगे, तरिस्सन्ति अणागया ॥५३॥

तथैव काशी राजापि, श्रेयसि सत्यपराक्रमः । कामभोगान् परित्यज्य, प्राहन्कर्ममहावनम् ॥४९॥ तथैव विजयो राजा,ऽनार्तकीर्तिः प्राव्राजीत् । राज्यं तु गुणसमृद्धं, परिहृत्य महायशाः ॥५०॥ तथैवोग्रं तपः कृत्वाऽव्याक्षिप्तेन चेतसा । महाबलो राजर्षिरादाय शिरसा श्रियं ॥५१॥ कथं धीरोऽहेतुभिरुन्मत्त इव महीं चरेत् । एते विशेषमादाय, शूरा दृढपराक्रमाः ॥५२॥ अत्यन्तनिदानक्षमा, एषा मया भाषिता वाग् । अतीर्षुस्तरन्त्येके, तरिष्यन्त्यनागताः ॥५३॥

कहं धीरे अहेऊहिं, अत्ताणं परियावसे ।
सव्वसङ्गविनिम्मुक्के, सिद्धे भवति नीरए ॥५४॥
त्ति बेमि ॥

॥१८॥ अट्ठारसमं संजइज्जं अज्झयणं सम्मत्तं ॥

कथं धीरोऽहेतुभिरात्मानं पर्यावसेत् । सर्वसङ्गविनिर्मुक्तस्सिद्धो भवति निरजाः ॥५४॥
इति ब्रवीमि ॥

॥ अथ मृगापुत्रीयम् एकोनविंशमध्ययनम्. ॥

सुग्गीवे नयरे रम्मे, काणणुज्जाणसोहिए ।
राया बलभद्दो त्ति, मिया तस्सऽग्गमाहिसी ॥१॥

तेसिं पुत्ते बलसिरी, मियापुत्तेत्ति विस्सुए ।
अम्मापिऊण दइए, जुवराया दमीसरे ॥२॥

नन्दणे सो उ पासाए, कीलए सह इत्थिहिं ।
देवो दोगुन्दगो चेव, निच्चं मुइयमाणसो ॥३॥

मणिरयणकोट्टिमतले, पासायालोयणट्ठिओ ।
आलोएइ नगरस्स, चउक्क-त्तिय-चच्चरे ॥४॥

अह तत्थ अइच्छंतं, पासई समणसंजयं ।
तव-नियम-संजमधरं सीलड्ढं गुणआगरं ॥५॥

तं पेहई (देहती) मियापुत्ते, दिट्ठीए अणिमिसाए उ ।
कहिं मन्नेरिसं रूवं, दिट्ठपुव्वं मए पुरा ॥६॥

सुग्रीवनगरे रम्ये, काननोद्यानशोभिते । राजा बलभद्र इति मृगा तस्याग्रमहिषी ॥१॥ तयोः पुत्रो बलश्रीर्मृगापुत्र इति विश्रुतः । अम्बापित्रोर्दयितो, युवराजो दमीश्वरः ॥२॥ नन्दने स तु प्रासादे, क्रीडति सह स्त्रीभिः । देवो दोगुन्दगश्चैव, नित्यम्मुदितमानसः ॥३॥ मणिरत्नकुट्टिमतले, प्रासादालोकने स्थितः । आलोकते नगरस्य, चतुष्कत्रिकचत्वराणि ॥४॥ अथ तत्रातिक्रामन्तं, पश्यति श्रमणसंयतम् । तपोनियमसंयमधरं, शीलाढ्यं गुणाकरम् ॥५॥ तं पश्यति मृगापुत्रो, दृष्ट्याऽनिमेषया । क्व मन्ये ईदृशं रूपं, दृष्टपूर्वं मया पुरा ॥६॥

साहुस्स दरिसणे तस्स, अज्झवसाणम्मि सोहणे ।
मोहं गयस्स सन्तस्स, जाईसरणं समुप्पण्णं ॥७॥

जाईसरणे समुप्पण्णे, मियापुत्ते महिड्ढिणए ।
सरई पोराणिइं जाइं, सामण्णं च पुरा कयं ॥८॥

विसएसु अरज्जन्तो, रज्जन्तो संजमम्मि य ।
अम्मा-पियरमुवागम्म, इमं वयणमब्बवी ॥९॥

सुयाणि मे पंच्चमहव्वयाणि, णरएसु दुक्खं च तिरिक्खजोणिसु ।
णिव्विण्णकामो मि महणवाओ, अणुजाणह पव्वइस्सामि अम्मो ! ॥१०॥

अम्म ! ताय ! मए भोगा, भुत्ता विसफलोवमा ।
पच्छा कडुयविवागा, अणुबन्धदुहावहा ॥११॥

साधोर्दर्शने तस्याध्यवसाने शोभने । मोहंगतस्य सतो, जातिस्मरणं समुत्पन्नम् ॥७॥ जातिस्मरणे समुत्पन्ने, मृगापुत्रो महर्द्धिकः । स्मरति पौराणिकीं जातिं, श्रामण्यं च पुराकृतम् ॥८॥ विषयेष्वरजन् रजन्संयमे च । अम्बापितरावुपागम्येदं वचनमब्रवीत् ॥९॥ श्रुतानि मया पञ्चमहाव्रतानि, नरकेषु दुःखं च तिर्यग्योनिषु । निर्विण्णकामोऽस्मि महार्णवादनुजानीत प्रव्रजिष्याम्यम्बे ! ॥१०॥ अम्बतातौ ! मया भोगा, भुक्ता विषफलोपमाः । पश्चात्कटुकविपाका अनुबन्धदुःखावहाः ॥११॥

देवलोगा चूओ संतो माणुसं भवमागओ ।
सण्णिणाणे समुप्पन्ने जाइं सरइ पुराणियं ॥ ❀

* गाथेयं बहुषु प्राचीनादर्शेषु दृष्टाऽतोऽत्र स्वाध्यायार्थं मुद्रिता (सं.)

इमं शरीरं अणिच्चं, असुइं असुइसंभवं ।
असासयावासमिणं, दुक्खकेसाण भायणं ॥१२॥

असासए सरीरम्मि, रइं णोवलभामहं ।
पच्छा पुरा व चइयव्वे, फेणबुब्बुय-सण्णिभे ॥१३॥

माणुसत्ते असारम्मि, वाही-रोगाण आलए ।
जरा-मरण-घत्थम्मि, खणं पि ण रमामहं ॥१४॥

जम्म दुक्खं जरा दुक्खं, रोगा य मरणाणि य ।
अहो ! दुक्खो हु संसारो, जत्थ कीसन्ति जन्तवो ॥१५॥

खेत्तं वत्थुं हिरण्णं च, पुत्त-दारं च बन्धवा ।
चइत्ता ण इमं देहं, गन्तव्वमवसस्स मे ॥१६॥

जह किम्पागफलाणं, परिणामो ण सुन्दरो ।
एवं भुत्ताण भोगाणं, परिणामो ण सुन्दरो ॥१७॥

इदं शरीरमनित्यमशुच्यशुचिसंभवम् । अशाश्वतावासमिदं, दुःखक्लेशानां भाजनम् ॥१२॥ अशाश्वते शरीरे, रतिं नोपालभेऽहं । पश्चात्पुरा वा त्यक्तव्ये, फेनबुद्बुदसंनिभे ॥१३॥ मानुषत्वेऽसारे, व्याधिरोगानामालये । जरामरणग्रस्ते, क्षणमपि न रमेऽहं ॥१४॥ जन्म दुःखं जरा दुःखं रोगाश्च मरणानि च । अहो ! दुःखो हु संसारो, यत्र क्लिश्यन्ति जन्तवः ॥१५॥ क्षेत्रं वास्तु हिरण्यं च, पुत्रदाराश्च बान्धवान् । त्यक्त्वा न्विदं देहं, गन्तव्यमवशस्य मे ॥१६॥ यथा किम्पाकफलानां, परिणामो न सुन्दरः । एवं भुक्तानां भोगानां परिणामो न सुन्दरः ॥१७॥

अद्धाणं जो महन्तं तु, अपाहिज्जो पवज्जई ।
गच्छन्तो सो दुही होइ, छुहा-तण्हाए पीडिओ ॥१८॥

एवं धम्मं अकाऊणं, जो गच्छइ परं भवं ।
गच्छंतो सो दुही होइ, वाहि-रोगेहिं पीडिओ ॥१९॥

अद्धाणं जो महन्तं तु, सपाहिज्जो पवज्जई ।
गच्छन्तो सो सुही होइ, छुहा-तण्हाविवज्जिओ ॥२०॥

एवं धम्मं पि काऊणं, जो गच्छइ परं भवं ।
गच्छंतो सो सुही होइ, अप्पकम्मे अवेयणे ॥२१॥

जहा गेहे पलित्तंम्मि, तस्स गेहस्स जो पहू ।
सारभण्डाणि णीणेइ, असारं अवउज्झइ ॥२२॥

एवं लोए पलित्तम्मि, जराए मरणेण य ।
अप्पाणं तारइस्सामि, तुब्भेहिं अणुमण्णिओ ॥२३॥

अध्वानं यो महान्तं त्वपाथेयो प्रपद्यते। गच्छन्स दुःखी भवति, क्षुधा तृष्णा च पीडितः ॥१८॥ एवं धर्ममकृत्वा, यो गच्छति परं भवम्। गच्छन्स दुःखी भवति व्याधिरोगैः पीडितः ॥१९॥ अध्वानं यो महान्तं तु, सपाथेयो प्रपद्यते। गच्छन्स सुखीभवति क्षुधातृष्णा-विवर्जितः ॥२०॥ एवं धर्ममपि कृत्वा, यो गच्छति परं भवं। गच्छन्स सुखी भवत्यल्पकर्माऽ-वेदनः ॥२१॥ यथा गृहे प्रदीप्ते, तस्य गृहस्य यः प्रभुः। सारभाण्डानि निष्काशत्यसारम-पोहति ॥२२॥ एवं लोके प्रदीप्ते, जरया मरणेन च। आत्मानं तार यिष्यामि, युष्मा-भिरनुमतः ॥२३॥

तं बिन्तिऽम्मापियरो, सामण्णं पुत्त! दुच्चरं ।
गुणाणं तु सहस्साइं धारेयव्वाइं भिक्खुणा ॥२४॥

समया सव्वभूएसु, सत्तु-मित्तेसु वा जगे ।
पाणाइवायविरई, जावज्जीवाए दुक्करं ॥२५॥

णिच्चकालप्पमत्तेणं मुसावायविवज्जणं ।
भासियव्वं हियं सच्चं, णिच्चाउत्तेण दुक्करं ॥२६॥

दंतसोहणमाइस्स, अदत्तस्स विवज्जणं ।
अणवज्जेसणिज्जस्स, गेण्हणा अवि दुक्करं ॥२७॥

विरई अबम्भचेरस्स, कामभोगरसण्णुणा ।
उग्गं महव्वयं बम्भं, धारेयव्वं सुदुक्करं ॥२८॥

धण-धण्ण-पेसवग्गेसु, परिग्गहविवज्जणा ।
सव्वारम्भपरिच्चाओ, णिम्ममत्तं सुदुक्करं ॥२९॥

तं ब्रूत अम्बापितरौ, श्रामण्यं पुत्र! दुश्चरं । गुणानां तु सहस्राणि, धारयितव्यानि भिक्षुणा ॥२४॥ समता सर्वभूतेषु, शत्रुमित्रेषु वा जगति । प्राणातिपातविरतिः, यावज्जीवं दुष्करा ॥२५॥ नित्यकालमप्रमत्तेन, मृषावादविवर्जनम् । भाषितव्यं हितं सत्यं, नित्यायुक्तेन दुष्करम् ॥२६॥ दन्तशोधनमादेरदत्तस्य विवर्जनम् । अनवद्यैषणीयस्य, ग्रहणमपि दुष्करम् ॥२७॥ विरतिरब्रह्मचर्यस्य, कामभोगरसज्ञेन । उग्रं महाव्रतं ब्रह्म, धर्तव्यं सुदुष्करम् ॥२८॥ धनधान्यप्रेष्यवर्गेषु, परिग्रहविवर्जनम् । सर्वारंभपरित्यागो, निर्ममत्वं सुदुष्करम् ॥२९॥

चउव्विहेवि आहारे, राईभोयणवज्जणा ।
सण्णिही संचओ चेव, वज्जेयव्वो सुदुक्करं ॥३०॥

छुहा तण्हा य सी उण्हं, दंसमसगवेयणा ।
अक्कोसा दुक्खसेज्जा य, तणफासा जल्लमेव य ॥३१॥

तालणा तज्जणा चेव, वहबन्धपरीसहा ।
दुक्खं भिक्खायरिया, जायणा य अलाभया ॥३२॥

कावोया जा इमा वित्ती, केसलोओ अ दारुणो ।
दुक्खं बम्भव्वयं घोरं, धारेउं अमहप्पणो ॥३३॥

सुहोइओ तुमं पुत्ता ! सुकुमालो य सुमज्जिओ ।
ण हु सी पभू तुमं पुत्ता !, सामण्णमणुपालिया ॥३४॥

जावज्जीवमविस्सामो, गुणाणं तु महब्भरो ।
गुरुओ लोहभारो व्व, जो पुत्ता ! होइ दुव्वहो ॥३५॥

चतुर्विधाप्याहारे, रात्रिभोजनवर्जना । सन्निधिसंचयश्चैव, वर्जितव्यस्सुदुष्करः ॥ ३० ॥ क्षुधा तृष्णा च शीतोष्णं, दंशमशकवेदनाः । आक्रोशा दुःखशय्या च तृणस्पर्शो मल एव च ॥ ३१ ॥ ताडना तर्जना चैव, वधबन्धपरिषहौ दुःखं भिक्षाचर्या याचना चालाभता ॥ ३२ ॥ कापोती येयं वृत्तिः, केशलोचश्च दारुणः । दुःखं ब्रह्मव्रतं घोरं, धर्त्तुममहात्मनः ॥ ३३ ॥ सुखोचितस्त्वं पुत्र !, सुकुमालस्समुद्यतः । न भवसि प्रभुस्त्वं पुत्र !, श्रामण्यमनुपालयितुम् ॥ ३४ ॥ यावज्जीवमविश्रामो, गुणानां तु महाभरः । गुरुको लोहभार इव यः पुत्र ! भवति दुर्वहः ॥ ३५ ॥

आगासे गङ्गसोओ व्व, पडिसोओ व्व दुत्तरो ।
बाहाहिं सागरो चेव, तरियव्वो गुणोदही ॥३६॥

वालुयाकवले चेव णिरस्साद उ संजमे ।
असिधारागमणं चेव, दुक्करं चरिउं तवो ॥३७॥

अही वेगन्तदिट्ठीए, चरित्ते पुत्त ! दुक्करे ।
जवा लोहकया चेव, चावेयव्वा सुदुक्करं ॥३८॥

जहा अग्गिसिहा दित्ता, पाउं होइ सुदुक्करा ।
तह दुक्करं करेउं जे, तरुण्णे समणत्तणं ॥३९॥

जहा दुक्खं भरेउं जे, होइ वायस्स कोत्थलो ।
तहा दुक्खं करेउं जे, कीवेणं समणत्तणं ॥४०॥

जहा तुलाए तोलेउं, दुक्करो मन्दरो गिरी ।
तहा णिहुयणीसङ्कं, दुक्करं समणत्तणं ॥४१॥

आकाशे गंगाश्रोत इव, प्रतिश्रोत इव दुस्तरः । बाहुभ्यां च सागर इव, तरितव्यो गुणोदधिः ॥३६॥ वालुकाकवल इव च, निरास्वादस्तु संयमः । असिधारागमनमिव च, दुष्करं चरितुं तपः ॥३७॥ अहीवैकान्तदृष्ट्या, चारित्रं पुत्र ! दुष्करं । यवा लोहमया इव च, चर्वयितव्यास्सुदुष्करम् ॥ ३८ ॥ यथाग्निशीखा दीप्ता, पातुं भवति सुदुष्करा । तथा दुष्करं कर्तुं, तारुण्ये श्रमणत्वं ॥३९॥ यथा दुःखं भर्तु-र्भवति वायुना कोत्थलः । तथा दुःखं कर्तुं, क्लीबेन श्रमणत्वं ॥ ४० ॥ यथा तुलया तोलयितुं, दुष्करो मन्दरो गिरिः । तथा निभृतं निःशंकं, दुष्करं श्रमणत्वम् ॥ ४१ ॥

जहा भुयाहिं तरिउं, दुक्करं रयणायरो ।
तहा अणुवसंतेणं, दुक्करं दमसागरो ॥४२॥

भुंज माणुस्सए भोगे, पंचलक्खणए तुमं ।
भुत्तभोगी तओ जाया !, पच्छा धम्मं चरिस्ससि ॥४३॥

तं बितऽम्मापियरो, एवमेवं जहा फुडं ।
इह लोए णिप्पिवासस्स, णत्थि किंचिवि दुक्करं ॥४४॥

सारीरमाणसा चेव, वेयणाओ अणन्तसो ।
मए सोढाओ भीमाओ असइं दुक्खभयाणि य ॥४५॥

जरा-मरणकंतारे, चाउरंते भयागरे ।
मए सोढाणि भीमाणि, जम्माणि मरणाणि य ॥४६॥

जहा इहं अगणी उण्हो, एत्तोऽणन्तगुणं तहिं ।
णरएसु वेयणा उण्हा, असाया वेदिया मए ॥४७॥

यथा भुजाभ्यां तरितुं, दुष्करो रत्नाकरः । तथानुपशान्तेन, दुष्करो दमसागरः ॥ ४२ ॥ भुङ्क्ष्व मानुष्यकान् भोगान्पञ्चलक्षणकांस्त्वम् । भुक्तभोगी ततो जात !, पश्चाद्धर्मं चरिष्य ॥ ४३ ॥ तमब्रवीष्टामम्बापितरा एवमेतद्यथास्फुटम् । इहलोके निष्पिपासितस्य, नास्ति किंचिदपि दुष्करम् ॥ ४४ ॥ शारीरमानस्यश्चैव, वेदना अनंतशः । मया सोढा भीमा, असकृदुःखभयानि च ॥ ४५ ॥ जरामरणकान्तारे, चातुरन्ते भयाकरे । मया सोढानि भीमानि, जन्मानि मरणानि च ॥ ४६ ॥ यथेहाग्निरुष्णो, इतोऽनंतगुणस्तेषु । नरकेषु वेदनोष्णाऽसाता वेदिता मया ॥ ४७ ॥

जहा इहं इमं सीयं, इत्तोऽणन्तगुणं तहिं ।
णरएसु वेयणा सीया अस्साया वेदिया मए ॥४८॥

कन्दन्तो कंदुकुम्भीसु, उड्ढपाओ अहो सिरो ।
हुयासणे जलंतम्मि, पक्कपुव्वो अणन्तसो ॥४९॥

महादवग्गिसंकासे, मरुम्मि वइरवालुए ।
कलंबवालुयाए उ, दड्ढपुव्वो अणन्तसो ॥५०॥

रसन्तो कंदुकुम्भीसु, उड्ढं बद्धो अबन्धवो ।
करवत्त-करकयादीहिं, च्छिण्णपुव्वो अणन्तसो ॥५१॥

अइतिक्खकण्टगाइण्णे, तुङ्गे सिंबलिपायवे ।
खेवियं पासबद्धेणं, कड्ढोकड्ढाहिं दुक्करं ॥५२॥

महाजन्तेसु उच्छू व्व, आरसन्तो सुभेरवं ।
पीडितो मि सकम्मेहिं, पावकम्मो अणन्तसो ॥५३॥

यथेहेदं शीतमितोऽनंतगुणं तेषु । नरकेषु वेदना शीताऽसाता वेदिता मया ॥ ४८ ॥ क्रन्दन् कन्दुकुंभीषूर्ध्वपादोऽधोशिराः । हुताशने ज्वलति, पक्वपूर्वोऽनन्तशः ॥ ४९ ॥ महादवाग्निसङ्काशे, मरौ वज्रवालुके । कदम्बवालुकायां तु, दग्धपूर्वोऽनंतशः ॥ ५० ॥ रसन्कन्दुकुम्भीषूर्ध्वं बद्धोऽबान्धवः । करपत्रक्रकचादिभिश्छिन्नपूर्वोऽनंतशः ॥ ५१ ॥ अतितीक्ष्णकंटकाकीर्णे, तुङ्गे शाल्मलिपादपे । क्षिप्तं पाशबद्धेन, कर्षापकर्षणैर्दुष्करम् ॥ ५२ ॥ महायंत्रेष्विक्षुरिवारसन्सुभैरवम् । पीडितोऽस्मि स्वकर्मभिः, पापकर्माऽनंतशः ॥ ५३ ॥

कूवन्तो कोलसुणएहिं सामेहिं सबलेहि य ।
पाडिओ फालिओ छिण्णो, विप्फुरन्तो अणेगसो ॥५४॥

असीहिं अदसिवण्णेहिं, भल्लीहिं पट्टिसेहि य ।
छिण्णो भिण्णो विभिण्णो य, ओइण्णो पावकम्मुणा ॥५५॥

अवसो लोहरहे जुत्तो, जलंते समिलाजुए ।
चोइओ तुत्तजुत्तेहिं, रोज्झो वा जह पाडिओ ॥५६॥

हुयासणे जलन्तम्मि, चियासु महिसो विव ।
दड्ढो पक्को य अवसोहं, पावकम्मेहि पाविओ ॥५७॥

बला संडासतुण्डेहिं, लोहतुण्डेहिं पक्खिहिं ।
विलुत्तो विलवन्तोहं, ढङ्कगिद्धेहिंणंतसो ॥५८॥

तण्हाकिलन्तो धावन्तो, पत्तो वेयरणिं णइं ।
जलं पाहं ति चिंतंतो, खुरधाराहिं विवाइओ ॥५९॥

कूजन्कोलशुनकैश्श्यामैश्शबलैश्च । पातितः पाटितश्छिन्नः, विस्फुरन्ननेकशः ॥ ५४ ॥ असिभीरतसीवर्णाभिर्भल्लिभिः पट्टिशैश्च । छिन्नो भिन्नो विभिन्नश्चावतीर्णः पापकर्मणा ॥ ५५ ॥ अवशो लोहरथे योजितो, ज्वलति समिलायुते (ज्वलत्समिलायुगे) चोदितस्तोत्रयोक्त्रै रोज्झ इव यथा पातितः ॥ ५६ ॥ हुताशने ज्वलति, चितासु महिष इव । दग्धः पक्वश्चावशः पापकर्मभिः प्रावृतः (प्रापितः) ॥ ५७ ॥ बलात्संदंशतुण्डैर्लोहतुण्डैः पक्षिभिः । विलुतो विलपन्नहं, ढंकगृद्धैरनंतशः ॥ ५८ ॥ तृष्णया क्लाम्यन् धावन्प्राप्तो वैतरणीं नदीम् । जलं पास्यामीति चिन्तयन्क्षुरधाराभिर्व्यापादित. ॥ ५९ ॥

उण्हाभितत्तो संपत्तो, असिपत्तं महावणं ।
असिपत्तेहिं पडन्तेहिं, छिण्णपुव्वो अणेगसो ॥६०॥

मुग्गरेहिं मुसुंढीहिं, सूलेहिं मूसलेहि य ।
गयासं भग्गगत्तेहिं, पत्तं दुक्खं अणन्तसो ॥६१॥

खुरेहिं तिक्खधारेहिं, छुरियाहि कप्पणीहि य ।
कप्पिओ फालिओ छिण्णो, उक्कत्तो य अणेगसो ॥६२॥

पासेहिं कूडजालेहिं, मिओ वा अवसो अहं ।
वाहिओ बद्धरुद्धो वा, बहुसो चेव विवाइओ ॥६३॥

गलेहिं मगर–जालेहिं, मच्छो वा अवसो अहं ।
उल्लिओ पाडिओ गहिओ, मारिओ य अणंतसो ॥६४॥

वीदंसएहि जालेहिं, लेप्पाहिं सउणो विव ।
गहिओ लग्गो य बद्धो य, मारिओ य अणंतसो ॥६५॥

उष्णाणीतप्तः संप्राप्तोऽसिपत्रं महावनम् । असिपत्रैः पतद्भिश्छिन्नपूर्वोऽनंतशः ॥ ६० ॥ मुद्गरैर्मुसंढिभिश्शूलैर्मुशलैश्च । (गताशं) गदासंभग्नगात्रैः, प्राप्तं दुःखमनंतशः ॥ ६१ ॥ क्षुरैस्तीक्ष्णधारैः, क्षुरिकाभिः कल्पनीभिश्च । कल्पितः पाटितश्छिन्न उन्कृत्तश्चानेकशः ॥ ६२ ॥ पाशैः कूटजालैर्मृग इवावशोऽहं । वाहितो बद्धो रुद्धश्च, बहुशश्चैव व्यापादितः ॥ ६३ ॥ गलैर्मकरजालैर्मत्स्य इवावशोऽहम् । उल्लिखितः पाटितो गृहीतो, मारितश्चानन्तशः ॥ ६४ ॥ विदंशकैर्जालैर्लेप्याभिः शकुनिरिव । गृहीतो लगितश्च बद्धश्च, मारितश्चानन्तशः ॥ ६५ ॥

कुहाड-फरसुमाईहिं, वड्ढईहिं दुमो विव ।
कुट्टिओ फालिओ छिण्णो, तच्छिओ य अणन्तसो ॥६६॥

चवेड-मुट्ठिमाईहिं, कुमारेहिं अयं पिव ।
ताडिओ कुट्टिओ भिण्णो, चुण्णिओ य अणंतसो ॥६७॥

तत्ताइं तम्बलोहाइं, तउयाइं सीसगाणि य ।
पाइओ कलकलन्ताइं, आरसंतो सुभेरवं ॥६८॥

तुहं पियाइं मंसाइं, खण्डाइं सोल्लगाणि य ।
खाविओ मि समंसाइं, अग्गिवण्णाइं णेगसो ॥६९॥

तुहं पिया सुरा सीहू, मेरओ य महूणि य ।
पज्जिओ मि जलन्तीओ, वसाओ रुहिराणि य ॥७०॥

णिच्चं भीएण तत्थेणं, दुहिएण वहिएण य ।
परमा दुहसंबद्धा, वेयणा वेइता मए ॥७१॥

कुठारपर्श्वादिकैर्वार्द्धकिभिर्द्रुम इव । कुट्टितः पाटितश्छिन्नस्तक्षितश्चानन्तशः ॥६६॥ चपेटामुष्ट्यादिभिः कुमारैरज इव । ताडितः कुट्टितो भिन्नश्चूर्णितश्चानन्तशः ॥ ६७ ॥ तप्तानि ताम्रलोहानि, त्रपूणि शीशकानि च । पायितः कलकलन्तान्यारसन्सुभैरवम् ॥ ६८ ॥ तव प्रियाणि मांसानि, खंडानि सोल्लकानि च । खादितोऽस्मि स्वमांसानि, अग्निवर्णान्यनेकशः ॥ ६९ ॥ तव प्रिया सुरा सीधु, मैरेयं च मधूनि च । पायितोऽस्मि ज्वलन्तीः वसा रुधिराणि च ॥ ७० ॥ नित्यं भीतेन त्रस्तेन, दुःखितेन व्यथितेन च । परमा दुःखसम्बद्धा, वेदना वेदिता मया ॥ ७१ ॥

तिव्व–चण्डप्पगाढाओ, घोराओ अइदुस्सहा ।
महब्भयाओ भीमाओ, णरएसु वेइया मए ॥७२॥

जारिसा माणुसे लोए, ताया! दीसन्ति वेयणा ।
एत्तो अणंतगुणिया, णरएसु दुक्खवेयणा ॥७३॥

सव्वभवेसु असाया, वेयणा वेइया मए ।
णिमेसंतरमेत्तं पि, जं साता णत्थि वेयणा ॥७४॥

तं बितऽम्मापियरो, छंदेणं पुत्त! पव्वय ।
णवरं पुण सामण्णे, दुक्खं णिप्पडिकम्मया ॥७५॥

सो बितऽम्मा–पियरो, एवमेयं जहाफुडं ।
पडिकम्मं को कुणइ, अरण्णे मियपक्खिणं? ॥७६॥

एगब्भूए अरण्णे वा, जहा उ चरई मिगे ।
एवं धम्मं चरिस्सामि, संजमेण तवेण य ॥७७॥

तीव्रचण्डप्रगाढा, घोरा अतिदुस्सहाः । महाभया भीमा, नरकेषु वेदिता मया ॥७२॥ यादृश्या मानुषे लोके, तात! दृश्यन्ते वेदनाः । इतोऽनन्तगुणिता, नरकेषु दुःखवेदनाः ॥७३॥ सर्वभवेष्वसाता, वेदना वेदिता मया । निमेषान्तरमात्रमपि, यत्साता नास्ति वेदना ॥७४॥ तं ब्रूतोऽम्बापितरौ, छन्देन पुत्र! प्रव्रज । नवरं पुनः श्रामण्ये, दुःखं निष्प्रतिकर्मता ॥७५॥ स ब्रूतेऽम्बापितरौ, एवमेतद्यथास्फुटम् । प्रतिकर्म कः करोत्यरण्ये मृगपक्षिणाम्? ॥७६॥ एकभूतोऽरण्ये वा यथा तु चरति मृगः । एवं धर्मं चरिष्यामि, संयमेन तपसा च ॥७७॥

जया मिगस्स आयंको, महारण्णम्मि जायइ ।
अच्छंतं रुक्खमूलम्मि, को णं ताहे तिगिंच्छइ ? ॥७८॥

को वा से ओसहं देइ ?, को वा से पुच्छई सुहं ? ।
को से भत्तं व पाणं वा ?, आहरित्तु पणामए ? ॥७९॥

जया य से सुही होइ, तया गच्छइ गोयरं ।
भत्तपाणस्स अट्ठाए, वल्लराणि सराणि य ॥८०॥

खाइत्ता पाणियं पाउं, वल्लरेहिं सरेहि य ।
मिगचारियं चरित्ताणं, गच्छई मिगचारियं ॥८१॥

एवं समुट्ठिए भिक्खू, एवमेव अणेगए ।
मिगचारियं चरित्ताणं, उड्ढं पक्कमई दिसं ॥८२॥

जहा मिगे एग अणेगचारी, अणेगवासे धुवगोयरे य ।
एवं मुणी गोयरियं पविट्ठे, णो हीलए णोवि य खिंसएज्जा ॥८३॥

यदा मृगस्यातंको, महारण्ये जायते। तिष्ठन्तं वृक्षमूले, क एनं तदा चिकित्सति ? ॥७८॥ को वाऽस्मै ओषधं ददाति ?, को, वाऽस्य सुखं पृच्छति ? । को वाऽस्य भक्तं वा पानं वाऽऽहृत्यार्पयेत् ॥७९॥ यदा च स सुखी भवति, तदा गच्छति गोचरम् । भक्तपानस्यार्थाय, वल्लराणि सरांसि च ॥८०॥ खादित्वा पानीयं पीत्वा, वल्लरेभ्यस्सरोभ्यश्च । मृगचर्यां (मितचर्यां) चरित्वा, गच्छति मृगचर्याम् ॥८१॥ एवं समुत्थितो भिक्षुरेवमेवानेकगः । मृगचर्यां चरित्वोर्ध्वं प्रक्रामति दिशम् ॥८२॥ यथा मृग एकः अनेकचार्यनेकवासो ध्रुवगोचरश्च । एवम्मुनिर्गोचर्यां प्रविष्टो, न हीलयेन्नापि च खिंसयेत् ॥८३॥

मिगचारियं चरिस्सामि, एवं पुत्ता! जहासुहं ।
अम्मापिऊहिंऽणुण्णाओ, जहाइ उवहिं तओ ॥८४॥

मियचारियं चरिस्सामि, सव्वदुक्खविमोक्खणिं ।
तुब्भेहिं अब्भणुन्नाओ (अंबड), गच्छ पुत्त! जहासुहं ॥८५॥

एवं सो अम्मा-पियरं, अणुमाणित्ताण बहुविहं ।
ममत्तं छिंदई ताहे, महाणागो व्व कंचुयं ॥८६॥

इड्ढिवित्तं च मित्ते य, पुत्त-दारं च णायओ ।
रेणुयं व पडे लग्गं, णिद्धुणित्ताण णिग्गओ ॥८७॥

पंचमहव्वयजुत्तो, पंचसमिओतिगुत्तिगुत्तो य ।
सब्भिंतरबाहिरए, तवोकम्मम्मि उज्जुओ ॥८८॥

निम्ममो णिरहंकारो, णीसंगो चत्तगारवो ।
समो य सव्वभूएसु, तसेसु थावरेसु य ॥८९॥

मृगचर्यां चरिष्याम्येवं पुत्र! यथासुखम्। अम्बापितृभिरनुज्ञातो, जहात्युपधिं ततः ॥ ८४ ॥ मृगचर्यां चरिष्यामि, सर्वदुःखविमोक्षणीम्। युवाभ्यामभ्यनुज्ञातो, गच्छ पुत्र! यथासुखम् ॥ ८५ ॥ एवं स अम्बापितरावनुमान्य बहुविधं। ममत्वं छिनत्ति तदा, महानाग इव कञ्चुकम् ॥ ८६ ॥ ऋद्धिं वित्तं च मित्राणि च, पुत्रदारांश्च ज्ञातीन्। रेणुमिव पटे लग्नं, निर्धूय निर्गतः ॥ ८७ ॥ पञ्चमहाव्रतयुक्तः, पञ्चभिः समितः त्रिगुप्तिगुप्तश्च। साभ्यन्तरबाह्ये, तपोकर्मण्युद्यतः ॥ ८८ ॥ निर्ममो निरहंकारो, निस्संगस्त्यक्तगौरवः। समश्च सर्वभूतेषु, त्रसेषु स्थावरेषु च ॥ ८९ ॥

लाभालाभे सुहे दुक्खे, जीविए मरणे तहा ।
समो णिंदा-पसंसासु, तहा माणावमाणओ ॥९०॥

गारवेसु कसाएसु, दण्डसल्ल-भएसु य ।
णियत्तो हाससोगाओ, अणियाणो अबंधणो ॥९१॥

अणिस्सिओ इहं लोए, परलोए अणिस्सिओ ।
वासीचंदणकप्पो य, असणे अणसणे तहा ॥९२॥

अप्पसत्थेहिं दारेहिं, सव्वओ पिहियासवे ।
अज्झप्पज्झाणजोगेहिं, पसत्थो दमसासणो ॥९३॥

एवं णाणेण चरणेण, दंसणेण तवेण य ।
भावणाहिं य सुद्धाहिं, सम्मं भावेत्तु अप्पगं ॥९४॥

बहुयाणि उ वासाणि, सामण्णमणुपालिया ।
मासिएणं उ भत्तेण, सिद्धिं पत्तो अणुत्तरं ॥९५॥

लाभालाभयोस्सुखे दुःखे, जीविते मरणे तथा। समो निन्दाप्रशंसयोस्तथा मानापमानयोः ॥९०॥ गौरवेभ्यः कषायेभ्यो, दण्डशल्यभयेभ्यश्च। निवृत्तो हास्यशोकाभ्यामनिदानोऽबन्धनः ॥९१॥ अनिश्रित इह लोके, परलोकेऽनिश्रितः। वासीचन्दनकल्पश्चाशनेऽनशने तथा ॥९२॥ अप्रशस्तेभ्यो द्वारेभ्यस्सर्वतः पीहिताश्रवः। अध्यात्मध्यानयोगैः प्रशस्तो दमशासनः ॥९३॥ एवं ज्ञानेन चरणेन, दर्शनेन तपसा च। भावनाभिश्च शुद्धाभिः, सम्यग् भावयित्वाऽऽत्मानम् ॥९४॥ बहुकानि तु वर्षाणि, श्रामण्यमनुपाल्य। मासिकेन तु भक्तेन, सिद्धिं प्राप्तोऽनुत्तराम् ॥९५॥

एवं करेंति संबुद्धा, पण्डिया पवियक्खणा ।
विणियट्टंति भोगेसु, मियापुत्ते जहा मिसी ॥९६॥

महप्पभावस्स महाजसस्स, मियाइ पुत्तस्स णिसम्म भासियं ।
तवप्पहाणं चरियं च उत्तमं, गइप्पहाणं च तिलोगविस्सुयं ॥९७॥

वियाणिया दुक्खविवड्ढणं धणं, ममत्तबन्धं च महाभयावहं ।
सुहावहं धम्मधुरं अणुत्तरं, धारेज्ज णिव्वाणगुणावहं महं ॥९८॥

त्ति बेमि

卐

॥१९॥ एगूण वीसइमं मियापुत्तिज्जं अज्झयणं समत्तं ॥

एवं कुर्वन्ति सम्बुद्धाः, पण्डिता प्रविचक्षणाः। विनिवर्तन्ते भोगेभ्यो, मृगापुत्रो यथर्षिः ॥९६॥ महाप्रभावस्य महायशसो, मृगा (देव्यः) पुत्रस्य निशम्य भाषितम्। तपः-प्रधानं चरित्रं चोत्तमं, प्रधानगतिं च त्रिलोकविश्रुतम् ॥९७॥ विज्ञाय दुःखविवर्धनं धनं, ममत्वबन्धं च महाभयावहम्। सुखावहां धर्मधुरामनुत्तरां, धारयत निर्वाणगुणावहां महतीम् ॥९८॥ इति ब्रवीमि.

॥ एकोनविंशतितमं मृगापुत्रीयमध्ययनं समाप्तम् ॥

॥ अथ महानिर्ग्रन्थीयं विंशतितममध्ययनम् ॥

सिद्धाण णमो किच्चा, संजयाणं च भावओ ।
अत्थधम्मगइं तच्चं, अणुसट्ठिं सुणेह मे ॥१॥

पभूयरयणो राया, सेणिओ मगहाहिवो ।
विहारजत्तं णिज्जाओ, मंडिकुच्छिसि चेइए ॥२॥

णाणादुमलयाइण्णं, णाणापक्खिणिसेवियं ।
णाणाकुसुमसंछण्णं, उज्जाणं णंदणोवमं ॥३॥

तत्थ सो पासई साहुं, संजयं सुसमाहियं ।
णिसण्णं रुक्खमूलम्मि, सुकुमालं सुहोइयं ॥४॥

तस्स रूवं तु पासित्ता, राइणो तम्मि संजए ।
अच्चन्तपरमो आसी, अउलो रूवविम्हओ ॥५॥

सिद्धेभ्यो नमस्कृत्य, संयतेभ्यश्च भावतः । अर्थधर्मगतिं तथ्यामनुशिष्टिं शृणुत मम ॥ १ ॥ प्रभूतरत्नो राजा, श्रेणिको मगधाधिपः । विहारयात्रया निर्यातो, मण्डिकुक्षौ चैत्ये ॥ २ ॥ नानाद्रुमलताकीर्णं, नानापक्षिनिषेवितम् । नानाकुसुमसंछन्नमुद्यानं नन्दनोपमम् ॥ ३ ॥ तत्र स पश्यति साधुं संयतं सुसमाहितम् । निषण्णं वृक्षमूले, सुकुमालं सुखोचितम् (शुभोचितं) ॥ ४ ॥ तस्य रूपं तु दृष्ट्वा, राज्ञस्तस्मिन्संयते । अत्यन्तपरम आसीदतुलरूपविस्मयः ॥ ५ ॥

अहो! वण्णो अहो! रूवं, अहो! अज्जस्स सोमया ।
अहो! खन्ती अहो! मुत्ती, अहो! भोगे असंगता ॥६॥

तस्स पाए उ वंदित्ता, काऊण य पयाहिणं ।
णाइदूरमणासण्णे, पंजली पडिपुच्छई ॥७॥

तरुणोसि अज्जो! पव्वइओ, भोगकालम्मि संजया! ।
उवट्ठितोसि सामण्णे, एतमट्ठं सुणेमु ता ॥८॥

अणाहो मि महारायं!, णाहो मज्झ ण विज्जई ।
अनुकम्पगं सुहिं वा वि, कंची णाभिसमेमऽहं ॥९॥

तओ सो पहसिओ राया, सेणिओ मगहाहिवो ।
एवं ते इड्ढिमंतस्स, कहं णाहो ण विज्जई? ॥१०॥

होमि णाहो भयंताणं, भोगे भुंजाहि संजय! ।
मित्त-णाईपरिवुडो, माणुस्सं खु सुदुल्लहं ॥११॥

अहो! वर्णोऽहो! रूपमहो! आर्यस्य सौम्यता। अहो! क्षान्तिरहो! मुक्तिरहो! भोगेऽसंगता ॥ ६ ॥ तस्य पादौ तु वन्दित्वा, कृत्वा च प्रदक्षिणाम्। नातिदूरमनासन्नः, प्रांजलिः प्रतिपृच्छति ॥ ७ ॥ तरुणोऽस्यार्य !, प्रव्रजितो, भोगकाले संयत!। उपस्थितोऽसि श्रामण्य एनमर्थं तावच्छृणोमि ॥ ८ ॥ अनाथोऽस्मि महाराज !, नाथो मम न विद्यते। अनुकम्पकं सुहृदं वापि, किंचित् नाभिसमेम्यहं ॥ ९ ॥ ततः स प्रहसितो राजा, श्रेणिको मगधाधिपः। एवं तवर्द्धिमतः कथं नाथो न विद्यते! ॥ १० ॥ भवामि नाथो भदंतानां, भोगान् भुङ्क्ष्व संयत! मित्रज्ञातिपरिवृतो, मानुष्यं खलु सुदुर्लभम् ॥ ११ ॥

अप्पणावि अणाहोसि, सेणिया! मगहाहिवा! ।
अप्पणा अणाहो सन्तो, कहं णाहो भविस्ससि ? ॥१२॥

एवं वुत्तो णरिन्दो सो, सुसंभंता सुविम्हिओ ।
वयणं असुयपुव्वं, साहुणा विम्हयण्णिओ ॥१३॥

अस्सा हत्थी मणुस्सा मे, पुरं अंतेउरं च मे ।
भुंजामि माणुसे भोगे, आणा इस्सरियं च मे ॥१४॥

एरिसे सम्पयग्गम्मि, सव्वकामसमप्पिए ।
कहं अणाहो भवई ?, मा हु भन्ते! मुसं वए ॥१५॥

ण तुमं जाणे अणाहस्स, अत्थं पोत्थं व पत्थिवा! ।
जहा अणाहो भवइ, सणाहो वा णराहिवा! ॥१६॥

सुणेह मे महाराय!, अव्वक्खित्तेण चेयसा ।
जहा अणाहो भवई, जहा मे य पवत्तियं ॥१७॥

आत्मनाऽप्यनाथोऽसि, श्रेणिक! मगधाधिपाआत्मनाऽनाथस्सन्, कथं नाथो भविष्यसि ? ॥ १२ ॥ एवमुक्तो नरेन्द्रस्स, सुसंभ्रान्तस्सुविस्मितः । वचनमश्रुतपूर्वं, साधुना विस्मयं नीतिः ॥ १३ ॥ अश्वा हस्तिनो मनुष्या मे, पुरमन्तःपुरं च मे । भुनज्मि मानुषान्भोगानाज्ञैश्वर्यं च मे ॥ १४ ॥ एतादृशे संपदग्रे सर्वकामसमर्पितः । कथमनाथो भवति ? मा हु भदन्त! मृषा वादीः ॥ १५ ॥ न त्वं जानास्यनाथस्यार्थं प्रोत्थां च पार्थिव! । यथाऽनाथो भवति सनाथो वा नराधिप! ॥ १६ ॥ शृणु मे महाराज! अव्याक्षिप्तेन चेतसा । यथाऽनाथो भवति, यथा मे च प्रवर्तितम् ॥ १७ ॥

कोसंबी नाम नयरी, पुराणपुरभेयणी ।
तत्थ आसी पिया मज्झं, पभूयधणसंचओ ॥१८॥

पढमे वए महाराय!, अतुला मे अच्छिवेयणा ।
अहोत्था विउलो दाहो, सव्वंगेसु य पत्थिवा! ॥१९॥

सत्थं जहा परमतिक्खं, सरीरवियरंतरे ।
पविसेज्ज अरी कुद्धो, एवं मे अच्छिवेयणा ॥२०॥

तियं मे अन्तरिच्छं च, उत्तमंगं च पीडई ।
इंदासणिसमा घोरा, वेयणा परमदारुणा ॥२१॥

उवट्ठिता मे आयरिया, विज्जामंतचिगिच्छया ।
अबीया सत्थेकुसला, मंत-मूलविसारया ॥२२॥

ते मे तिगिच्छं कुव्वंति, चाउप्पायं जहाहियं ।
ण य दुक्खा विमोयंति, एसा मज्झ अणाहया ॥२३॥

कौशाम्बी नाम्नी नगरी, पुराणपुरभेदिनी । तत्रासीत्पिता मम, प्रभूतधनसञ्चयः ॥ १८ ॥ प्रथमे वयसि महाराज! अतुला मेऽक्षिवेदना । अभूद्विपुलो दाहस्सर्वगात्रेषु पार्थिव! ॥ १९ ॥ शस्त्रं यथा परमतीक्ष्णं, शरीरविवरान्तरे । प्रवेशयेदरिः क्रुद्ध, एवं मे अक्षिवेदना ॥ २० ॥ त्रिकं मे अन्तरिच्छां चोत्तमाङ्गं च पीडयति । इन्द्राऽशनिसमा घोरा, वेदना परमदारुणा ॥ २१ ॥ उपस्थिता मे आचार्या, विद्यामन्त्रचिकित्सकाः । अद्वितीयाः शास्त्र-कुशला मन्त्रमूलविशारदाः ॥ २२ ॥ ते मे चिकित्सां कुर्वन्ति, चतुष्पदां यथाहितम् । न च दुःखाद्विमोचयन्त्येषा मेऽनाथता ॥ २३ ॥

पिया मे सव्वसारंपि, देज्जाहि मम कारणा ।
ण य दुक्खा विमोयंति, एसा मज्झ अणाहया ॥२४॥

माया वि मे महाराय!, पुत्तसोगदुहऽट्टिया ।
ण य दुक्खा विमोयंती, एसा मज्झ अणाहया ॥२५॥

भायरो मे महाराय!, सगा जेट्ठ-कणिट्ठगा ।
ण य दुक्खा विमोयंति, एसा मज्झ अणाहया ॥२६॥

भइणीओ मे महाराय!, सगा जेट्ठ-कणिट्ठगा ।
ण य दुक्खा विमोयंति, एसा मज्झ अणाहया ॥२७॥

भारिया मे महाराय!, अणुरत्ता अणुव्वया ।
अंसुपुण्णेहिं णयणेहिं, उरं मे परिसिंचई ॥२८॥

अण्णं पाणं च ण्हाणं च, गंध-मल्लविलेवणं ।
मए णायमणायं वा, सा बाला णोवभुंजई ॥२९॥

पिता मे सर्वसारमपि दद्यान्मम कारणात् । न च दुःखाद्विमोचयंत्येषा मेऽनाथता ॥२४॥ मातापि मे महाराज! पुत्रशोकदुःखार्दिता । न च दुःखाद्विमोचत्येषा मेऽनाथता ॥२५॥ भ्रातरो मे महाराज! स्वका ज्येष्ठकनिष्ठकाः । न च दुःखाद्विमोचयन्त्येषा मेऽनाथता ॥२६॥ भगिन्यो मे महाराज!, स्वका ज्येष्ठकनिष्ठिकाः । न च दुःखाद्विमोचन्त्येग मेऽनाथता ॥२७॥ भार्या मे महाराज!, अनुरक्ताऽनुव्रता । अश्रुपूर्णाभ्यां नयनाभ्यामुरो मे परिसिञ्चति ॥२८॥ अन्नं पानं च स्नानं च, गन्धमाल्यविलेपनम् । मया ज्ञातमज्ञातं वा, सा बाला नोपभुङ्क्ते ॥२९॥

खणं पि मे महाराय!, पासाओ वि ण फिट्टई ।
ण य दुक्खा विमोयंति, एसा मज्झ अणाहया ॥३०॥

ततोहं एवमाहंसु, दुक्खमा हु पुणो पुणो ।
वेयणा अणुभविउं जे, संसारम्मि अणंतए ॥३१॥

सइं च जइ मुच्चिज्जा, वेयणा विउला इओ ।
खंतो दंतो णिरारंभो, पव्वए अणगारियं ॥३२॥

एवं च चिंतइत्ता णं, पासुत्तो मि णराहिवा! ।
परियत्तंतीए राईए, वेयणा मे खयं गया ॥३३॥

तओ कल्ले पभायम्मि, आपुच्छित्ताण बंधवे ।
खंतो दंतो णिरारंभो, पव्वईओ अणगारियं ॥३४॥

तओहं णाहो जाओ, अप्पणो य परस्स य ।
सव्वेसिं चेव भूयाणं, तसाणं थावराण य ॥३५॥

क्षणमपि मे महाराज!, पार्श्वादपि न अपगच्छति । न च दुःखाद्विमोचयत्येषा मेऽनाथता ॥ ३० ॥ ततोऽहमेवमुक्तवान्, दुःक्षमा एव पुनर्पुनः । वेदना अनुभवितुं याः, संसारेऽनन्तके ॥ ३१ ॥ सकृच्च यदि मुच्ये, वेदनाया विपुलायाः तदा । क्षान्तो दान्तो निरारम्भोऽनगारतां प्रव्रजेयम् ॥ ३२ ॥ एवं च चिन्तयित्वा प्रसुप्तोऽस्मि नराधिप! । परिवर्तमानायां रात्रौ, वेदना मे क्षयं गता ॥ ३३ ॥ ततः कल्ये प्रभाते, आपृच्छय बान्धवान् । क्षान्तो दान्तो निरारंभः, प्रव्रजितोऽनगारतां ॥ ३४ ॥ ततोऽहं नाथो जात, आत्मनश्च परस्य च । सर्वेषां चैव भूतानां, त्रसाणां स्थावराणां च ॥ ३५ ॥

अप्पा णदी वेयरणी, अप्पा मे कूडसामली ।
अप्पा कामदुहा धेणू, अप्पा मे णंदणं वणं ॥३६॥

अप्पा कत्ता विकत्ता य, दुक्खाण य सुहाण य ।
अप्पा मित्तममित्तं च, दुप्पट्ठियसुपट्ठिओ ॥३७॥

इमा हु अण्णा वि अणाहया णिवा !, तामेगचित्तो णिहुओ सुणेहि मे ।
णियंठधम्मं लभियाण वि जहा, सीयंति एगे बहुकायरा णरा ॥३८॥

जे पव्वइत्ता वि महव्वयाइं, सम्मं च णो फासयती पमाया ।
अणिग्गहप्पा य रसेसु गिद्धे, ण मूलओ छिंदइ बंधणं से ॥३९॥

आउत्तया जस्स य णत्थि काई, इरियाए भासाए तहेसणाए ।
आयाण-णिक्खेवदुगुंछणाए, ण वीरजायं अणुजाइ मग्गं ॥४०॥

चिरं पि से मुंडरुई भवित्ता, अथिरव्वए तव-णियमेहिं भट्ठे ।
चिरं पि अप्पाण किलेसइत्ता, ण पारए होई हु संपराए ॥४१॥

आत्मा नदी वैतरणी, आत्मा मे कूटशाल्मली । आत्मा कामदुधा धेनुः, आत्मा मे नन्दनं वनम् ॥ ३६ ॥ आत्मा कर्त्ता विकर्त्ता च, सुखानां च दुःखानां च । आत्मा मित्रममित्रं च, दुष्प्रस्थितस्सुप्रस्थितः ॥ ३७ ॥ इयं ह्यन्याप्यनाथता नृप !, तामेकचित्तो निभृतश्शृणु मे । निर्ग्रन्थधर्मं लब्ध्वाऽपि यथा सीदन्त्येके बहुकातरा नराः ॥ ३८ ॥ यः प्रव्रज्य महाव्रतानि, सम्यग् न स्पृशति प्रमादात् । अनिग्रहात्मा च रसेषु गृद्धो, न मूलतः छिनत्ति बन्धनं सः ॥३९॥ आयुक्तता यस्य च नास्ति कापीर्यायां भाषायां तथैषणायाम् । आदाननिक्षेपयोर्जुगुप्सायां, न वीरयातमनुयाति मार्गम् ॥ ४० ॥ चिरमपि स मुण्डरुचिर्भूत्वाऽस्थिरव्रतः तपोनियमेभ्यो भ्रष्टः । चिरमप्यात्मानं क्लेशयित्वा, न पारगो भवति खलु संपरायस्य ॥४१॥

पोल्लेव मुट्ठी जह से असारे, अयंतिते कूडकहावणे य ।
राढामणी वेरुलियप्पगासे, अमहग्घए होइ हु जाणएसु ॥४२॥

कुसीललिंगं इह धारइत्ता, इसिज्झयं जीविय विहइत्ता ।
असंजए संजय लप्पमाणे, विणिघायमागच्छइ से चिरं पि ॥४३॥

विसं तु पीयं जह कालकूडं, हणाइ सत्थं जह कुग्गहीयं ।
एमेव धम्मो विसओववण्णो, हणाइ वेयाल इवाविवण्णो ॥४४॥

जो लक्खणं सुविणं पउंजमाणो, णिमित्त-कोऊहलसंपगाढे ।
कुहेडविज्जासवदारजीवी, ण गच्छई सरणं तम्मि काले ॥४५॥

तमं तमेणेव उ से असीले, सया दुही विप्परियासुवेई ।
संधावई णरग-तिरिक्खजोणिं, मोणं विराहेत्तु असाहुरूवे ॥४६॥

उद्देसियं कीयगडं णियागं, ण मुंचई किंचि अणेसणिज्जं ।
अग्गीविवा सव्वभक्खी भवित्ता, इतो चुए गच्छइ कट्टु पावं ॥४७॥

पोल्लै मुष्टिर्यथा सः असारोऽयंत्रितः कूटकार्षापणश्च । काचमणिः वैदूर्यवो प्रकाशन महार्घको भवति हु जानानेषु ॥४२॥ कुशीललिंगमिह धारयित्वार्षिध्वजं जीविकायै बृंहयित्वा । असंयतस्संयतां लपन्, विनिंघातमागच्छति स चिरमपि ॥४३॥ विषं तु पीतं यथा कालकूटं, हन्ति शस्त्रं यथा कुगृहीतम् । एवमेव धर्मो विषयोपपन्नो, हन्ति वैताल इवाविपन्नः ॥४४॥ यो लक्षणं स्वप्नं प्रयुञ्जानो, निमित्तकुतूहलसंप्रगाढः । कुहेटकविद्याश्रवश्ररजीवी, न गच्छति शरणं तस्मिन् काले ॥४५॥ तमस्तमसैव तु सः अशीलः, सदा दुःखी विपर्यासमुपैति । संधावति नरकं तिर्यग्योनिं मौनं विराध्यासाधुरूपः ॥४६॥ औद्देशिकं क्रीतकृतं नित्यकं, न मुञ्चतिकिञ्चिदनेषणीयम् । अग्निरिव वा सर्वभक्षी भूत्वा, इतश्युतो गच्छति कृत्वा पापम् ॥४७॥

ण तं अरी कण्ठछेत्ता करेइ, जं से करे अप्पणिया दुरप्पा ।
से णाहिई मच्चुमुहं तु पत्ते, पच्छाणुतावेण दयाविहूणो ॥४८॥
णिरट्ठिया णग्गरुइ उ तस्स, जे उत्तमट्ठ विवज्जासमेइ ।
इमे वि से णत्थि परे वि लोए, दुहओ वि से झिज्जइ तत्थ लोए ॥४९॥

एमेवऽहाछंद–कुसीलरूवे, मग्गं विराहेत्तु जिणुत्तमाणं ।
कुररी विवा भोगरसाणुगिद्धा, णिरट्ठसोया परितावमेइ ॥५०॥

सोच्चाण मेहावि! सुभासियं इमं, अणुसासणं णाणगुणोववेयं ।
मग्गं कुसीलाण जहाय सव्वं, महाणियंठाण वए पहेणं ॥५१॥

चरित्तमायारगुणण्णिए तओ, अणुत्तरं संजम पालियाणं ।
णिरासवे संखवियाण कम्मं, उवेइ ठाणं विउलुत्तमं धुवं ॥५२॥

एवुग्गदंते वि महातवोधणे, महामुणी महापइण्णे महायसे ।
महाणियंठिज्जमिणं महासुयं, से कहेई महया वित्थरेणं ॥५३॥

न तमरिः कण्ठच्छेत्ता करोति, यत्तस्य कुर्यादात्मीया दुरात्मता। स ज्ञास्यति मृत्युमुखं तु प्राप्तः, पश्चादनुतापेन दयाविहीनः ॥४८॥ निरर्थका तु नाग्न्यरुचिस्तस्य, य उत्तमार्थे विपर्यासमेति। तस्य नास्ति परोऽपि लोकः, द्विधाऽपि क्षीयते तस्य लोकः ॥४९॥ एवमेव यथाछन्दकुशीलरूपो, मार्गं विराध्य जिनोत्तमानाम्। कुररीव भोगरसानुगृद्धा, निरर्थशोका परितापमेति ॥५०॥ श्रुत्वा मेधाविन्। सुभाषितमिदमनुशासनं ज्ञानगुणोपपेतम्। मार्गं कुशीलानां त्यक्त्वा सर्वं, महानिर्ग्रन्थानां व्रजेः पथा ॥५१॥ चारित्राचारगुणान्विततस्ततोऽनुत्तरं संयमं पालयित्वा। निराश्रवः सङ्क्षपय्य कर्मोपैति स्थानं विपुलोत्तमं ध्रुवम् ॥५२॥ एवमुग्रदान्तोऽपि महातपोधनो, महामुनिर्महाप्रतिज्ञः महायशाः। महानिर्ग्रन्थीयमिदं महाश्रुतं, सोऽकथयन्महता विस्तरेण ॥५३॥

तुट्ठो य सेणिओ राया, इणमुदाहु कयंजली ।
अणाहत्तं जहाभूयं, सुट्ठु मे उवदंसियं ॥५४॥

तुज्झं सुलद्धं सु मणुस्सजम्मं, लाभा सुलद्धा य तुमे महेसी! ।
तुब्भे सणाहा य सबन्धवा य, जं भे ठिया मग्गे जिणुत्तमाणं ॥५५॥

तंसि णाहो अणाहाणं, सव्वभूयाण संजया! ।
खामेमि ते महाभाग!, इच्छामि अणुसासिउं ॥५६॥

पुच्छिऊण मए तुब्भं, झाणविग्घो उ जो कओ ।
णिमंतिया य भोगेहिं, तं सव्वं मरिसेहि मे ॥५७॥

एवं थुणित्ताण स रायसीहो, अणगारसीहं परमाए भत्तीए ।
सओरोहो सपरियणो य, धम्माणुरत्तो विमलेण चेयसा ॥५८॥

ऊससियरोमकूवो, काउण य पयाहिणं ।
अभिवंदिऊण सिरसा, अतियाओ णराहिवो ॥५९॥

तुष्टश्च श्रेणिको राजेदमुदाह कृताञ्जलिः । अनाथत्वं यथाभूतं, सुष्ठु मे उपदर्शितम् ॥५४॥ तव सुलब्धं खलु मानुष्यजन्म, लाभाः सुलब्धाश्च त्वया महर्षे! । यूयं सनाथाश्च सबान्धवाश्च, यद्भदन्ताः स्थिता मार्गे जिनोत्तमानाम् ॥५५॥ त्वमसि नाथोऽनाथानां, सर्वभूतानां संयत! । क्षाम्यामि त्वां महाभाग!, इच्छाम्यनुशासितुम् ॥५६॥ पृष्ट्वा मया तव, ध्यानविघ्नश्च यः कृतः । निमंत्रितश्च भोगैस्तत्सर्वं मर्षय मे ॥५७॥ एवं स्तुत्वा स राजसिंहोऽनगारसिंहं परमया भक्त्या । सावरोधः सपरिजनश्च धर्मानुरक्तो विमलेन चेतसा ॥५८॥ उच्छ्वसितरोमकूपः, कृत्वा च प्रदक्षिणाः । अभिवन्द्य शिरसाऽतियातो नराधिपः ॥५९॥

इयरो वि गुणसमिद्धो, तिगुत्तिगुत्तो तिदंडविरओय ।
विहग इव विप्पमुक्को, विहरइ वसुहं विगयमोहो ॥६०॥
त्ति बेमि ॥

॥ वीसइमं महाणियंठिज्जं अज्झयणं समत्तं ॥

इतरोऽपि गुणसमृद्धस्त्रिगुप्तिगुप्तस्त्रिदण्ड विरतश्च । विहग इव विप्रमुक्तो विहरति वसुधां विगतमोहः ॥६०॥ इति ब्रवीमि

॥ समुद्दपालीयं एकविंशं अध्ययनम् ॥

चम्पाए पालिए नामं, सावए आसि वाणिए ।
महावीरस्स भगवओ, सीसो सो उ महप्पणो ॥ १ ॥

णिग्गंन्थे पावयणे, सावए से वि कोविए ।
पोएण ववहरंन्ते, पिहुंडं णगरमागए ॥ २ ॥

पिहुंडे ववहरंतस्स, वाणिओ देइ धूयरं ।
तं ससत्तं पइगिज्झ, सदेसमह पत्थिए ॥ ३ ॥

अंह पालियस्स घरणी, समुद्दंमि पसवई ।
अह दारए तहिं जाए, समुद्दपालेत्ति णामए ॥ ४ ॥

खेमेण आगए चंपं, सावए वाणिए घरं ।
संवड्ढए तस्स घरे, दारए से सुहोइए ॥ ५ ॥

बावत्तरी कलाओ य, सिक्खए णीइकोविए ।
जोव्वणेण य संपण्णे, सुरूवे पियदंसणे ॥ ६ ॥

चम्पायां पालितो नाम, श्रावक आसीद्वणिग् । महावीरस्य भगवतः शिष्यः स तु महात्मनः ॥ १ ॥ नैर्ग्रन्थे प्रवचने, श्रावकः सोऽपि कोविदः । पोतेन व्यवहरन्, पिहुण्डं नगरमागतः ॥ २ ॥ पिहुंडे व्यवहरते, वणिग्ददाति दुहितरम् । तां ससत्त्वां प्रतिगृह्य स्वदेशमथ प्रस्थितः ॥ ३ ॥ अथ पालितस्य गृहिणी, समुद्रे प्रसूते । अथ दारकस्तत्र जातः समुद्रपाल इति नामतः ॥ ४ ॥ क्षेमेण आगतश्चम्पां श्रावको वणिग् गृहम् । संवर्द्धते गृहे तस्य, दारकः स सुखोचितः ॥ ५ ॥ द्वासप्तति कलाश्च, शिक्षितो अशिक्षत नीतिकोविदः । यौवनेन च संपन्नः सुरूपः प्रियदर्शनः ॥ ६ ॥

तस्स रूववइं भज्जं, पिया आणेइ रूविणिं ।
पासाए कीलए रम्मे, देवो दोगुन्दओ जहा ॥ ७ ॥

अह अण्णया कयाई, पासायालोयणे ट्ठिओ ।
वज्झमंडणसोभागं, वज्झं पासइ वज्झगं ॥ ८ ॥

तं पासिउण संविग्गो, समुद्दपालो इणमब्बवी ।
अहो असुहाण कम्माणं, णिज्जाणं पावगं इमं ॥ ९ ॥

संबुद्धो सो तहिं भगवं, परमसंवेगभागओ ।
आपुच्छऽम्मापियरो, पव्वए अणगारियं ॥ १० ॥

जहित्तु संग्गंथ महाकिलेसं, महंतमोहं कसिणं भयावहं ।
परियायधम्मं चऽभिरोयएज्जा, वयाणि सीलाणि परीसहे य ॥११॥

अहिंस सच्च च अतेणयं च, तत्तो अ बंभं अपरिग्गहं च ।
पडिवज्जिया पंच महव्वयाणि, चरिज्ज धम्मं जिणदेसियं विदु ॥१२॥

तस्य रूपवतीं भार्यां, पिताऽऽनयति रूपिणीम् । प्रासादे क्रीडति रम्ये, देवो दोगुन्दको यथा ॥ ७ ॥ अथान्यदा कदाचित्, प्रासादालोकने स्थितः । वध्यमंडनशोभाकं वध्यं पश्यति वध्यगम् ॥ ८ ॥ तं दृष्ट्वा संविग्नः, समुद्रपाल इदमब्रवीत् । अहो अशुभानां कर्मणां, निर्याणं पापकमिदम् ॥ ९ ॥ सम्बुद्धः स तत्र भगवान्, परमं संवेगमागतो । आपृच्छ्य मातापितरौ प्राव्राजीदनगारिताम् ॥ १० ॥ त्यक्त्वा सद्ग्रन्थं महाक्लेशं महामोहं कृत्स्नं भयावहम् । पर्यायधर्मं चाभ्यरोचत्, व्रतानि शीलानि परिषहांश्च ॥ ११ ॥ अहिंसा सत्यं चास्तैन्यं च, ततश्च ब्रह्म अपरिग्रहं च । प्रतिपद्य पञ्च महाव्रतानि अचरद्धर्मं जिनदेशितं विद् ॥ १२ ॥

सव्वेहिं भूएहिं दयाणुकम्पी, खन्तिक्खमे संजयबम्भयारी ।
सावज्जजोगं परिवज्जयन्तो, चरिज्ज भिक्खू सुसमाहिइन्दिए ॥१३॥

कालेण कालं विहरज्ज रट्ठे, बलाबलं जाणिय अप्पणो य ।
सीहो व सद्देण ण संतसेज्जा, वयजोग सुच्चा ण असब्भमाहु ॥१४॥

उवेहमाणो उ परिव्वएज्जा, पियमप्पियं सव्व तितिक्खएज्जा ।
ण सव्व सव्वत्थऽभिरोयएज्जा, ण यावि पूयं गरहं च संजए ॥१५॥

अणेगछंदा मिह माणवेहिं, जे भावओ संपकरेइ भिक्खू ।
भयभेरवा तत्थ उदेन्ति भीमा, दिव्वा मणुस्सा अदुवा तिरिच्छा ॥१६॥

परीसहा दुव्विसहा अणेगे, सीयन्ति जत्था बहुकायरा नरा ।
से तत्थ पत्ते ण वहिज्ज भिक्खू, संगामसीसे इव णागराया ॥१७॥

सीओसिणा दंसमसागा य फास्त, आयंका विविहा, फुसन्तिदेहं ।
अकुक्कुओ तत्थऽहियासएज्जा, रयाइं खेवेज्ज पुरे कयाइं ॥१८॥

सर्वेषु भूतेषु दयानुकम्पी, क्षान्तिक्षमः संयतब्रह्मचारी । सावद्ययोगं परिवर्जयन् चरेद्भिक्षुः सुसमाहिन्द्रियः ॥१३॥ कालेन कालं विहरेद्राष्ट्रे, बलाबलं ज्ञात्वाऽऽत्मनश्च । सिंह इव शब्देन न संत्रस्येद्वाग्योगं श्रुत्वा नासभ्य ब्रूयात् ॥१४॥ उपेक्षमाणस्तु परिव्रजेत् प्रियमप्रियं सर्वं तितिक्षेत । न सर्वं सर्वत्राभिरोचयेन्नापि पूजां गर्हां च संयतः ॥१५॥ अनेकछन्दस्सु इह मानवेषु, भावतो यत् प्रकरोति भिक्षुः । भयभैरवास्तत्रोद्यन्ति भीमा, दिव्या मानुष्या यदुत तैरश्चाः ॥१७॥ परीषहा दुर्विषहा अनेके सीदन्ति अत्र बहुकातरा नराः । स तत्र प्राप्तो न व्यथेत भिक्षुः, संग्रामशीर्षे इव नागराज ॥१७॥ शीतोष्णदंशमशकाश्च स्पर्शाः, आतङ्का विविधा स्पृशन्ति देहम् । अकुकूजः तत्राध्यासयेद्रजांसि क्षिपेत्पुराकृतानि ॥१८॥

पहाय रागं च तहेव दोसं, मोहं च भिक्खू सततं वियक्खणो ।
मेरु व्व वाएण अकम्पमाणो, परीसहे आयगुत्ते सहेज्जा ॥१९॥

अणुण्णए णावणए महेसी, ण यावि पूयं गरहं च संजए ।
से उज्जुभावं पडिवज्ज संजए, णिव्वाणमग्गं विरए उवेइ ॥२०॥

अरइरइसहे पहीणसंथवे, विरए आयहिए पहाणवं ।
परमट्ठपएहिं चिट्ठई, छिण्णसोए अममे अकिंचणे ॥२१॥

विवित्तलयणाइं भएज्झताई, णिरोवलेवाइं असंखडाइं ।
इसीहिं चिणाइं महायसेहिं, काएण फासेज्ज परीसहाइं ॥२२॥

सण्णाणणाणोवगए महेसी, अणुत्तरं चरिउं धम्मसंचयं ।
अणुत्तरे णाणधरे जसंसी, ओभासई सूरिए वऽतलिक्खे ॥२३॥

दुविहं खवेऊण य पुण्णपावं, णिरङ्गणे सव्वओ विप्पमुक्के ।
तरित्ता समुद्दं व महाभवोघं, समुद्दपाले अपुणागमं गए ॥२४॥
त्ति बेमि

॥ इगवी सइमं समुद्दपालिज्जं अज्झयणं समत्तं ॥

प्रहायः रागं च तथैव द्वेषं, मोह च भिक्षुःसततं विचक्षणः। मेरुरिव वातेनाकम्पमानः, परीषहानात्मगुप्तः सहेत् ॥ १९ ॥ अनुन्नतो नावनतो महर्षिः न चापि पूजां गर्हां च संयतः। स ऋजुभावं प्रतिपद्य संयतः, निर्वाणमार्गं विरत उपैति ॥ २० ॥ अरतिरतिसहः प्रक्षीणसंस्तवो, विरत आत्महितः प्रधानवान्। परमार्थपदेषु तिष्ठति, छिन्नश्रोता अममोऽकिञ्चनः ॥ २१ ॥ विविक्तलयनानि भजेत् त्रायी, निरुपलेपान्यसंस्कृतानि। ऋषिभिश्चीर्णानि महायशोभिः, कायेन स्पृशेत्परीषहान् ॥ २२ ॥ सज्ज्ञानज्ञानोपगतो महर्षिरनुत्तरं चरित्वा धर्मसंचयं। अनुत्तरो ज्ञानधरो यशस्व्यवभासते सूर्य इवान्तरिक्षे ॥ २३ ॥ द्विविधं क्षपयित्वा च पुण्यपापं,निरंगनः सर्वतो विप्रमुक्तः। तीर्त्वा समुद्रमिव महाभवौघं, समुद्रपालोऽपुनरागमं गतः ॥ २४ ॥ इति ब्रवीमि.

॥ अथ द्वाविंशं रथनेमीयमध्ययनम् ॥

सोरियपुरंमि णयरे, आसि राया महिड्ढिए ।
वसुदेवत्ति णामेणं रायलक्खणसंजुते ॥१॥

तस्स भज्जा दुवे आसी, रोहिणी देवई तहा ।
तासिं दुण्हंपि पुत्ता, जे इट्ठा रामकेसवा ॥२॥

सोरियपुरंमि णयरे, आसी राया महड्ढिए ।
समुद्दविजये णामं, रायलक्खणसंजुए ॥३॥

तस्स भज्जा सिवा णाम, तीसे पुत्ते महायसे ।
भगवं अरिट्ठणेमि त्ति, लोगणाहे दमीसरे ॥४॥

सोऽरिट्ठनेमिणामो उ, लक्खणस्सरसंजुओ ।
अट्ठसहस्सलक्खणधरो, गोयमो कालगच्छवी ॥५॥

वज्जरिसहसंघयणो, समचउरंसो झसोयरो ।
तस्स रायमई कण्णं, भज्जं जायइ केसवो ॥६॥

शौर्यपुरे नगर आसीद्राजा महर्द्धिकः। वसुदेव इति नाम्ना राजलक्षणसंयुतः॥ १ । तस्य भार्ये द्वे अभूतां, रोहिणी देवकी तथा। तयोर्द्वयोपि द्वौ पुत्रौ, यौ इष्टौ रामकेशवौ ॥ २ ॥ शौर्यपुरे नगरे, आसीद्राजा महर्द्धिकः। समुद्रविजयो नामा, राजलक्षणसंयुत ॥ ३ ॥ तस्य भार्या शिवानाम्नी तस्याः पुत्रो महायशाः। भगवानरिष्ठनेमिरिति लोकनाथो दमीश्वरः ॥ ४ ॥ सोऽरिष्ठनेमिनामा तु, लक्षणस्वरसंयुतः। अष्टसहस्रलक्षणधरो, कालकच्छविः ॥ ५ ॥ वज्रर्षभसंहननः समचतुरस्रो झषोदरः। तस्य राजीमतीं कन्यां, भार्यां याचते केशवः ॥ ६ ॥

अह सा रायवरकण्णा, सुसीला चारुपेहिणी ।
सव्वलक्खणसंपण्णा, विज्जुसोयामणिप्पभा ॥७॥

अहाऽऽह जणओ तीसे, वासुदेवं महिड्ढियं ।
इहाऽऽगच्छउ कुमारो, जा से कण्णं दलामहं ॥८॥

सव्वोसहीहिं ण्हविओ, कयकोउय-मंगलो ॥
दिव्वजुयलपरिहिओ, आभरणेहिं विभूसिओ ॥९॥

मत्तं च गन्धहत्थिं, वासुदेवस्स जेट्ठगं ।
आरूढो सोहए अहियं, सिरे चूडामणी जहा ॥१०॥

अह ऊसिएण छत्तेण, चामराहि य सोहिए ।
दसारचक्केण य सो, सव्वओ परिवारिओ ॥११॥

चउरंगिणीए सेणाए, रइयाए जहक्कमं ।
तुरियाणं सण्णिणाएणं, दिव्वेणं गयणंफुसे ॥१२॥

अथ सा राजवरकन्या, सुशीला चारुपेक्षिणी। सर्वलक्षणसंपन्ना, विद्युत्सौदामिनीप्रभा ॥७॥ अथाह जनकस्तस्या, वासुदेवं महर्द्धिकम्। इहागच्छतु कुमारो, येन तस्मै कन्यां ददाम्यहम् ॥ ८ ॥ सर्वौषधिभिस्स्नपितः, कृतकौतुकमङ्गलः। परिहितदिव्ययुगल, आभरणैर्विभूषितः ॥ ९ ॥ मत्तं च गन्धहस्तिनं, वासुदेवस्य ज्येष्ठकम्। आरूढश्शोभते अधिकं, शिरसि चूडामणिर्यथा ॥ १० ॥ अथोच्छ्रितेन छत्रेण, चामराभ्यां च शोभितः। दशार्हचक्रेण ततस्सर्वतः परिवारितः ॥ ११ ॥ चतुरंगिण्या सेनया, रचितया यथाक्रमम्। तूर्याणां सन्निनादेन, दिव्येन गगनस्पृशा ॥ १२ ॥

एयारिसीए इड्ढीए, जुईए उत्तमाए य ।
णियगाओ भवणाओ, णिज्जाओ वण्हिपुंगवो ॥१३॥

अह सो तत्थ णिज्जंतो, दिस्स पाणे भयद्दुए ।
वाडेहिं पंजरेहिं च सण्णिरुद्धे सुदुक्खिए ॥१४॥

जीवियंतं तु संपत्ते, मंसट्ठा भक्खियव्वए ।
पासेत्ता से महापण्णे, सारहिं इणमब्बवी ॥१५॥

कस्स अट्ठा इमे पाणा, एए सव्वे सुहेसिणो ।
वाडेहिं पंजरेहि च सण्णिरुद्धा य अच्छाह ? ॥१६॥

अह सारही तओ भणइ, एए भद्दा उ पाणिणो ।
तुज्झं विवाहकज्जंमि, भोयावेउं बहुं जणं ॥१७॥

सोऊण तस्स वयणं, बहुपाणिविणासणं ।
चिंतेइ से महापण्णो, साणुक्कोसे जिएहि उ ॥१८॥

एतादृशर्ध्या द्युत्योत्तमया च, निजकाद्भवनान्निर्यातो वृष्णिपुङ्गवः ॥ १३ ॥ अथ स तत्र निर्यन्, दृष्ट्वा प्राणान् भयद्रुतान् । वाटकैः पञ्जरैश्च, सन्निरुद्धान्सुदुःखितान् ॥ १४ ॥ जीवितान्तं तु सम्प्राप्तान्मांसार्थं भक्षयितव्यान् । दृष्ट्वा स महाप्रज्ञस्स रथिमिदमब्रवीत् ॥१५॥ कस्यार्थमिमे प्राणा, एते सर्वे सुखैषिणः । वाटकैः पञ्जरैश्च, सन्निरुद्धाश्च आसते ॥ १६ ॥ अथ सारथिस्ततो भणत्येते भद्रास्तु प्राणिनः । तव विवाहकार्ये, भोजयितुं बहून् जनान ॥१७॥ श्रुत्वा तस्य वचनं, बहुप्राणिविनाशनम् । चिन्तयति स महाप्राज्ञस्सानुक्रोशो जीवेषु तु ॥ १८ ॥

जइ मज्झ कारणा एए, हम्मंति सुबहू जिया ।
ण मे एयं तु णिस्सेसं, परलोगे भविस्सई ॥१९॥

सो कुण्डलाण जुयलं, सुत्तगं च महायसो ।
आभरणाणि य सव्वाणि, सारहिस्स पणामए ॥२०॥

मणपरिणामो य कए, देवा य जहोइयं समोइण्णा ।
सव्वड्ढीए सपरिसा, णिक्खमणं तस्स काउं जे ॥२१॥

देवमणुस्सपरिवुडो, सिबियारयणं तओ समारूढो ।
णिक्खमिय बारगाओ, रेवयंमि ठिओ भयवं ॥२२॥

उज्जाणं संपत्तो, ओइण्णो उत्तमाओ सीयाओ ।
साहस्सीइ परिवुडो, अह णिक्खमई उ चित्ताहिं ॥२३॥

अह सो सुगन्धगन्धिए, तुरियं मउयकुंचिए ।
सयमेव लुंचई केसे, पंचमुट्ठीहिं समाहिओ ॥२४॥

यदि मम कारणादेते, हन्यन्ते सुबहवो जीवाः । न मे एतत्तु निःश्रेयसं, परलोके भविष्यति ॥ १९ ॥ स कुण्डलयोर्युगलं, सूत्रकं (कटिसूत्रं) च महायशाः । आभरणानि च सर्वाणि, सारथये अर्पयति ॥ २० ॥ मनःपरिणामश्च कृतः, देवाश्च यथोचितं समवतीर्णाः । सर्वर्द्धया सपरिषदः, निष्क्रमणं तस्य कर्तुं ॥ २१ ॥ देवमनुष्यपरिवृतः, शिबिकारत्नं ततस्समारूढः । निष्क्रम्य द्वारकातो, रैवतके स्थितः भगवान् ॥२२॥ उद्यानं संप्राप्तोऽवतीर्ण, उत्तमायाश्शिबिकायाः । सहस्रेण परिवृतोऽथ निष्क्रामति तु चित्रायाम् ॥ २३ ॥ अथ स सुगन्धगन्धिकान्त्वरितं मृदुककुञ्चितान् । स्वयमेव लुञ्चति केशान्पञ्चमुष्टिभिस्समाहितः ॥२४॥

वासुदेवो य णं भणइ, लुत्तकेसं जिइन्दियं ।
इच्छियमणोहरं तुरियं, पावसू तं दमीसरा! ।।२५।।

णाणेणं दंसणेणं च, चरित्तेणं तवेण य ।
खंतीए मुत्तीए, वड्ढमाणो भवाहि य ।।२६।।

एवं ते राम–केसवा, दसारा य बहू जणा ।
अरिट्ठणेमिं वंदित्ता, अइगया बारगापुरिं ।।२७।।

सोऊण रायवरकण्णा, पव्वज्जं सा जिणस्स उ ।
णीहासा य णिराणन्दा, सोगेण उ समुच्छिया ।।२८।।

राईमई विचिंतेइ, धिरत्थु मम जीवियं ।
जाहं तेण परिच्चता, सेयं पव्वइउं मम ।।२९।।

अह सा भमरसण्णिभे, कुच्च – फणगपसाहिए ।
सयमेव लुंचई केसे, धिइमन्ती ववस्सिया ।।३०।।

वासुदेवश्च भणति, लुप्तकेशं जितेन्द्रियम् । ईप्सितमनोरथं त्वरितं, प्राप्नुहि त्वं दमीश्वर! ।। २५ ।। ज्ञानेन दर्शनेन च, चारित्रेण तपसा च । क्षान्त्या मुक्त्या, वर्धमानो भव च ।। २६ ।। एवं तौ रामकेशवौ, दशार्हाश्च बहवो जनाः । अरिष्टनेमिं वन्दित्वाऽतिगता द्वारिकापुरीम् ।। २७ ।। श्रुत्वा राजवरकन्या, प्रव्रज्यां सा जिनस्य तु । निर्हासा च निरानन्दा, शोकेन तु समवसृता ।। २८ ।। राजीमती विचिन्तयति, धिगस्तु मम जीवितम् । याऽहं तेन परित्यक्ता, श्रेयः प्रव्रजितुं मम ।। २९ ।। अथ सा भ्रमरसंभिभान्कुर्चफणकप्रसाधितान् । स्वयमेव लुञ्चति केशान्धृतिमती व्यवसिता ।। ३० ।।

वासुदेवो य णं भणइ, लुत्तकेसिं जिइंदियं ।
संसारसागरं घोरं, तर कण्णे! लहुं लहुं ॥३१॥

सा पव्वइया संती, पव्वावेसी तहिं बहुं ।
सयणं परियणं चेव, सीलवंता बहुस्सुया ॥३२॥

गिरिं रेवतकं जंती, वासेणोल्ला उ अन्तरा ।
वासंते अन्धयारंमि, अंतो लयणस्स सा ठिया ॥३३॥

चीवराइं विसारंती, जहाजायत्ति पासिया ।
रहणेमी भग्गचित्तो, पच्छा दिट्ठो य तीइवि ॥३४॥

भीया य सा तहिं दट्ठुं, एगन्ते संजयं तयं ।
बाहाहिं काउ संगोफं, वेवमाणी णिसीयई ॥३५॥

अह सो वि रायपुत्तो, समुद्दविजयंगओ ।
भीयं पवेइयं दट्ठुं, इमं वक्कमुदाहरे ॥३६॥

वासुदेवश्च भणति, लुप्तकेशां जितेन्द्रियाम् । संसारसागरं घोरं, तर कन्ये! लघु लघु ॥ ३१ ॥ सा प्रव्रजिता सती, प्राविव्रजत्तत्र बहून् । स्वजनान्परिजनांश्चैव, शीलवती बहुश्रुता ॥ ३२ ॥ गिरिं रैवतकं यान्ती, वर्षेणार्द्रा त्वन्तरा । वर्षत्यन्धकारे अन्तर्लयनस्य सा स्थिता ॥ ३३ ॥ चीवराणि विस्तारयन्ती, यथाजातेति दृष्ट्वा । रथनेमिर्भग्नचित्तः, पश्चाद्दृष्टश्च तयाऽपि ॥ ३४ ॥ भीता च सा तत्र दृष्ट्वैकान्ते संयतं तकं । बाहुभ्याम् कृत्वा संगोपं, वेपमाना निषीदति ॥ ३५ ॥ अथ सोऽपि राजपुत्रस्समुद्रविजयाङ्गजः । भीतां प्रवेपितां दृष्ट्वेदं वाक्यमुदाहरत् ॥ ३६ ॥

रहनेमी अहं भद्दे! सुरूवे! चारुपेहिणी! ।
ममं भयाहि सुतणू!, ण ते पीला भविस्सइ ॥३७॥

एहि ता भुंजिमो भोए, माणुस्सं खु सुदुल्लहं ।
भुत्तभोगा पुणो पच्छा, जिणमग्गं चरिस्सिमो ॥३८॥

दट्ठूण रहणेमिं तं, भग्गुज्जोयपराजियं ।
राईमई असंभंता, अप्पाणं संवरे तहिं ॥३९॥

अह सा रायवरकण्णा, सुट्ठिया णियमव्वए ।
जाई कुलं च सीलं च, रक्खमाणी तयं वदे ॥४०॥

जइ सि रूवेण वेसमणो, ललिएण णलकूब्बरो ।
तहावि ते ण इच्छामि, जइसि सक्खं पुरंदरो ॥४१॥

धिरत्थु ते जसोकामी!, जो तं जीवियकारणा ।
वंतं इच्छसि आवेउं, सेयं ते मरणं भवे ॥४२॥

रथनेमिरहं भद्रे! सुरूपे! चारुप्रेक्षिके! । मां भजस्व सुतनो!, न ते पीडा भविष्यति ॥ ३७ ॥ एहि तावद्भुञ्जामहे भोगान्मानुष्यं खलु सुदुर्लभम् । भुक्तभोगाः पुनः पश्चाज्जिनमार्गं चरिष्यामः ॥ ३८ ॥ दृष्ट्वा रथनेमिं तं, भग्नोद्योगपराजितं । राजीमत्यसम्भ्रान्ताऽऽत्मानं समवारीत्तत्र ॥ ३९ ॥ अथ सा राजवरकन्या, सुस्थिता नियमव्रते । जातिं कुलं च शीलं च, रक्षन्ती तकमवादीत् ॥ ४० ॥ यद्यसि रूपेण वैश्रमणो, लालित्येन नलकूवरः । तथापि त्वां नेच्छामि यद्यसि साक्षात्पुरंदरः ॥ ४१ ॥ धिगस्तु ते अयशःकामिन्! यस्त्वं जीवितकारणात् । वान्तमिच्छस्यापातुं श्रेयस्ते मरणं भवेत् ॥ ४२ ॥

अहं च भोगरायस्स, तं च सि अंधगवण्हिणो ।
मा कुले गन्धणा होमो, संजमं णिहुओ चर ॥४३॥

जइ तं काहिसि भावं, जा जा दिच्छसि णारिओ ।
वायाविद्धो व्व हढो, अट्ठिअप्पा भविस्ससि ॥४४॥

गोवालो भंडवालो वा, जहा तद्दव्वऽणिस्सरो ।
एवं अणिस्सरो तं पि, सामण्णस्स भविस्ससि ॥४५॥

तीसे सो वयणं सोच्चा, संजयाए सुभासियं ।
अंकुसेण जहा णागो, धम्मे संपडिवाइओ ॥४६॥

मणगुत्तो वयगुत्तो, कायगुत्तो जिइन्दिओ ।
सामण्ण णिच्चलं फासे, जावज्जीवं दढव्वओ ॥४७॥

उग्गं तवं चरित्ताणं, जाया दोण्णि वि केवली ।
सव्वं कम्मं खवित्ताणं, सिद्धिं पत्ता अणुत्तरं ॥४८॥

अहं च भोगराजस्य, त्वं चास्यंधकवृष्णेः । मा कुले गन्धनाभूव, संयमं निभृतश्चर ॥ ४३ ॥ यदि त्वं करिष्यसि भावं, या या द्रक्ष्यसि नारीः । वाताविद्ध इव हटोऽस्थिरात्मा भविष्यसि ॥ ४४ ॥ गोपालो भाण्डपालो वा, यथा तद्द्रव्यस्यानीश्वरः । एवमनीश्वरस्त्वमपि, श्रामण्यस्य भविष्यसि ॥ ४५ ॥ तस्याः स वचनं श्रुत्वा, संयतायास्सुभाषितम् । अङ्कुशेन यथा नागो, धर्मे संप्रतिपातितः ॥ ४६ ॥ मनोगुप्तो वचोगुप्तः, कायगुप्तो जितेन्द्रियः । श्रामण्यं निश्चलं स्पृशति, यावज्जीवं दृढव्रतः ॥ ४७ ॥ उग्रं तपश्चरित्वा जातौ द्वावपि केवलिनौ । सर्वं कर्म क्षपयित्वा, सिद्धिं प्राप्तावनुत्तराम् ॥ ४८ ॥

एवं करेंति संबुद्धा, पण्डिया पवियक्खणा ।
विणियट्टंति भोगेसु, जहा से पुरिसोत्तमे ॥४९॥
त्ति बेमि

॥ बावीसइमं रहनेमिज्जं अज्झयणं समत्तं ॥

एवं कुर्वन्ति सम्बुद्धाः, पण्डिताः प्रविचक्षणाः । विनिवर्तन्ते भोगेभ्यः, यथा ते पुरुषोत्तमाः ॥ ४९ ॥ इति ब्रवीमि ।

॥ अह तेइसमं केसिगोयमज्झयणम् ॥

जिणे पासेत्ति णामेणं, अरहा लोगपूइए ।
संबुद्धप्पा य सव्वण्णू, धम्मतित्थयरे जिणे ॥ १ ॥

तस्स लोगप्पईवस्स, आसि सीसे महायसे ।
केसी कुमारसमणे, विज्जाचरणपारगे ॥ २ ॥

ओहिणाणसुए बुद्धे, सीससंघ समाउले ।
गामाणुगामं रीयन्ते, से वि सावत्थिमागए ॥ ३ ॥

तिंदुयं णाम उज्जाणं, तंमि णगरमंडले ।
फासुए सेज्जसंथारे, तत्थ वासमुवागए ॥ ४ ॥

अह तेणेव कालेणं, धम्मतित्थयरे जिणे ।
भगवं वद्धमाणे त्ति, सव्वलोगंमि विस्सुए ॥ ५ ॥

तस्स लोगप्पईवस्स, आसि सीसे महायसे ।
भगवं गोयमे णामं, विज्जाचरणपारए ॥ ६ ॥

॥ अथ त्रयोविंशं केशिगौतमीयमध्ययनम् ॥

जिनः पार्श्व इति नाम्नाऽर्हल्लोकपूजितः । सम्बुद्धात्मा च सर्वज्ञो, धर्मतीर्थकरो जिनः ॥ १ ॥ तस्य लोकप्रदीपस्यासीच्छिष्यो महायशाः । केशिकुमारः श्रमणो, विद्याचरणपारगः ॥ २ ॥ अवधिज्ञानश्रुताभ्यां बुद्धश्शिष्यसंगसमाकुलः । ग्रामानुग्रामं रीयमाणस्सोऽपि श्रावस्तीमागतः ॥ ३ ॥ तिन्दुकं नामोद्यानं, तस्मिन्नगरमण्डले । प्रासुके शय्यासंस्तारे, तत्र वासमुपागतः ॥ ४ ॥ अथ तस्मिन्नेव काले, धर्मतीर्थकरो जिनः । भगवान्वर्धमान इति, सर्वलोके विश्रुतः ॥ ५ ॥ तस्य लोकप्रदीपस्यासीच्छिष्यो महायशाः । भगवान् गौतमनामा, विद्याचरणपारगः ॥ ६ ॥

बारसंगविऊ बुद्धे, सीससंघसमाउले ।
गामाणुगामं रीयंते, से वि सावत्थिमागए ॥ ७ ॥

केट्ठगं णाम उज्जाणं, तंमि णगरमंडले ।
फासुए सेज्जसंथारे, तत्थ वासमुवागए ॥ ८ ॥

केसीकुमारसमणे, गोयमे य महायसे ।
उभओ वि तत्थ विहरिंसु, अल्लीणा सुसमाहिया ॥ ९ ॥

उभओ सीससंघाणं, संजयाण तवस्सिणं ।
तत्थ चिंता समुप्पन्ना, गुणवंताण ताइणं ॥१०॥

केरिसो वा इमो धम्मो !, इमो धम्मो व केरिसो ? ।
आयारधम्मप्पणिही, इमा वा सा व केरिसी ? ॥११॥

चाउज्जामो य जो धम्मो, जो इमो पंचसिक्खिओ ।
देसिओ वद्धमाणेणं, पासेण य महामुणी ॥१२॥

द्वादशाङ्गविद् बुद्धो, शिष्यसंघसमाकुलः । ग्रामानुग्रामं रीयमाणस्सोऽपि श्रावस्तीमागतः ॥ ७ ॥ क्रोष्टुकं नामोद्यानं, तस्मिन्नगरमण्डले । प्रासुके शय्यासंस्तारे, तत्र वासमुपागतः ॥ ८ ॥ केशिकुमारश्रमणः, गौतमश्च महायशाः । उभावपि तत्र व्यहार्ष्टामालीनौ सुसमाहितौ ॥ ९ ॥ उभयतश्शिष्यसंघानां तपस्विनां । तत्र चिन्ता समुत्पन्ना, गुणवतां त्रायिणाम् (तायिनाम्) ॥ १० ॥ कीदृशो वायं धर्मोऽयं वा कीदृशः ? । आचारधर्मप्रणिधिरियं वा सा वा कीदृशी ? ॥ ११ ॥ चातुर्यामश्च यो धर्मः, योऽयं पञ्चशिक्षितः । देशितो वर्धमानेन, पार्श्वेन च महामुनिना ॥ १२ ॥

अचेलओ य जो धम्मो, जो इमो संतरुत्तरो ।
एगकज्जपवण्णाणं, विसेसे किं णु कारणं ? ॥१३॥

अह ते तत्थ सीसाणं, विण्णाय पवितक्कियं ।
समागमे कयमती, उभओ केसि-गोयमा ॥१४॥

गोयमो पडिरूवण्णू, सीससंघसमाउले ।
जेट्ठं कुलमवेक्खंतो, तेंडुयं वणमागओ ॥१५॥

केसी कुमारसमणे, गोयमं दिस्स [1]मागयं ।
पडिरूवं पडिवत्तिं, सम्मं संपडिवज्जई ॥१६॥

पलालं फासुयं तत्थ, पंचमं कुसतणाणि य ।
गोयमस्स णिसिज्जाए, खिप्पं संपणामए ॥१७॥

केसीकुमारसमणे, गोयमे य महायसे ।
उभओ णिसण्णा सोहंति, चंद-सूरसमप्पभा ॥१८॥

अचेलकश्च यो धर्मो, योऽयं सान्तरोत्तरः । एककार्यप्रपन्नानां, विशेषे किं नु कारणम्? ॥१३॥ अथ तौ तत्र शिष्याणां, विज्ञाय प्रवितर्कितम् । समागमे कृतमती, उभौ केशिगौतमौ ॥१४॥ गौतमः प्रतिरूपज्ञश्शिष्यसंघसमाकुलः । ज्येष्ठं कुलमपेक्षमाणस्तिन्दुकं वनमागतः ॥१५॥ केशीकुमारश्रमणो, गौतमं दृष्ट्वाऽऽगतम् । प्रतिरूपां प्रतिपत्तिं, सम्यक् संप्रतिपद्यते ॥१६॥ पलालं प्रासुकं तत्र, पञ्चमानि कुशतृणानि च । गौतमस्य निषद्यायै, क्षिप्रं तु समर्पयति ॥१७॥ केशीकुमारश्रमणो, गौतमश्च महायशाः । उभौ निषण्णौ शोभेते, चन्द्रसूर्यसमप्रभौ ॥१८॥

---

१ मकारस्त्वलाक्षणिको ज्ञेयः सं.

समागया बहू तत्थ, पासंडा कोउगासिया ।
गिहत्थाण य णेगाओ, साहस्सीओ समागया ॥१९॥

देव–दाणव–गंधव्वा, जक्खरक्खस–किंनरा ।
अदिस्साणं य भूयाणं, आसि तत्थ समागमो ॥२०॥

पुच्छामि ते महाभाग !, केसी गोयममब्बवी ।
तओ केसीं बुवंतं तु, गोयमो इणमब्बवी ॥२१॥

'पुच्छ भंते ! जहिच्छं ते', केसिं गोयममब्बवी ।
ततो केसी अणुण्णाए, गोयमं इणमब्बवी ॥२२॥

चाउज्जामो य जो धम्मो, जो इमो पंचसिक्खिओ ।
देसिओ वद्धमाणेणं, पासेण य महामुणी ॥२३॥

एगकज्जपवण्णाणं, विसेसे किं णु कारणं ।
धम्मे दुविहे मेहावी !, कहं विप्पच्चओ ण ते ॥२४॥

समागता बह्वस्तत्र, पापाण्डाः कौतुकाश्रिताः । गृहस्थानामनेकास्साहस्यः समागताः ॥१९॥ देवदानवगन्धर्वाः, यक्षराक्षसकिन्नराः । अदृश्यानां च भूतानामासीत्तत्र समागमः ॥२०॥ पृच्छामि त्वां महाभाग, केशिर्गौतममब्रवीत् । ततः केशिं ब्रुवन्तं तु, गौतम इदमब्रवीत् ॥२१॥ पृच्छ भन्दत यथेच्छं त्वं, केसिं गौतमोऽब्रवीत् । ततः केशिरनुज्ञातो, गौतममिदमब्रीत् ॥२२॥ चतुर्यामश्च यो धर्मो, योऽयम् पञ्चशिक्षितः । देशितो वर्द्धमानेन, पार्श्वेन च महामुनिना ॥२३॥ एककार्यं प्रपन्नानां विषेध किं नु कारणम् । मर्मे द्विविधे मेधाविन् ! कथं विप्रत्ययो न ते ॥२४॥

तओ केसिं बुवंतं तु, गोयमो इणमब्बवी ।
पण्णा समिक्खिए धम्मं, तत्तं तत्तविणिच्छियं ॥२५॥

पुरिमा उज्जुजडा उ, वंकजडा य पच्छिमा ।
मज्झिमा उज्जुपण्णा उ, तेण धम्मो दुहा कओ ॥२६॥

पुरिमाणं दुव्विसोज्झो उ, चरिमाणं दुरणुपालओ ।
कप्पो मज्झिमगाणं तु, सुविसोज्झो सुपालओ ॥२७॥

'साहु गोयम! पण्णा ते', च्छिण्णो मे संसओ इमो ।
अण्णो वि संसओ मज्झ, तं मे कहसु गोयमा! ॥२८॥

अचेलगो य जो धम्मो, जो इमो संतरुत्तरो ।
देसिओ वद्धमाणेण, पासेण य महामुणी ॥२९॥

एगकज्जपवण्णाणं, विसेसे किं णु कारणं ।
लिंगे दुविहे मेहावी!, कहं विप्पच्चओ ण ते ॥३०॥

ततः केशिं ब्रुवन्तं तं तु, गौतम इदमब्रवीत् । प्रज्ञा समीक्षते धर्मतत्त्वं तत्वविनिश्चयम् ॥२५॥ पूर्वा ऋजुजडास्तु, वक्र जडाश्च पश्चिमाः । मध्यमा ऋजुप्रज्ञास्तु, तेन धर्मो द्विधा कृतः ॥२६॥ पूर्वेषां दुर्विशोध्यस्तु, चरमानां दुरनुपालकः । कल्पो मध्यमकानां तु, सुविशोध्यस्सुपालकः ॥२७॥ साधु गौतम प्रज्ञा ते, च्छिन्नो मे संशयोऽयम् । अन्योपि संशयो मम, तं मे कथय गौतम ॥२८॥ अचेलकश्च यो धर्मो योऽयं सान्तराणि (?)। देशितो वर्धमानेन, पार्श्वेन च महामुने ॥२९॥ एककार्यप्रपन्नानां, विशेषे किं नु कारणम् । लिङ्गे द्विविधे मेधाविन्कथं विप्रत्ययो न ते ॥३०॥

केसिमेवं बुवाणं तु, गोयमो इणमब्बवी ।
विण्णाणेण समागम्म, धम्मसाहणमिच्छियं ॥३१॥

पच्चयत्थं च लोगस्स, णाणाविहविगप्पणं ।
जत्तत्थं गहणत्थं च, लोगे लिंगपओयणं ॥३२॥

अह भवे पइण्णा उ, मोक्खसब्भूयसाहणा ।
णाणं च दंसणं चेव चरित्तं चेव णिच्छए ॥३३॥

साहु गोयम ! पण्णा ते, छिण्णो मे संसओ इमो ।
अण्णो वि संसओ मज्झं, तं मे कहसु गोयमा! ॥३४॥

अणेगाणं सहस्साणं, मज्झे चिट्ठसि गोयमा ! ।
ते य ते अहिगच्छंति, कहं ते णिज्जिया तुमे? ॥३५॥

एगे जिए जिया पंच, पंच जिए जिया दस ।
दसहा उ जिणित्ता णं, सव्वसत्तू जिणामहं ॥३६॥

केशिमेवं ब्रुवन्तं तु, गौतम इदमब्रवीत् । विज्ञानेन समागम्य, धर्मसाधनमिप्सितम् ॥३१॥ प्रत्ययार्थं च लोकस्य, नानाविधविकल्पनम् । यात्रार्थं ग्रहणार्थं च, लोके लिङ्गप्रयोजनम् ॥३२॥ अथ भवेत्प्रतिज्ञा तु, मोक्षसद्भूतसाधनानि । ज्ञानं च दर्शनं चैव, चारित्रं चैव निश्चये ॥३३॥ साधु गौतम प्रज्ञा ते, च्छिनो मे संशयोपिऽयम् । अन्योपि संशयो मम तं मे कथय गौतम! ॥३४॥ अनेकानां सहस्राणां, मध्ये तिष्ठसि गौतम ! । ते च त्वामभिगच्छन्ति, कथं ते निर्जितास्त्वया ॥३५॥ एकस्मिञ्जिते जिताः पंच पञ्चसु जितेषु जिता दश । दशधा तु जित्वा नु, सर्वशत्रून् जयाम्यहम् ॥३६॥

'सत्तू य इइ के वुत्ते ?,' केसी गोयममब्बवी ।
तओ केसिं बुवंतं तु, गोयमो इणमब्बवी ॥३७॥

एगऽप्पो अजिए सत्तू, कसाया इंदियाणि य ।
ते जिणित्तु जहाणायं, विहरामि अहं मुणी ॥३८॥

'साहु गोयम! पण्णा ते,' च्छिण्णो मे संसओ इमो ।
अण्णो वि संसओ मज्झं, तं मे कहसु गोयमा ! ॥३९॥

दीसंति बहवे लोए, पासबद्धा सरीरिणो ।
मुक्कपासो लहुब्भूओ, कहं तं विहरसी मुणी ? ॥४०॥

ते पासे सव्वसो च्छेत्ता, णिहंतूण उवायओ ।
मुक्कपासो लहुभूओ, विहरामि अहं मुणी ॥४१॥

पासा य इइ के वुत्ता ?, केसी गोयममब्बवी ।
केसिं एवं बुवंतं तु, गोयमो इणमब्बवी ॥४२॥

शत्रुः क उक्त केशिर्गौतममब्रवीत् । ततः केशिं ब्रुवन्तं तं, गौतम इदमब्रवीत् ॥३७॥ एक आत्माऽजितश्शत्रुकषाया इन्द्रियाणि च । तान्जित्वा यथान्यायं, विहराम्यहं मुने ! ॥३८॥ साधु गौतम! प्रज्ञा ते, छिन्नो मे संशयोऽयम् । अन्योऽपि संशयो मम, तं मे कथय गौतम ! ॥३९॥ दृश्यन्ते बहवो लोकाः पाशबद्धाश्शरीरिणः । मुक्तपाशो लघूभूतः कथं त्वं विहरसि मुने ? ॥४०॥ तान्पाशान्सर्वतश्छित्वा निहत्योपायतः । मुक्तपाशो लघूभूतो विहराम्यहं मुनिः ॥४१॥ पाशा इति क उक्ता केशिर्गौतममब्रवीत् । केशिमेवं ब्रुवन्तं तु गौतम इदमब्रवीत् ॥४२॥

राग-द्दोसादओ तिव्वा, णेहपासा भयंकरा ।
ते छिंदित्तु जहाणायं, विहरामि जहक्कम्मं ॥४३॥

साहु गोयम पण्णा ते, छिण्णो मे संसओ इमो ।
अण्णो वि संसओ मज्झं, तं मे कहसु गोयमा ! ॥४४॥

अंतोहिययसंभूया, लया चिट्ठइ गोयमा ! ।
फलेइ विसभक्खीणं, सा उ उद्धरिया कहं ॥४५॥

तं लयं सव्वसो छित्ता, उद्धरित्ता समूलियं ।
विहरामि जहाणायं, मुक्को मि विसभक्खणं ॥४६॥

'लया य इइ का वुत्ता ?', केसी गोयममब्बवी ।
केसीमेवं बुवंतं तु, गोयमो इणमब्बवी ॥४७॥

भवतण्हा लया वुत्ता, भीमा भीमफलोदया ।
तमुद्धिच्च जहाणायं, विहरामि महामुणी ! ॥४८॥

रागद्वेषादयस्तीव्राः स्नेहपाशभयंकराः । तान्छित्वा यथान्यायं, विहरामि यथाक्रमम् ॥४३॥ साधुर्गौतम ! प्रज्ञा ते, छिन्नो मे संशयोऽयम् । अन्योपि संशयो मम, तं मे कथय गौतम ! ॥४४॥ अन्तर्हृदयसम्भूता, लता तिष्ठति गौतम ! । फलति विषभक्ष्याणि, सातूद्धृता ! कथम् ॥४५॥ तां लतां सर्वतश्छित्वोद्धृत्य समूलिकाम् । विहरामि यथा न्यायं, मुक्तोस्मि विषभक्षणात् ॥४६॥ लता चेति काउक्ता, केशिगौतममब्रवीत् । केशिमेवं ब्रुवन्तं तु, गौतम इदमब्रवीत् ॥४७॥ भवतृष्णा लतोक्ता, भीमा भीमफलोदया । तामुद्धृत्य यथान्यायं, विहरामि महामुने ! ॥४८॥

'साहु गोयम! पण्णा ते, छिण्णो मे संसओ इमो ।
अण्णो वि संसओ मज्जं, तं मे कहसु गोयमा! ॥४९॥

संपज्जलिया घोरा, अग्गी चिट्ठइ गोयमा! ।
जे डहन्ति सरीरत्था, कह विज्झाविया तुमे? ॥५०॥

महामेहप्पसूयाओ, गिज्झ वारि जलुत्तमं ।
सिंचामि सययं तेउ(ऊ), सित्ता णो व डहंति मे ॥५१॥

'अग्गी य इइ के वुत्ते!,' केसी गोयममब्बवी ।
तओ केसिं बुवंतं तु, गोयमो इणमब्बवी ॥५२॥

कसाया अग्गिणो वुत्ता, सुय सील तवो जलं ।
सुयधाराभिहया संता, भिण्णा हु ण डहंति मे ॥५३॥

साहु गोयम! पण्णा ते, छिण्णो मे संसओ इमो ।
अण्णो वि संसओ मज्झं, तं मे कहसु गोयमा ॥५४॥

साधुर्गौतम! प्रज्ञा ते, छिन्नो मे संशयोऽयम् । अन्योपि संशयो मम तं मे कथय गौतम! ॥४९॥ संप्रज्वलिता घोरा, अग्नयस्तिष्ठन्ति गौतम! । ये दहन्ति शरीरस्थाः, कथं विध्यापितास्त्वया? ॥५०॥ महामेघप्रसूताद्, गृहीत्वा वारि जलोत्तमम् । सिञ्चामि सततं तान्तु (तेजः), सिक्ता नैव दहन्ति मे ॥५१॥ अग्नयश्चेति क उक्ताः, केशिः गौतममब्रवीत् । ततः केशि ब्रुवन्तं तु, गौतम इदमब्रवीत् ॥५२॥ कषाया अग्नयः उक्ता, श्रुतशीलतपो जलम् । श्रुतधाराभिहताः सन्तो, भिन्ना हु न दहन्ति माम् ॥५३॥ साधुर्गौतम! प्रज्ञा ते, छिन्नो मे संशयोऽयम् । अन्योपि संशयो मम, तं मे कथय गौतम! ॥५४॥

अयं साहसिओ भीमो, दुट्ठस्सो परिधावई ।
जंसि गोअम ! आरुढो, कहं तेण ण हीरसि ? ॥५५॥

पहावंतं णिगिण्हामि, सुयरस्सिसमाहियं ।
ण मे गच्छइ उम्मग्गं, मग्गं च पडिवज्जई ॥५६॥

'अस्से य इइ के वुत्ते!,' केसी गोयममब्बवी ।
तओ केसिं बुवंतं तु, गोयमो इणमब्बवी ॥५७॥

मणो साहसिओ भीमो, दुट्ठस्सो परिधावई ।
तं सम्मं तु णिगिण्हामि, धम्मसिक्खाए कन्थगं ॥५८॥

'साहु गोयम! पण्णा ते, छिण्णो मे संसओ इमो ।
अण्णो वि संसओ मज्जं, तं मे कहसु गोयमा ! ॥५९॥

कुप्पहा बहवो लोए, जेहिं नासंति जंतुणो ।
अद्धाणे कह वट्टंतो, तं ण णस्ससि गोयमा ! ॥६०॥

अयं साहसिको भीमो, दुष्टाश्वः परिधावति । यस्मिन्गौतम ! आरूढः, कथं तेन न ह्रियसे ? ॥५५॥ प्रधावन्तं निगृह्णामि, श्रुतरश्मिसमाहितम् । न मे गच्छत्युन्मार्गं, मार्गं च प्रतिपद्यते ॥५६॥ अश्वश्चेति क उक्तः, केशिः गौतममब्रवीत् । ततः केशिं ब्रुवन्तं तु, गौतम इदमब्रवीत् ॥ ॥५७॥ मनस्साहसिको भीमो, दुष्टाश्वः परिधावति । तं सम्यग्निगृह्णामि, धर्मशिक्षायै कन्थकम् ॥५८॥ साधुर्गौतम ! प्रज्ञा ते, छिन्नो मे संशयोऽयम् । अन्योपि संशयो मम, तं मे कथय गौतम ! ॥५९॥ कुपथा बहवो लोके, यैर्नश्यन्ति जन्तवः । अध्वनि कथं वर्तमानस्त्वं न नश्यसि गौतम ! ॥६०॥

जे य मग्गेण गच्छंति, जे य उम्मग्गपट्ठिया ।
ते सव्वे विदिया मज्झं, तो ण णस्सामहं मुणी ! ॥६१॥

'मग्गे य इइ के वुत्ते', केसी गोयममब्बवी ।
तओ केसिं बुवंतं तु, गोयमो इणमब्बवी ॥६२॥

कुप्पवयणपासंडी, सव्वे उम्मग्गपट्ठिया ।
सम्मग्गं तु जिणक्खायं, एस मग्गे हि उत्तमे ॥६३॥

'साहु गोयम ! पण्णा ते,' छिण्णो मे संसओ इमो ।
अण्णो वि संसओ मज्झं, तं कहसु गोयमा ! ॥६४॥

महाउदगवेगेणं, वुज्झमाणाण पाणीणं ।
सरणं गई पइट्ठा य, दीवं कं मण्णसी मुणी ! ॥६५॥

अत्थि एगो महादीवो, वारिमज्झे महालओ ।
महाउदगवेगस्स, गई तत्थ ण विज्जई ॥६६॥

ये च मार्गेण गच्छन्ति, ये चोन्मार्गप्रस्थिताः ते सर्वे विदिता मम, ततो न नश्याम्यहं मुने ! ॥६१॥ मार्गं इति क उक्तः, केशिर्गौतममब्रवीत् । ततः केशिं ब्रुवन्तं तु, गौतम इदमब्रवीत् ॥६२॥ कुप्रवचनपाखण्डिनस्सर्वे उन्मार्गप्रस्थिताः । सन्मार्गं तु जिनाख्यातं, एष मार्गो ह्युत्तमः ॥६३॥ साधुर्गौतम ! प्रज्ञा ते, छिन्नो मे संशयोऽयम् । अन्योऽपि संशयो मम, तं मे कथय गौतम ! ॥६४॥ महोदकवेगेनोह्यमानानां प्राणिनाम् । शरणं गतिं प्रतिष्ठां च, द्वीपं कं मन्यसे मुने ! ॥६५॥ अस्त्येको महाद्वीपो, वारि मध्ये महालयः । महोदकवेगस्य, गतिस्तत्र न विद्यते ॥६६॥

'दीवे य इइ के वुत्ते,' केसी गोयममब्बवी ।
तओ केसिं बुवंतं तु, गोयमो इणमब्बवी ॥६७॥

'जरामरण वेगेणं, वुज्झमाणाण पाणिणं ।
धम्मो दीवो पइट्ठा य, गई सरणमुत्तमं ॥६८॥

'साहु गोयम! पण्णा ते, छिण्णो मे संसओ इमो ।
अण्णो वि संसओ मज्झ, तं मे कहसु गोयमा! ॥६९॥

अण्णवंसि महोहंसि, णावा विपरिधावइ ।
जंसि गोयम आरूढो, कहं पारं गमिस्ससि? ॥७०॥

जा उ आसा-विणी[1] णावा, ण सा पारस्स गामिणी ।
जा णिरस्साविणी णावा, सा उ पारस्स गामिणी ॥७१॥

'णावा य इइ का वुत्ता,' केसी गोयममब्बवी ।
तओ केसिं बुवंतं तु, गोयमो इणमब्बवी ॥७२॥

द्वीपश्चेति क उक्तः, केशिर्गौतममब्रवीत् । ततः केशिं ब्रुवन्तं तु, गौतम इदमब्रवीत् ॥६७॥ जरामरणवेगेनोह्यमानानां प्राणिनाम् । धर्मो द्वीपः प्रतिष्ठा च, गतिश्शरणमुत्तमम् ॥६८॥ साधुर्गौतम! प्रज्ञा ते. छिन्नो मे संशयोऽयम्! अन्योऽपि संशयो मम, तं मे कथय गौतम! ॥६९॥ अर्णवे महौघे, नौः विपरिधावति। यस्यां गौतम आरूढो, कथं पारं गमिष्यसि? ॥७०॥ या त्वाश्राविणी नौर्न सा पारस्य गामिनी । या निराश्राविणी नौः, सा तु पारस्य गामिनी ॥७१॥ नौश्चेति कोक्ता, केशिर्गौतममब्रवीत् । ततः केशिं ब्रुवन्तं तु, गौतम इदमब्रवीत् ॥७२॥

१ आश्राविणी=जलसंग्राहिणी ।

सरीरमाहु णाव त्ति, जीवो वुच्चइ णाविओ ।
संसारो अण्णवो वुत्तो, जं तरंति महेसिणो ॥७३॥

'साहु गोयम ! पण्णा ते, छिण्णो मे संसओ इमो ।
अण्णो वि संसओ मज्झं, तं मे कहसु गोयमा ! ॥७४॥

अंधयारे तमे घोरे, चिट्ठंति पाणिणो बहू ।
को करिस्सइ उज्जोयं, सव्वलोगंमि पाणिणं ॥७५॥

उग्गओ विमलो भाणू, सव्वलोकपभंकरो ।
सो करिस्सइ उज्जोयं, सव्वलोयंमि पाणिणं ॥७६॥

'भाणू य इइ के वुत्ते,' केसी गोयमब्बवी ।
तओ केसिं बुवंतं तु, गोयमो इणमब्बवी ॥७७॥

उग्गओ खीणसंसारो, सव्वण्णू जिणभक्खरो ।
सो करिस्सइ उज्जोयं, सव्वलोगम्मि पाणिणं ॥७८॥

शरीरमाहुर्नौरिति, जीव उच्यते नाविकः । संसारोऽर्णव उक्तोयं तरन्ति महर्षयः ॥७३॥ साधुर्गौतम ! प्रज्ञा ते, छिन्नो मे संशयोऽयम् । अन्योपि संशयो मम, तं मे कथय गौतम ! ॥७४॥ अंधकारे तमसि घोरे, तिष्ठन्ति प्राणिनो बहु । कः करिष्यत्युद्योतं, सर्वलोके प्राणिनां ॥७५॥ उद्गतो विमलो भानुस्सर्वलोकप्रभाकरः । स करिष्यत्युद्योतं, सर्वलोके प्राणिनाम् ॥७६॥ भानुश्चेति क उक्तः केशिर्गौतममब्रवीत् । ततः केशिं ब्रुवन्तं तु, गौतम इदमब्रवीत् ॥७७॥ उद्गतः क्षीणसंसारो, सर्वज्ञो जिनभास्करः । स करिष्यत्युद्योत, सर्वलोके प्राणिनाम् ॥७८॥

'साहु गोयम? पण्णा ते,' छिण्णो मे संसओ इमो ।
अण्णो वि संसओ मज्झ, तं मे कहसु गोयमा ! ॥७९॥

सारीर-माणसे दुक्खे, बज्झमाणाण पाणिणं ।
खेमं सिवं अणाबाहं, ठाणं किं मण्णसी मुणी ! ॥८०॥

अत्थि एगं धुवं ठाणं, लोगग्गंमि दुरारुहं ।
जत्थ णत्थि जरा मच्चू, वाहिणो वेयणा तहा ॥८१॥

'ठाणे य इइ के वुत्ते,' केसी गोयममब्बवी ।
तओ केसिं बुवंतं तु, गोयमो इणमब्बवी ॥८२॥

णिव्वाणं ति अबाहं ति, सिद्धी लोगग्गमेव य ।
खेमं सिवं अणाबाहं, जं तरंति महेसिणो ॥८३॥

तं ठाणं सासयं वासं, लोयग्गंमि दुरारुहं ।
जं संपत्ता ण सोयन्ति, भवोहंतकरा मुणी ॥८४॥

साधुः गौतम ! प्रज्ञा ते, छिन्नो मे संशयोऽयम् । अन्योऽपि संशयो मम, तं मे कथय गौतम ! ॥७९॥ शारीरमानसैर्दुःखैः, बाध्यमानानां प्राणिनाम् । क्षेमं शिवमनाबाधं, स्थानं किं मन्यसे मुने ? ८०॥ अस्त्येकं ध्रुवं स्थानं, लोकाग्रे दुरारोहम् । यत्र नास्ति जरामृत्यु--र्व्याधयो वेदनास्तथा ॥८१॥ स्थानमिति किमुक्तं, केशिर्गौतममब्रवीत् । ततः केशिं ब्रुवन्तं तु, गौतम इदमब्रवीत् ॥८२॥ निर्वाणमित्यबाधमिति, सिद्धिर्लोकाग्रमेव च । क्षेमं शिवमनाबाधं, यं तरन्ति महर्षयः ॥८३॥ तं स्थानं शाश्वतं वासं लोकाग्रे दुरारोहम् । यं सम्प्राप्ता न शोचन्ते, भवौघान्तकरा मुनयः ॥८४॥

'साहु गोयम पण्णा ते,' छिण्णो मे संसओ इमो ।
णमो ते संसयातीत! सव्वसुत्तमहोदही ॥८५॥

एवं तु संसए छिण्णे, केसी घोरपरक्कमे ।
अभिवंदित्ता सिरसा, गोयमं तु महायसं ॥८६॥

पंचमहव्वयधम्मं, पडिवज्जइ भावओ ।
पुरिमस्स पच्छिमम्मि, मग्गे तत्थ सुहावहे ॥८७॥

केसी गोयमओ णिच्चं, तम्मि आसि समागमे ।
सुय-सीलसमुक्करिसो, महत्थत्थविणिच्छओ ॥८८॥

तोसिया परिसा सव्वा, सम्मग्गं समुवट्ठिया ।
संथुया ते पसीयन्तु, भयवं केसि गोयम ॥८९॥

॥ त्ति बेमि ॥

॥ तेवीसइमं केसि-गोयमिज्जं अज्झयणं समत्तं ॥

साधुर्गौतम ! प्रज्ञा ते, छिन्नो मे संशयोऽयम् । नमस्ते संशयातीत !, सर्वसूत्रमहोदधे ! ॥८५॥ एवं तु संशये छिन्ने, केशिर्घोरपराक्रमः । अभिवन्द्य शिरसा, गौतमं तु महायशसं ॥८६॥ पञ्चमहाव्रतं धर्मं, प्रतिपद्यते भावतः । पूर्वस्य पश्चिमे, मार्गे तत्र शुभावहे ॥८७॥ केशि गौतमतो नित्यं, तस्मिन्नासीत्समागमे । श्रुतशीलसमुत्कर्षो, महार्थार्थविनिश्चयः ॥८८॥ तोषिता परिषत् सर्वा, सन्मार्गं समुपस्थिता । संस्तुतो तौ प्रसीदतां, भगवन्तौ केशिगौतमाविति ब्रवीमि ॥८९॥

प्रवचनमात्राख्यं चतुर्विंशं अध्ययनम्.

अट्ठ पवयणमायाओ, समिती गुत्ती तहेव य ।
पंचेव य समितीओ, तओ गुत्तीओ आहिया ॥१॥

इरियाभासेसणादाणे उच्चारे समिई इय ।
मणगुत्ती वयगुत्ती, कायगुत्ती, उ अट्ठमा ॥२॥

एयाओ अट्ठ समिओ, समासेण वियाहिया ।
दुवालसंग जिणक्खायं, मायं जत्थ उ पवयणं ॥३॥

आलम्बणेण कालेण, मग्गेण जयणाय य ।
चउकारणपरिसुद्धं, संजए इरियं रिए ॥४॥

तत्थ आलंबणं णाणं, दंसणं चरणं तहा ।
काले य दिवसे वुत्ते, मग्गे उप्पहवज्जिए ॥५॥

दव्वओ खित्तओ चेव, कालओ भावओ तहा ।
जयणा चउव्विहा वुत्ता, तं मे कित्तयओ सुण ॥६॥

अष्ट प्रवचनमातरस्समितयो गुप्तयस्तथैव च । पञ्चैव समितयस्त्रयो गुप्तय आहिताः ॥१॥ ईर्याभाषैषणादाने उच्चारे समितिरिति । मनोगुप्तिर्वचनगुप्तिः कायगुप्तिस्त्वष्टमा ॥२॥ एता अष्ट समितयस्समासेन व्याख्याताः । द्वादशाङ्ग जिनख्यातं, मातां यत्र तु प्रवचनम् ॥३॥ आलम्बनेन कालेन, मार्गेण यतनया च । चतुष्कारणपरिशुद्धां, संयत ईर्यां रीयते ॥४॥ तत्रालम्बनं ज्ञानं, दर्शनं चरणं तथा । कालश्च दिवस उक्तो, मार्ग उत्पथवर्जितः ॥५॥ द्रव्यतः क्षेतत्रश्चैव, कालतो भावतस्तथा । यतना चतुर्विधोक्ता, तं मे कीर्तयतः श्रुणु ॥६॥

दव्वओ चक्खुसा पेहे, जुगमत्तं च खेत्तओ ।
कालओ जाव रीइज्जा, उवउत्तो य भावओ ॥७॥

इंदियत्थे विवज्जेत्ता, सज्झायं चेव पंचहा ।
त[१]म्मुत्ती तप्पु[२]रक्कारे, उवउत्ते रियं [३]रिए (१) ॥८॥

[४]कोहे [५]माणे य [६]मायाए, लोभे य उवउत्तया ।
हासे [७]भए मोहरिए, [८]विकहासु तहेव य ॥९॥

एयाइं अट्ठ ठाणाइं, परिवज्जित्तु संजओ ।
असावज्जं मियं काले, भासं भासिज्ज पण्णवं (२) ॥१०॥

गवेसणाए गहणे य, परिभोगेसणा य जा ।
आहारोवहि सेज्जाए, एए तिण्णि विसोहए ॥११॥

उग्गमुप्पायणं पढमे, बीए सोहेज्ज एसणं ।
परिभोयंमि चउक्कं, विसोहेज्ज जयं जई (३) ॥१२॥

द्रव्यतश्चक्षुषा प्रेक्षेत, युगमात्रं च क्षेत्रतः । कालतो यावद्रीयेत, उपयुक्तश्च भावतः ॥७॥ इन्द्रियार्थान्विवर्ज्य, स्वाध्यायं चैव पञ्चधा । तन्मूर्तिस्तत्पुरस्कार, उपयुक्त ईर्यां रीयेत ॥८॥ क्रोधे माने च मायायां, लोभे चोपयुक्तता । हास्ये भये मौखर्ये, विकथासु तथैव च ॥९॥ एतान्यष्टौ स्थानानि, परिवर्ज्य संयतः । असावद्यां मितां काले, भाषां भाषेत प्रज्ञावान् ॥१०॥ गवेषणायां ग्रहणे च, परिभोगैषणा च या । आहारोपधिशय्यास्वेतास्तिस्रो विशोधयेत् ॥११॥ उद्गमोत्पादनं प्रथमायां, द्वितीयायां शोधयेदेषणाम् । परिभोगे चतुष्कं, विशोधये-यतमानो यतिः ॥१२॥

ओहोवहोवग्गहियं, भंडयं दुविहं मुणी ।
गिण्हंतो णिक्खिवंतो य, पउंजेज्ज इमं विहिं ॥१३॥

चक्खुसा पडिलेहित्ता, पमज्जेज्ज जयं जई ।
आदए णिक्खिवेज्जा वा, दुहओवि समिए सया (४) ॥१४॥

उच्चारं पासवणं, खेलं सिंघाण जल्लियं ।
आहारं उवहिं देहं, अण्णं वावि तहाविहं ॥१५॥

अणावायमसंलोए, अणावाए चेव होइ संलोए ।
आवायमसंलोए, आवाए चेव संलोए ॥१६॥

अणावायमसंलोए, परस्सऽणुवघाइए ।
समे अज्झुसिरे यावि, अचिरकालकयंमि य ॥१७॥

वित्थिण्णे दूरमोगाढे, णासण्णे बिलवज्जिए ।
तसपाण बीयरहिए, उच्चाराईणि वोसिरे (५) ॥१८॥

ओघोपध्यौपग्रहिकोपधिं च, भाण्डकं द्विविधं मुनिः । गृह्णन्निक्षिपंश्च, प्रयुंजीतेमं विधिम् ॥१३॥ चक्षुषा प्रत्युपेक्ष्य, प्रमार्जयेद्यतमानो यतिः । आददीत निक्षिपेद्वा, द्विधापि समितस्सदा ॥१४॥ उच्चारं प्रश्रवणं, खेलं श्लेष्माणं मलं । आहारमुपधिं देहमन्यं वापि तथाविधं ॥१५॥ आनापातमसंलोकं, अनापातं चैव भवति संलोकम् । आपातमसंलोकं, आपातं चैव संलोकम् ॥१६॥ अनापातासंलोके, परस्यानुपघातिके । समेऽशुषिरे वाप्यचिरकालकृते च ॥१७॥ विस्तीर्णे दूरमवगाढे, नासन्ने बिलवर्जिते । त्रसप्राणबीजरहित, उच्चारादीनि व्युत्सृजेत् ॥१८॥

एयाओ पंच समिईओ, समासेण वियाहिया ।
एत्तो उ तओ गुत्तीओ, वोच्छामि अणुपुव्वसो ॥१९॥

सच्चा तहेव मोसा य, सच्चामोसा तहेव य ।
चउत्थी असच्चमोसा य, मणगुत्तीओ चउव्विहा ॥२०॥

संरंभ-समारंभे, आरंभे य तहेव य ।
मणं पवत्तमाणं तु, णियत्तेज्ज जयं जई (६) ॥२१॥

सच्चा तहेव मोसा य, सच्चामोसा तहेव य ।
चउत्थी असच्चमोसा य, वइगुत्ती चउव्विहा ॥२२॥

संरंभसमारंभे आरंभे य तहेव य ।
वयं पवत्तमाणं तु, णियत्तेज्ज जयं जई ॥२३॥

ठाणे णिसीयणे चेव, तहेव य तुयट्टणे ।
उल्लंघण पल्लंघण, इंदियाण य जुंजणे ॥२४॥

एताः पञ्च समितयस्समासेन व्याख्याताः । इतस्तु त्रयो गुप्तयो, वक्ष्याम्यनुपूर्व्या ॥१९॥ सत्या तथैव मृषा च, सत्यामृषा तथैव च । चतुर्थ्यसत्यामृषा च, मनोगुप्तिश्चतुर्विधा ॥२०॥ संरम्भसमारम्भे, आरम्भे च तथैव च । मनो प्रवर्तमानं तु, निवर्तयेद्यतमानो यतिः ॥२१॥ सत्या तथैव मृषा च, सत्यामृषा तथैव च । चतुर्थ्यसत्यामृषा च, वचोगुप्तिश्चतुर्विधा ॥२२॥ संरम्भसमारम्भे, आरम्भे च तथैव च । वचो प्रवर्तमानं तु, निवर्तयेद्यतमानो यतिः ॥२३॥ स्थाने निषदने चैव, तथैव च त्वग्वर्तने । उल्लङ्घने प्रलङ्घने, इन्द्रियाणां च योजने ॥२४॥

संरंभसमारंभे, आरंभे य तहेव य ।
कायं पवत्तमाणं तु, णियत्तेज्ज जयं जई ॥२५॥

एयाओ पंच समिईओ, चरणस्स य पवत्तणे ।
गुत्ती णियत्तणे वुत्ता, असुभत्थेसु य सव्वसो ॥२६॥

एया पवयणमाया, जे सम्मं आयरे मुणी ।
सो खिप्पं सव्वसंसारा, विप्पमुच्चइ पंडिए ॥२७॥
त्ति बेमि ॥

॥ चउवीसइमं पवयणमायं अज्झयणं समत्तं ॥२४॥

संरम्भसमारम्भ, आरम्भे च तथैव च । कायं प्रवर्तमानं तु, निवर्तयेद्यमानो यतिः ॥२५॥ एताः पञ्च समितय–श्चरणस्य प्रवर्तने । गुप्तयो निवर्तने उक्ताऽशुभार्थेभ्यश्च सर्वतः ॥२६॥ एताः प्रवचनमातरो, यस्सम्यगाचरेन्मुनिः । स क्षिप्रं सर्वसंसाराद्विप्रमुच्यते पण्डित इति ब्रवीमि ॥२७॥

यज्ञीयाख्यं पञ्चविंशं अध्ययनम्.

माहणकुलसंभूओ, आसि विप्पो महायसो ।
जायाई जमजण्णंमि, जयघोस त्ति णामओ ॥१॥

इंदियग्गामणिग्गाही, मग्गगामी महामुणी ।
गामाणुगामं रीयन्तो, पत्ते वाणारसिं पुरिं ॥२॥

वाणारसीए बहिया, उज्जाणंमि मणोरमे ।
फासुए सेज्जसंथारे, तत्थ वासमुवाणए ॥३॥

अह तेणेव कालेणं, पुरीए तत्थ माहणे ।
विजयघोसे त्ति नामेण, जण्णं जयइ वेयवी ॥४॥

अह से तत्थ अणगारे, मासक्खमणपारणे ।
विजयघोसस्स जण्णंमि, भिक्खमट्ठा उवट्ठिए ॥५॥

समुवट्ठियं तहिं संतं, जायगो पडिसेहए ।
ण हु दाहामि ते भिक्खं !, भिक्खू जायाहि अण्णओ ॥६॥

माहनकुलसभूत, आसीद्विप्रो महयशा । यायाजी यमयज्ञे, जयघोष इति नाम्ना ॥१॥ इन्द्रियग्रामनिग्राही, मार्गगामी महामुनिः । ग्रामानुग्रामं रीयमाणः, प्राप्तो वाणारसीं पुरीम् ॥२॥ वाणारस्या बहिरुद्याने मनोरमे । प्रासुकशय्यासंस्तारे, तत्र वासमुपागतः ॥३॥ अथ तस्मिन्नेव काले, पुर्यां तत्र माहणः । विजयघोष इति नाम्ना, यज्ञं यजति वेदवित् ॥४॥ अथ स तत्रानगारो, मासक्षपणपारणे । विजयघोषस्य यज्ञे, भिक्षार्थमुपस्थितः ॥५॥ समुपस्थितं तत्र सन्तं, याजकः प्रतिषेधति । नैव दास्यामि ते भिक्षां, भिक्षो ! याचस्वान्य तः ॥६॥

जे य वेयविऊ विप्पा, जण्णमट्ठा य जे दिया ।
जोइसंगविऊ जे य, जे य धम्माण पारगा ॥७॥

जे समत्था समुद्धत्तुं, परं अप्पाणमेव य ।
तेसिमण्णमिणं देयं, भो भिक्खू ! सव्वकामियं ॥८॥

सो तत्थ एव पडिसिद्धो, जायगेण महामुणी ।
ण वि रुट्ठो णवि तुट्ठो, उत्तिमट्ठगवेसओ ॥९॥

णण्णट्ठं पाणहेउं वा, णवि णिव्वाहणाय वा ।
तेसिं विमोक्खणट्ठाए, इमं वयणमब्बवी ॥१०॥

णवि जाणसि वेयमुहं, णवि जण्णाण जं मुहं ।
णक्खत्ताण मुहं जं च, जं च धम्माण वा मुहं ॥११॥

जे समत्था समुद्धत्तुं, परमप्पाणमेव य ।
ण ते तुमं वियाणासि, अह जाणासि तो भण ॥१२॥

ये च वेदविदो विप्रा, यज्ञार्थश्च ये द्विजाः । ज्योतिषाङ्गविदो ये च, ये च धर्माणां पारगाः ॥७॥ ये समर्थाः समुद्धर्तुं, परमात्मानमेव च । तेभ्योऽन्नमिदं देयं, भो भिक्षो ! सर्वकामिकम् ॥८॥ स तत्रैव प्रतिषिद्धो, याजकेन महामुनिः । नापि रुष्टो नापि तुष्ट, उत्तमार्थगवेषकः ॥९॥ नान्नार्थं पानहेतुं वा, नापि निर्वाहणाय च । तेषां विमोक्षार्थमिदं वचनमब्रवीत् ॥१०॥ नापि जानासि वेदमुखं, नापि यज्ञानां यन्मुखम् । नक्षत्राणां मुखं यच्च, यच्च धर्माणां वा मुखम् ॥११॥ ये समर्थास्समुद्धर्तुं, परमात्मानमेव च । न तांस्त्वं विजानास्यथ जानासि ततो भण ॥१२॥

तस्सऽक्खेवप्पमोक्खं च, अचयंतो तहिं दिओ ।
सपरिसो पंजली होउं, पुच्छई तं महामुणिं ॥१३॥

वेयाणं च मुहं बूहि, बूहि जण्णाण जं मुहं ।
णक्खत्ताण मुहं बूहि, बूहि, धम्माण वा मुहं ॥१४॥

जे समत्था समुद्धत्तुं, परं अप्पाणमेव य ।
एयं मे संसयं सव्वं, साहू! कहसु पुच्छिओ ॥१५॥

अग्गिहोत्तमुहा वेया, जण्णट्ठी वेयसां मुहं ।
णक्खत्ताण मुहं चंदो, धम्माणं कासवो मुहं ॥१६॥

जहा चंदं गहाइया, चिट्ठंति पंजलीउडा ।
वंदमाणा णमंसंता, उत्तमं मणहारिणो ॥१७॥

अजाणगा जण्णवाई, विज्जामाहणसंपया ।
गूढा सज्झाय–तवसा, भासच्छण्णा इवऽग्गिणो ॥१८॥

तस्याक्षेपः प्रमोक्षं च, अशक्नुवन तस्मिन् द्विजः । सपर्षत्प्राञ्जलिर्भूत्वा, पृच्छति तं महामुनिम् ॥१३॥ वेदानां च मुखं ब्रूहि, ब्रूहि यज्ञानां च यन्मुखम् । नक्षत्राणां मुखं ब्रूहि, ब्रूहि धर्माणां वा मुखम् ॥१४॥ ये समर्थास्समुद्धर्तुं, परमात्मानमेव च । एतन्मे संशयं सर्वं, साधो ! कथय पृष्टः ॥१५॥ अग्निहोत्रमुखा वेदा, यज्ञार्थी वेदसां मुखम् । नक्षत्राणां मुखं चन्द्रो, धर्माणां काश्यपो मुखम् ॥१६॥ यथा चन्द्रं ग्रहादिकास्तिष्ठन्ति प्राञ्जलिपुटाः । वन्दमाना नमस्यन्त, उत्तमं मनोहारिणः ॥१७॥ अजानाना यज्ञवादिनो, विद्यामाहनसम्पदाम् । मूढास्स्वाध्यायतपःसु, भस्मछन्ना इवाग्नयः ॥१८॥

जो लोए बंभणा वुत्ता, अग्गी व महिओ जहा ।
सया कुसलसंदिट्ठं, तं वयं बूम माहणं ॥१९॥

जो ण सज्जइ आगन्तुं, पव्वयंतो ण सोयई ।
रमइ अज्जवयणंमि, तं वयं बूम माहणं ॥२०॥

जायरूवं जहा मट्ठं, णिद्धंतमलपावगं ।
राग-दोस-भयातीयं, तं वयं बूम माहणं ॥२१॥

(तवस्सियं किसं दन्तं, अवचियमंससोणियं ।
सुव्वयं पत्तणिव्वाणं, तं वयं बूम माहणं ॥२१॥

तसपाणे वियाणित्ता संगेहण य थावरे ।
जो ण हिंसइ तिविहेण, तं वयं बूम माहणं ॥२२॥

कोहा वा जइ वा हासा, लोहा वा जइ वा भया ।
मुसं ण वयई जो उ, तं वयं बूम माहणं ॥२३॥

यो लोके ब्राह्मण उक्तोऽग्निर्वा महितो यथा। सदा कुशलसंदिष्टं, तं वयं ब्रूमो ब्राह्मणम् ॥१९॥ यो न स्वजत्यागन्तुं, प्रव्रजन्न शोचते। रमत आर्यवचने, तं वयं ब्रूमो ब्राह्मगम् ॥२०॥ जातरूपं यथा मृष्टं निर्ध्मातमलपापकम्। रागद्वेषभयातीतं, तं वयं ब्रूमो माहनम् ॥२१॥ (तपस्विनं कृशं दान्तमपचितमांसशोणितम्। सुव्रतं प्राप्तनिर्वाणं, तं वयं ब्रूमो माहनम् ॥२२॥ क्रोधाद्वा यदि वा हास्याल्लोभाद्वा यदि वा भयात्। मृषां न वदति यस्तु, तं वयं ब्रूमो माहनम् ॥२३॥

चित्तमंतमचित्तं वा, अप्पं वा जइ वा बहुं ।
ण गिण्हइ अदत्तं जो, तं वयं बूम माहणं ॥२४॥

दिव्वमाणुस्सतेरिच्छं, जो ण सेवइ मेहुणं ।
मणसा काय-वक्केणं, तं वय बूम माहणं ॥२५॥

जहा पोमं जले जायं, णोवलिप्पइ वारिणा ।
एवं अलित्तं कामेहिं, त वयं बूम माहणं ॥२६॥

अलोलुयं मुहाजीवी, अणगारं अकिंचणं ।
असंसत्तं गिहत्थेसु, तं वयं बूम माहणं ॥२७॥

जहित्ता पुव्वसंजोगं, नाइसंगे य बंधवे ।
जो ण सज्जइ एएसु, तं वयं बूम माहणं ॥२८॥

पसुबंधा सव्ववेया, जट्ठं च पावकम्मुणा ।
ण तं तायंति दुस्सीलं, कम्माणि बलवंतिह ॥२९॥

चित्तमन्तमचित्तं वाऽल्पं वा यदि वा बहुम् । न गृह्णात्यदत्तं यो, तं वयं ब्रूमो माहनम् ॥२४॥ दिव्यमानुषतिरश्चीनं, यो न सेवेत मैथुनम् । मनसा कायेन वाक्येन, तं वयं ब्रूमो माहनम् ॥२५॥ यथा पद्मं जले जातं, नोपलिप्यते वारिणा । एवमलिप्तं कामैस्तं वयं ब्रूमो माहनम् ॥२६॥ अलोलुपं मुधाजीविनमनगारमकिञ्चनम् । असंसक्तं गृहस्थेषु, तं वयं ब्रूमो माहनम् ॥२७॥ त्यक्त्वा पूर्वसंयोगं, ज्ञातिसङ्गान् च बान्धवान् । यो न सज्जत्येषु, त वयं ब्रूमो माहनम् ॥२८॥ पशुबद्धास्सर्ववेदा, इष्टं च पापकर्मणा । न तं त्रायन्ते दुःशीलं, कर्माणि बलवन्तीह ॥२९॥

ण वि मुंडिएण समणो, ण ओंकारेण बंबणो ।
ण मुणी रण्णवासेणं, कुसचीरेण ण तावसो ॥३०॥

समयाए समणो होइ, बंभचेरेण बंभणो ।
णाणेण य मुणी होइ, तवेण होइ तावसो ॥३१॥

कम्मुणा बंभणो होइ, कम्मुणा होइ खत्तिओ ।
वइसो कंमुणा होइ, सुद्दो होइ उ कम्मुणा ॥३२॥

एए पाउकरे बुध्धे, जेहिं होइ सिणायओ ।
सव्वकम्मविणिम्मुक्कं, तं वयं बुम माहणं ॥३३॥

एवं गुणसमाउत्ता, जे भवंति दिउत्तमा ।
ते समत्था उ उद्धत्तुं, परं अप्पाणमेव य ॥३४॥

एवं तु संसए च्छिण्णे, विजयघोसे य माहणे ।
समुदाय तओ तं तु, जयघोसं महामुणिं ॥३५॥

नापि मुण्डितेन श्रमणो, ओंकारेण न ब्राह्मणः। न मुनिररण्यवासेन, कुशचीवरेण न तापसः ॥३०॥ समतया श्रमणो भवति, ब्रह्मचर्येण ब्राह्मणः। ज्ञानेन च मुनि--र्भवति, तपसा भवति तापसः ॥३१॥ कर्मणा ब्राह्मणो भवति, कर्मणा भवति क्षत्रियः। वैश्यः कर्मणा भवति, शूद्रो भवति कर्मणा ॥३२॥ एतान्प्रादुरकार्षीद् बुद्धो, यैर्भवति स्नातकः। सर्वकर्मविनिर्मुक्तं, तं वयं ब्रूमो माहनम् ॥३३॥ एवं गुणसमायुक्ता, ये भवन्ति द्विजोत्तमाः। ते समर्थास्तूद्धर्तुं, परमात्मानमेव च ॥३४॥ एवं तु संशये छिन्ने, विजयघोषश्च ब्राह्मणः। समादाय ततस्तं तु, जयघोषं महामुनिम् ॥३५॥

तुट्ठे य विजयघोसे, इणमुदाहु कयञ्जली ।
माहणत्तं जहाभूयं, सुट्ठु मे उवदंसियं ॥३६॥

तुब्भे जइया जण्णाणं, तुब्भे वेयविऊ विऊ ।
जोइसंगविऊ तुब्भे, तुब्भे धम्माण पारगा ॥३७॥

तुब्भे समत्था उद्धत्तुं, परं अप्पाणमेव य ।
तमणुग्गहं करेहऽम्हं, भिक्खेणं भिक्खु उत्तमा ! ॥३८॥

ण कज्जं मज्झ भिक्खेणं, खिप्पं णिक्खमसू दिया ! ।
मा भमिहिसि भयावट्टे, घोरे संसारसागरे ॥३९॥

उवलेवो होइ भोगेसु, अभोगी णोवलिप्पई ।
भोगी भमइ संसारे, अभोगी विप्पमुच्चई ॥४०॥

उल्लो सुक्को य दो छूढा, गोलया मट्टियामया ।
दो वि आवडिया कुड्डे, जो उल्लो सोऽत्थ लग्गई ॥४१॥

तुष्टश्च विजयघोष, इदमुदाह कृतांजलिः । माहनत्वं यथाभूतं, सुष्ठु मे उपदर्शितम् ॥३६॥ यूयं यष्टारो यज्ञानां, यूयं वेदविदो विद्वांसः । ज्योतिषाङ्गविदो यूयम्, यूयम् धर्माणां पारगाः ॥३७॥ यूयं समर्था उद्धर्तुं, परमात्मानमेव च । तदनुग्रहं कुरुतास्माकं, भिक्षया भिक्षूत्तम ! ॥३८॥ न कार्यं मम भिक्षया, क्षिप्रं निष्क्राम द्विज । माभ्रमीर्भयावर्त्ते, घोरे संसारसागरे ॥३९॥ उपलेपो भवति भोगेष्वभोगी नोपलिप्यते । भोगी भ्रमति संसारेऽभोगी विप्रमुच्यते ॥४०॥ आर्द्रश्शुष्कश्च द्वौ क्षिप्तौ, गोलकौ मृत्तिकामयौ । द्वावप्यापतितौ कुड्ये, य आर्द्रस्सोऽत्र लगति ॥४१॥

एवं लग्गंति दुम्मेहा, जे णरा कामलालसा ।
विरत्ता उ ण लग्गंति, जहा से सुक्कगोलए ॥४२॥

एवं से विजयघोसे, जयघोसस्स अन्तिए ।
अणगारस्स णिक्खंते, धम्मं सोच्चा अणुत्तरं ॥४३॥

खवित्ता पुव्वकम्माइं, संजमेण तवेण य ।
जयघोस-विजयघोसा, सिद्धिं पत्ता अणुत्तरं ॥४४॥
त्ति बेमि ॥

॥ पंचवीसइमं जन्तइज्जं अज्झयणं सम्मत्तं ॥

एवं लगन्ति दुर्मेधसो, ये नराः कामलालसाः । विरक्तास्तु न लगन्ति, यथा स शुष्कगोलकः ॥४२॥ एवं स विजयघोषो, जयघोषस्यान्तिके । अनगारस्य निष्क्रान्तो, धर्मं श्रुत्वानुत्तरम् ॥४३॥ क्षपयित्वा पूर्वकर्माणि, संयमेन तपसा च । जयघोषविजयघोषौ, सिद्धिं प्राप्तावनुत्तराम् ॥४४॥ इति ब्रवीमि ॥

षड्विंशतितमं सामाचारी अध्ययनम्.

सामायारिं पवक्खामि, सव्वदुक्खविमोक्खणिं ।
जं चरित्ता ण णिग्गंथा, तिण्णा संसारसागरं ॥१॥

पढमा आवस्सिया णाम, विइया य णिसीहिया ।
आपुच्छणा य तइया, चउत्थी पडिपुच्छणा ॥२॥

पंचमा छंदणा णाम, इच्छाकारो य छट्ठओ ।
सत्तमो मिच्छकारो उ, तहक्कारो य अट्ठमो ॥३॥

अब्भुट्ठाणं च णवमं, दसमी उवसंपदा ।
एसा दसंगा साहूण, सामायरी पवेइया ॥४॥

गमणे आवस्सियं कुज्जा(१), ठाणे कुज्जा णिसीहियं(२) ।
आपुच्छणा सयंकरणे(३), परकरणे पडिपुच्छणा(४) ॥५॥

छंदणा दव्वजाएणं(५), इच्छाकारो य सारणे(६) ।
मिच्छाकारो य णिंदाए(७), तहक्कारो पडिस्सुए(८) ॥६॥

सामाचारीं प्रवक्ष्यामि, सर्वदुःखविमोक्षणीम् । यां चरित्वा निर्ग्रन्थास्तीर्णास्संसारसागरम् ॥१॥ प्रथमावश्यकी नाम्नी, द्वितीया च नैषेधिकी । आपृच्छना च तृतीया, चतुर्थी प्रतिपृच्छना ॥२॥ पञ्चमी छन्दना नाम्नीच्छाकारश्च षष्ठी। सप्तमी मिथ्याकारस्तु, तथाकारश्चाष्टमी ॥३॥ अभ्युत्थानं च नवमी, दशम्युपसंपद् । एषा दशाङ्गा साधूनां, समाचारी प्रवेदिता ॥४॥ गमने आवश्यकीं कुर्यात्स्थाने कुर्यान्नैषेधिकीम् । आपृच्छना स्वयं करणे, परकरणे प्रतिपृच्छना ॥५॥ छन्दना द्रव्यजातेन, इच्छाकारश्च सारणे । मिथ्याकारश्च निन्दायां, तथाकारः प्रतिश्रुते ॥६॥

अब्भुट्ठाणं गुरुपूया(९), अच्छणे उवसंपया(१०) ।
एवं दुपंचसंजुत्ता, सामायारी पवेईया ॥७॥

पुव्विल्लंमि चउब्भागे, आइच्चंमि समुट्ठिए ।
भंडयं पडिलेहित्ता, वंदित्ता य तओ गुरुं ॥८॥

पुच्छेज्ज पंजलिउडो, किं कायव्वं मए इहं ? ।
इच्छं णिओइउं भंते, वेयावच्चे व सज्झाए ॥९॥

वेयावच्चे णिउत्तेणं, कायव्वमगिलायओ ।
सज्झाए वा णिउत्तेण, सव्वदुक्खविमोक्खणे ॥१०॥

दिवसस्स चउरो भागे, कुज्जा भिक्खू वियक्खणो ।
तओ उत्तरगुणे कुज्जा, दिणभागेसु चउसु वि ॥११॥

पढमं पोरिसिं सज्झायं, बितियं झाणं झियायई ।
तइयाए भिक्खायरियं, पुणो चउत्थीइ सज्झायं ॥१२॥

अभ्युत्थानं गुरुपूजायामासने उपसम्पत् । एवं द्विपञ्चसंयुक्ता, सामाचारी प्रवेदिता ॥७॥ पूर्वस्मिश्चतुर्भागे, आदित्ये समुस्थिते । भाण्डकं प्रतिलेख्य, वन्दित्वा च ततो गुरुम् ॥८॥ पृच्छेत् प्राञ्जलिपुटः, किंकर्तव्यं मयेह । इच्छामि नियोजयितुं भदन्त, वैयावृत्ये वा स्वाध्याये ॥९॥ वैयावृत्ये नियुक्तेन, कर्तव्यमग्लान्यैव । स्वाध्याये वा नियुक्तेन, सर्वदुःखविमोक्षणे ॥१०॥ दिवसस्य चतुरो भागान्कुर्याद्भिक्षुर्विचक्षणः । तत उत्तरगुणान्कुर्या-द्दिनभागेषु चतुर्ष्वपि ॥११॥ प्रथमां पौरुषीं स्वाध्यायं, द्वितीयां ध्यानं ध्याययेत् । तृतीयायां भिक्षाचर्यां, पुनश्चतुर्थ्यां स्वाध्यायम् ॥१२॥

आसाढे मासे दुपया, पोसे मासे चउप्पया ।
चित्तासोएसु मासेसु, तिपया हवइ पोरिसी ॥१३॥

अंगुलं सत्तरत्तेणं, पक्खेणं च दुयंगुलं ।
वड्ढए हायए वावि, मासेणं चउरंगुलं ॥१४॥

आसाढबहुलपक्खे, भद्दवए कत्तिए य पोसे य ।
फग्गुण–वइसाहेसु य, णायव्वा ओमरत्ता उ ॥१५॥

जिट्ठामूले आसाढसावणे, छहिं अंगुलेहिं पडिलेहा ।
अट्ठहिं बीइय तियम्मी, तइए दस, अट्ठहिं चउत्थे ॥१६॥

रत्तिं पि च उरो भागे, कुज्जा भिक्खू वियक्खणो ।
तओ उत्तरणे कुज्जा, राइभागेसु चउसु वि ॥१७॥

पढमं पोरिसि सज्झायं, बियं झाणं झियायई ।
तइयाए णिद्दमोक्खं तु, चउत्थी भुज्जो वि सज्झायं ॥१८॥

आपाढे मासे द्विपद्या, पोषमासे चतुष्पद्या । चैत्राश्विनयो र्मासयोस्त्रिपद्या भवति पौरुषी ॥१३॥ अङ्गुलं सप्तरात्रेन, पक्षेन च द्वयङ्गुलम् । वर्धते हीयते वा पि, मासेन चतुरङ्गुलम् ॥१४॥ आपाढबहुलपक्षे, भाद्रपदे कार्तिके च पौषे च । फाल्गुनवैशाखयोश्च, ज्ञातव्या अवमरात्रयस्तु ॥१५॥ ज्येष्टामूले आपाढश्रावणे पड्भिरंगुलैः प्रतिलेखा । अष्टभिर्द्वितीयत्रिके, तृतीये दशभिरष्टभिश्चतुर्थे ॥१६॥ रात्रिमपि चतुरो भागान्कुर्याद्भिक्षुर्विचक्षणः । तत उत्तरगुणान्कुर्याद्रात्रिभागेषु चतुर्ष्वपि ॥१७॥ प्रथमां पौरुषीं स्वाध्यायं, द्वितीयां ध्यानं ध्यायति । तृतीयायां निद्रामोक्षं तु, चतुर्थ्यां भूयोपि स्वाध्यायम् ॥१८॥

जं णेइ जया रत्तिं, णक्खत्तं तम्मि णहचउब्भागे ।
संपत्ते विरमेज्जा, सज्झाय पओसकालम्मि ॥१९॥

तम्मेव य णक्खत्ते, गयण चउब्भागसावसेसंमि ।
वेरत्तियं पि कालं, पडिलेहित्ता मुणी कुज्जा ॥२०॥

पुव्विल्लंमि चउब्भागे, पडिलेहित्ताण य भंडयं ।
गुरुं वंदित्तु सज्झायं, कुज्जा दुक्खविमोक्खणं ॥२१॥

पोरिसीए चउब्भागे, वंदित्ताण तओ गुरुं ।
अपडिक्कमित्तु कालस्स, भायणं पडिलेहए ॥२२॥

मुहपत्तिं पडिलेहित्ता, पडिलेहिज्ज गोच्छयं ।
गोच्छग-लइयंगुलिओ, वत्थाइं पडिलेहए ॥२३॥

उड्ढं थिरं अतुरियं, पुव्वं ता वत्थमेव पडिलेहे ।
तो बिइयं पप्फोडे, तइयं च पुणो पमज्जेज्जा ॥२४॥

यन्नयति यदा रात्रिं, नक्षत्रं तस्मिन्नभश्चतुर्भागे । सम्प्राप्ते विरमेत्स्वाध्यायात् प्रदोषकाले ॥१९॥ तस्मिन्नेव च नक्षत्रे, गगनचतुर्भागसावशेषे । वैरात्रिकमपि कालं, प्रत्युपेक्ष्य मुनिः कुर्यात् ॥२०॥ पूर्वस्मिंश्चतुर्भागे, प्रत्युपेक्ष्य भाण्डकम् । गुरुं वन्दित्वा स्वाध्यायं, कुर्याद्दुःखविमोक्षणम् ॥२१॥ पौरुष्याश्चतुर्भागे, वन्दित्वा ततो गुरुम् । अप्रतिक्रम्य कालस्य, भाजनं प्रतिलेखयेत् ॥२२॥ मुखपोतिकां प्रतिलेख्य, प्रतिलेखयेत् गोच्छकम् । अङ्गुलिलातगोच्छको, वस्त्राणि प्रतिलेखयेत् ॥२३॥ ऊर्ध्वं स्थिरमत्वरितं, पूर्वं तावद्वस्त्रमेव प्रत्युपेक्षेत । ततो द्वितीयं प्रस्फोटयेत्, तृतीयं च पुनः प्रमृज्यात् ॥२४॥

अणच्चावियं अवलियं, अणाणुबन्धिं अमोसलिं चेव ।
छप्पुरिमा णव खोडा, पाणीपाणिविसोहणं ॥२५॥

आरभडा(१) सम्मद्दा(२), वज्जेयव्वा य मोसली तइया(३)।
पप्फोडणा चउत्थी(४), विक्खित्ता(५) वेइया छट्ठा(६) ॥२६॥

पसिढिल–पलंब–लोला, एगामोसा अणेगरूवधुणा ।
कुणइ पमाणि पमायं, संकिय गणणोवगं कुज्जा ॥२७॥

अणूणाइरित्तपडिलेहा, अविवच्चासा तहेव य ।
पढमं पयं पसत्थं, सेसाइं उ अप्पसत्थाइं ॥२८॥

पडिलेहणं कुणंतो, मिहोकहं कुणइ जणवयकहं वा ।
देइ व पच्चक्खाणं, वाएइ सयं पडिच्छइ वा ॥२९॥

पुढवी आउक्काए, तेऊ वाऊ वणस्सइ तसाणं ।
पडिलेहणापमत्तो छण्हं पि विराहओ होइ ॥३०॥

अनर्तितमवलित–मनानुबन्ध्यामर्शवच्च वै । षट्पूर्वा नवखोटकाः, पाणिप्राणिविशोधनम् ॥२५॥ आरभटा सम्मर्दा, वर्जयितव्या च मोसली तृतीया । प्रस्फोटना चतुर्थी, विक्षिप्ता वेदिका षष्ठी ॥२६॥ प्रशिथीलप्रलम्बलोलकामर्शाऽनेकरूपधूनना । करोति प्रमाणे प्रमादं, शङ्किते गणनोपगं कुर्यात् ॥२७॥ अन्यूनातिरिक्ता प्रतिलेखाऽविव्यत्यासा तथैव च । प्रथमं पदं प्रशस्तं, शेषाणि चाप्रशस्तानि ॥२८॥ प्रतिलेखनां कुर्वन्मिथः कथां कथयति जनपदकथां वा । ददाति वा प्रत्याख्यानं, वाचयति स्वयं प्रतीच्छति वा ॥२९ पृथ्व्यप्कायस्तेजोवायुवनस्पतित्रसानाम् । प्रतिलेखनाप्रमत्तः षण्णामपि विराधको भवति ॥३०॥

पुढवी–आउक्काए–तेऊ–वाऊ– वणस्सइ–तसाणं ।
पडिलेहणा–आउत्तो छण्हं संरक्खओ होइ ॥३१॥

तइयाए पोरसीए, भत्तं पाणं गवेसए ।
छण्हं अण्णयरागम्मि कारणंम्मि समुट्ठिए ॥३२॥

वेयण(१)-वेयावच्चे(२) इरियट्ठाए(३) य संजमट्ठाए(४) ।
तह पाणवत्तियाए(५) छट्ठं पुण धम्मचिंताए(६) ॥३३॥

णिग्गंथो धितिमंतो णिग्गंथी वि ण करेज्ज छहिं चेव ।
ठाणेहिं उ इमेहिं अणइक्कमणा य से होइ ॥३४॥

आयंके उवसग्गे तितिक्खया बंभचेरगुत्तीसु ।
पाणिदया – तवहेउं सरीरवोच्छेयणट्ठाए ॥३५॥

अवसेसं भंडगं गिज्झा चक्खुसा पडिलेहए ।
परमद्धजोयणाओ विहरं विहरए मुणी ॥३६॥

पृथ्व्यप्कायस्तेजोवायुवनस्पतित्रसानाम् । प्रतिलेखनायुक्तः षण्णां संरक्षको भवति ॥३१॥ तृतीयायां पौरुष्यां भक्तं पानं गवेषयेत् । षण्णामन्यतरे कारणे समुपस्थिते ॥३२॥ वेदनोपशमनार्थं वैयावृत्यार्थेर्यार्थाय संयमार्थाय च । तथा प्राणप्रत्ययाय षष्ठं पुनः धर्मचिन्तार्थं ॥३३॥ निर्ग्रन्थो धृतिमान्निर्ग्रन्थ्यपि न कुर्यात् षड्भिश्चैव स्थानैरेभिरनतिक्रमणानि तस्य भवति ॥३४॥ आतङ्क उपसर्गे तितिक्षायां ब्रह्मचर्यगुप्तिषु प्राणिदया–तपहेतोः शरीरव्युच्छेदार्थाय ॥३५॥ अवशेषं भाण्डकं गृहीत्वा, चक्षुषा प्रतिलेखयेत् । परमर्धयोजनाद्विहारं विहरेन्मुनिः ॥३६॥

चउत्थीए पोरिसीए णिक्खिवित्ताण भायणं ।
सज्झायं च तओ कुज्जा सव्वभावविभावणं ॥३७॥

पोरिसीए चउब्भागे वंदित्ताण तओ गुरुं ।
पडिक्कमित्ता कालस्स सेज्जं तु पडिलेहए ॥३८॥

पासवणुच्चारभूमिं च पडिलेहिज्ज जयं जई ।
काउस्सग्गं तओ कुज्जा सव्वदुक्खविमोक्खणं ॥३९॥

देवसियं च अईयारं चिंतिज्जा अणुपुव्वसो ।
णाणंमि दंसणे चेव चरित्तम्मि तहेव य ॥४०॥

पारियकाउस्सग्गो वंदित्ताण तओ गुरुं ।
देसियं तु अईयारं आलोएज्ज जहक्कम्मं ॥४१॥

पडिक्कमित्तु णिस्सल्लो वंदित्ताण तओ गुरुं ।
काउस्सग्गं तओ कुज्जा सव्वदुक्खविमोक्खणं ॥४२॥

चतुर्थ्यां पौरुष्यां निक्षिप्य भाजनम् । स्वाध्यायं च ततः कुर्यात्सर्वभावविभावनम् ॥३७॥ पौरुष्याश्चतुर्भागे वन्दित्वा ततो गुरुम् । प्रतिक्रम्य कालं शय्यां तु प्रतिलेखयेत् ॥३८॥ प्रश्रवणोच्चारभूमिं च प्रतिलेखयेद्यतं यतिः । कायोत्सर्गं ततः कुर्यात्सर्वदुःखविमोक्षणम् ॥३९॥ दैवसिकं चातिचारं चिन्तयेदनुपूर्वशः । ज्ञाने दर्शने चैव चारित्रे च तथैव च ॥४०॥ पारितकायोत्सर्गो, वन्दित्वा च ततो गुरुम् । दैवसिकं त्वतिचारमालोचयेद्यथाक्रमम् ॥४१॥ प्रतिक्रम्य निःशल्यो वन्दित्वा ततो गुरुम् । कायोत्सर्गं ततः कुर्यात् सर्वदुःखविमोक्षणम् ॥४२॥

पारियकाउस्सग्गो वंदित्ताण तओ गुरुं ।
थुइमङ्गलं च काऊणं कालं संपडिलेहए ॥४३॥

पढमं पोरिसि सज्झायं बिइए झाणं झियायई ।
तइयाए णिद्दमोक्खं तु सज्झायं तु चउत्थीए ॥४४॥

पोरिसीए चउत्थीए कालं तु पडिलेहिया ।
सज्झायं तु तओ कुज्जा अबोहेंतो असंजए ॥४५॥

पोरिसीए चउब्भागे वंदिऊण तओ गुरुं ।
पडिक्कमित्तु कालस्स कालं तु पडिलेहए ॥४६॥

आगते कायवोसग्गे सव्वदुक्खविमोक्खणे ।
काउस्सग्गं तओ कुज्जा सव्वदुक्खविमोक्खणं ॥४७॥

राइयं च अइयारं चिंतिज्ज अणुपुव्वसो ।
णाणंमि दंसणंमि चरित्तम्मि तवम्मि य ॥४८॥

पारितकायोत्सर्गो वन्दित्वा ततो गुरुम् । स्तुतिमङ्गलं च कृत्वा, कालं संप्रतिलेखयेत् ॥४३॥ प्रथमपौरुष्यां स्वाध्यायं द्वितीयायां ध्यानं ध्यायति । तृतीयायां निद्रामोक्षं तु चतुर्थ्यां तु स्वाध्यायम् ॥४४॥ पौरुष्यां चतुर्थ्यां कालं तु प्रतिलेखयेत् । स्वाध्यायं तु ततः कुर्यादबोधयन्नसयंतान् ॥४५॥ पौरुष्याश्चतुर्भागे बन्दित्वा ततो गुरुम् । प्रतिक्रम्य कालस्य कालं तु प्रतिलेखयेत् ॥४६॥ आगते कायव्युत्सर्गे सर्वदुःखविमोक्षणे । कायोत्सर्गं ततः कुर्यात्सर्वदुःखविमोक्षणम् ॥४७॥ रात्रिकं चातिचारं चिन्तयेदनुपुर्वशः । ज्ञानेदर्शने चारित्रे तपसि च ॥४८॥

पारियकाउस्सग्गो वंदित्ताण तओ गुरुं ।
राइयं तु अईयारं आलोएज्ज जहक्कमं ॥४९॥

पडिक्कमित्तु णिस्सल्लो वंदित्ताण तओ गुरुं ।
काउस्सग्गं तओ कुज्जा सव्वदुक्खविमोक्खणं ॥५०॥

किं तवं पडिवज्जामि ? एवं तत्थ विचिंतए ।
काउस्सग्गं तु पारित्ता वंदिऊण तओ गुरुं ॥५१॥

पारियकाउस्सग्गो वन्दित्ताण तओ गुरुं ।
तवं संपडिवज्जित्ता करेज्ज सिद्धाण संथवं ॥५२॥

एसा सामायारी समासेण वियाहिया ।
जं चरित्ता बहू जीवा तिण्णा संसारसागरं ॥५३॥

त्ति बेमि ॥ इइ 'सामायारी' णामगं छव्वीसइमं अज्झयणं सम्मत्तं ॥

(इति 'सामाचारी' नामकं षड्विंशतितमं अध्ययनं समाप्तम्)

पारितकायोत्सर्गो वन्दित्वा ततो गुरुम् । रात्रिकं त्वतिचारमालोचयेद्यथाक्रमम् ॥४९॥ प्रतिक्रम्य निशल्यो वन्दित्वा ततो गुरुम् । कायोत्सर्गं ततः कुर्यात्सर्वदुःखविमोक्षणम् ॥५०॥ किं तप प्रतिपद्य एवं तत्र विचिन्तयेत् । कायोत्सर्गं तु पारयित्वा वन्दते च ततो गुरुम् ॥५१॥ पारितकायोत्सर्गो वन्दित्वा ततो गुरुम् । तपस्सम्प्रतिपद्य कुर्यात्सिध्धानां संस्तवम् ॥५२॥ एषा सामाचारी समासेन व्याख्याता । यां चरित्वा बहवो जीवास्तीर्णाः संसार सागरम् ॥५३॥

॥ अथ खलुङ्कीयाभिहं सत्तावीसइमं अज्झयणं ॥

थेरे गणहरे गग्गे मुणी आसी विसारए ।
आइण्णे गणिभावम्मि समाहिं पडिसंधए ॥१॥

वहणे वहमाणस्स कंतारं अइवत्तई ।
जोगे वहमाणस्स संसारो अइवत्तई ॥२॥

खलुंके जो उ जोएइ विहम्माणो किलिस्सई ।
असमाहिं च वेदेइ, तोत्तओ से य भज्जई ॥४॥

एगं डसइ पुच्छंमि एगं विंधइ अभिक्खणं ।
एगो भंजइ समिलं एगो उप्पहपट्ठिओ ॥४॥

एगो पडइ पासेणं णिवेसइ णिवज्जई ।
उक्कुद्दइ उप्फिडइ सढे बालगवी वए ॥५॥

माई मुद्धेण पडइ कुद्धे गच्छइ पडिप्पहं ।
मयलक्खेण चिट्ठई वेगेण य पहावई ॥६॥

॥ अथ खलुङ्कीयाभिधं सप्तविंशतितमं अध्ययनम् ॥ स्थविरो गणधरो गार्ग्यो मुनिरासीद्-विशारदः । आकीर्णो गणिभावे समाधिं प्रतिसंधत्ते ॥१॥ वाहने वाह्यमानस्य कान्तारमतिवर्तते । योगे वाह्यमानस्य संसारोऽतिवर्तते ॥२॥ खलुङ्कान्यस्तु योजयति विध्यन्क्लिश्यति । असमाधिं च वेदयते तोत्रकस्तस्य च भज्यते ॥३॥ एकं दशति पुच्छे, एकंविध्यत्यभीक्ष्णम् । एको भनक्ति समिलां एक उत्पथप्रस्थितः ॥४॥ एकः पतति पार्श्वेण निविशति निपद्यते । उत्कूर्दति उत्प्लवते शठो बालगवीं व्रजेत् ॥५॥ मायी मूर्ध्ना पतति क्रुध्धो गच्छति प्रतिपथम् । मृतलक्षेण तिष्ठति वेगेन च प्रधावति ॥६॥

छिण्णाले छिंदइ [1]सेल्लिं दुद्दंते भंजए जुगं ।
से वि य सुस्सुयाइत्ता उज्जुहित्ता पलायए ॥७॥

खलुंका जारिसा जोज्जा दुस्सीसा वि हु तारिसा ।
जोइया धम्मजाणम्मि भज्जंती धिइदुब्बला ॥८॥

इड्ढीगारविए एगे एगेऽत्थ रसगारवे ।
सायागारविए एगे एगे सुचिरकोहणे ॥९॥

भिक्खालसिए एगे एगे ओमाणभीरुए थद्धे ।
एगं च अणुसासम्मी हेऊहिं कारणेहिं य ॥१०॥

सो वि अंतरभासिल्लो दोसमेव पकुव्वई ।
आयरियाणं तु वयणं, पडिकूलेइ अभिक्खणं ॥११॥

ण सा ममं वियाणाइ ण वि सा मज्झ दाहिई ।
णिग्गया होहिती मण्णे साहू अण्णोऽत्थ वच्चउ ॥१२॥

छिन्नालः छिनत्ति सिल्लिं दुर्दान्तो भनक्ति युगम् । सोपि च सूत्कृत्योद्धाय पलायते ॥७॥ खलुङ्का यादृया योज्या दुःशिष्या अपि तादृशाः । योजिता धर्मयाने भज्यन्ते धृतिदुर्बलाः ॥८॥ ऋद्धिगौरविक एकः एकोऽत्र रसगौरवः । सातगौरविक एकः एकस्सुचिरक्रोधनः ॥९॥ भिक्षालसिकः एकः एकोऽपमानभीरुकः । स्तब्धः एकमनुशास्ति हेतुभिः कारणैश्च ॥१०॥ सोऽप्यन्तरभाषावान्दोषमेव प्रकरोति । आचार्याणां तु वचनं प्रतिकूलयत्यभिक्षणम् ॥११॥ न सा मां विजानाति नापि सा मह्यं दास्यति । निर्गता भविष्यति मन्ये साधुरन्यस्तत्र व्रजतु ॥१२॥

---

१ सिल्लिं ति रज्जुम्,

पोसिया पलिउचन्ति । ते परियंति समंतओ ॥
रायविट्ठिं व मण्णंता । करेंति भिउडिं मुहे ॥१३॥

वाइया संगहिया चेव । भत्तपाणेहि पोसिया ॥
जायपक्खा जहा हंसा । पक्कमंति दिसोदिसिं ॥१४॥

अह सारही विचिंतेइ । खलुंकेहि समागए ॥
किं मज्झ दुट्ठसीसेहिं ? । अप्पा मे अवसीयई ॥१५॥

जारिसा मम सीसा उ, तारिसा गलिगद्दभी ।
गलिगद्दभे चइत्ता णं, दढं पगिण्हई तवं ॥१६॥

मिदुमद्दवसंपण्णो, गंभीरे सुसमाहिओ ।
विहरइ महिं महप्पा, सीलभूएण अप्पणा ॥१७॥
त्ति बेमि

॥ सत्तावीसइमं खलुंकियंअज्झयणं समत्तं ॥

प्रेषिताः परिकुञ्चन्ति, (अपलपन्ति) ते परियन्ति समन्ततः; राजवेष्टिमिव मन्यमानाः, कुर्वन्ति भ्रकुटिम्मुखे ॥१३॥ वाचिताः संगृहिताश्चैव, भक्तपानेन पोषिताः; जातपक्षाः यथा हंसाः, प्रक्रामन्ति दिशोदिशं ॥१४॥ अथ सारथिर्विचिन्तयति, खलुङ्कैः श्रमागतो; किं मम दुष्टशिष्यैः, आत्मा मेऽवसीदति ॥१५॥ यादृशा मम शिष्यास्तु, तादृशा गलिगर्दभाः, गलिगर्दभान्त्यक्त्वा, दृढं प्रगृण्हाति तपः ॥१६॥ मृदुमार्दवसम्पन्नो, गम्भीरो सुसमाहितः; विहरति महीं महात्मा, शीलभूतेनात्मना इति ब्रवीमि ॥१७॥ समाप्तं खलुङ्कीयनामसप्तविंशमध्ययनम् ॥

॥ अथ मोक्षमार्गगत्याख्यमष्टाविंशमध्ययनम् ॥

मोक्खमग्गगइं तच्चं, सुणेह जिणभासियं ।
चउकारणसंजुत्तं, णाण-दंसणलक्खणं ॥१॥

णाणं च दंसणं चेव, चरित्तं च तवो तहा ।
एस मग्गुत्ति पण्णत्तो, जिणेहिं वरदंसिहिं ॥२॥

णाणं च दंसणं चेव, चरित्तं च तवो तहा ।
एयं मग्गमणुप्पत्ता, जीवा गच्छंति सोग्गइं ॥३॥

तत्थ पंचविहं णाणं, सुयं आभिणिबोहियं ।
ओहीणाणं च तइयं, मणणाणं च केवलं ॥४॥

एयं पंचविहं णाणं, दव्वाण य गुणाण य ।
पज्जवाणं च सव्वेसिं, णाणं णाणीहिं देसियं ॥५॥

गुणाणमासओ दव्वं, एगदव्वस्सिया गुणा ।
लक्खणं पज्जवाणं तु, उभओ अस्सिया भवे ॥६॥

मोक्षमार्गगतिं तथ्यां, श्रृणुत जिनभाषिताम्; चतुःकारणसंयुक्तां, ज्ञानदर्शनलक्षणाम् ॥१॥ ज्ञानं च दर्शनं चैव, चारित्रं च तपस्तथा; एष मार्ग इति प्रज्ञप्तो, जिनैर्वरदर्शिभिः ॥२॥ ज्ञानं च दर्शनं चैव, चारित्रं च तपस्तथा; एनं मार्गमनुप्राप्ता, जीवा गच्छन्ति-सुगतिम् ॥३॥ तत्र पञ्चविधं ज्ञानं, श्रुतमाभिनिबोधिकम्; अवधिज्ञानं च तृतीयं, मनः (पर्याय) ज्ञानं च केवलम् ॥४॥ एतत्पञ्चविधं ज्ञानं, द्रव्याणां च गुणानां च; पर्यायानां च सर्वेषां, ज्ञानं ज्ञानिभिर्दर्शितम् ॥५॥ गुणानामाश्रयो द्रव्यमेकद्रव्याश्रिता गुणाः; लक्षणं पर्यवानांत्वुभयोराश्रिता भवेयुः ॥६॥

धम्मो अहम्मो आगासं, कालो पुग्गल-जन्तवो ।
एस लोगोत्ति पण्णत्तो, जिणेहिं वरदंसिहिं ॥७॥

धम्मो अहम्मो आगासं, दव्वं इक्किकमाहियं ।
अणंताणि य दव्वाणि, कालो पोग्गल-जन्तवो ॥८॥

गइलक्खणो उ धम्मो, अहम्मो ठाणलक्खणो ।
भायणं सव्वदव्वाणं, णहं ओगाहलक्खणं ॥९॥

वत्तणालक्खणो कालो, जीवो उवओगलक्खणो ।
णाणेणं दंसणेणं च, सुहेण य दुहेण य ॥१०॥

णाणं च दंसणं चेव, चरित्तं च तवो तहा ।
वीरियं उवओगो य, एयं जीवस्स लक्खणं ॥११॥

सद्दंधयार-उज्जोओ, पहा छायाऽऽतवे ति वा ।
वण्ण-रस-गंधफासा, पोग्गलाणं तु लक्खणं ॥१२॥

धर्मोऽधर्म आकाशं, कालपुद्गलजन्तवः; एष लोक इति प्रज्ञप्तो, जिनैर्वरदर्शिभिः ॥७॥ धर्मोऽधर्म आकाशं, द्रव्यमेकैकमाख्यातम्; अनन्तानि च द्रव्याणि, कालः पुद्गल-जन्तवः ॥८॥ गतिलक्षणस्तु धर्मोऽधर्मस्स्थानलक्षणः; भाजनं सर्वद्रव्यानां, नभोऽवगाहलक्षणम् ॥९॥ वर्तनालक्षणो कालो, जीव उपयोगलक्षणः; ज्ञानेन दर्शनेन च, सुखेन च दुःखेन च ॥१०॥ ज्ञानं च दर्शनं चैव, चारित्रं च तपस्तथा; वीर्यमुपयोगश्चैतज्जीवस्य लक्षणम् ॥११॥ शब्दोऽन्धकार उद्योतः, प्रभा छायाऽऽतप इति वा; वर्णगन्धरसस्पर्शाः, पुद्गलानां तु लक्षणम् ॥१२॥

एगत्तं च पुहत्तं च, संखा संठाणमेव य ।
संजोगा य विभागा य, पज्जवाणं तु लक्खणं ॥१३॥

जीवाऽजीवा य बन्धो य, पुण्ण-पावाऽऽसवा तहा ।
संवरो णिज्जरा मोक्खो, संतेए [1]तहिया नव ॥१४॥

तहियाणं तु भावाणं, सब्भावे उवएसणं ।
भावेणं सद्दहंतस्स, सम्मत्तं तं वियाहियं ॥१५॥

णिसग्गुवएसरुई(१-२),
आणारुई(३) सुत्त-बीयरुइ(४-५) मेव ।
अभिगम-वित्थाररुई(६-७),
किरिया-संखेव-धम्मरुई(८-९-१०) ॥१६॥

भूयत्थेणाहिगया, जीवाऽजीवा य पुण्ण पावं च ।
सहसम्मुइयाऽऽसव-संवरे य, रोएइ उ णिसग्गो ॥१७॥

एकत्वं च पृथक्त्वं च, संख्यासंस्थानमेव च; संयोगाश्च विभागाश्च, पर्यवानां तु लक्षणम् ॥१३॥ जीवा अजीवाश्च बन्धश्च, पुण्यं पापाश्रवौ तथा; संवरो निर्जरा मोक्षः, सन्त्येते तथ्या नव ॥१४॥ तथ्यानां तु भावानां, सद्भावे उपदेशनम्; भावेन श्रद्दधतः, सम्यक्त्वं व्याख्यातम् ॥१५॥ निसर्गोपदेशरुचिराज्ञारुचिस्सूत्रबीजरुचि एव च; अभिगम-विस्ताररुची, क्रियासंक्षेपधर्मरुचिः ॥१६॥ भूतार्थेनाधिगता, जीवाऽजीवाश्च पुण्यपापं च; सहसंमत्याऽऽश्रवसंवरौ च, रोचते तु निसर्गः ॥१७॥

---

१ तहत=तथ्याः-अवितथा इति ।

जो जिणदिट्ठे भावे, चउव्विहे सद्दहाइ सयमेव ।
एमेव णण्णह त्ति य, णिसग्गरुइ त्ति णायव्वो ॥१८॥

एए चेव उ भावे, उवइट्ठे जो परेण सद्दहइ ।
छउमत्थेण जिणेण व, उवएसरुइ त्ति णायव्वो ॥१९॥

रागो दोसो मोहो, अण्णाणं जस्स अवगयं होइ ।
आणाए रोयंतो, सो खलु आणारुई नामं ॥२०॥

जो सुत्तमहिज्जंतो, सुएण ओगाहई उ सम्मत्तं ।
अंगेण बाहिरेण व, सो सुत्तरुइ त्ति णायव्वो ॥२१॥

एगेण अणेगाइं, पयाइं जो पसरई उ सम्मत्तं ।
उदए व्व तेल्लबिंदू, सो बीयरुइ त्ति नायव्वो ॥२२॥

सो होइ अभिगमरुई, सुयणाणं जेण अत्थओ दिट्ठं ।
एक्कारस अंगाइं, पइण्णगं दिट्ठिवाओ य ॥२३॥

यो जिनदृष्टान्भावांश्चतुर्विधान् श्रद्धाति स्वयमेव; एवमेव नान्यथेति च, निसर्गरुचिरिति ज्ञातव्यः ॥१८॥ एतांश्चैव तु भावानुपदिष्टान्यः परेण श्रद्धाति; छद्मस्थेन जिनेन चोपदेशरुचिरिति ज्ञातव्यः ॥१९॥ रागो द्वेषो मोहोऽज्ञानं यस्यापगतं भवति; आज्ञया रोचमानस्तु, स खल्वाज्ञारुचिर्नाम ॥२०॥ यस्सूत्रमधीयानः श्रुतेनावगाहते तु सम्यक्त्वं; अङ्गेन बाह्येन च, स सूत्ररुचिरिति ज्ञातव्यः ॥२१॥ एकेनानेकेषु, पदेषु यः प्रसरति तु सम्यक्त्वम्; उदक इव तैलबिन्दुः, सो बीजरुचिरिति ज्ञातव्यः ॥२२॥ स भवत्यभिगमरुचिः, श्रुतज्ञानं येनार्थतो दृष्टम्; एकादशाङ्गानि, प्रकीर्णकं दृष्टिवादश्च ॥२३॥

दव्वाण सव्वभावा, सव्वपमाणेहिं जस्स उवलद्धा ।
सव्वाहिं नयविहीहिं य, वित्थाररुइ त्ति णायव्वो ॥२४॥

दंसण-णाण-चरित्ते, तव-विणए सच्चसमिइ-गुत्तीसु ।
जो किरियाभावरुई, सो खलु किरियारुई णामं ॥२५॥

अणभिग्गहियकुदिट्ठी, संखेवरुइ त्ति होइ णायव्वो ।
अविसारओ पवयणे, अणभिग्गहिओ य सेसेसु ॥२६॥

जो अत्थिकायधम्मं, सुयधम्मं खलु चरित्तधम्मं च ।
सद्दहइ जिणाभिहियं, सो धम्मरुइ त्ति णायव्वो ॥२७॥

परमत्थसंथवो वा, सुदिट्ठपरमत्थसेवणा वावि ।
वावण्णकुदंसणवज्जणा य, सम्मत्तसद्दहणा ॥२८॥

णत्थि चरित्तं सम्मत्तविहूणं, दंसणे उ भइयव्वं ।
सम्मत्त—चरित्ताइं, जुगवं पुव्वं व सम्मत्तं ॥२९॥

द्रव्याणां सर्वभावाः, सर्वप्रमाणैर्यस्योपलब्धाः; सर्वैर्नयविधिभिश्च, विस्ताररुचिरिति ज्ञातव्यः ॥२४॥ दर्शनज्ञानचारित्रे, तपोविनये सत्यसमितिगुप्तिषु; यो क्रियाभावरुचिः; स खलु क्रियारुचिर्नाम ॥२५॥ अनभिग्रहितकुदृष्टिरसंक्षेपरुचिरिति भवति ज्ञातव्यः; अविशारदः प्रवचने, ऽनभिग्रहितश्च शेषेषु ॥२६॥ योऽस्तिकायधर्मं, श्रुतधर्मं खलु चारित्रधर्मं च; श्रद्दधाति जिनाभिहितं, स धर्मरुचिरिति ज्ञातव्यः ॥२७॥ परमार्थसंस्तवो वा, सुदृष्टपरमार्थसेवना वापि; व्यापन्नकुदर्शनवर्जना च, सम्यक्त्वश्रद्धानम् ॥२८॥ नास्ति चारित्रं सम्यक्त्वविहीनं, दर्शने तु भक्तव्यम्; सम्यक्त्वचारित्रे, युगपत्पूर्वं वा सम्यक्त्वम् ॥२९॥

णादंसणिस्स णाणं, णाणेण विणा ण हुंति चरणगुणा।
अगुणिस्स णत्थि मोक्खो, णत्थि अमोक्खस्स णिव्वाणं ॥३०॥

णिस्सङ्किय-णिक्कंखिय-णिव्वितिगिंछा अमूढदिट्ठी य।
उववूह-थिरीकरणे, वच्छल्ल-पभावणेऽट्ठ ॥३१॥

सामाइयत्थ पढमं, छेओवट्ठावणं भवे बीयं।
परिहारविसुद्धीयं, सुहुमं तह संपरायं च ॥३२॥

अकसायमहक्खायं, छउमत्थस्स जिणस्स वा।
एयं चयरित्तकरं, चारित्तं होइ आहियं ॥३३॥

तवो य दुविहो वुत्तो, बाहिरऽब्भिंतरो तहा।
बाहिरो छव्विहो वुत्तो, एवमब्भिंतरो तवो ॥३४॥

णाणेण जाणइ भावे, दंसणेण य सद्दहे।
चरित्तेण य गिण्हाइ, तवेण परिसुज्झई ॥३५॥

नाऽदर्शनिनो ज्ञानं, ज्ञानेन विना न भवन्ति चरणगुणाः; अगुणिनो नास्ति मोक्षः, नास्त्यमुक्तस्य निर्वाणम् ॥३०॥ निःशङ्कितं निष्काङ्क्षितं, निर्विचिकित्समम़ूढदृष्टिश्च; उपबृंहा स्थिरीकरणे, वात्सल्यप्रभावने अष्ट ॥३१॥ सामायिकमत्र प्रथमं, छेदोपस्थापनं भवेद् द्वितीयम्, परिहारविशुद्धिकं, सूक्ष्मसंपरायं च तथा ॥३२॥ अकषायं यथाख्यातं, छद्मस्थस्य जिनस्य वा; एतच्चयरिक्तकरं, चारित्रं भवत्याख्यातम् ॥३३॥ तपश्च द्विविधमुक्तं, बाह्यमाभ्यन्तरं तथा; बाह्यं षड्विधमुक्तमेवमभ्यन्तरं तपः ॥३४॥ ज्ञानेन जनाति भावान्सम्यक्त्वेन च श्रद्धत्ते, चारित्रेण च गृण्हाति, तपसा परिशुध्यति ॥३५॥

खवेत्ता पुव्वकम्माइं, संजमेण तवेण य।
सव्वदुक्खप्पहीणट्ठा, पक्कमंति महेसिणो ॥३६॥
त्ति बेमि

॥ इति अट्ठावीसइमं मोक्खमग्गगतीनामं अज्झयणं समत्तं ॥

क्षपयित्वा पूर्वकर्माणि, संयमेन तपसा च; सर्वदुःखप्रहीणार्थाः, प्रक्रामन्ति महर्षय इति ब्रवीमि ॥३६॥

॥ अथ सम्यक्त्वपराक्रमाख्यमेकोनत्रिंशमध्ययनम् ॥

सुयं मे आउसं तेणं भगवया एवमक्खायं-इह खलु सम्मत्तपरक्कमे णामऽज्झयणे समणेणं भगवया महावीरेणं कासवेणं पवेइए; जं सम्मं सद्दहित्ता पत्तिआइत्ता रोयइत्ता फासइत्ता पालइत्ता तीरइत्ता किट्टइत्ता सोहइत्ता आराहइत्ता आणाए अणुपालइत्ता बहवे जीवा सिज्झंति बुज्झंति मुच्चंति परिणिव्वायंति सव्वदुक्खाणमंतं करेंति ॥ तस्स णं अयमट्ठे एवमाहिज्जइ, तं जहा,-संवेगे १ णिव्वेए २ धम्मसद्धा ३ गुरुसाहम्मियसुस्सूसणया ४ आलोयणया ५ णिंदणया ६ गरिहणया ७ सामाइए ८ चउव्वीसत्थए ९ वंदणए १० पडिक्कमणे ११ काउस्सग्गे १२ पच्चक्खाणे १३ थय-थुईमंगले १४ कालपडिलेहणा १५ पायच्छित्तकरणे १६ खमावणया १७ सज्झाए १८

श्रुतं मयाऽऽयुष्मन्! तेन भगवता एवमाख्यातम्-इह खलु सम्यक्त्वपराक्रमं नामाऽध्ययनं श्रमणेन भगवता महावीरेण काश्यपेन प्रवेदितं यं सम्यक् श्रद्धाय प्रतीत्य रोचयित्वा स्पृष्ट्वा पालयित्वा तीरयित्वा कीर्तयित्वा शोधयित्वाऽऽराध्याज्ञयाऽनुपाल्य बहवो जीवास्सिद्ध्यन्ति बुद्ध्यन्ते मुच्यन्ते परिनिर्वान्ति सर्वदुःखानामन्तंकुर्वन्ति ॥ तस्य णमयमर्थ एवमाख्यायते, तद्यथा-संवेगो १ निर्वेदो २ धर्मश्रद्धा ३ साधार्मिकगुरुशुश्रूषणं ४ आलोचना ५ निन्दा ६ गर्हा ७ सामायिकं ८ चतुर्विंशतिस्तवो ९ वन्दनं १० प्रतिक्रमणं ११ कायोत्सर्गः १२ प्रत्याख्यानं १३ स्तवस्तुतिमङ्गलं १४ कालप्रत्युपेक्षणा १५ प्रायश्चित्तकरणं १६ क्षमणा १७ स्वाध्यायो १८

वायणया १९ पडिपुच्छणया २० पडियट्टणया २१ अणुप्पेहा २२ धम्मकहा २३ सुयस्स आराहणया २४ एगग्गमणसण्णिवेसणया २५ संजमे २६ तवे २७ वोदाणे २८ सुहसाए २९ अप्पडिबद्धया ३० विवित्त-सयणासण सेवणया ३१ विणिवट्टणया ३२ संभोग-पच्चक्खाणे ३३ उवहिपच्चक्खाणे ३४ आहारपच्चक्खाणे ३५ कसायपच्चक्खाणे ३६ जोगपच्चक्खाणे ३७ सरीरपच्चक्खाणे ३८ सहायपच्चक्खाणे ३९ भत्तपच्चक्खाणे ४० सब्भावपच्चक्खाणे ४१ पडिरूवणया ४२ वेयावच्चे ४३ सव्वगुणसंपुण्णया ४४ वीयरागया ४५ खंती ४६ मुत्ती ४७ मद्दव्वे ४८ अज्जवे ४९ भावसच्चे ५० करणसच्चे ५१ जोगसच्चे ५२

वाचना १९ प्रतिप्रच्छना २० परावर्त्तना २१ अनुप्रेक्षा २२ धर्मकथा २३ श्रुतस्या-राधना २४ एकाग्रमनःसंनिवेशना २५ संयम २६ स्तपो २७ व्यवदान २८ सुखशायो २९ ऽप्रतिबन्धता ३० विविक्तशयनासनसेवना ३१ विनिवर्त्तना ३२ सम्भोगप्रत्याख्यानं ३३ उपधिप्रत्याख्यानं ३४ आहारप्रत्याख्यानं ३५ कषायप्रत्याख्यानं ३६ योगप्रत्याख्यानं ३७ शरीरप्रत्याख्यानं ३८ सहायप्रत्याख्यानं ३९ भक्तप्रत्याख्यानं ४० सद्भावप्रत्याख्यानं ४१ प्रतिरूपता ४२ वैयावृत्यं ४३ सर्वगुणसंपूर्णता ४४ वीतरागता ४५ क्षान्तिः ४६ मुक्तिः ४७ मार्दवं ४८ आर्जवं ४९ भावसत्यं ५० करणसत्यं ५१ योगसत्यं ५२

मणगुत्तया ५३ वयगुत्तया ५४ कायगुत्तया ५५ मणसमाहारणया ५६ वयसमाहारणया ५७ कायसमाहारणया ५८ णाणसंपण्णया ५९ दंसणसंपण्णया ६० चरित्त-संपण्णया ६१ सोइंदियणिग्गहे ६२ चक्खिंदियणिग्गहे ६३ घाणिंदियणिग्गहे ६४ जिब्भिंदियणिग्गहे ६५ फासिन्दियणिग्गहे ६६ कोहविजए ६७ माणविजए ६८ मायाविजए ६९ लोहविजए ७० पेज्ज-दोस-मिच्छादंसणविजए ७१ सेलेसी ७२ अकम्मया ७३ ॥

संवेगेणं भन्ते ! जीवे किं जणयइ ? संवेगेणं अणुत्तरं धम्मसद्धं जणयइ, अणुत्तराए धम्मसद्धाए संवेगं हव्वमा-गच्छइ, अणन्ताणुबन्धिकोहमाणमायालोभे खवेइ, कम्मं ण बंधइ, तप्पच्चइयं च मिच्छत्तविसोहिं काऊण

मनोगुप्तता ५३ वाग्गुप्तता ५४ कायगुप्तता ५५ मनः समाधारणा ५६ वाक्समाधारणा ५७ कायसमाधारणा ५८ ज्ञानसंपन्नता ५९ दर्शनसंपन्नता ६० चारित्रसंपन्नता ६१ श्रोत्रेन्द्रियनिग्रहः ६२ चक्षुरिन्द्रियनिग्रहो ६३ घ्राणेन्द्रियनिग्रहो ६४ जिह्वेन्द्रियनिग्रहः ६५ स्पर्शनेन्द्रियनिग्रह ६६ क्रोधविजयो ६७ मानविजयो ६८ मायाविजयो ६९ लोभविजयः ७० प्रेमद्वेषमिथ्यादर्शनविजयः ७१ शैलेशी ७२ अकर्मता ७३ ॥ संवेगेन भदन्त ! जीवः किं जनयति ? संवेगेनानुत्तरां धर्मश्रद्धां जनयति, अनुत्तरया धर्मश्रद्धया संवेगं शीघ्रमागच्छत्यनन्तानुबन्धिक्रोधमायालो-भान्क्षपयति, कर्म न बध्नाति, तत्प्रत्ययिकां च मिथ्यात्वविशुद्धिं कृत्वा.

दंसणाराहए भवइ, दंसणविसोहिए य णं विसुद्धाए अत्थेगईए तेणेव भवग्गहणेणं सिज्झई, सोहीए य णं विसुद्धाए तच्चं पुणो भवग्गहणं णाइक्कमइ ॥१॥ णिव्वेएणं भंते ! जीवे किं जणयइ ? णिव्वेएणं दिव्व–माणुस्सतेरिच्छिएसु कामभोगेसु णिव्वेयं हव्वमागच्छइ, सव्वविसएसु विरज्जइ, सव्वविसएसु विरज्जमाणे आरम्भपरिच्चायं करेइ, आरम्भपरिच्चायं करेमाणे संसारमग्गं वोच्छिंदइ सिद्धिमग्गपडिवण्णे य भवइ ॥२॥ धम्मसद्धाए णं भंते ! जीवे किं जणयइ ? धम्मसद्धाए णं सायासोक्खेसु रज्जमाणे विरज्जइ, अगारधम्मं च णं चयइ अणगारिए णं जीवे सारीर–माणसाणं दुक्खाणं छेयण-भेयणसंजोगाईणं वोच्छेयं करेइ, अव्वाबाहं णिव्वतेइ ॥३॥

दर्शनाराधकोभवति, दर्शनविशुद्ध्या च विशुद्ध्याऽस्येकक: कश्चित्तेनैव च भवग्रहणेन सिद्ध्यति, शुद्ध्या च नु विशुद्ध्या तृतीयं पुनर्भवग्रहणं नातिक्रामति ॥१॥ निर्वेदेन भदन्त ! जीवः किं जनयति ?, निर्वेदेन दिव्यमानुषतैरश्चेषु कामभोगेषु निर्वेदं शीघ्रमागच्छति, सर्वविषयेषु विरज्यते, सर्वविषयेषु विरज्यमानः आरम्भपरित्यागं करोत्यारंभपरित्याग कुर्वन्संसारमार्गं व्यवच्छिनत्ति, सिद्धिमार्गप्रतिपन्नश्च भवति ॥२॥ धर्मश्रद्धया भदन्त ! जीवः किं जनयति ?, धर्मश्रद्धया सातसौख्येषु रज्यमानो विरज्यते, अगारधर्मं च नु त्यजत्यणगार जीवः शारिरमानसानां छेदनभेदनसंयोगादीनां व्युच्छेदं करोत्यव्याबाधं च नु सुखं निर्वर्तयति ॥३॥

गुरुसाहम्मियसुस्सूसणयाए णं भन्ते! जीवे किं जणयइ? गुरुसाहम्मियसुस्सूसणयाए णं विणयपडिवत्तिं जणयइ विणयपडिवण्णे य णं जीवे अणच्चासायणसीले णेरइयतिरिक्खजोणियमणुस्सदेवदुग्गईओ णिरुम्भइ, वण्णसंजलणभत्तिबहुमाणयाए मणुस्सदेवसुग्गईओ णिबंधइ सिद्धिसोग्गइं च विसोहेइ, पसत्थाइं च णं विणयमूलाइं सव्वकज्जाइं साहेइ, अण्णे य बहवे जीवे विणइत्ता भवइ ॥४॥ आलोयणाए णं भन्ते! जीवे किं जणयइ? आलोयणाए णं मायाणियाणमिच्छादरिसणसल्लाणं मोक्खमग्गविग्घाणं अणंतसंसारवद्धणाणं उद्धरणं करेइ, उज्जुभावं च जणयइ. उज्जुभावपडिवण्णे य णं जीवे अमाई इत्थीवेयं नपुंसगवेयं च ण बंधइ, पुव्वबद्धं च णं णिज्जरइ ॥५॥ णिंदणयाए

साधर्मिकगुरुशुश्रूषणेन भदन्त! किं जनयति?, साधर्मिकगुरुशुश्रूषणेन नु विनयप्रतिपत्तिं जनयति, प्रतिपन्नविनयश्च नु जीवोऽनत्याशातनाशीलो नैरयिकतिर्यग्योनिकमानुष्यदेवदुर्गतीः निरुणद्धि, वर्णसंज्वलनभक्तिबहुमानतया मनुष्यदेवसुगती निबध्नाति, सिद्धिसुगतिं च विशोधयति, प्रशस्तानि विनयमूलानि सर्वकार्याणि साधयति, अन्यांश्च बहून्जीवान्विनेता भवति ॥४॥ आलोचनया नु भदन्त! जीवः किं जनयति?, आलोचनया मायानिदानमिथ्यादर्शनशल्यानां मोक्षमार्गविघ्नानामनन्तसंसारवर्धनानामुद्धरणं करोति, ऋजुभावं च जनयति, प्रतिपन्नर्जुभावश्च जीवोऽमायी स्त्रीवेदं नपुंसकवेदं च न बध्नाति, पूर्वबद्धं च नु निर्जरयति ॥५॥ निन्दनेन

णं भन्ते ! जीवे किं जणयइ ? णिंदणयाए णं पच्छाणुतावं जणयइ, पच्छाणुतावेणं विरज्जमाणे करणगुणसेढिं पडिवज्जइ. करणगुणसेढीपडिवण्णे य अणगारे मोहणिज्जं कम्मं उग्घाएइ ॥६॥ गरहणयाए णं भन्ते ! जीवे किं जणयइ ? गरहणयाए अपुरेक्कारं जणयइ, अपुरेक्कारगए णं जीवे अप्पसत्थेहिंतो जोगेहिंतो णियत्तइ, पसत्थे य पडिवज्जइ, पसत्थजोगपडिवण्णे य णं अणगारे अणतघाइपज्जवे खवेइ ॥७॥ सामाइएणं भन्ते ! जीवे किं जणयइ ? सामाइएणं सावज्जजोगविरइं जणयइ ॥८॥ चउवीसत्थएणं भन्ते ! जीवे किं जणयइ ? चउवीसत्थएणं दंसणविसोहिं जणयइ ॥९॥ वंदणएणं भन्ते ! जीवे किं जणयइ ? वन्दणएणं णीयागोयं कम्मं खवेइ, उच्चागोयं

नु भदन्त ! जीवः किं जनयति ?, निन्दनेन पश्चादनुतापं जनयति, पश्चादनुतापेन विरज्यमानः करणगुणश्रेणिं प्रतिपद्यते, प्रतिपन्नकरणगुणश्रेणिकश्चानगारः मोहनीयं कर्म उद्घातयति ॥६॥ गर्हणेन भदन्त ! जीवः किं जनयति ? गर्हणेनापुरस्कारं जनयत्यपुरस्कारगतो नु जीवोऽप्रशस्तेभ्यो योगेभ्यो निवर्त्तते, प्रशस्तयोगान्प्रतिपद्यते, प्रशस्तयोगप्रतिपन्नश्चाऽनगारोऽनन्तघातिनः पर्यवान्क्षपयति ॥७॥ सामायिकेन भदन्त ! जीवः किं जनयति ? सामायिकेन सावद्ययोगविरतिं जनयति ॥८॥ चतुर्विंशतिस्तवेन भदन्त ! जीवः किं जनयति ? चतुर्विंशतिस्तवेन दर्शनविशुद्धिं जनयति ॥९॥ वन्दनकेन भदन्त ! जीवः किं जनयति ? वन्दनकेन नीचैर्गोत्रं कर्म क्षपयति, उच्चैर्गोत्रं

कम्मं णिबंधइ; सोहग्गं च णं अप्पडिहयं आणाफलं णिव्वत्तेइ, दाहिणभावं च णं जणयइ ॥१०॥ पडिक्कमणेणं भंते ! जीवे किं जणयइ ? पडिक्कमणेणं वयछिद्दाणि पिहेइ, पिहियछिद्दे पुण जीवे णिरुद्धासवे असबलचरित्ते अट्ठसु पवयणमायासु उवउत्ते अपुहत्ते सुप्पणिहिए विहरइ ॥११॥ काउस्सग्गेणं भन्ते ! जीवे किं जणयइ ? काउस्सग्गेणं तीय--पडुप्पण्ण--पायच्छित्तं विसोहेइ, विसुद्धपायच्छित्ते य जीवे णिव्वुयहियए ओहरियभरु व्व भारवहे पसत्थज्झाणोवगए सुहंसुहेणं विहरइ ॥१२॥ पच्चक्खाणेणं भन्ते ! जीवे किं जणयइ ? पच्चक्खाणेणं आसवदाराइं णिरुंभइ ॥१३॥ थय--थुइमङ्गलेणं भन्ते ! जीवे किं जणयइ ? थय--थुइमंगलेणं णाणदंसणचरित्तबोहिलाभं

कर्म निबध्नाति; सौभाग्यं चाऽप्रतिहतमाज्ञाफलं निर्वर्त्तयति, दक्षिणभावं च नु जनयति ॥१०॥ प्रतिक्रमणेन भदन्त ! जीवः किं जनयति ?, प्र० व्रतछिद्राणि पिदधाति, पिहितव्रतछिद्रः पुनर्जीवो निरुद्धाश्रवोऽशबलचारित्रोऽष्टासु प्रवचनमातृष्वुपयुक्तोऽपृथक्त्वः सुप्रणिहितो विहरति ॥११॥ कायोत्सर्गेण भदन्त ! जीवः किं जनयति ?; का० अतीतप्रत्युत्पन्नं प्रायश्चित्तं विशोधयति, विशुद्धप्रायश्चित्तश्च जीवो निर्वृत्तहृदयोऽपहृतभर इव भारवहः प्रशस्तध्यानोपगतः सुखं सुखेन विहरति ॥१२॥ प्रत्याख्यानेन भदन्त ! जीवः किं जनयति ?, प्र० आश्रवद्वाराणि निरुणद्धि ॥१३॥ स्तवस्तुतिमङ्गलेन भदन्त ! जीवः किं जनयति ?, स्त० ज्ञानदर्शनचारित्रबोधिलाभं

जणयइ, णाणदंसणचरित्तबोहिलाभसंपण्णे णं जीवे अंतकिरियं कप्पविमाणोववत्तियं आराहणं आराहेइ ॥१४॥ कालपडिलेहणयाए णं भंते जीवे किं जणयइ? कालपडिलेहणयाए णाणावरणिज्जं कम्मं खवेइ ॥१५॥ पायच्छित्तकरणेणं भन्ते! जीवे किं जणयइ? पायच्छित्तकरणेणं पावकम्मविसोहिं जणयइ, णिरइयारे यावि भवइ, सम्मं च णं पायच्छित्तं पडिवज्जमाणे मग्गं च मग्गफलं च विसोहेइ, आयारं आयारफलं च आराहेइ ॥१६॥ खमावणयाए णं भन्ते! जीवे किं जणयइ? खमावणयाए पल्हायणभावं जणयइ, पल्हायणभावमुवगए य सव्वपाण-भूय-जीव-सत्तेसु मेत्तीभावमुप्पाएइ, मित्ती-भावमुवगए यावि जीवे भावविसोहिं काऊण णिब्भए

जनयति, ज्ञानदर्शनचारित्रबोधिलाभसंपन्नश्च जीवोऽन्तक्रियां कल्पविमानोपपत्तिकामाराधनामाराधयति ॥१४॥ कालप्रत्युपेक्षणया भदन्त! जीवः किं जनयति?, का० ज्ञानावरणीयं कर्म क्षपयति ॥१५॥ प्रायश्चित्तकरणेन भदन्त! जीवः किं जनयति?, प्रा० पापकर्मविशुद्धिं जनयति, निरतिचारश्चापि भवति, सम्यक् च प्रायश्चित्तं प्रतिपद्यमानो मार्गं च मार्गफलं च विशोधयत्याचारमाचारफलं चाराधयति ॥१६॥ क्षमणया भदन्त! जीवः किं जनयति?, क्षमणया प्रह्लादनभावं जनयति, प्रह्लादनभावमुपगतश्च जीवः सर्वप्राणभूतजीवसत्त्वेषु मैत्रीभावमुत्पादयति, मैत्रीभावमुपगतश्चापि जीवो भावविशुद्धिं कृत्वा निर्भयो

भवइ ॥१७॥ सज्झाएणं भन्ते! जीवे किं जणयइ? सज्झाएणं णाणावरणिज्जं कम्मं खवेइ ॥१८॥ वायणाए णं भन्ते! जीवे किं जणयइ? वायणाए णं णिज्जरं जणयइ, सुयस्स य अणासायणाए वट्टइ, सुयस्स अणासायणाए वट्टमाणे तित्थधम्मं अवलंबइ, तित्थधम्मं अवलंबमाणे महाणिज्जरे महापज्जवसाणे भवइ ॥१९॥ पडिपुच्छणयाए णं भन्ते! जीवे किं जणयइ? पडिपुच्छणाए सुत्तत्थ—तदुभयाइं विसोहेइ, कंखामोहणिज्जं कम्मं वोच्छिंदइ ॥२०॥ परियट्टणयाए णं भंते! जीवे किं जणयइ? परियट्टणयाए णं वञ्जणाइं जणयइ, वंजणलद्धिं च उप्पाएइ ॥२१॥ अणुप्पेहाए णं भन्ते! जीवे किं जणयइ? अणुप्पेहाए णं आउयवज्जाओ

भवति ॥१७॥ स्वाध्यायेन भदन्त! जीवः किं जनयति?, स्वाध्यायेन ज्ञानावरणीयं कर्म क्षपयति ॥१८॥ वाचनया भदन्त! जीवः किं जनयति?, वाचनया निर्जरां जनयति, श्रुतस्यानाशातनायां वर्तमानः तीर्थधर्ममलम्बते, तीर्थधर्ममवलम्बमानो महानिर्जरो महापर्यवसानो भवति ॥१९॥ प्रतिप्रच्छनेन भदन्त! जीवः किं जनयति?, प्रतिप्रच्छनेन सूत्रार्थतदुभयानि विशोधयति, काङ्क्षामोहनीयं कर्म व्युच्छिनत्ति ॥२०॥ परावर्तनया भदन्त! जीवः किं जनयति?, परावर्तनया व्यञ्जनानि जनयति, व्यञ्जनलब्धिं चोत्पादयति ॥२१॥ अनुप्रेक्षया भदन्त! जीवः किं जनयति?, अनुप्रेक्षयाऽऽयुर्वर्ज्जाः

सत्तकम्मप्पगडीओ धणियबंधणबद्धाओ सिढिलबंधण-बद्धाओ पकरेइ, दीहकालट्ठिइयाओ हस्सकालट्ठिइयाओ पकरेइ, तिव्वाणुभावाओ मंदाणुभावाओ पकरेइ, बहुपए-सग्गाओ अप्पपएसग्गाओ पकरेइ, आउयं च णं कम्मं सिअ बंधइ, सिअ णो बंधइ, अस्सायावेयणिज्जं च णं कम्मं णो भुज्जो भुज्जो उवचिणाइ, अणाइयं च णं अणवदग्गं दीहमद्धं चाउरंतं संसारकंतारं खिप्पामेव वीईवयइ ॥२२॥ धम्मकहाए णं भंते! जीवे किं जणयइ? धम्मकहाए णं पवयणपभावेइ, पवयणपभावए णं जीवे आगमेसस्सभद्दत्ताए कम्मं णिबंधइ ॥२३॥ सुयस्स आराहणयाए णं भन्ते! जीवे किं जणयइ? सुयस्स आराहणाए अण्णाणं खवेइ, ण य संकिलिस्सइ ॥२४॥

सप्तकर्मप्रकृतयो गाढबन्धनबद्धाः शिथिलबन्धनबद्धाः प्रकरोति, दीर्घकालस्थितिका ह्रस्व-कालस्थितिकाः प्रकरोति, तीव्रानुभावा मंदानुभावाः प्रकरोति, बहुप्रदेशाग्रा अल्पप्रदेशाग्राः प्रक-रोति, आयुश्च कर्म स्याद्बध्नाति स्यान्नो बध्नात्यसातवेदनीयं च नु कर्म नो भूयोभूय उपचि-नोति, अनादिकं च त्वनवदग्रं दीर्घाद्धं चतुरन्तं संसारकान्तारं क्षिप्रमेव व्यतिव्रजति ॥२२॥ धर्मकथया नु भदन्त! जीवः किं जनयति?, धर्मकथया प्रवचनं प्रभावयति प्रवचनप्रभावनया नु जीवः आगामिनि शश्वद्भद्रतया कर्म निबध्नाति ॥२३॥ श्रुतस्याराधनया नु भदन्त! जीवः किं जनयति?; श्रु० अज्ञानं क्षपयति, न च संक्लिश्यते ॥२४॥

एगग्गमणसंणिवेसणयाए णं भंते! जीवे किं जणयइ ? एगग्गमणसंणिवेसणयाए णं चित्तणिरोहं करेइ ॥२५॥ संजमेणं भंते! जीवे किं जणयइ ? संजमेण अणण्हयत्तं जणयइ ॥२६॥ तवेणं भंते! जीवे किं जणयइ ? तवेणं [1]वोदाणं जणयइ ॥२७॥ वोदाणेणं भन्ते! जीवे किं जणयइ ? वोदाणेणं अकिरियं जणयइ, अकिरियाए भवित्ता तओ पच्छा सिज्झइ बुज्झइ मुच्चइ परिणिव्वायइ, सव्वदुक्खाणमंतं करेइ ॥२८॥ [2]सुहसाएणं भन्ते! जीवे किं जणयइ ? सुहसाएणं अणुस्सुअत्तं जणयइ, अणुस्सुअएअणं जीवे अणुकंपए अणुब्भडे विगयसोगे

एकाग्रमनःसन्निवेशनया नु भदन्त! जीवः किं जनयति ?; एका० चित्तनिरोधं करोति ॥२५॥ संयमेन भदन्त! जीवः किं जनयति ?; संयमेनानंहस्कत्वं जनयति ॥२६॥ तपसा भदन्त! जीवः किं जनयति ?; तपसा व्यवदानं जनयति ॥२७॥ व्यवदानेन भदन्त! जीवः किं जनयति ?; व्यवदानेनाक्रियां जनयत्यक्रियाको भूत्वा ततः पश्चात्सिध्यति बुध्यते मुच्यते परिनिर्वाति सर्वदुःखानामन्तं करोति ॥२८॥ सुखशातेन भदन्त! जीवः किं जनयति ?, सु० अनुत्सुकत्वं जनयत्यनुत्सुकश्च नु जीवोऽनुकम्पकोऽनुद्भटो विगतशोक-

१ वोदानं=व्यवदानं, पूर्वबद्धकर्मापगमतो शुद्धिम ॥ २ सुखशातनया=सुखं विषयजन्यं तस्य शातः विनाश तस्य भाव तया फलमनुत्सुकत्वम इति भावः ॥

चरित्तमोहणिज्जं कम्मं खवेइ ॥२९॥ अप्पडिबद्धयाए णं भन्ते! जीवे किं जणयइ? अप्पडिबद्धयाए णं णिस्सङ्गत्तं जणयइ णिस्सङ्गत्तेणं जीवे एगे एगग्गचित्ते दिया य राओ य असज्जमाणे अप्पडिबद्धे आवि विहरइ ॥३०॥ विवित्तसयणासणयाए णं भंते! जीवे किं जणयइ,? विवित्तसयणासणयाए णं चरित्तगुत्तिं जणयइ, चरित्तगुत्ते य णं जीवे विवित्ताहारे दढचरित्ते एगंतरए मोक्खभावपडिवण्णे अट्ठविहकम्मगंठिं णिज्जरेइ ॥३१॥ विणिवट्टणयाए णं भंते! जीवे किं जणयइ? विणिवट्टणयाए णं पावकम्माणं अकरणयाए अब्भुट्ठेइ पुव्वबद्धाण य णिज्जरणयाए [1]तं णियत्तेइ, तओ पच्छा चाउरंतं संसारकन्तारं

चारित्रमोहनीयं कर्म क्षपयति ॥२९॥ अप्रतिबद्धतया भदन्त! जीवः किं जनयति?; अ० निःसङ्गत्वं जनयति; निःसङ्गत्वगतश्च नु जीव एक एकाग्रचित्तो दिवा च रात्रौ चाऽसजन् अप्रतिबद्धश्चापि विहरति ॥३०॥ विविक्तशयनासनतया भदन्त! जीवः किं जनयति?; वि० चारित्रगुप्तिं जनयति, चारित्रगुप्तश्च नु जीवो विविक्ताहारो दृढचारित्र एकान्तरतो मोक्षभावप्रतिपन्नोऽष्टविधकर्मग्रन्थिं निर्जरयति ॥३१॥ विनिवर्तनया भदन्त! जीव किं जनयति?; वि० पापकर्मणामकरणेनाभ्युत्तिष्ठति, पूर्वबद्धानां च निर्जरणया तन्निवर्त्तयति, ततः पश्चाच्चतुरन्तं संसारकान्तारं

---

१ तं=तद्दिति कर्म ॥

वीइवयइ ॥३२॥ संभोगपच्चक्खाणेणं णं भंते! जीवे किं जणयइ? संभोगपच्चक्खाणेण णं आलम्बणाइं खवेइ, निरालम्बणस्स य [2]आययट्ठिया योगा भवन्ति, सएणं लाभेणं संतुस्सइ, परस्स लाभं णो आसादेइ, णो तक्केइ, णो पीहेइ, णो पत्थेइ, णो अभिलसइ, परस्स लाभं अणासाएमाणे अतक्केमाणे अपीहेमाणे अपत्थेमाणे अणभिलसेमाणे दुच्चं सुहसेज्जं उवसंपज्जित्ता णं विहरइ ॥३३॥ उवहिपच्चक्खाणेणं भंते! जीवे किं जणयइ? उवहिपच्चक्खाणेणं अपलिमंथं जणयइ, णिरुवहिए णं जीवे णिक्कंखे उवहिमंतेरण य ण संकिलिस्सई ॥३४॥ आहारपच्चक्खाणेणं भंते! जीवे किं जणयइ? आहार-

---

व्यतिव्रजति ॥३२॥ सम्भोगप्रत्याख्यानेन भदन्त! जीवः किं जनयति?, स० आलम्बनानि क्षपयति, निरालम्बनस्य चायतार्थिका योगा भवन्ति, स्वकेन लाभेन तुष्यति, परस्य लाभं नो आस्वादयति, नो तर्कयति, नो स्पृहयति, नो प्रार्थयति, नो अभिलषति, परस्यलाभमनास्वादयन्नतर्कयन्नस्पृहयन्नप्रार्थयन्ननभिलषन् द्वितीयां सुखशय्यामुपसंपद्य विहरति ॥३३॥ उपधिप्रत्याख्यानेन भदन्त! जीवः किं जनयति?; उपधिप्रत्याख्यानेनाऽपरिमन्थं जनयति, निरुपाधिको नु जीवो निष्कांक्ष उपधिमन्तरेण च न संक्लिश्यते ॥३४॥ आहार-प्रत्याख्यानेन भदन्त! जीवः किं जनयति? आ०

---

२ आययट्ठिया=आयतः=मोक्षः संयमो वा स अेवार्थः...येष'मित्यायतार्थिकाः ॥

पच्चक्खाणेणं जीवियासंसप्पओगं वोच्छिंदइ, जीविया-संसप्पओगं वोच्छिंदित्ता जीवे आहारमंतरेणं ण संकिलिस्सइ ॥३५॥ कसायपच्चक्खाणेणं भंते! जीवे किं जणयइ ? कसायपच्चक्खाणेणं वीयरागभावं जणयइ, वीतरागभावपडिवण्णे वि य णं जीवे समसुह-दुक्खे भवइ ॥३६॥ जोगपच्चक्खाणेणं भंते! जीवे किं जणयइ ? जोगपच्चक्खाणेणं अजोगत्तं जणयइ, अजोगी णं जीवे णवं कम्मं ण बंधइ, पुव्वबद्धं णिज्जरेइ ॥३७॥ सरीरपच्चक्खाणेणं भंते! जीवे किं जणयइ ? सरीरपच्चक्खाणेणं सिद्धाइसयगुणत्तणं णिव्वत्तेइ, सिद्धाइसयगुणसंपण्णे य णं जीवे लोगग्गमुवगए परमसुही भवइ ॥३८॥ सहायपच्चक्खाणेणं भंते! जीवे किं जणयइ ? सहायपच्चक्खाणेणं एगीभावं

जीविताशंसाप्रयोगं व्यवच्छिनत्ति, जीविताशंसाप्रयोगं व्यवच्छिद्य जीव आहारमन्तरेण न संक्लिश्यते ॥३५॥ कषायप्रत्याख्यानेन भदन्त! जीवः किं जनयति ?; क० वीतरागभावं जनयति, वीतरागभावं प्रतिपन्नश्च नु जीवः समसुखदुःखो भवति ॥३६॥ योगप्रत्याख्यानेन भदन्त! जीवः किं जनयति ?; यो० अयोगित्वं जनयति, अयोगी नु जीवो नवं कर्म न बध्नाति, पूर्वबद्धं निर्जरयति ॥३७॥ शरीरप्रत्याख्यानेन भदन्त! जीवः किं जनयति ?; शरीरप्रत्याख्यानेन सिद्धातिशयगुणत्वं निर्वर्तयति, सिद्धातिशयगुणसंपन्नश्च नु जीवो लोकाग्रमुपगतः परमसुखी भवति ॥३८॥ सहायप्रत्याख्यानेन भदन्त! जीवः किं जनयति ?; सहायप्रत्याख्यानेनैकीभावं

जणयइ, एगीभावभूए वि य णं जीवे [1]एगग्गं भावेमाणे अप्पझंझे अप्पकलहे अप्पकसाए अप्पतुमंतुमे संजमबहुले संवरबहुले समाहिए यावि भवइ ॥३९॥ भवपच्चक्खाणेणं भन्ते ! जीवे किं जणयइ ? भवपच्चक्खाणेणं अणेगाइं भवसयाइं णिरुंभइ ॥४०॥ सब्भावपच्चक्खाणेणं भंते ! जीवे किं जणयइ ? सब्भावपच्चक्खाणेणं अणियट्टिं जणयइ, अणियट्टिं पडिवण्णे य अणगारे चत्तारि केवलिकम्मंसे खवेइ, तंजहा—वेयणिज्जं आउयं णामं गोयं च; तओ पच्छा सव्वदुक्खाणमन्तं करेइ ॥४१॥ पडिरूवयाए णं भन्ते ! जीवे किं जणयइ ? पडिरूवयाएणं लाघवियं जणयइ, लहुभूए णं जीवे अप्पमत्ते

जनयति, एकीभावभूतश्च जीव ऐकाग्र्यं भावयन्नल्पझंझोऽल्पकलहोऽल्पत्वंत्वः संयमबहुलः संवरबहुलः समाहितश्चापि भवति ॥३९॥ भक्तप्रत्याख्यानेन भदन्त ! जीवः किं जनयति ?; भक्तप्रत्याख्यानेनाऽनेकानि भवशतानि निरुणद्धि ॥४०॥ सद्भावप्रत्याख्यानेन भदन्त ! जीवः किं जनयति ?; सद्भावप्रत्याख्यानेननानिवृत्तिं जनयति, अनिवृत्तिं प्रतिपन्नश्चानगारश्चत्वारि केवलिकर्मांशान् क्षपयति, तद्यथा-वेदनीयमायुर्नाम गोत्रं च, ततः पश्चात्सिध्यति, बुध्यते, मुच्यते, परिनिर्वाति, सर्वदुःखानामन्तं करोति ॥४१॥ प्रतिरूपतया भदन्त ! जीवः किं जनयति ?; प्रतिरूपतया लाघविकतां जनयति, लघुभूतश्च नु जीवोऽप्रमत्तः

१ एगग्गं=ऐकाग्र्यं एकालंबनत्वम् ।

पागडलिंगे पसत्थलिंगे विसुद्धसम्मत्ते सत्त-समिइ-सम्मत्ते सव्वपाण-भूय-जीव-सत्तेसु वीससणिज्जरूवे अप्पडिलेहे जिइंदिए विउलतव-समिइसमण्णागए आवि भवइ ॥४२॥ वेयावच्चेणं भंते ! जीवे किं जणयइ ? वेयावच्चेणं तित्थ-यरणामगोत्तं कम्मं णिबंधइ ॥४३॥ सव्वगुसंपण्णयाए णं भंते ! जीवे किं जणइ ? सव्वगुणसंपण्णयाए अपुण-रावत्तिं जणयइ, अपुणरावत्तिं पत्तए णं जीवे सारीर-माणसाणं दुक्खाणं णो भागी भवइ ॥४४॥ वीयरागयाए णं भंते ! जीवे किं जणइ ? वीयरागयाए णं णेहाणुबंधणाणि तण्हाणुबंधणाणि य वोच्छिंदइ, मणुण्णा-मणुण्णेसु सद्द-फरिस-रूव-रस-गंधेसु विरज्जइ ॥४५॥ खंतीए णं भन्ते ! जीवे किं जणयइ ?, खंतीए णं

प्रकटलिङ्गः प्रशस्तलिङ्गो विशुद्धसम्यक्त्वः समाप्तसत्यसमितिः सर्वप्राणभूतजीवसत्त्वेषु विश्वसनीयरूपोऽप्रत्युपेक्षो जितेन्द्रियो विपुलतपसमितिसमन्वागतश्चापि भवति ॥४२॥ वैया-वृत्त्येन भदन्त ! जीवः किं जनयति ? वैयावृत्त्येन तीर्थकरनामगोत्रं कर्म निबध्नाति ॥४३॥ सर्वगुणसंपन्नतया भदन्त ! जीवः किं जनयति ?; स० ननुपुनरावृत्तिं जनयति, अपुनरावृत्ति-प्राप्तको नु जीवः शारीरमानसानां दुःखानां नो भागी भवति ॥४४॥ वीतरागतया भदन्त ! जीवः किं जनयति ?; वी० स्नेहानुबन्धनानि तृष्णानुबन्धनानि च व्यवच्छिनत्ति मनोज्ञा-ऽमनोज्ञेषु शब्दस्पर्शरूपरसगन्धेषु विरज्यते ॥४५॥ क्षान्त्या भदन्त ! जीवः किं जनयति ?, क्षा०

परीसहे जिणइ ॥४६॥ मुत्तीए णं भंते! जीवे किं जणयइ? मुत्तीए णं अकिंचणं जणयइ, अकिंचणे य जीवे अत्थलोलाणं पुरिसाणं अपत्थणिज्जो भवइ ॥४७॥ अज्जवयाए णं भंते! जीवे किं जणयइ? अज्जवयाए णं काउज्जुययं भावुज्जुययं [1]अविसंवायणं जणयइ, अविसंवायणंसपण्णयाए णं जीवे धम्मस्स आराहए भवइ ॥४८॥ मद्दवयाए णं भंते! जीवे किं जणयइ? मद्दवयाए णं अणुस्सियत्तं जणयइ, अणुस्सियत्तेण जीवे मिउमद्दवसंपण्णे अट्ठ मयट्ठाणाइं णिट्ठवेइ ॥४९॥ भावसच्चेणं भंते! जीवे किं जणयइ? भावसच्चेण भावविसोहिं जणयइ, भावविसोहीए अ वट्टमाणे जीवे अरहंतपण्णत्तस्स धम्मस्स आराहणयाए अब्भुट्ठेइ,

---

परीषहान् जयति ॥४६॥ मुक्त्या भदन्त! जीवः किं जनयति?; मुक्त्यान्वकिंचनत्वं जनयति, अकिंचनश्च जीवोऽर्थलोलानां पुरुषाणामप्रार्थनीयो भवति ॥४७॥ आर्जवेन भदन्त! जीवः किं जनयति?; आर्जवेन नु कायर्जुकतां भावर्जुकतां भाषर्जुकतामविसंवादनं जनयति, अविसंवादसंपन्नतया च नु जीवो धर्मस्याराधको भवति ॥४८॥ मार्दवेन भदन्त! जीवः किं जनयति?; मा० अनुत्सेकत्वं जनयति अनुत्सेकत्वेन जीवो मृदुमार्दवसंपन्नोऽष्ट मदस्थानानि निष्ठापयति ॥४९॥ भावसत्येन भदन्त! जीवः किं जनयति?; भा० भावविशुद्धिं जनयति, भावविशुद्ध्या च वर्तमानो जीवोऽर्हत्प्रज्ञप्तस्य धर्मस्याराधनायायाभ्युत्तिष्ठते,

---

१ अविसंवादनं-पराविप्रतारणम् ॥

अरहन्तपण्णत्तस्स धम्मस्स आराहणयाए अब्भुट्ठित्ता परलोगधम्मस्स आराहए भवइ ॥५०॥ करणसच्चेणं भंते ! जीवे किं जणयइ,? करणसच्चेणं करणसत्तिं करणसच्चे वट्टमाणे जीवे जहावाई तहाकारी आवि भवइ ॥५१॥ जोगसच्चेणं भंते जीवे किं जणयइ ? जोगसच्चेण जोगं विसोहेइ ॥५२॥ मणगुत्तयाए णं भंते ! जीवे किं जणयइ ? मणगुत्तयाए णं जीवे एगग्गं जणयइ, एगग्गचित्ते णं जीवे [1]मणगुत्ते संजमाराहए भवइ ॥५३॥ वयगुत्तयाए णं भंते ! जीवे किं जणयइ ? वयगुत्तयाए णं णिव्विकारं जणयइ, णिव्विकारे णं जीवे वइगुत्ते अज्झप्पजोगसाहणजुत्ते यावि भवइ ॥५४॥ कायगुत्तयाए

अर्हत्प्रज्ञप्तस्य धर्मस्याराधनायायभ्युत्थाय परलोकधर्मस्याराधको भवति ॥५०॥ करणसत्येन भदन्त ! जीवः किं जनयति ?; क० करणशक्तिं जनयति, करणसत्ये वर्तमानो जीवो यथावादी तथाकारी चापि भवति ॥५१॥ योगसत्येन भदन्त ! जीवः किं जनयति ?; योगसत्येन योगान्विशोधयति ॥५२॥ मनोगुप्ततया भदन्त ! जीवः किं जनयति ?; म० जीव एकाग्रयं जनयति, एकाग्रचित्तो नु जीवो मनोगुप्तः संयमाराधको भवति ॥५३॥ वाग्गुप्ततया भदन्त ! जीवः किं जनयति ?; वा० निर्विकारत्वं जनयति, निर्विकारो नु जीवो वाग्गुप्तोऽध्यात्मयोगसाधनयुक्तश्चापि भवति ॥५४॥ कायगुप्ततया

---

१ मणगुत्ते=गुप्तमनाः ।

णं भंते ! जीवे किं जणयइ ? कायगुत्तयाए णं संवरं जणयइ, संवरेणं कायगुत्ते पुणो पावासवणिरोहं करेइ ॥५५॥ मणसमाहारणयाए णं भंते ! जीवे किं जणयइ ? मणसमाहारणयाए णं एगग्गं जणयइ, एगग्गं जणइत्ता णाणपज्जवे जणयइ, णा० जणइत्ता सम्मत्तं विसोहेइ मिच्छत्तं च णिज्जरेइ ॥५६॥ वयसमाहारणयाए णं भंते ! जीवे किं जणयइ ? वयसमाहारणयाए णं वइसाहारणदंसणपज्जवे विसोहेइ, वयसाहारणदंसणपज्जवे विसोहित्ता सुलहबोहियत्तं णिव्वतेइ, दुल्लहबोहियत्त च णिज्जरेइ ॥५७॥ कायसमाहारणयाए णं भंते ! जीवे किं जणयइ ? कायसमाहारणयाए णं चरित्तपज्जवे विसोहेइ, चरित्तपज्जवे विसोहित्ता अहक्खायचरित्तं विसोहेइ, अहक्खायचरित्तं

भदन्त ! जीवः किं जनयति ?, संवरं जनयति, संवरेण कायगुप्तः पुनः पापाश्रवनिरोधं करोति ॥५५॥ मनसमाधारणया भदन्त ! जीवः किं जनयति ?; म० ऐकाग्रयं जनयति, ऐकाग्रयं जनयित्वा ज्ञानपर्यवान् जनयति, ज्ञानपर्यवान् जनयित्वा, सम्यक्त्वं विशोधयति, मिथ्यात्वं च निर्जरयति ॥५६॥ वाक्समाधारणया भदन्त ! जीवः किं जनयति ?; वा० वाक्साधारणदर्शनपर्यवान्विशोधयति, वाक्साधारणदर्शनपर्यवान्विशोधयित्वा, सुलभबोधित्वं निर्वर्तयति, दुर्लभबोधित्वं च निर्जरयति ॥५७॥ कायसमाधारणया भदन्त ! जीवः किं जनयति ?; का० नु चारित्रपर्यवान्विशोधयति, चारित्रपर्यवान्विशोधयित्वा, यथाख्यातचारित्रं विशोधयति, यथाख्यातचारित्रं

विसोहित्ता चत्तारि केवलिकम्मंसे खवेइ, तओ पच्छा सिज्झइ बुज्झइ मुच्चइ परिणिव्वाइ सव्वदुक्खाणमंतं करेइ ॥५८॥ णाणसंपण्णयाए णं भंते! जीवे किं जणयइ? णाणसंपण्णयाए णं जीवे सव्वभावाहिगमं जणयइ, णाणसंपण्णे णं जीवे चाउरंते संसारकन्तारे ण विणस्सइ, "जहा सूई ससुत्ता, पडिआ ण विणस्सइ; तहा जीवे ससुत्ते, संसारे ण विणस्सइ ॥१॥" णाण-विणय-तव-चरित्तजोगे संपाउणइ ससमयपरसमय-विसारणेऊसंघायणिज्जे भवइ ॥५९॥ दंसणसंपण्णयाए णं भंते! जीवे किं जणयइ? दंसणसंपण्णयाए णं जीवे भवमिच्छत्तछेयणं करेइ, परं ण विज्झायइ, अणुत्तरेणं णाणदंसणेणं अप्पाणं संजोएमाणे सम्मं

विशोध्य, चत्वारि केवलिसत्कर्मांशान् क्षपयति, ततः पश्चात्सिध्यति, बुध्यते, मुच्यते, परिनिर्वाति, सर्वदुःखानामन्तं करोति ॥५८॥ ज्ञानसंपन्नतया भदन्त! जीवः किं जनयति? ज्ञा० सर्वभावाभिगमं जनयति, ज्ञानसंपन्नश्च नु जीवश्चतुरन्ते संसारकान्तारे न विनश्यति, "यथा सूची ससूत्रा पतिता न विनश्यति; तथा जीवः ससूत्रः संसारे न विनश्यति ॥१॥" ज्ञानविनयतपश्चारित्रयोगान् सम्प्राप्नोति, स्वसमयपरसमयसङ्घातनीयो भवति ॥५९॥ दर्शन-संपन्नतया भदन्त! जीवः किं जनयति?; द० भवमिथ्यात्वच्छेदनं करोति, परं न विध्यायति अनुत्तरेण ज्ञानदर्शनेनात्मानं संयोजयन्सम्यग्-

भावेमाणे विहरइ ॥६०॥ चरित्तसंपण्णयाए णं भंत्ते ! जीवे किं जणयइ ? चरित्तसंपण्णयाए णं सेलेसीभावं जणयइ, सेलेसिं पडिवण्णे य अणगारे चत्तारि केवलि-कम्मंसे खवेइ, तओ पच्छा सिज्झइ बुज्झइ मुच्चइ परिणिव्वायइ सव्वदुक्खाणमंतं करेइ ॥६१॥ सोइन्दिय-णिग्गहेणं भंते ! जीवे किं जणयइ ? सोइंदियणिग्गहेणं मणुण्णामणुण्णेसु सद्देसु रागद्दोसणिग्गहं जणयइ, तप्पच्चइयं च कम्मं ण बंधइ पुव्वबद्धं च णिज्जरेइ ॥६२॥ चक्खिंदियणिग्गहेणं भंते ! जीवे किं जणयइ ? चक्खिं-दियणिग्गहेणं मणुण्णामणुण्णेसु रूवेसु रागद्दोसणिग्गहं जणयइ, तप्पच्चइयं कम्मं ण बंधइ पुव्वबध्धं च णिज्जरेइ ॥६३॥ घाणिंदियणिग्गहेणं भंते! जीवे किं जणयइ ?

भावयन्विहरति ॥६०॥ चारित्रसंपन्नतया भदन्त ! जीवः किं जनयति ?; चा० शैलेशीभावं जनयति, शैलेशीप्रतिपन्नश्चानगारो चत्वारि केवलिकर्मांशान् क्षपयति, ततः पश्चात्सिध्यति, बुध्यते, मुच्यते, परिनिर्वाति, सर्वदुःखानामन्तं करोति ॥६१॥ श्रोत्रेन्द्रियनि-ग्रहेण भदन्त ! जीवः किं जनयति ?, श्रो० मनोज्ञामनोज्ञेषु शब्देषु रागद्वेषनिग्रहं जनयति, तत्प्रत्ययिकं च कर्म न बध्नाति, पूर्वबद्धं च निर्जरयति ॥६२॥ चक्षुरिन्द्रियनिग्रहेण भदन्त ! जीवः किं जनयति ?; चक्षुरिन्द्रियनिग्रहेण मनोज्ञामनोज्ञेषु रूपेषु रागद्वेषनिग्रहं जनयति, तत्प्रत्ययिकं नवं कर्म न बध्नाति, पूर्वबद्धं च निर्जरयति ॥६३॥ घ्राणेन्द्रियनिग्रहेण भदन्त ! जीवः किं जनयति ?;

घाणिंदियणिग्गहेणं मणुण्णामणुण्णेसु गंधेसु रागद्दोस-णिग्गहं जणयइ ? तप्पच्चइयं कम्मं ण बन्धइ पुव्वबध्धं च णिज्जरेइ ॥६४॥ जिब्भिंदियणिग्गहेणं भंते जीवे किं जणयइ ? जिब्भिंदियणिग्गहेणं मणुण्णामणुण्णेसु रसेसु रागद्दोसणिग्गहं जणयइ, तप्पच्चइयं कम्मं ण बंधइ पुव्वबद्धं च णिज्जरेइ ॥६५॥ फासिंदियणिग्गहेणं भंते ! जीवे किं जणयइ ? फासिंदियणिग्गहेणं मणुण्णा-मणुण्णेसु फासेसु रागद्दोसणिग्गहं जणयइ, तप्पच्चइयं कम्मं ण बंधइ पुव्वबद्धं च णिज्जरेइ ॥६६॥ कोहवि-जएणं भंते ! जीवे किं जणयइ ? कोहविजएणं खन्ति जणयइ, कोहवेयणिज्जं कम्मं ण बंधइ पुव्वबद्धं च णिज्जरेइ ॥६७॥ माणविजएणं भन्ते ! जीवे किं

घ्रा० मनोज्ञामनोज्ञेषु गन्धेषु रागद्वेषनिग्रहं जनयति, तत्प्रत्ययिकं नवं कर्म न बध्नाति, पूर्वबद्धं च निर्जरयति ॥६४॥ जिह्वेन्द्रियनिग्रहेण भदन्त ! जीवः किं जनयति ?; जि० मनोज्ञामनोज्ञेषु रसेषु रागद्वेषनिग्रहं जनयति. तत्प्रत्ययिकं नवं कर्म न बध्नाति, पूर्वबद्धं च निर्जरयति ॥६५॥ स्पर्शनेन्द्रियनिग्रहेण भदन्त ! जीवः किं जनयति ?; स्प० मनोज्ञामनोज्ञेषु स्पर्शेषु रागद्वेषनिग्रहं जनयति, तत्प्रत्ययिकं च नवं कर्म न बध्नाति, पूर्वबद्धं च निर्जरयति ॥६६॥ क्रोधविजयेन भदन्त ! जीवः किं जनयति ?; क्रो० क्षान्तिं जनयति, क्रोधवेदनीयं कर्म न बध्नाति, पूर्वबद्धं च निर्जरयति ॥६७॥ मानविजयेन भदन्त ! जीवः किं

जणयइ ? माणविजएणं मद्दवं जणइ, माणवेयणिज्जं कम्मं ण बंधइ पुव्वबद्धं च णिज्जरेइ ॥६८॥ मायाविजएणं भंते ! जीवे किं जणइ ? मायाविजएणं अज्जवं जणयइ, मायावेयणिज्जं कम्मं ण बंधइ पुव्वबद्धं च णिज्जरेइ ॥६९॥ लोभविजएणं भंते ! जीवे किं जणयइ ? लोभविजएणं संतोसं जणयइ, लोभवेयणिज्जं कम्मं ण बंधइ पुव्वबद्धं च णिज्जरेइ ॥७०॥ पिज्ज-दोस-मिच्छा-दंसणविजएणं भंते ! जीवे किं जणयइ ? पिज्ज-दोसे-मिच्छादंसणविजएणं णाणदंसणचरित्ताराहणयाए अब्भुट्टेइ अट्ठविहस्स कम्मस्स कम्मगण्ठिविमोयणयाए। तप्पढमयाए जहाणुपुव्वीए अट्ठवीसइविहं मोहणिज्जं कम्मं उग्घाएइ, पंचविहं णाणावरणिज्जं, णवविहं

जनयति ?; मानविजयेन मार्दवं जनयति, मानवेदनीयं कर्म न बध्नाति, पूर्वबद्धं च निर्जरयति ॥६८॥ मायाविजयेन भदन्त ! जीवः किं जनयति ?; मायाविजयेनर्जुभावं जनयति, मायावेदनीयं च कर्म न बध्नाति, पूर्वबद्धं च निर्जरयति ॥६९॥ लोभविजयेन भदन्त ! जीवः किं जनयति ?; लोभविजयेन सन्तोषं जनयति, लोभवेदनीयं कर्म न बध्नाति, पूर्व-बद्धं च निर्जरयति ॥७०॥ प्रेमद्वेषमिथ्यादर्शनविजयेन भदन्त ! जीवः किं जनयति ?; प्रेम-द्वेषमिथ्यादर्शनविजयेन ज्ञानदर्शनचारित्राराधनायामभ्युत्तिष्ठते अष्टविधस्य कर्मणः कर्मग्रन्थिवि-मोचनायै, तत्प्रथमतया यथानुपूर्व्याऽष्टविंशतिविधं मोहनीयं कर्मोद्घातयति, पञ्चविधं ज्ञानावरणीयं, नवविधं

दंसणावरणिज्जं, पंचविहं अंतराइयं, एए तिन्नि वि कम्मंसे जुगवं खवेइ तओ पच्छा अणुत्तरं कसिणं पडिपुण्णं णिरावरणं वितिमिरं विसुद्धं लोगालोगप्पभावगं केवलवरणाणदंसणं समुप्पाडेइ; जाव सजोगी भवइ, ताव य इरियावहियं कम्मं णिबंधइ सुहफरिसं दुसमयट्ठिईयं, तं पढमसमए बद्धं, बिइयसमए वेइयं, तइयसमए णिज्जिण्णं। तं बद्धं पुट्ठं उदीरियं वेइयं णिज्जिण्णं सेयाले अकम्मं चावि भवइ ॥७१॥ अहाउयं पालइत्ता अन्तोमुहुत्तावसेसाए जोगणिरोहं करेमाणे सुहुमकिरियं अप्पडिवाइं सुक्कज्झाणं झायमाणे तप्पढमयाए मणजोगं णिरुंभइ, वइजोगं णिरुंभइ, आणपाणणिरोहं करेइ, ईसि पंचहस्सक्खरुच्चारणद्धाए य णं अणगारे

दर्शनावरणीयं, पञ्चविधमन्तरायमेतानि त्रिण्यपि सत्कर्माणि युगपत्क्षपयति, ततः पश्चादनुत्तरमनन्तं कृत्स्नं प्रतिपूर्णं निरावरणं वितिमिरं विशुद्धं लोकालोकप्रभावकं केवलवरज्ञानदर्शनं समुत्पादयति; यावत्सयोगी भवति, तावच्चैर्यापथिकं कर्म बध्नाति,–सुखस्पर्शं द्विसमयस्थितिकं। तत्प्रथमसमये बद्धं, द्वितीयसमये वेदितं, तृतीयसमये निर्जीर्णं, तद्बद्धं स्पृष्टमुदीरितं वेदितं निर्जीर्णमेष्यत्काले अकर्म चापि भवति ॥७१॥ यथायुष्कं पालयित्वाऽन्तर्मुहूर्तावशेषायुष्को योगनिरोधं करिष्यमाणः सूक्ष्मक्रियमप्रतिपाति शुक्लध्यानं ध्यायन् तत्प्रथमतया मनोयोगं निरुणद्धि, निरुध्य वाग्योगं निरुणद्धि, निरुध्यानपाननिरोधं करोति, कृत्वेषत्पञ्चह्रस्वाक्षरोच्चारणाद्धायां च न्वनगारः

समुच्छिण्णकिरियं अणियट्टि सुक्कज्झाणं झियायमाणे वेयणिज्जं आउयं णामं गोत्तं च, एए चत्तारि कम्मंसे जुगवं खवेइ ॥७२॥ तओ ओरालिय-कम्माइ सव्वाहिं विप्पजहणाहिं विप्पजहित्ता उज्जुसेढिपत्ते अफुसमाणगई उड्ढं एगसमएणं अविग्गहेणं तत्थ गंता सागारोवउत्ते सिज्झइ जाव अंतं करेइ ॥७३॥ एस खलु सम्मत्त-परक्कमस्स अज्झयणस्स अट्ठे समणेणं भगवया महावीरेणं आघविए पण्णविए परूविए दंसिए उवदंसिए ॥ त्ति बेमि ॥

॥ एगूणतीसइमं समत्तपरक्कमं अज्झयणं समत्तं ॥

समुच्छिन्नक्रियमनिवृत्ति शुक्लध्यानं ध्यायन् वेदनीयमायुर्नामगोत्रं चैतानि चत्वार्यपि कर्मांशान् युगपत्क्षपयति ॥७२॥ ततः औदारिककार्मणे च सर्वाभिर्विप्रहाणिभिर्विप्रहाय-र्जुश्रेणिप्राप्तोऽस्पृशद्गतिरूर्ध्वमेकसमयेनाविग्रहेण तत्र गत्वा साकारोपयोगोपयुक्तः सिध्यति, यावदन्तं करोति ॥७३॥ एषः खलु सम्यक्त्वपराक्रमस्याध्ययनस्यार्थो श्रमणेन भगवता महावीरणाख्यातः प्रज्ञापितः प्ररूपितो निदर्शित उपदर्शितेति ब्रवीमि ॥

॥ अथ त्रिंशं तपोमार्गगत्यध्ययनम् ॥

जहा उ पावगं कम्मं, राग–दोससमज्जियं ।
खवेइ तवसा भिक्खू, तमेगग्गमणो सुण ॥१॥

पाणिवह-मुसावाया-अदत्त-मेहुण-परिग्गहा विरओ ।
राईभोयणविरओ, जीवो होइ अणासवो ॥२॥

पंचसमिओ तिगुत्तो, अकसाओ जिइंदिओ ।
अगारवो य णिस्सल्लो, जीवो होइ अणासवो ॥३॥

एएसिं तु विवच्चासे, राग–दोससमज्जियं ।
खवेई तं जहा भिक्खू, तं मे एगमणो सुण ॥४॥

जहा महातलायस्स, सण्णिरुध्धे जलागमे ।
उस्सिंचणाए तवणाए, कमेणं सोसणा भवे ॥५॥

एवं तु संजयस्सावि, पावकम्मणिरासवे ।
भवकोडिसंचियं कम्मं, तवसा णिज्जरिज्जइ ॥६॥

यथा तु पापकं कर्म, रागद्वेषसमर्जितम् । क्षपयति तपसा भिक्षुः, तमेकाग्रमनाः शृणु ॥१॥ प्राणिवधमृषावादादत्तमैथुनपरिग्रहाद्विरतः । रात्रिभोजनविरतो, जीवो भवत्यनाश्रवः ॥२॥ पञ्चसमितो त्रिगुप्तोऽकषायो जितेन्द्रियः । अगारवश्च निःशल्यो, जीवो भवत्यनाश्रवः ॥३॥ एतषां तु व्यत्यासे, रागद्वेषसमर्जितम् । क्षपयति तद्यथा भिक्षुः, तमेकाग्रमनाः शृणु ॥४॥ यथा महातटाकस्य, सन्निरुद्धे जलागमे । उत्सेचनेन तपनेन, क्रमेण शोषणा भवेत् ॥५॥ एवं तु संयतस्यापि, पापकर्मनिराश्रवे । भवकोटीसञ्चितं कर्म, तपसा निर्जीर्यते ॥६॥

सो तवो दुविहो वुत्तो, बाहिरऽब्भंतरो तहा ।
बाहिरो छव्विहो वुत्तो, एवमब्भन्तरो तवो ॥७॥

अणसणमूणोयरिया(१-२),
भिक्खायरिया(३) य रसपरिच्चाओ(४) ।
कायकिलेसो(५) संलीणया(६) य, बज्झो तवो होइ ॥८॥

इत्तरिय मरणकाला य, अणसणा दुविहा भवे ।
इत्तरिय सावकंखा, णिरवकंखा उ बिइज्जिया ॥९॥

जो सो इत्तरियतवो, सो समासेण छव्विहो ।
सेढितवो पयरतवो, घणो य तह होइ वग्गो य ॥१०॥

तत्तो य वग्गवग्गो उ, पंचमो छट्ठओ पइण्णतवो ।
मणइच्छियचित्तत्थो, णायव्वो होइ इत्तरिओ ॥११॥

तत्तपो द्विविधमुक्तं बाह्यमभ्यन्तरं तथा । बाह्यं षड्विधमुक्तमेवमभ्यन्तरं तपः ॥७॥ अनशनमूनोदरिका, भिक्षाचर्या च रसपरित्यागः । कायक्लेशः संलीनता च, बाह्यं तपो भवति ॥८॥ इत्वरिकं मरणकालं चानशनं द्विविधं भवेत् । इत्वरिकं सावकाङ्क्षं निरवकांक्षं तु द्वितीयम् ॥९॥ यत्तदित्वरिकतपः, तत्समासेन षड्विधम् । श्रेणितपः प्रतरतपो, घनश्च तथा भवति वर्गश्च ॥१०॥ ततश्च वर्गवर्गस्तु, पञ्चमं षष्ठकं प्रकीर्णतपः । मनसीप्सितचित्रार्थं, ज्ञातव्यं भवतीत्वरिकम् ॥११॥

जा सा अणसणा मरणे, दुविहा सा वियाहिया ।
सवियारा अवियारा, कायचेट्ठं पई भवे ॥१२॥

अहवा सपरिकम्मा, अपरिकम्मा य आहिया ।
णीहारिमणीहारी, आहारच्छेओ य दोसु वि(१) ॥१३॥

ओमोयरणं पंचहा, समासेण विआहियं ।
दव्वओ खेत्त-कालेणं, भावेणं पज्जवेहिं य ॥१४॥

जो जस्स उ आहारो, तत्तो ओमं तु जो करे ।
जहण्णेगसित्थाई, एवं दव्वेण ऊ भवे ॥१५॥

गामे णगरे तह रायहाणि-णिगमे य आगरे पल्ली ।
खेडे कब्बड-दोणमुह-पट्टण-मडंब-संबाहे ॥१६॥

आसमपए विहारे, सण्णिवेसे समाय-घोसे य ।
थलि सेणा-खंधारे, सत्थे संवट्ट-कोट्टे य ॥१७॥

यत्तदनशनं मरणे, द्विविधं तद् व्याख्यातम् । सविकारमविकारं, कायचेष्टां प्रति भवेत् ॥१२॥ अथवा सपरिकर्मापरिकर्म चाख्यातम् । निर्हार्यनिर्हार्याहारच्छेदो द्वयोरपि ॥१३॥ अवमोदरं पञ्चधा, समासेन व्याख्यातम् । द्रव्यतः क्षेत्रकालेन, भावेन पर्यायैः ॥१४॥ यो यस्य त्वाहारः, तत ऊनं तु यः कुर्यात् । जघन्येनैकसिक्थाद्येवं द्रव्येण तु भवेत् ॥१५॥ ग्रामे नगरे तथा राजधानीनिगमे चाकरे पल्ल्यां । खेटे कर्बटद्रोणमुखपत्तनमण्डपसम्बाधे ॥१६॥ आश्रमपदे विहारे, सन्निवेशे समाजघोषे च । स्थलीसेनास्कन्धावारे, सार्थे संवर्तकोट्टे च ॥१७॥

वाडेसु य रत्थासु य, घरेसु वा एव मित्तियं खेत्तं ।
कप्पइ उ एवमाई, एवं खेत्तेण ऊ भवे ॥१८॥

पेडा य अद्धपेडा, गोमुत्ति पयङ्गवीहिया चेव ।
सम्बुक्कावट्टाययं - गन्तुंपच्चागया छट्ठा ॥१९॥

दिवसस्स पोरिसीणं, चउण्हं पि उ जत्तिओ भवे कालो ।
एवं चरमाणो खलु, [1]कालोमाणं मुणेयव्वं ॥२०॥

अहवा तइया पोरिसीए, उणाए घासमेसंतो ।
चउभागूणाए वा, एवं कालेण ऊ भवे ॥२१॥

इत्थी वा पुरिसो वा, अलंकिओ वाऽणलंकिओ वा वि ।
अण्णयरवयत्थो वा, अण्णयरेणं व वत्थेणं ॥२२॥

अण्णेण विसेसेणं, वण्णेणं [2]भावमणुमुयंते उ ।
एवं चरमाणो खलु, [3]भावोमाणं मुणेयव्वं ॥२३॥

वाटेषु च रथ्यासु च, गृहेषु चैवमेतावत्क्षेत्रम् । कल्पते त्वेवमाद्येवं क्षेत्रेण तु भवेत् ॥१८॥ पेटा चार्धपेटा, गोमूत्रिका पतङ्गवीथिका चैव । शम्बूकावर्त्तायतगत्त्वाप्रत्यागता षष्ठी ॥१९॥ दिवसस्य पौरुषीणां, चतसृणामपि तु यावान्भवेत्कालः । एवं चरतः खलु, कालावमत्वं मुणितव्यम् ॥२०॥ अथवा तृतीयपौरुष्यामूनायां ग्रासमेषयन् । चतुर्भागोनायां वैवं कालेन तु भवेत् ॥२१॥ स्त्री वा पुरुषो वाऽलङ्कृतो वापि । अन्यतरवयःस्थो वाऽन्यतरेण वा वस्त्रेण ॥२२॥ अन्येन विशेषेण, वर्णेन भावमनुन्मुञ्चन्नेव । एवं चरन्खलु, भावावमत्वं मुणितव्यम् ॥२३॥

---

१ कालोमाणं कालावमत्वम् २ अणुमुयंतेउ अनुन्मुंचन्नेव अत्यजन्नेव ३ भावोमाणं भावावमत्वम्

दव्वे खेत्ते काले, भावम्मि य आहिया उ जे भावा ।
एएहिं ओमचरओ, पज्जवचरओ भवे भिक्खू(२) ॥२४॥

अट्ठविहगोयरग्गं तु, तहा सत्तेव एसणा ।
अभिग्गहा य जे अण्णे, भिक्खायरियमाहिया(३) ॥२५॥

खीर-दहि-सप्पिमाई, पणीयं पाण-भोयणं ।
परिवज्जणं रसाणं तु, भणियं रसविवज्जणं(४) ॥२६॥

ठाणा वीरासणाईया, जीवस्स उ सुहावहा ।
उग्गा जहा धरिज्जन्ति, कायकिलेसं तमाहियं(५) ॥२७॥

एगन्तमणावाए, इत्थी – पसुविवज्जिए ।
सयणासणसेवणया, विवित्तसयणासणं(६) ॥२८॥

एसो बाहिरगतवो, समासेण वियाहिओ ।
अब्भंतरं तवं एत्तो, वुच्छामि अणुपुव्वसो ॥२९॥

द्रव्ये क्षेत्र काले, भावे चाख्यातास्तु ये भावाः । एतैरवमचरकः, पर्यवचरको भवेद् भिक्षुः ॥२४॥ अष्टविधाग्रगोचरस्तु, तथा सप्तैवैषणा । अभिग्रहाश्च येऽन्ये, भिक्षाचर्याऽऽख्याता ।२५॥ क्षीरं दधि सर्पिरादि, प्रणीतं पानभोजनम् । परिवर्जनं रसानां तु, भणितं रसविवर्जनम् ॥२६॥ स्थानानि वीरासनादिकानि, जीवस्य तु सुखावहानि । उग्राणि यथा धार्यन्ते, कायक्लेशः स आख्यातः ॥२७॥ एकान्तेऽनापाते, स्त्रीपशुविवर्जिते । शयनासनसेवनं, विविक्तशयनासनम् ॥२८॥ एतद्बाह्यकं तपः, समासेन व्याख्यातम् । अभ्यन्तरं तप इतो, वक्ष्याम्यानुपूर्व्या ॥२९॥

पायच्छित्तं(१) विणओ(२),
वेयावच्चं(३) तहेव सज्झाओ(४) ।
झाणं(५) च विउस्सग्गो(६), एसो अब्भंतरो तवो ॥३०॥

आलोयणारिहादीयं, पायच्छित्तं तु दसविहं ।
जे भिक्खू वहई सम्मं, पायच्छित्तं तमाहियं(१) ॥३१॥

अब्भुट्ठाणं अंजलीकरणं, तहेवासणदायणं ।
गुरुभत्ति-भावसुस्सूसा, विणओ एस वियाहिओ(२) ॥३२॥

[1]आयरियमाईए, वेयावच्चम्मि दसविहे ।
आसेवणं जहाथामं, वेयावच्चं तमाहियं(३) ॥३३॥

वायणा पुच्छणा चेव, तहेव परियट्टणा ।
अणुप्पेहा धम्मकहा, सज्झाओ पंचहा भवे(४) ॥३४॥

प्रायश्चित्तं विनयो, वैयावृत्त्यं तथैव स्वाध्यायः । ध्यानं चोत्सर्गं, एतदभ्यन्तरं तपः ॥३०॥ आलोचनार्हादिकं, प्रायश्चित्तं तु दशविधम् । यो भिक्षुर्वहति सम्यक्, प्रायश्चित्तं तमाख्यातम् ॥३१॥ अभ्युत्थानमञ्जलिकरणं, तथैवासनदानम् । गुरुभक्तिर्भावशुश्रूषा, विनय एष आख्यातः ॥३२॥ आचार्यादिके, वैयावृत्त्ये च दशविधे । आसेवनं यथास्थामं, वैयावृत्त्यं तदाख्यातम् ॥३३॥ वाचना पृच्छना चैव तथैव परिवर्तना । अनुप्रेक्षा धर्मकथा, स्वाध्यायो पंचधा भवेत् ॥३४॥

---

१ मकारोऽलाक्षणिकः तेन आचार्यादिकं इति ॥

अट्ट-रुद्दाणि वज्जेत्ता, झाएज्जा सुसमाहिए ।
धम्मसुक्काइं झाणाइं, झाणं तं तु बुहा [1]वए(५) ॥३५॥
[2]सयणासण ठाणे वा, जे उ भिक्खू ण वावरे ।
कायस्स विउस्सग्गो, छट्ठो सो परिकित्तिओ(५) ॥३६॥
एयं तवं तु दुविहं, जे सम्मं आयरे मुणी ।
से खिप्पं सव्वसंसारा, विप्पमुच्चइ पंडिए ॥३७॥
॥ त्ति बेमि ॥

॥ तीसइमं तवमग्गगइज्जं अज्झयणं समत्तं ॥

आर्तरौद्रे वर्जयित्वा, ध्यायेत्सुसमाहितः। धर्मशुक्ले ध्याने, ध्यानं तत्तु बुधा वदन्ति ॥३५॥ शयनासनस्थाने वा, यस्तु भिक्षुर्न व्याप्रियते। कायस्य व्युत्सर्गो, षष्ठं तत्परिकीर्तितम् ॥३६॥ एतत्तपस्तु द्विविधं, यः सम्यगाचरेन्मुनिः। स क्षिप्रं सर्वसंसाराद्विप्रमुच्यते पंडित इति ब्रवीमि ॥३७॥

---

१ वए त्ति=वदन्ति । २ अत्र सुपो लुक् ॥

॥ अथ चरणविध्याख्यमेकत्रिंशत्तममध्ययनम् ॥

चरणविहिं पवक्खामि, जीवस्स उ सुहावहं ।
जं चरित्ता जहू जीवा, तिण्णा संसारसागरं ॥१॥

[1]एगओ विरइं कुज्जा, एगओ अ पवत्तणं ।
असंजमे णियत्तिं च, संजमे अ पवत्तणं ॥२॥

राग-दोसे य दो पावे, पावकम्मपवत्तणे ।
जे भिक्खू रुंभए णिच्चं, से ण अच्छइ [2]मंडले ॥३॥

दण्डाणं गारवाणं च, सल्लाणं च तियं तियं ।
जे भिक्खू चयई णिच्चं, से ण अच्छइ मण्डले ॥४॥

दिव्वे य उवसग्गे, तहा तेरिच्छ-माणुसे ।
जे भिक्खू सहई णिच्चं, से ण अच्छइ मंडले ॥५॥

विगहा-कसाय-सण्णाणं, झाणाणं च दुयं तहा ।
जे भिक्खू वज्जए णिच्चं, से ण अच्छइ मंडले ॥६॥

चरणविधिं प्रवक्ष्यामि, जीवस्य तु सुखावहम् । यं चरित्वा बहवो जीवाः, तीर्णाः संसारसागरम् ॥१॥ एकतो विरतिं कुर्यादेकतश्च प्रवर्त्तनम् । असंयमान्निवृत्तिं च, संयमे च प्रवर्तनम् ॥२॥ रागद्वेषौ च द्वौ पापौ, पापकर्मप्रवर्तकौ । यो भिक्षू रुणद्धि नित्यं, स नास्ते मण्डले ॥३॥ दण्डानां गारवानां च, शल्यानां च त्रिकं त्रिकम् । यो भिक्षुस्त्यजति नित्यं, स नास्ते मण्डले ॥४॥ दिव्यांश्च यानुपसर्गान्, तथा तैरश्चमानुषान् । यो भिक्षुस्सहते सम्यक्, स नास्ते मण्डले ॥५॥ विकथाकषायसंज्ञानां, ध्यानयोश्च द्विकं तथा । यो भिक्षुः वर्जयति नित्यं, स नास्ते मण्डले ॥६॥

---

१ एगतः=एकस्मिन् ॥ २ मंडले=चतुरन्तसंसारे इति भावः ॥

वएसु इन्दियत्थेसु, समिईसु किरियासु य ।
जे भिक्खू जयई णिच्चं, से ण अच्छइ मंडले ॥७॥

लेसासु छसु काएसु, छक्के आहारकारणे ।
जे भिक्खू जयई णिच्चं, से ण अच्छइ मंडले ॥८॥

पिंडोग्गहपडिमासु, भयट्ठाणेसु सत्तसु ।
जे भिक्खू जयई णिच्चं, से ण अच्छइ मंडले ॥९॥

मएसु बम्भगुत्तीसु, भिक्खुधम्मंमि दसविहे ।
जे भिक्खू जयई णिच्चं, से ण अच्छइ मंडले ॥१०॥

उवासगाणं पडिमासु, भिक्खूणं पडिमासु य ।
जे भिक्खू जयई णिच्चं, से ण अच्छइ मंडले ॥११॥

किरियासु भूयगामेसु, परमाहम्मिएसु य ।
जे भिक्खु जयई णिच्चं, से ण अच्छइ मंडले ॥१२॥

व्रतेष्विन्द्रियार्थेषु, समितिषु क्रियासु च । यो भिक्षुर्यतते नित्यं, स नास्ते मण्डले ॥७॥ लेश्यासु षट्सु कायेषु, षट्क आहारकारणे । यो भिक्षुर्यतते नित्यं, स नास्ते मण्डले ॥८॥ पिण्डावग्रहप्रतिमासु, भयस्थानेषु सप्तसु । यो भिक्षुर्यतते नित्यं, स नास्ते मण्डले ॥९॥ मदेषु ब्रह्मगुप्तिषु, भिक्षुधर्मे च दशविधे । यो भिक्षुर्यतते नित्यं, स नास्ते मण्डले ॥१०॥ उपासकानां प्रतिमासु, भिक्षुणां प्रतिमासु च । यो भिक्षुर्यतते नित्यं, स नास्ते मण्डले ॥११॥ क्रियासु भूतग्रामेसु, परधार्मिकेसु च । यो भिक्षुर्यतते नित्यं, स नास्ते मण्डले ॥१२॥

गाहासोलसएहिं, तहा अस्संजमम्मि य ।
जे भिक्खू जयई णिच्चं, से ण अच्छइ मंडले ॥१३॥

बंभम्मि णायज्झयणेसु, ठाणेसु असमाहिए ।
जे भिक्खू जयई णिच्चं, से ण अच्छइ मंडले ॥१४॥

एकवीसाए सबलेसुं, बावीसाए परीसहे ।
जे भिक्खू जयई णिच्चं, से ण अच्छइ मंडले ॥१५॥

तेवीसइ सूयगडे, [1]रूवाहिएसु सुरेसु अ ।
जे भिक्खू जयई णिच्चं, से ण अच्छइ मंडले ॥१६॥

पणुवीसा भावणाहिं, उद्देसेसु दसादिणं ।
जे भिक्खू जयई णिच्चं, से ण अच्छइ मंडले ॥१७॥

अणगारगुणेहिं च, पकप्पम्मि तहेव य ।
जे भिक्खू जयई णिच्चं, से ण अच्छइ मंडले ॥१८॥

गाथाषोडशकेषु, तथाऽसंयमे च । यो भिक्षुर्यतते नित्यं, स नास्ते मण्डले ॥१३॥ ब्रह्मणि ज्ञाताध्ययनेषु, स्थानेष्वसमाधेः । यो भिक्षुर्यतते नित्यं, स नास्ते मण्डले ॥१४॥ एकविंशतौ शबलेषु, द्वाविंशतौ परीषहेषु । यो भिक्षुर्यतते नित्यं, स नास्ते मण्डले ॥१५॥ त्रयोविंशतिसूत्रकृते, रूपाधिकेषु सुरेषु च । यो भिक्षुर्यतते नित्यं स नास्ते मंडले ॥१६॥ पञ्चविंशतौ भावनासूद्देशेषु दशादीनाम् । यो भिक्षुर्यतते नित्यं, स नास्ते मंडले ॥१७॥ अनगारगुणेषु च, प्रकल्पे च तथैव च । यो भिक्षुर्यतते नित्यं, स नास्ते मंडले ॥१८॥

---

१ रूवाहिएसु सुरेसु=चतुर्विंशतिदेवेष्विति भावः ॥

पावसुयसंगेसु, मोहट्ठाणेसु चेव य ।
जे भिक्खू जयई णिच्चं, से ण अच्छइ मंडले ॥१९॥
सिद्धाइगुण-जोगेसु, तेत्तीसासायणासु य ।
जे भिक्खू जयई णिच्चं, से ण अच्छइ मंडले ॥२०॥
इय एएसु ठाणेसु, जे भिक्खु जयई सया ।
खिप्पं से सव्वसंसारा विप्पमुच्चइ पंडिए ॥२१॥

त्ति बेमि

॥ इगतीसइमं चरणविहिअज्झयणं समत्तं ॥

पापश्रुतप्रसङ्गेषु, मोहस्थानेषु चव च। यो भिक्षूर्यतते नित्यं, स नास्ते मण्डले ॥१९॥ सिद्धातिगुणयोगेषु, त्रयस्त्रिंशदाशातनासु च। या भिक्षुर्यतते नित्यं, स नास्ते मण्डले ॥२०॥ इत्येतेषु स्थानेषु, यो भिक्षूर्यतते सदा। क्षिप्रः सर्वसंसाराद्विप्रमुच्यते पण्डितः ॥२१॥ इति ब्रवीमि

॥ अथ प्रमादस्थानाख्यं द्वात्रिंशमध्ययनम् ॥

अच्चंतकालस्स समूलगस्स, सव्वस्स दुक्खस्स उ जो पमोक्खो ।
तं भासओ मे पडिपुण्णचित्ता, सुणेह एगंतहियं हियत्थं ॥१॥
णाणस्स सव्वस्स पगासणाए, अण्णाणमोहस्स विवज्जणाए ।
रागस्स दोसस्स य संखएणं, एगंतसोक्खं समुवेइ मोक्खं ॥२॥
तस्सेस मग्गो गुरु–विद्धसेवा, विवज्जणा बालजणस्स दूरा ।
सज्झायएगन्तणिसेवणा य, सुत्तत्थसंचिंतणया धिती य ॥३॥
आहारमिच्छे मियमेसणिज्जं, सहायमिच्छे णिउणत्थबुद्धिं ।
णिकेयमिच्छेज्ज विवेगजोग्गं, समाहिकामे समणे तवस्सी ॥४॥
ण वा[1] लभेज्जा णिउणं सहायं, गुणाहियं वा गुणओ समं वा ।
एगो वि पावाइं विवज्जयन्तो, विहरेज्ज कामेसु असज्जमाणो ॥५॥

अत्यन्तकालस्य समूलकस्य, सर्वस्य दुःखस्य तु यः प्रमोक्षः; तं भाषमाणस्य मे प्रतिपूर्णचित्ताः, श्रृणुतैकान्तहितं हितार्थम् ॥१॥ ज्ञानस्य सर्वस्य प्रकाशनयाऽज्ञानमोहस्य विवर्जनया; रागस्य द्वेषस्य च सङ्क्षयेणैकान्तसौख्यं समुपैति मोक्षम् ॥२॥ तस्यैष मार्गः गुरुवृद्धसेवा, विवर्जना बालजनस्य दूरात्; स्वाध्यायैकान्तनिषेवणा च, सूत्रार्थसंचिन्तना धृतिश्च ॥३॥ आहारमिच्छेन्मितमेषणीयं, सहायमिच्छेन्निपुणार्थबुद्धिम्; निकेतमिच्छेद्विवेकयोग्यं, समाधिकामः श्रमणस्तपस्वी ॥४॥ न वा लभेन्निपुणं सहाय्यं, गुणाधिकं वा गुणतस्समं वा; एकोऽपि पापानि विवर्जयन्विहरेत्कामेष्वसजन् ॥५॥

---

१ वा = चेत् ॥

जहा य अंडप्पभवा बलागा, अंडं बलागप्पभवं जहा य ।
एमेव मोहांयतणं खु तण्हं, मोहं च तण्हायतणं वयन्ति ॥६॥
रागो य दोसो वि य कम्मबीयं, कम्मं च मोहप्पभवं वदंति ।
कम्मं च जाइ–मरणस्स मूलं, दुक्खं च जाई–मरणं वयन्ति ॥७॥
दुक्खं हयं जस्स ण होइ मोहो, मोहो हओ जस्स ण होइ तण्हा।
तण्हा हया जस्स ण होइ लोहो, लोहो हओ जस्स ण [1]किंचणाइं ॥८॥
रागं च दोसं च तहेव मोहं, उद्धत्तुकामेण समूलजालं ।
जे जे उवाया पडिवज्जियव्वा, ते कित्तइस्सामि अहाणुपुव्विं ॥९॥
रसा पगामं ण णिसेवियव्वा, पायं रसा दित्तिकरा नराणं ।
दित्तं च कामा समभिद्दवंति, दुमं जहा साउफलं व पक्खी ॥१०॥
जहा दवग्गी पउरिंधणे वणे, समारुओ णोवसमं उवेइ ।
एविंदियग्गी वि पगामभोइणो, ण बंभयारिस्स हियाय कस्सइ ॥११॥

यथा चाण्डप्रभवा बलाकाऽण्डं बलाकाप्रभवं यथा च; एवमेव मोहायतना खु तृष्णा, मोहं च तृष्णायतनं वदन्ति ॥६॥ रागश्च द्वेषोपि च कर्मबीजं, कर्म च मोहप्रभवं वदन्ति; कर्म च जातिमरणस्य मूलं, दुःखं च जातिमरणं वदन्ति ॥७॥ दुःखं हतं यस्य न भवति मोहो, मोहो हतो यस्य न भवति तृष्णा; तृष्णा हता यस्य न भवति लोभो, लोभो हतो यस्य न किञ्चनादि ॥८॥ रागं च द्वेषं च तथैव मोहमुद्धर्तुकामेन समूलजालम्; ये य उपायाः प्रतिपत्तव्याः, तान्कीर्तयिष्यामि यथाऽनुपूर्वि ॥९॥ रसा प्रकामं न निषेवितव्या, प्रायो रसा दृप्तिकरा नराणाम्, दृप्तं च कामाः समभिद्रवन्ति, द्रुमं यथा स्वादुफलमिव पक्षी ॥१०॥ यथा दवाग्निः प्रचुरेन्धने वने, समारुतो नोपशममुपैति; एवमिन्द्रियाग्निरपि प्रकामभोजिनो, न ब्रह्मचारिणो हिताय कस्यचित् ॥११॥

---

१ किंचणाइं द्रव्याणि

विवित्तसेज्जासणजंतियाणं, ओमासणाणं दमिइंदियाणं ।
ण रागसत्तू धरिसेइ चित्तं, पराइओ वाहिरिवोसहेहिं ॥१२॥

जहा बिरालावसहस्स मूले, ण मूसगाणं वसही पसत्था ।
एमेव इत्थीणिलयस्स मज्झे, ण बंभयारिस्स खमो णिवासो ॥१३॥

ण रूव–लावण्ण–विलास–हासं, ण जंपियं इंगियपेहियं वा ।
इत्थीण चित्तंसि णिवेसइत्ता, दट्ठुं ववस्से समणे तवस्सी ॥१४॥

अदंसणं चेव अपत्थणं च, अचिंतणं चेव अकित्तणं च ।
इत्थीजणस्सारियझाणजुग्गं, हियं सया बम्भचेरे रयाणं ॥१५॥

कामं तु देवीहिं वि भूसियाहिं, ण चाइया खोभइत्तुं तिगुत्ता ।
तहा वि एगंतहियं ति णच्चा, विवित्तवासो मुणीणं पसत्थो ॥१६॥

मोक्खाभिकंङ्खिस्स वि माणवस्स, संसारभीरुस्स ठियस्स धम्मे ।
णेयारिसं दुत्तरमत्थि लोए, जहित्थिओ बालमणोहराओ ॥१७॥

विविक्तशयनासनयंत्रितानामवमाशनानां दमितेन्द्रियाणाम्; न रागशत्रुर्धर्षयति चित्तं, पराजितो व्याधिरिवौषधैः ॥१२॥ यथा बिलाडावसथस्य मूले, न मूषकाणां वसतिः प्रशस्ता; एवमेव स्त्रीनिलयस्य मध्ये, न ब्रह्मचारिणः क्षमो निवासः ॥१३॥ न रूपलावण्यविलासहासं, न जल्पितमिङ्गितप्रेक्षितं वा; स्त्रीणां चित्ते निवेश्य, द्रष्टुं व्यवस्येच्छ्रमणस्तपस्वी ॥१४॥ अदर्शनं चैवाऽप्रार्थनं चाचिन्तनं चैवाऽकीर्तनं च स्त्रीजनस्यार्यध्यानयोग्यं, हितं सदा ब्रह्मचर्यरतानाम् ॥१५॥ कामं तु देवीभिर्विभूषिताभिर्न शकिताः क्षोभयितुं त्रिगुप्ताः; तथाप्येकान्तहितमिति ज्ञात्वा विविक्तभावो मुनीनां प्रशस्तो ॥१६॥ मोक्षाभिकाङ्क्षिणोऽपि मानवस्य, संसारभीरोः स्थितस्य धर्मे; नैतादृशं दुस्तरमस्ति लोके, यथा स्त्रियो बाल मनोहराः ॥१७॥

एए य संगे समइक्कमित्ता, सुहुत्तरा चेव भवंति सेसा ।
जहा महासागरमुत्तरित्ता, नई भवे अवि गङ्गासमाणा ॥१८॥
कामाणुगिद्धिप्पभवं खु दुक्खं, सव्वस्स लोगस्स सदेवगस्स ।
जं काइयं माणसियं च किंचि, तस्संतगं गच्छइ वीयरागो ॥१९॥
जहा य किंपागफला मणोरमा, रसेण वण्णेण य भुज्जमाणा ।
ते खुड्डए जीविय पच्चमाणा, एओवमा कामगुणा विवागे ॥२०॥
जे इन्दियाणं विसया मणुण्णा, ण तेसु भावं णिसिरे कयाई ।
ण यामणुण्णेसु मणंऽपि कुज्जा, समाहिकामे समणे तवस्सी ॥२१॥
चक्खुस्स रूवं गहणं वयन्ति, तं रागहेउं तु मणुण्णमाहु ।
तं दोसहेउं अमणुण्णामाहु, समो उ जो तेसु स वीयरागो ॥२२॥
रूवस्स चक्खुं गहणं वयंति, चक्खुस्स रूवं गहणं वयंति ।
रागस्स हेउं समणुण्णमाहु, दोसस्स हेउं अमणुण्णमाहु ॥२३॥

एतांश्च सङ्गान्समतिक्रम्य, सुखोत्तराश्चैव भवन्ति शेषाः; यथा महासागरमुत्तीर्य, नदी भवेदपि गङ्गा समाना ॥१८॥ कामानुगृद्धिप्रभवं खु दुःखं, सर्वस्य लोकस्य सदेवकस्य; यत्कायिकं मानसिकं च किंचित्तस्यांतकं गच्छति वीतरागः ॥१९॥ यथा च किम्पाकफलानि मनोरमानि, रसेन वर्णेन च भुज्यमानानि; तानि क्षोदयन्ति जीवितं पच्यमानान्येतदुपमाः कामगुणा विपाके ॥२०॥ य इन्द्रियाणां विषया मनोज्ञा, न तेषु भावं निसृजेत्कदाचित्, नैवाऽमनोज्ञेषु मनोपि कुर्यात्समाधिकामः श्रमणस्तपस्वी ॥२१॥ चक्षुषो रूपं ग्रहणं वदन्ति, तद्रागहेतुं तु मनोज्ञमाहुः; तद्दोषहेतुममनोज्ञमाहुः, समस्तु यस्तेषु स वीतरागः ॥२२॥ रूपस्य चक्षुर्ग्रहणं वदन्ति, चक्षुषो रूपं ग्रहणं वदन्ति; रागस्य हेतुं समनोज्ञमाहुः, दोषस्य हेतुममनोज्ञमाहुः ॥२३॥

रूवेसु जो गिद्धिमुवेइ तिव्वं, अकालियं पावइ से विणासं ।
रागाउरे से जह वा पयंगे, आलोगलोले समुवेइ मच्चुं ॥२४॥
जे यावि दोसं समुवेइ तिव्वं, तंसि क्खणे से उ उवेइ दुक्खं ।
दुद्दंतदोसेण सएण जंतू, ण किंचि रूवं अवरज्झई से ॥२५॥
एगंतरत्ते रुइरंसि रूवं [1]अतालिसे से कुणई पओसं ।
दुक्खस्स संपीलमुवेइ बाले, ण लिप्पई तेण मुणी विरागो ॥२६॥
रूवाणुगासाणुगए य जीवे, चराचरे हिंसइ णेगरुवे ।
चित्तेहिं ते परितावेइ बाले, पीले, अत्तट्ठगुरु किलिट्ठे ॥२७॥
रूवाणुवाए ण परिग्गहेण, उप्पायणे रक्खण-सण्णिओगे ।
वए विओगे य कहिं सुहं से, संभोगकाले य अतित्तिलाभे ? ॥२८॥
रूवे अतित्ते य परिग्गहे य, सत्तोवसत्तो ण उवेइ तुट्ठिं ।
अतुट्ठिदोसेण दुही परस्स, लोभाविले आययई अदत्तं ॥२९॥

रूपेषु यो गृद्धिमुपैति तीव्रामकालिकं प्राप्नोति स विनाशं, रागातुरः स यथा वा पतङ्ग, आलोकलोलः समुपैति मृत्युम् ॥२४॥ यश्चापि द्वेषं समुपैति तीव्रं, तस्मिन्क्षणे स तूपैति दुःखम्; दुर्दान्त द्वेषेण स्वकेन जन्तुः, न किञ्चिद्रूपमपराध्यति तस्य ॥२५॥ एकान्तरक्तो रुचिर रूपेऽतादृशे स करोति प्रद्वेषम्; दुःखस्य संम्पीडमुपैति बालो. न लिप्यते तेन मुनिर्विरागः ॥२६॥ रूपानुगाशानुगतश्च जीवश्चराचराह्निनस्त्यनेकरूपान्; चित्रैस्तान्परितापयति बालः, पीडयत्यात्मार्थगुरुः क्लिष्टः ॥२७॥ रूपानुपाते परिग्रहेनोत्पादने रक्षणसन्नियोगे; व्यये वियोगे च क्व सुखं तस्य, सम्भोगकाले चाऽतृप्तिलाभे ॥२८॥ रूपेऽतृप्तश्च परिग्रहे च, सक्तोगसक्तो नोपैति तुष्टिम्; अतुष्टिदोषेण दुःखी परस्य, लोभाविल आदत्त अदत्तम् ॥२९॥

---

१ अतालिसे = अतादृशे-अन्यादृशे इति भावः ॥

तण्हाभिभूयस्स अदत्तहारिणो, रूवे अतित्तस्स परिग्गहे य ।
मायामुसं वड्ढइ लोभदोसा, तत्थावि दुक्खा ण विमुच्चई से ॥३०॥
मोसस्स पच्छा य पुरत्थओ य, पओगकाले य दुही दुरंते ।
एवं अदत्ताणि समाययंतो, रूवे अतित्तो दुहिओ अणिस्सो ॥३१॥
रूवाणुरत्तस्स णरस्स एवं, कत्तो सुहं होज्ज कयाइ किंचि ।
तत्थोवभोगे वि किलेसदुक्खं, णिव्वत्तई जस्स कए ण दुक्खं ॥३२॥
एमेव रूवम्मि गओ पओसं, उवेइ दुक्खोघपरंपराओ ।
पदुट्ठचित्तो य चिणाइ कम्मं, जं से पुणो होइ दुहं विवागे ॥३३॥
रूवे विरत्तो मणुओ विसोगो एएण दुक्खोघपरंपरेण ।
ण लिप्पए भवमज्झे वि संतो, जलेण वा पुक्खरिणीपलासं ॥३४॥
सोयस्स सद्दं गहणं वयंति, तं रागहेउं तु मणुण्णमाहु ।
तं दोसहेउं अमणुण्णमाहु, समो य जो तेसु स वीयरागो ॥३५॥

तृष्णाभिभूतस्याऽदत्तहारिणो, रूपेऽतृप्तस्य परिग्रहे च; मायामृषा वर्द्धते लोभदोषात्तत्रापि दुःखान्न विमुच्यते स ॥२०॥ मोषस्य पश्चाच्च पुरस्ताच्च, प्रयोगकाले च दुःखी दुरन्तः; एवमदत्तानि समाददानो, रूपेऽतृप्तो दुःखितोऽनिश्रः ॥३१॥ रूपानुरक्तस्य नरस्यैवं, कुतः सुखं भवेत्कदाचित्किंचित्, तत्रोपभोगेपि क्लेशदुःखं, निर्वर्त्तयति यस्य कृते ण दुःखम् ॥३२॥ एवमेव रूपे गतः प्रद्वेषमुपैति दुःखौघपरम्परा; प्रद्विष्टचित्तश्च चिनोति कर्म, यत्तस्य पुनर्भवेद्दुःखं विपाके ॥३३॥ रूपे विरक्तो मनुजो ~~विशोक, एतेन~~ दुःखौघपरंपरेण; न लिप्यते भवमध्येपिसन्जलेनेव पुष्करिणीपलासम् ॥३४॥ श्रोतस्य शब्दग्रहणं वदन्ति, तद्रागहेतुं तु मनोज्ञमाहुः; तद्दोषनुतुममनोज्ञमाहुः, समश्च यस्तेषु स वीतरागः ॥३५॥

सद्दस्स सोयं गहणं वयंति, सोयस्स सद्दं गहणं वयंति ।
रागस्स हेउं समणुण्णमाहु, दोसस्स हेउं अमणुण्णमाहु ॥३६॥
सद्देसु जो गिद्धिमुवेइ तिव्वं, अकालियं पावइ से विणासं ।
रागाउरे हरिणमिगे व मुद्धे, सद्दे अतित्ते समुवेइ मच्चुं ॥३७॥
जे यावि दोसं समुवेइ तिव्वं, तंसि क्खणे से उवेइ दुक्खं ।
दुद्दंतदोसेण सएण जन्तू, ण किंचि सद्दं अवरज्झई से ॥३८॥
एगंतरत्ते रुइरंसि सद्दे, अतालिसे से कुणई पओसं ।
दुक्खस्स संपीलमुवेइ बाले, ण लिप्पई तेण मुणी विरागो ॥३९॥
सद्दाणुगासाणुगए य जीवे, चर चरे हिंसइऽणेगरूवे ।
चित्तेहिं ते परितावेइ बाले, पीलेइ अत्तट्ठगुरु किलिट्ठे ॥४०॥
सद्दाणुवाए ण परिग्गहेण, उप्पायणे रक्खणसण्णिओगे ।
वए विओगे य कहिं सुहं से, संभोगकाले य अतित्तलाभे ॥४१॥
सद्दे अतित्ते य परिग्गहे य, सत्तोवसत्तो ण उवेइ तुट्ठिं ।
अतुट्ठिदोसेण दुही परस्स, लोभाविले आययई अदत्तं ॥४२॥

शब्दस्य श्रोत्रं०; ॥ श्रोत्रस्य शब्द ॥३६॥ शब्देषु०; ॥ रागातुरो हरिणमृग इव मुग्धः, शब्देऽतृप्तः, समुपैति मृत्युम् ॥३७॥ च्छब्दोऽ० ॥३८॥ शब्दे० ॥३९॥ शब्दानुगास ॥४०॥ शब्दानु० ॥४१॥ शब्देऽ० ॥४२॥

तण्हाभिभूयस्स अदत्तहारिणो, सद्दे अतित्तस्स परिग्गहे य ।
मायामुसं वड्ढइ लोभदोसा, तत्थावि दुक्खा ण विमुच्चई से ॥४३॥
मोसस्स पच्छा य पुरत्थओ य, पओगकाले य दुही दुरंते ।
एवं अदत्ताणि समाययंतो, सद्दे अतित्तो दुहिओ अणिस्सो ॥४४॥
सद्दाणुरत्तस्स णरस्स एवं, कत्तो सुहं होज्ज कयाइ किंचि ।
तत्थोवभोगे वि किलेसदुक्खं, णिव्वत्तई जस्स कएण दुक्खं ॥४५॥
एमेव सद्दम्मि गओ पओसं, उवेइ दुक्खोघपरंपराओ ।
पदुट्ठचित्तो य चिणाइ कम्मं, जं से पुणो होइ दुहं विवागे ॥४६॥
सद्दे विरत्तो मणुओ विसोगो, एएण दुक्खोघपरंपरेण ।
ण लिप्पए भवमज्झे वि संतो, जलेण वा पुक्खरिणीपलासं ॥४७॥
घाणस्स गन्धं गहणं वयंति, तं रागहेउं तु मणुण्णमाहु ।
तं दोसहेउं अमणुण्णमाहु, समो य जो तेसु स वीयरागो ॥४८॥
गंधस्स घाणं गहणं वयंति, घाणस्स गंधं गहणं वयंति ।
रागस्स हेउं समणुण्णमाहु, दोसस्स हेउं अमणुण्णमाहु ॥४९॥

शब्दे॰ ॥४३॥ शब्दे॰ ॥४४॥ शब्दानुर॰ ॥४५॥ शब्दे ग॰ ॥४६॥ शब्दे वि॰ ॥४७॥ घ्राणस्य गन्धं ॥४८॥ गन्धस्य घ्राणं, घ्राणस्य गन्धं ॥४९॥

गंधेसु जो गिद्धिमुवेइ तिव्वं, अकालियं पावइ से विणासं ।
रागाउरे ओसहगंधगिद्धे, सप्पे बिलाओ विव णिक्खमन्ते ।।५०।।
जे यावि दोसं समुवेइ तिव्वं, तंसि क्खणे से उवेइ दुक्खं ।
दुद्दंतदोसेण सएण जन्तू, ण किंचि गंधं अवरज्झई से ।।५१।।
एगंतरत्ते रुइरंसि गन्धे, अतालिसे से कुणई पओसं ।
दुक्खस्स संपीलमुवेइ बाले, ण लिप्पई तेण मुणी विरागो ।।५२।।
गंधाणुगासाणुगए य जीवे, चराचरे हिंसइऽणेगरूवे ।
चित्तेहिं ते परितावेइ बाले, पीलेइ अत्तट्ठगुरू किलिट्ठे ।।५३।।
गंधाणुवाएण परिग्गहेण, उप्पायणे रक्खणसण्णिओगे ।
वए विओगे य कहिं सुहं से, संभोगकाले य अतित्तिलाभे! ।।५४।।
गंधे अतित्ते य परिग्गहे य, सत्तोवसत्तो ण उवेइ तुट्ठिं ।
अतुट्ठिदोसेण दुही परस्स, लोभाविले आययई अदत्तं ।।५५।।
तण्हाभिभूयस्स अदत्तहारिणो, गंधे अतित्तस्स परिग्गहे य ।
मायामुसं वड्ढइ लोभदोसा, तत्थावि दुक्खा ण विमुच्चई से ।।५६।।

गन्धेषु; रागातुर औषधिगन्धगृद्धः, सर्पो बिलादिव निष्क्रामन् ।।५०।। ऽगन्धो ।।५१।। गन्धे ।।५२।। गन्धानुगा ।।५३।। गन्धानु ।।५४।। गन्धेऽ ।।५५।। गन्धेऽ ।।५६।।

मोसस्स पच्छा य पुरत्थओ य, पओगकाले य दुही दुरंते ।
एवं अदत्ताणि समाययंतो, गंधे अतित्तो दुहिओ अणिस्सो ॥५७॥
गन्धाणुरत्तस्स णरस्स एवं, कत्तो सुहं होज्ज कयाइ किंचि? ।
तत्थोवभोगे वि किलेसदुक्खं, णिव्वत्तई जस्स कए ण दुक्खं ॥५८॥
एमेव गंधम्मि गओ पओसं, उवेइ दुक्खोपघरंपराओ ।
पदुट्ठचित्तो य चिणाइ कम्मं, जं से पुणो होइ दुहं विवागे ॥५९॥
गंधे विरत्तो मणुओ विसोगो, एएण दुक्खोहपरंपरेण ।
ण लिप्पए भवमज्झे वि संतो, जलेण वा पुक्खरिणीपलासं ॥६०॥
जीहाए रसं गहणं वयंति, तं रागहेउं तु मणुण्णमाहु ।
तं दोसहेउं अमणुण्णमाहु, समो उ जो तेसु स वीयरागो ॥६१॥
रसस्स जीहं गहणं वयंति, जीहाए रसं गहणं वयन्ति ।
रागस्स हेउं समणुण्णमाहु, दोसस्स हेउं अमणुण्णमाहु ॥६२॥
रसेसु जो गिद्धिमुवेइ तिव्वं, अकालियं पावइ से विणासं ।
रागाउरे बडिसविभिण्णकाए, मच्छे जहा आमिसभोगगिद्धे ॥६३॥

गन्धेऽ ॥५७॥ गन्धानुर० ॥५८॥ गन्धे ग० ॥५९॥ गन्धे वि० ॥६०॥ जिह्वाया रसं ॥६१॥ रसस्य जिह्वा, जिह्वाया रसं ॥६२॥ रसेषु०; रागातुरो बडिशविभिन्नकायो, मत्स्यो यथाऽऽमिषभोगगृद्धः ॥६३॥

जे यावि दोसं समुवेइ तिव्वं, तस्सिं क्खणे से उ उवेइ दुक्खं ।
दुद्दंतदोसेण सएण जन्तू, रसं ण किंचि अवरज्झई से ॥६४॥
एगंतरत्ते रुइरंसि रसे, अतालिसे से कुणई पओसं ।
दुक्खस्स संपीलमुवेइ बाले, ण लिप्पई तेण मुणी विरागो ॥६५॥
रसाणुगासाणुगए य जीवे, चराचरे हिंसइ णेगरूवे ।
चित्तेहिं ते परितावेइ बाले, पीलेइ अत्तट्ठगुरू किलिट्ठे ॥६६॥
रसाणुवाए ण परिग्गहेण, उप्पायणे रक्खण-सण्णिओगे ।
वए विओगे य कहिं सुहं से, संभोगकाले य अतित्तलाभे? ॥६७॥
रसे अतित्ते य परिग्गहे य, सत्तोवसत्तो ण उवेइ तुट्ठिं ।
अतुट्ठिदोसेण दुही परस्स, लोभाविले आययई अदत्तं ॥६८॥
तण्हाभिभूयस्स अदत्तहारिणो, रसे अतित्तस्स परिग्गहे य ।
मायामुसं वड्ढइ लोभदोसा, तत्थावि दुक्खा ण विमुच्चई से ॥६९॥
मोसस्स पच्छा य पुरत्थओ य, पओगकाले य दुही दुरंते ।
एवं अदत्ताणि समाययंतो, रसे अतित्तो दुहिओ अणिस्सो ॥७०॥

रसो ॥६४॥ रसे ॥६५॥ रसाणुगा ॥६६॥ रसाणु ॥६७॥ रसे ॥६८॥ रसे ॥६९॥ रसे ॥७०॥

रसाणुरत्तस्स णरस्स एवं, कत्तो सुहं होज्ज कयाइ किंचि? ।
तत्थोवभोगे वि किलेसदुक्खं, णिव्वत्तई जस्स कए ण दुक्खं ॥७१॥
एमेव रसम्मि गओ पओसं, उवेइ दुक्खोघपरंपराओ ।
पदुट्ठचित्तो य चिणाइ कम्मं, जं से पुणो होइ दुहं विवागे ॥७२॥
रसे विरत्तो मणुओ विसोगो, एएण दुक्खोघपरंपरेण ।
ण लिप्पए भवमज्झे वि संतो, जलेण वा पुक्खरिणीपलासं ॥७३॥
कायस्स फासं गहणं वयंति, तं रागहेउं तु मणुण्णमाहु ।
तं दोसहेउं अमणुण्णामाहु, समो उ जो तेसु स वीयरागो ॥७४॥
फासस्स कायं गहणं वयंति, कायस्स फासं गहणं वयंति ।
रागस्स हेउं समणुण्णमाहु, दोसस्स हेउं अमणुण्णमाहु ॥७५॥
फासेसु जो गिद्धिमुवेइ तिव्वं, अकालियं पावइ से विणासं ।
रागाउरे सीयजलावसण्णे, गाहग्गहीए महिसे व रण्णे ॥७६॥
जे यावि दोसं समुवेइ तिव्वं, तंसि क्खणे से उ उवेइ दुक्खं ।
दुद्दंतदोसेण सएण जंतू, ण किंचि फासं अवरज्झइ से ॥७७॥

रसानु ॥७१॥ रसे ॥७२॥ रसे ॥७३॥ कायस्य स्पर्शं ॥७४॥ स्पर्शस्य कायं, कायस्य स्पर्शं ॥७५॥ स्पर्शेषु; रागातुरः शीतजलावसन्नो, ग्राहगृहीतो महिष इवारण्ये ॥७६॥ स्पर्शं ॥७७॥

एगन्तरत्ते रुइरंसि फासे, अतालिसे से कुणई पओसं ।
दुक्खस्स संपीलमुवेइ बाले, ण लिप्पई तेण मुणी विरागो ॥७८॥

फासाणुगासाणुगए य जीवे, चराचरे हिंसइ णेगरूवे ।
चित्तेहिं ते परितावेइ बाले, पीलेइ अत्तट्ठगुरू किलिट्ठे ॥७९॥

फासाणुवाएण परिग्गहेण, उप्पायणे रक्खण-सण्णिओगे ।
वए विओगे य कहिं सुहं से, संभोगकाले य अतित्तलाभे ! ॥८०॥

फासे अतित्ते य परिग्गहे य, सत्तोवसत्तो ण उवेइ तुट्ठिं ।
अतुट्ठिदोसेण दुही परस्स, लोभाविले आयायई अदत्तं ॥८१॥

तण्हाभिभूयस्स अदत्तहारिणो, फासे अतित्तस्स परिग्गहे य ।
मायामुसं वड्ढइ लोभदोसा; तत्थावि दुक्खा ण विमुच्चई से ॥८२॥

मोसस्स पच्छा य पुरत्थओ य, पओगकाले य दुही दुरंते ।
एवं अदत्ताणि समाययंतो, फासे अतित्तो दुहिओ अणिस्सो ॥८३॥

फासाणुरत्तस्स णरस्स एवं, कत्तो सुहं होज्ज कयाइ किंचि ।
तत्थोवभोगे वि किलेसदुक्खं, णिव्वत्तई जस्स कए ण दुक्खं ॥८४॥

स्पर्शे ॥७८॥ स्पर्शानुगा ॥७९॥ स्पर्शानु ॥८०॥ स्पर्शे ॥८१॥ स्पर्शे ॥८२॥ स्पर्शे ॥८३॥ स्पर्शानु ॥८४॥

एमेव फासम्मि गओ पओसं, उवेइ दुक्खोघपरंपराओ ।
पदुट्ठचित्तो य चिणाइ कम्मं, जं से पुणो होइ दुहं विवागे ॥८५॥
फासे विरत्तो मणुओ विसोगो, एएण दुक्खोघपरंपरेण ।
ण लिप्पए भवमज्झे वि सन्तो, जलेण वा पुक्खरिणीपलासं ॥८६॥
मणस्स भावं गहणं वयंति, तं रागहेउं तु मणुण्णमाहु ।
तं दोसहेउं अमणुण्णमाहु, समो उ जो तेसु स वीयरागो ॥८७॥
भावस्स मणं गहणं वयंति, मणस्स भावं गहणं वयंति ।
रागस्स हेउं समणुण्णमाहु, दोसस्स हेउं अमणुण्णमाहु ॥८८॥
भावेसु जो गिद्धिमुवेइ तिव्वं, अकालियं पावइ से विणासं ।
रागाउरे कामगुणेसु गिद्धे; करेणुमग्गाऽवहिए व्व नागे ॥८९॥
जे यावि दोसं समुवेइ तिव्वं, तंसि क्खणे से उ उवेइ दुक्खं ।
दुद्दंतदोसेण सएण जन्तू, ण किंचि भावं अवरज्झई से ॥९०॥
एगंतरत्ते रुइरंसि भावे, अतालिसे से कुणई पओसं ।
दुक्खस्स संपीलमुवेइ बाले, ण लिप्पई तेण मुणी विरागो ॥९१॥

स्पर्शे ॥८५॥ स्पर्शे ॥८६॥ मनसो भावं ॥८७॥ भावस्य मनो, मनसो भावं ॥८८॥ भावेषु । रागातुरः कामगुणेषु गृद्धः, करेणुमार्गापहृत इव नागः ॥८९॥ भावो ॥९०॥ भावे ॥९१॥

भावाणुगासाणुगए य जीवे, चराचरे हिंसइ णेगरूवे ।
चित्तेहिं ते परितावेइ बाले, पीलेइ अत्तट्ठगुरू किलिट्ठे ॥९२॥
भावाणुवाएण परिग्गहेण, उप्पायणे रक्खण-सण्णिओगे ।
वए विओगे य कहिं सुहं से, संभोगकाले य अतित्तलाभे ॥९३॥
भावे अतित्ते य परिग्गहे य, सत्तोवसत्तो ण उवेइ तुट्ठिं ।
अतुट्ठिदोसेण दुही परस्स, लोभाविले आययई अदत्तं ॥९४॥
तण्हाभिभूयस्स अदत्तहारिणो, भावे अतित्तस्स परिग्गहे य ।
मायामुसं वड्ढइ लोभदोसा, तत्थावि दुक्खा ण विमुच्चई से ॥९५॥
मोसस्स पच्छा य पुरत्थओ य, पओगकाले य दुही दुरंते ।
एवं अदत्ताणि समाययंतो, भावे अतित्तो दुहिओ अणिस्सो ॥९६॥
भावाणुरत्तस्स णरस्स एयं, कत्तो सुहं होज्ज कयाइ किंचि? ।
तत्थोवभोगे वि किलेसदुक्खं, णिव्वत्तई जस्स कए ण दुक्खं ॥९७॥
एमेव भावम्मि गओ पओसं, उवेइ दुक्खोघपरंपराओ ।
पदुट्ठचित्तो य चिणाइ कम्मं, जं से पुणो होइ दुहं विवागे ॥९८॥

भावानुगा ॥९२॥ भावानु ॥९३॥ भावे ॥९४॥ भावे ॥९५॥ भावे ॥९६॥ भावानु ॥९७॥ भावे ॥९८॥

भावे विरत्तो मणुओ विसोगो, एएण दुक्खोघपरंपरेण;
ण लिप्पए भवमज्झे वि सन्तो, जलेण वा पुक्खरिणीपलासं ॥९९॥

एविंदियत्था य मणस्स अत्था, दुक्खस्स हेऊ मणुयस्स रागिणो ।
ते चेव थोवं पि कयाइ दुक्खं, ण वीयरागस्स करेंति किंचि ॥१००॥

ण कामभोगा समयं उवेंति, ण यावि भोगा विगइं उवेंति ।
जे तप्पओसी य परिग्गही य, सो तेसु मोहा विगइं उवेइ ॥१०१॥

कोहं च माणं च तहेव मायं, लोहं दुगुंछं अरइं रइं च ।
हासं भयं सोग-पुमित्थिवेयं, णपुंसवेयं विविहे य भावे ॥१०२॥

आवज्जई एवमणेगरूवे, एवंविहे कामगुणेसु सत्तो ।
अण्णे य एयप्पभवे विसेसे, [1]कारुण्णदीणे हिरिमे वइस्से ॥१०३॥

कप्पं ण इच्छिज्ज सहायलिच्छू, पच्छाणुतावेण तवप्पभावं ।
एवं वियारे अमियप्पयारे, आवज्जई इंदियचोरवस्से ॥१०४॥

भावे ॥९९॥ एवमिन्द्रियार्थाश्च मनसोऽर्था, दुःखस्य हेतवो मनुष्यस्य रागिणः । ते चैव स्तोकमपि कदाचिद्दुःखं, न वीतरागस्य कुर्वन्ति किञ्चित् ॥१००॥ न कामभोगाः समतामुपयान्ति, न चापि भोगा विकृतिमुपयान्ति; यस्तत्प्रद्वेषी च परग्रही च, स तेषु मोहाद्विकृतिमुपैति ॥१०१॥ क्रोधं च मानं च तथैव मायां, लोभं जुगुप्सामरतिं रतिं च; हासं भयं शोकपुंस्त्रीवेदं, नपुंसकवेदं विविधांश्च भावान् ॥१०२॥ आपद्यत एवमनेकरूपानेवंविधान्कामगुणेषु सक्तः; अन्यांश्चतत्प्रभवान्विशेषान्, कारुण्यदीनो ह्रीमान् द्वेष्यः ॥१०३॥ कल्पं नेच्छेत्सहायलिप्सुः, पश्चादनुतापेन तपः प्रभावम्; एवं विकारानमितप्रकारानापद्यत इन्द्रियचौरवश्यः ॥१०४॥

---

१ कारुण्यदीनः-अत्यन्तदीन इत्यर्थः ।

तओ से जायंति पओयणाइं, णिमज्जिउं मोहमहण्णवम्मि ।
सुहेसिणो दुक्खविणोयणट्ठा, तप्पच्चयं उज्जमए य रागी ॥१०५॥

विरज्जमाणस्स य इन्दियत्था, सद्दाइया तावइयप्पगारा ।
ण तस्स सव्वे वि मणुण्णयं वा, णिव्वत्तयंती अमणुण्णयं वा ॥१०६॥

एवं ससंकप्प-विकप्पणासुं, संजायई [1]समयमुवट्ठियस्स ।
अत्थे अ संकप्पयओ तओ से, पहीयए कामगुणेसु तण्हा ॥१०७॥

स वीयरागो कयसव्वकिच्चो, खवेइ णाणावरणं खणेणं ।
तहेव जं दंसणमावरेइ, जं चन्तरायं पकरेइ कम्मं ॥१०८॥

सव्वं तओ जाणइ पासए य, अमोहणे होइ णिरंतराए ।
अणासवे झाणसमाहिजुत्ते, आउक्खए मोक्खमुवेइ सुद्धे ॥१०९॥

ततस्तस्य जायन्ते प्रयोजनानि, निमज्जयितुं मोहमहार्णवे; सुखैषिणो दुःखविमोचनार्थं, तत्प्रत्ययमुद्यच्छति च रागी ॥१०५॥ विरज्यमानस्य चेन्द्रियार्थाः, शब्दादिकास्तावत्प्रकाराः; न तस्य सर्वेपि मनोज्ञतां वा, निर्वर्तयन्त्यमनोज्ञतां वा ॥१०६॥ एवं स्वसङ्कल्पविकल्पनासु, सञ्जायते समयमुपस्थितस्य; अर्थांश्च संकल्पयतस्तस्य, प्रहीयते कामगुणेषु तृष्णा ॥१०७॥ स वीतरागः कृतसर्वकार्यः, क्षपयति ज्ञानावरणं क्षणेन; तथैव यद्दर्शनमावृणोति, यच्चान्तरायं प्रकरोति कर्म ॥१०८॥ सर्वं ततो जानाति पश्यति चाऽमोहनो भवति निरन्तरायः; अनाश्रवो ध्यानसमाधियुक्त, आयुःक्षये मोक्षमुपैति शुद्धः ॥१०९॥

---

१ समयं=समता माध्यस्थमिति भावः ॥

सो तस्स सव्वस्स मुक्को, जं दुहस्स वाहई सययं जन्तुमेयं ।
दीहामयविप्पमुक्को पसत्थो, तो होइ अच्चंतसुही कयत्थो ॥११०॥
अणाइकालप्पभवस्स एसो, सव्वस्स दुक्खस्स पमोक्खमग्गो ।
वियाहिओ जं समुविच्च सत्ता, कमेण अच्चंतसुही भवंति ॥१११॥
त्ति बेमि ॥

॥ बत्तीसइमं पमायट्ठाणं अज्झयणं समत्तं ॥

स तस्मात्सर्वस्माद्दुःखान्मुक्तः, यद् बाधते सततं जन्तुमेनम्; दीर्घामयविप्रमुक्तः प्रशस्तस्ततो भवत्यत्यन्तसुखी कृतार्थः ॥११०॥ अनादिकालप्रभवस्य एष, सर्वस्य दुःखस्य प्रमोक्षमार्गः, व्याख्यातो यं समुपेत्य सत्त्वाः, क्रमेणात्यन्तसुखिनो भवन्तीति ब्रवीमि ॥१११॥

॥ अथ कर्मप्रकृतिरिति नाम त्रयस्त्रिंशत्तममध्ययनम् ॥

अट्ठ कम्माइं वोच्छामि, आणुपुव्विं जहक्कमं ।
जेहिं बद्धो अयं जीवो, संसारे परिवत्तई ॥१॥

णाणस्सावरणिज्जं, दंसणावरणं तहा ।
वेयणिज्जं तहा मोहं, आउकम्मं तहेव य ॥२॥

णामकम्मं च गोत्तं च, अंतरायं तहेव य ।
एवमेयाइ कम्माइं, अट्ठेव य समासओ ॥३॥

णाणावरणं पंचविहं, सुयं आभिणिबोहियं ।
ओहिणाणं तइयं, मणणाणं च केवलं ॥४॥

णिद्दा तहेव पयला, णिद्दाणिद्दा य पयलपयला य ।
तत्तो य थीणगिद्धी, पञ्चमा होइ णायव्वा ॥५॥

अष्ट कर्माणि वक्ष्याम्यानुपूर्व्या यथाक्रमम्; यैर्बद्धोऽयं जीवः, संसारे परिवर्त्तते ॥१॥ ज्ञानस्यावरणीयं, दर्शनावरणं तथा; वेदनीयं तथा मोहमायुःकर्म तथैव च ॥२॥ नामकर्म च गोत्रं चान्तरायं तथैव च; एवमेतानि कर्माण्यष्टैव च समासतः ॥३॥ ज्ञानावरणं पञ्चविधं, श्रुतमाभिनिबोधिकं; अवधिज्ञानं तृतीयं, मनः (पर्याय) ज्ञानं च केवलं ॥४॥ निद्रा तथैव प्रचला, निद्रानिद्रा च प्रचलाप्रचला च; ततश्च स्त्यानगृद्धिः, पञ्चमी भवति ज्ञातव्या ॥५॥

---

१ मकारोऽलाक्षणिकः

चक्खु-मचक्खू-ओहिस्स, दंसणे केवले य आवरणे ।
एवं तु णव विगप्पं, णायव्वं दंसणावरणं ॥६॥

वेयणियं पि उ दुविहं, सायमसायं च आहियं ।
सायस्स उ बहू भेया, एमेवासायस्स वि ॥७॥

मोहणिज्जंपि य दुविहं, दंसणे चरणे तहा ।
दंसणे तिविहं वुत्तं, चरणे दुविहं भवे ॥८॥

सम्मत्तं चेव मिच्छत्तं, सम्मामिच्छत्तमेव य ।
एयाओ तिण्णि पयडीओ, मोहणिज्जस्स दंसणे ॥९॥

चरित्तमोहणं कम्मं, दुविहं तु वियाहियं ।
कसायवेअणिज्जं तु, णोकसायं तहेव य ॥१०॥

सोलसविहभेएणं, कम्मं तु कसायजं ।
सत्तविहं णवविहं वा, कम्मं णोकसायजं ॥११॥

चक्षुरचक्षुरवधेर्दर्शने केवले चावरणे; एवं तु नवविकल्पं, ज्ञातव्यं दर्शनावरणम् ॥६॥ वेदनीयमपि च द्विविधं, सातमसातं चाख्यातम्; सातस्य तु बहवो भेदा, एवमसातस्यापि ॥७॥ मोहनीयमपि च द्विविधं, दर्शने चरणे तथा; दर्शने त्रिविधमुक्तं, चरणे द्विविधं भवेत् ॥८॥ सम्यक्त्वं चैव मिथ्यात्वं, सम्यग्मिथ्यात्वमेव च; एतास्तिस्रः प्रकृतयो, मोहनीयस्य दर्शने ॥९॥ चारित्रमोहनं कर्म, द्विविधं तु व्याख्यातम्; कषायमोहनीयं च, नोकषायं तथैव च ॥१०॥ षोडशविधं भेदेन, कर्म तु कषायजम्; सप्तविधं नवविधं वा, कर्म नोकषायजम् ॥११॥

णेरइय-तिरिक्खाउं, मणुस्साउं तहेव य।
देवाउयं चउत्थं तु, आउकम्मं चउव्विहं ॥१२॥

णामकम्मं दुविहं, सुहमसुहं च आहियं।
सुहस्स उ बहू भेया, एमेव असुहस्स वि ॥१३॥

गोयं कम्मं दुविहं, उच्चं णीयं च आहियं।
उच्चं अट्ठविहं होइ, एवं णीयं पि आहियं ॥१४॥

दाणे लाभे य भोगे य, उवभोगे वीरिए तहा।
पंचविहमंतरायं, समासेण वियाहियं ॥१५॥

एयाओ मूलपयडीओ, उत्तराओ य आहिया।
पएसग्गं खेत्तकाले य, [1]भावं चादुत्तरं सुण ॥१६॥

सव्वेसिं चेव कम्माणं, पएसग्गमणंतगं।
गंण्ठिगसत्ताईयं, अंतो सिद्धाण आहियं ॥१७॥

नैरयिकतिर्यगायुर्मनुष्यायुस्तथैव च; देवायुश्चतुर्थं त्वायुःकर्म चतुर्विधम् ॥१२॥ नामकर्म तु द्विविधं, शुभमशुभं चाख्यातम्; शुभस्य च बहुभेदा, एवमेवाऽशुभस्यापि ॥१३॥ गोत्रकर्म द्विविधमुच्चं नीचं चाख्यातम्; उच्चमष्टविधं भवत्येवं नीचमप्याख्यातम् ॥१४॥ दाने लाभे च भोगे चोपभोगे वीर्ये तथा; पञ्चविधमन्तरायं, समासेन व्याख्यातम् ॥१५॥ एता मूलप्रकृतय, उत्तरा चाख्याताः; प्रदेशाग्रं क्षेत्रकालौ च, भावं चातः उत्तरं श्रृणु ॥१६॥ सर्वेषां चैव कर्मणां, प्रदेशाग्रमनन्तकम्; ग्रन्थिकसत्वातीतमन्तःसिद्धानामाख्यातम् ॥१७॥

---

१ भावं चादुत्तरं सुण=भावं=अनुभागलक्षणं च, अत-उर्ध्व-उत्तरं श्रृणु' इति भावः ॥

सव्वजीवाण कम्मं तु, संगहे छद्दिसागयं ।
सव्वेसु वि पएसेसु, सव्वं सव्वेण बद्धगं ॥१८॥

उदहिसरिसणामाण, तीसई कोडिकोडीओ ।
उक्कोसिया होइ ठिई, अंतोमुहुत्तं जहण्णिया ॥१९॥

आवरणिज्जाण दुण्हं पि, वेयणिज्जे तहेव य ।
अंतराए य कम्मम्मि, ठिई एसा वियाहिया ॥२०॥

उदहिसरिसणामाणं, सत्तरिं कोडिकोडीओ ।
मोहणिज्जस्स उक्कोसा, अंतोमुहुत्तं जहण्णिया ॥२१॥

तेत्तीससागरोवमा, उक्कोसेणं वियाहिया ।
ठिई उ आउकम्मस्स, अंतोमुहुत्तं जहण्णिया ॥२२॥

उदहिसरिसणामाणं, वीसई कोडिकोडीओ ।
णामगोत्ताण उक्कोसा, अट्ठमुहुत्ता जहण्णिया ॥२३॥

सर्वजीवानां कर्म तु, संगृह्णन्ति षड्दिशागतम्; सर्वैरपि प्रदेशैः, सर्वं सर्वेण बद्धकम् ॥१८॥ उदधिसदृशनाम्नां, त्रिंशत्कोटीकोटयः; उत्कृष्टा भवति स्थित्यन्तर्मुहूर्त्तं जघन्या ॥१९॥ आवरणीययोर्द्वयोरपि, वेदनीये तथैव च; अन्तराये च कर्मणि, स्थितिरेषा व्याख्याता ॥२०॥ उद० सप्तति कोटीकोटयः; मोहनीयस्योत्कृष्टाऽन्तर्मुहूर्तं जघन्या ॥२१॥ त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमान्युत्कर्षेण व्याख्याता; स्थितिस्त्वायुः कर्मणोऽन्तर्मुहूर्तं जघन्या ॥२२॥ उद०, विंशतिकोटीकोटयः; नामगोत्रयोरुत्कृष्टा, अष्टमुहूर्त्ता जघन्या ॥२३॥

सिद्धाणणंतभागो, अणुभागा हवंति उ।
सव्वेसु वि पएसग्गं, सब्वजीवेसऽइच्छियं ॥२४॥

तम्हा एएसि कम्माणं, अणुभागो वियाणिया।
एएसि संवरे चेव, खवणे य जए बुहे ॥२५॥

त्ति बेमि

॥ तेत्तीसइमं कम्मपयडि अज्झयणं सम्मत्तं ॥

सिद्धानामनन्तभागेऽनुभागा भवन्ति तु; सर्वेष्वपि प्रदेशाग्रं, सर्वजीवेभ्योऽतिक्रान्तम् ॥२४॥ तस्मादेतेषां कर्मणामनुभागान्विज्ञाय; एतेषां संवरे चैव, क्षपणे च यतेत बुधः ॥२५॥ इति ब्रवीमि ॥

॥ अथ लेश्याख्यं चतुस्त्रिंशमध्ययनम् ॥

लेसज्झयणं पवक्खामि, आणुपुव्विं जहक्कमं ।
छण्हं पि कम्मलेसाणं, अणुभावे सुणेह मे ॥१॥

णामाइं[1] वण्ण-रस-गंध-परिणाम-लक्खणं [२-७] ।
ठाणं[८] ठिई[९] गई[१०] च आउं[११] लेसाणं तु सुणेह मे ॥२॥

(दार गाहा) किण्हा णिला य काऊ य, तेऊ पम्हा तहेव य ।
सुक्कलेसा य छट्ठा उ णामाइं तु जहक्कमं ॥३॥

दारं-१ जीमूयणिद्धसंकासा, गवलरिट्ठगसण्णिभा ।
खंजंजणणयणणिभा, किण्हलेसा उ वण्णओ ॥४॥

णीलासोगसंकासा, चासपिंछसमप्पभा ।
वेरुलियणिद्धसंकासा, णीललेसा उ वण्णओ ॥५॥

लेश्याध्ययनं प्रवक्ष्याम्यानुपूर्व्या यथाक्रमम्; षण्णामपि कर्मलेश्यानामनुभावान् श्रृणुत मे ॥१॥ नामानि वर्णरसगन्धस्पर्शपरिणामलक्षणं स्थानम्; स्थितिं गतिं चायुर्लेश्यानां तु श्रृणुत मे ॥२॥ कृष्णा नीला च कापोता च, तेजः पद्मा तथैव च; शुक्ललेश्या च षष्ठी तु, नामानि तु यथाक्रमम् ॥३॥ स्निग्धजीमूतसङ्काशा, गवलरिष्टसन्निभा; खञ्जनाञ्जन-नयननिभा, कृष्णलेश्या तु वर्णतः ॥४॥ नीलाशोकसङ्काशा, चासपिच्छसमप्रभा; वैडूर्यस्निग्ध सङ्काशा, नीललेश्या तु वर्णतः ॥५॥

अयसीपुप्फसंकासा, कोइलच्छदसण्णिभा ।
पारेवयगीवणिभा, काउलेसा उ वण्णओ ॥६॥

हिङ्गुलयधाउसंकासा, तरुणाइच्चसण्णिभा ।
सुयतुण्ड-पईवणिभा, तेओलेसा उ वण्णओ ॥७॥

हरियालभेयसंकासा, हलिद्दाभेयसण्णिभा ।
सणासणकुसुमणिभा, पम्हलेसा उ वण्णओ ॥८॥

संखंङ्क-कुंदसंकासा, [1]खीरधारसमप्पभा ।
रयय-हारसंकासा, सुक्कलेसा उ वण्णओ ॥९॥

दारं-२ जह कडुयतुंबगरसो, णिंबरसो कडुअरोहिणिरसो वा ।
एत्तो वि अणन्तगुणो, रसो उ किण्हाइ णायव्वो ॥१०॥

जह तिकडुयस्स य रसो, तिक्खो जह हत्थिपिप्पलीए वा ।
एत्तो वि अणंतगुणो, रसो उ णीलाइ णायव्वो ॥११॥

अतसीपुष्पसङ्काशा, कोकिलच्छदसन्निभा; पारापतग्रीवानिभा, कापोतलेश्या तु वर्णतः ॥६॥ हिङ्गुलकधातुसङ्काशा, तरुणादित्यसन्निभा; शुकतुण्डप्रदीपनिभा तेजोलेश्या तु वर्णतः ॥७॥ हरितालभेदसङ्काशा, हरिद्राभेदसन्निभा; सणासनकुसुमनिभा, पद्मलेश्या तु वर्णतः ॥८॥ शङ्खाङ्ककुन्दसङ्काशा, क्षीर (तूल-पूर) धारासमप्रभा, रजतहारसङ्काशा, शुक्ललेश्या तु वर्णतः ॥९॥ यथा कटुकतुम्बकरसो, निम्बरसः कटुकरोहिणिरसो वा; इतोऽप्यनन्तगुणो, रसस्तु कृष्णाया ज्ञातव्यः ॥१०॥ यथा त्रिकटुकस्य च रसस्तीक्ष्णा यथा हस्तिपिप्पल्या वा; इतो०, नीलायाः ॥११॥

---

१ प्रत्यन्तरे खीरपूर० ॥

जह तरुणअंबयरसो तुवरकवित्थस्स वा वि जारिसओ ।
एत्तो वि अणंतगुणो, रसो उ काऊइ णायव्वो ॥१२॥

जह परिणयम्बगरसो, पक्ककवित्थस्स वा वि जारिसओ ।
एत्तो वि अणंतगुणो, रसो उ तेऊइ णायव्वो ॥१३॥

वरवारुणीइ व रसो, विविहाण व आसवाण जारिसओ ।
महुमेरगस्स व रसो, एत्तो पम्हाइ परएणं ॥१४॥

खज्जूर-मुद्दियरसो, खीररसो खण्ड-सक्कररसो वा ।
एत्तो वि अणंतगुणो, रसो सुक्काइ णायव्वो ॥१५॥

दारं-३ जह [1]गोमडस्स गंधो, सुणगमडस्स व जहा अहिमडस्स ।
एत्तो वि अणंतगुणो, लेसाणं अप्पसत्थाणं ॥१६॥

जह सुरहि कुसुमगन्धो, गंध-वासाण पिस्समाणाणं ।
एत्तो वि अणंतगुणो, पसत्थलेसाण तिण्हं पि ॥१७॥

यथा तरुणाम्रकरसः तुवरकपित्थस्य वापि यादृशः; इतो० कापोतायाः ॥१२॥ यथा परिणताम्ररसः, पक्वकपित्थस्य वापि यादृशः; इतो०. तैजस्या० ॥१३॥ वरवारुण्या वा रसो, विधिधानां वाऽऽसवानां यादृशः; मधुमैरेयस्य वा रसोऽतः पद्मायाः परकेन ॥१४॥ खर्जुर-मृद्वीकारसः; क्षीररसः खण्डशर्करारसो वा; इतो० शुक्लायाः० ॥१५॥ यथा गोमृतकस्य गन्धः, श्वमृतकस्य वा यथाऽहिमृतकस्य; इतोप्यऽनन्तगुणो, लेश्यानामप्रशस्तानाम् ॥१६॥ यथा सुरभिकुसुमगन्धो, गन्धवासानां पिष्यमाणानाम्; इतोप्यनन्तगुणः, प्रशस्तलेश्यानां तिसृणामपि ॥१७॥

---

१ सूत्रत्वात् मृतकशब्दस्य कलोपः ॥

दारं-४ जह [1]करगयस्स फासो, गोजिब्भाए व सागपत्ताणं ।
एत्तो वि अणंतगुणो, लेसाणं अप्पसत्थाणं ॥१८॥

जह बूरस्स व फासो, णवणीयस्स व सिरीस कुसुमाणं ।
एत्तो वि अणंतगुणो, पसत्थलेसाण तिण्हं पि ॥१९॥

दारं-५ तिविहो व णवविहो वा, सत्तावीसइविहेक्कसीओ वा ।
दुसओ तेयालो वा, लेसाणं होइ परिणामो ॥२०॥

दारं-६ पंचासवप्पवत्तो, तीहिं अगुत्तो छसुं अविरओ य ।
तिव्वारंभपरिणओ, खुड्डो साहसिओ णरो ॥२१॥

णिद्धंधसपरिणामो, णिस्संसो अजिइंदिओ ।
एयजोगसमाउत्तो, किण्हलेसं तु परिणमे ॥२२॥

[2]ईस्सा अमरिस अतवो, अविज्ज माया अहीरिया ।
गेही पओसे य सढे, पमत्ते रसलोलुए ॥२३॥

यथा क्रकचस्य स्पर्शो, गोजिह्वाया वा शाकपत्राणाम्; इतोप्यनन्तगुणो, लेश्यानामप्रशस्तानाम् ॥१८॥ यथा बूरस्य वा स्पर्शो, नवनीतस्य वा शीरीषकुसुमानाम्; इतोप्यनन्तगुणः, प्रशस्तलेश्यानां तिसृणामपि ॥१९॥ त्रिविधो वा नवविधो वा, सप्तविंशतिविधो एकाशीतिविधो वा; त्रिचत्वारिंशद्द्विशतविधो वा, लेश्यानां भवति परिणामः ॥२०॥ पञ्चाश्रवप्रवृत्तस्त्रिभिरगुप्तः षट्स्वविरतश्च; तीव्रारम्भपरिणतः, क्षुद्रः साहसिको नरः ॥२१॥ निद्धंसपरिणामो, नृशंसोऽजितेन्द्रियः; एतद्योगसमायुक्तः, कृष्णलेश्यां तु परिणमेत् ॥२२॥ ईर्ष्याऽमर्षाऽतपश्चाऽविद्या मायाऽह्रीकता; गृद्धिः प्रद्वेषश्च शठो प्रमत्तो रसलोलुपः ॥२३॥

---

१ करगयस्स=क्रकचस्य० । २ ईसा-पदतो पओसे इतिपदपर्यन्तं तद्रूपं इति बोध्यं यथा ईर्ष्यावत इत्यादि० ॥

सायगवेसए य आरम्भाओ अविरओ, खुद्दो साहस्सिओ णरो ।
एयजोगसमाउत्तो, णीललेसं तु परिणमे ॥२४॥

वंके वंकसमायारे, णियडिल्ले अणुज्जुए ।
पलिउंचग ओवहिए, मिच्छदिट्ठी अणारिए ॥२५॥

उप्फालगदुट्ठवाई य, तेणे यावि य मच्छरी ।
एयजोगसमाउत्तो, काउलेसं तु परिणमे ॥२६॥

णीयावित्ती अचवले, अमाई अकुतूहले ।
विणीयविणए दंते, जोगवं उवहाणवं ॥२७॥

पियधम्मे दढधम्मे, वज्जभीरू [1]हिएसए ।
एयजोगसमाउत्तो, तेउलेसं तु परिणमे ॥२८॥

पयणुकोह–माणे य, माया–लोभे य पयणुए ।
पसंतचित्ते दंतप्पा, जोगवं उवहाणवं ॥२९॥

सातगवेषकश्चारम्भादविरतः, क्षुद्रः साहसिको नरः; एत०, ॥२४॥ वक्रो वक्रसमाचारो, निकृतिमाननृजुकः; प्रतिकुञ्चक ओपधिको, मिथ्यादृष्टिरनार्यः ॥२५॥ उत्प्रासकदुष्टवादी च, स्तेनश्चापि च मत्सरी; एत०, कापोतलेश्यां० ॥२६॥ नीचैर्वृत्तिरचलोऽमाय्यकुतूहलः; विनीतविनयो दान्तो, योगवानुपधानवान् ॥३७॥ प्रियधर्मा दृढधर्माऽवद्यभीरू हितैषकः; एत० तेजोलेश्यां० ॥२८॥ प्रतनुक्रोधमानो च, मायालोभौ च प्रतनुकौ; प्रशान्तचित्तो दान्तात्मा, योगवानुपधानवान् ॥२९॥

---

१ हिएसए=मुक्तिगवेषक इति भावः ॥

तहा पयणुवाई य, उवसंते जिइंदिए ।
एयजोगसमाउत्तो, पम्हलेसं तु परिणमे ॥३०॥

अट्ट-रुद्दाणि वज्जेत्ता, धम्मसुक्काणि झायए ।
पसंतचित्ते दंतप्पा, समिए गुत्ते य गुत्तिसु ॥३१॥

सरागे वीयरागे वा, उवसंते जिइंदिए ।
एयजोगसमाउत्तो, सुक्कलेसं तु परिणमे ॥३२॥

असंखिज्जाणोसप्पिणीण, उस्सप्पिणीण जे समया ।
संखाईया लोगा, लेसाण हवंति ठाणाइं ॥३३॥

मुहुत्तद्धं तु जहण्णा, तेत्तीसा [1]सागरा मुहुत्तऽहिया ।
उक्कोसा होइ ठिई, णायव्वा किण्हलेसाए ॥३४॥

महुत्तद्धं तु जहण्णा, दस उदही पलियमसंखभागमब्भहिया ।
उक्कोसा होइ ठिई, णायव्वा णीललेसाए ॥३५॥

तथा प्रतनुवादी चोपशान्तो जितेन्द्रियः; एत० पद्मलेश्यां० ॥३०॥ आर्तरौद्रे वर्जयित्वा, धर्मशुक्ले ध्यायति; प्रशान्तचित्तो दान्तात्मा, समितिमान्गुप्तश्च गुप्तिभिः ॥३१॥ सरागो वीतरागो वोपशान्तो जितेन्द्रियः; एत०, शुक्ललेश्यां० ॥३२॥ असंख्येयानामवसर्पिणीनामुत्सर्पिणीनां ये समयाः; संख्यातीता लोकाः, लेश्यानां भवति स्थानानि ॥३३॥ मुहूर्तार्द्धं तु जघन्या, त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाण्यन्तर्मुहूर्त्ताधिकानि; उत्कृष्टा भवति स्थितिर्ज्ञातव्या कृष्णलेश्यायाः ॥३४॥ मुहू०, दशोदधयः पल्योपमाऽसङ्ख्येयभागाभ्यधिका; उ०, नीललेश्यायाः ॥३५॥

---

१ सागरत्ति=सागरोपमानि ॥

मुहुत्तद्धं तु जहण्णा, तिण्णुदही पलियमसंखभागमब्भहिया।
उक्कोसा होइ ठिई, णायव्वा काउलेसाए ॥३६॥

मुहुत्तद्धं तु जहण्णा, दोण्णुदही पलियमसंखभागमब्भहिया।
उक्कोसा होइ ठिई, णायव्वा तेउलेसाए ॥३७॥

मुहुत्तद्धं तु जहण्णा, दस उदही होइ मुहुत्तमब्भहिआ।
उक्कोसा होइ ठिई, णायव्वा पम्हलेसाए ॥३८॥

मुहुत्तद्धं तु जहण्णा, तेत्तीसं सागरा मुहुत्तऽहिया।
उक्कोसा होइ ठिई, णायव्वा सुक्कलेसाए ॥३९॥

एसा खलु लेसाणं, ओहेण ठिई उ वण्णिया होइ।
चउसु वि गईसु एत्तो, लेसाण ठिइं तु वोच्छामि ॥४०॥

दस वाससहस्साइं, काउए ठिई जहण्णिया होइ।
तिण्णुदही पलिओवम–असङ्खभागं च उक्कोसा ॥४१॥

मुहू०, त्रय उदधयः पल्योपमाऽसङ्ख्येयभागाभ्यधिका; उ०, कापोतलेश्यायाः ॥३६॥ मुहू०, द्वावुदधी पल्योपमाऽसङ्खयेयभागाभ्यधिके, उ०, तेजोलेश्यायाः ॥३७॥ मुहू०, दशोदधयो भवति मुहूर्तमभ्यधिका; उ० पद्मलेश्यायाः ॥३८॥ मुहू०, त्रयस्त्रिंशत्सागरा मुहूर्ताधिका; उ० शुक्ललेश्यायाः ॥३९॥ एषा खलु लेश्यानामोघेन स्थितिस्तु वर्णिता भवति; चतसृष्वपि गतिष्वितो, लेश्यानां स्थितिस्तु वक्ष्यामि ॥४०॥ दशवर्षसहस्राणि, कापोताया स्थितिर्जघन्यका भवति; त्रय उदधयः पल्योपमाऽसङ्खयेयभागश्चोत्कृष्टा ॥४१॥

तिण्णुदही पलिअमसंखभागो उ जहण्ण णीलठिई ।
दसउदही पलिओवम–असङ्खभागं च उक्कोसा ॥४२॥

दसउदही पलिओवम, असङ्खभागं जहण्णिया होइ; ।
तेत्तीससागराइं, उक्कोसा होइ किण्हाए ॥४३॥

एसा णेरइयाणं, लेसाण ठिई उ वण्णिया होइ ।
तेण परं वोच्छामी, तिरियमणुस्साण देवाणं ॥४४॥

[1]अन्तोमुहुत्तमद्धं, लेसाण ठिई जहिं जहिं जा उ ।
तिरियाण णराणं वा, वज्जेत्ता केवलं लेसं ॥४५॥

मुहुत्तद्धं तु जहण्णा, उक्कोसा होइ पुव्वकोडीउ ।
णवहिं वरिसेहिं ऊणा, णायव्वा सुक्कलेसाए ॥४६॥

एसा तिरिय–णराणं, लेसाण ठिई उ वण्णिया होइ ।
तेण परं वोच्छामी, लेसाण ठिई उ देवाणं ॥४७॥

त्रय उदधयः पल्योपमाऽसङ्ख्येयभागो तु जघन्या नीलस्थितिः; दशोदधयः पल्योपमाऽसङ्ख्येयभागश्चोत्कृष्टा ॥४२॥ दशोदधयः पल्योपमासङ्ख्येयभागो जघन्या भवति; त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमान्युत्कृष्टा भवति कृष्णायाः ॥४३॥ एषा नैरयिकानां, लेश्यानां स्थितिस्तु वर्णिता भवति; ततः परं वक्ष्यामि, तिर्यग्मनुष्यानां देवानाम् ॥४४॥ अन्तर्मुहूर्ताद्धां, लेश्यानां स्थितिर्यस्मिन्यस्मिन्यास्तु; तिरिश्चां नराणां वा, वर्जयित्वा केवलां लेश्याम् ॥४५॥ मुहूर्ताद्धं तु जघन्योत्कृष्टा भवति पूर्वकोटी तु; नवभिर्वर्षैरूना ज्ञातव्या शुक्ललेश्यायाः ॥४६॥ एषा तिर्यग्नराणां, लेश्यानां स्थितिस्तु वर्णिता भवति; ततः परं वक्ष्यामि, लेश्यानां स्थितिस्तु देवानाम् ॥४७॥

---

१ अन्तोमुहुत्तद्धं=अन्तर्मुहूर्तकालम् ॥

दस वाससहस्साइं, किण्हाए ठिई जहण्णिया होइ ।
पलियमसंखिज्जइमो, उक्कोसा होइ किण्हाए ॥४८॥

जा किण्हाइ ठिई खलु, उक्कोसा सा उ समयमब्भहिया।
जहण्णेणं णीलाए, पलियमसंखं च उक्कोसा ॥४९॥

जा णीलाइ ठिई खलु, उक्कोसा सा उ समयमब्भहिया।
जहण्णेणं काऊए, पलियमसंखं च उक्कोसा ॥५०॥

तेण परं वोच्छामी; तेऊलेसा जहा सुरगणाणं ।
भवणवइ-वाणमन्तर-जोइस-वेमाणियाणं च ॥५१॥

पलिओवमं जहण्णं, उक्कोसा सागरा उ दोण्णऽहिआ।
पलियमसंखेज्जेणं, होइ भागेण तेऊए ॥५२॥

दस वाससहस्साइं, तेऊइ ठिई जहण्णिया होइ ।
दुण्णुदही पलिओवम, असंखभागं च उक्कोसा ॥५३॥

दशवर्षसहस्राणि, कृष्णायाः स्थिति जघन्यका भवति; पल्योपमासङ्ख्येयतम, (भागः) उत्कृष्टो भवति कृष्णायाः ॥४८॥ या कृष्णायाः स्थितिः खलूत्कृष्टा सा तु समयाभ्यधिका जघन्येन नीलाया, पल्योपमाङ्ख्येय (भाग) श्चोत्कृष्टा ॥४९॥ या नीलायाः०; जघन्येन कापोतायाः,० ॥५०॥ ततः परं वक्ष्यामि, तेजोलेश्यां यथासुरगणानाम्; भवनपतिवानमंतर-ज्योतिष्कवैमानिकानां च ॥५१॥ पल्योपमं जघन्योत्कृष्टा सागरोपमे तु द्वेऽधिके, पल्योपमाऽसङ्ख्येयेन, भवति भागेन तेजस्याः ॥५२॥ दशवर्षसहस्राणि, तेजस्याः स्थिति भवति; द्वावुदधी पल्योपमासङ्ख्येयभागश्चोत्कृष्टा ॥५३॥

जा तेऊइ ठिई खलु, उक्कोसा सा उ समयमब्भहिया ।
जहण्णेणं पम्हाए, दस मुहुत्तऽहियाइं उक्कोसा ॥५४॥

जा पम्हाए ठिई खलु, उक्कोसा उ समयमब्भहिया ।
जहण्णेणं सुक्काए, तेत्तीस मुहुत्तमब्भहिया ॥५५॥

[दारं ६] किण्हा णीला काऊ,
तिण्णि वि एयाओ अहम्मलेसाओ ।
एयाहि तिहि वि जीवो, दोग्गइं उववज्जइ ॥५६॥

तेऊ पम्हा सुक्का, तिण्णि वि एयाओ धम्मलेसाओ ।
एयाहि तिहि वि जीवो, सोग्गइं उववज्जइ ॥५७॥

लेसाहिं सव्वाहिं पढमे, समयम्मि परिणयाहिं तु; ।
ण हु कस्सइ उववाओ, परभवे अत्थि जीवस्स ॥५८॥
लेसाहिं सव्वाहिं चरमे, समयम्मि परिणयाहिं तु ।
ण हु कस्सइ उववत्ति, परभवे होइ जीवस्स ॥५९॥

या तैजस्याः स्थिति खलूत्कृष्टा सा तु समयाभ्यधिका; जघन्येन पद्मायाः, दश (सागरोपमानि) मुहूर्ताधिकान्युत्कृष्टा ॥५४॥ या पद्मायाः स्थितिःखलूत्कृष्टा सा तु समयाभ्यधिका; जघन्येन शुक्लायाः, त्रयस्त्रिंशन्मुहूर्ताभ्यधिकानि ॥५५॥ कृष्णा नीला कापोतास्तिस्रोऽप्येताऽधर्मलेश्यास्तु; एताभिस्तिसृभिरपि जीवो, दुर्गतिमुपपद्यते ॥५६॥ तैजसी पद्मा शुक्लास्तिस्रोप्येता धर्मलेश्याः; एताभिस्तिसृभिरपि जीवः, सुगतिमुपपद्यते ॥५७॥ लेश्याभिः सर्वाभिः, प्रथमे समये परिणताभिस्तु; नैव कस्यचिदुत्पत्तिः, परे भवे भवति जीवस्य ॥५८॥ लेश्याभिः सर्वाभिश्चरमे समये परिणताभिस्तु; न हु कस्यचिदुत्पत्तिः, परे भवति जीवस्य ॥५९॥

अन्तमुहुत्तम्मि गए, अन्तमुहुत्तम्मि सेसए चेव ।
लेसाहिं परिणयाहिं, जीवा गच्छंति परलोगं ॥६०॥

तम्हा एयासि लेसाणं, अणुभावं वियाणिया ।
अप्पसत्थाओ वज्जित्ता, पसत्थाओ अहिट्ठिए ॥६१॥

त्ति बेमि ॥

॥ चउतीसइमं लेसऽज्झयणं समत्तं ॥

अन्तर्मुहूर्ते गतेऽन्तर्मुहूर्ते शेषके चैव; लेश्याभिः परिणताभिर्जीवा गच्छन्ति परलोकम् ॥६०॥ तस्मादेतासां लेश्यानामनुभावं विज्ञाय: अप्रशस्ता वर्जयित्वा, प्रशस्ता अधितिष्टेत् ॥६१॥ इति ब्रवीमि ॥

॥ अथ अनगारमार्गगतिरितिनाम पञ्चत्रिंशत्तममध्ययनम् ॥

सुणेह मेगग्गमणा, मग्गं बुद्धेहिं देसियं ।
जमायरंतो भिक्खू, दुक्खाणंतकरो भवे ॥१॥

गिहवासं परिच्चज्ज, पवज्जामासिओ मुणी ।
इमे सङ्गे वियाणिज्जा, जेहिं सज्जन्ति माणवा ॥२॥

तहेव हिंसं अलियं, चोज्जं अब्बम्भसेवणं ।
इच्छा कामं च लोभं च, संजओ परिवज्जए ॥३॥

मणोहरं चित्तघरं, मल्ल–धूवेण वासियं ।
सकवाडं पण्डुरुल्लोयं, मणसा वि ण पत्थए ॥४॥

इन्दियाणि उ भिक्खुस्स, तारिसम्मि उवस्सए ।
दुक्कराइं णिवारेउं, कामरागविवड्ढणे ॥५॥

सुसाणे सुण्णागारे वा, रुक्खमूले व एगगो ।
पइरिक्के परकडे वा, वासं तत्थाऽभिरोयए ॥६॥

श्रृणुत म एकाग्रमना, मार्गं बुद्धैर्देशितम्; यमाचरन्भिक्षुर्दुःखानामन्तकरो भवेत् ॥१॥ गृहवासं परित्यज्य, प्रव्रज्यामाश्रितो मुनिः; इमान्सङ्गान्विजानीयाद्यैः सज्यन्ते मानवाः ॥२॥ तथैव हिंसामलीकं, चौर्यमब्रह्मसेवनम्; इच्छाकामं च लोभं च, संयतः परिवर्जयेत् ॥३॥ मनोहरं चित्रगृहं, माल्यधूपेन वासितम्; सकपाटं पाण्डुरोल्लोचं, मनसापि न प्रार्थयेत् ॥४॥ इन्द्रियाणि तु भिक्षोस्तादृशोपाश्रये; दुःशकानि निवारयितुं, कामरागविवर्धने ॥५॥ श्मशाने शून्यागारे वा, वृक्षमूले वैककः, प्रतिरिक्ते परकृते वा, वासं तत्राभिरोचयेत् ॥६॥

फासुयम्मि अणाबाहे, इत्थीहिं अणभिद्दुए ।
तत्थ संकप्पए वासं, भिक्खू परमसंजए ॥७॥

ण सयं गिहाइं कुव्विज्जा, णेव अण्णेहिं कारए ।
गिहकम्मसमारम्भे, भूयाणं दिस्सए वहो ॥८॥

तसाणं थावराणं च, सुहुमाणं बायराण य ।
तम्हा गिहसमारंभं, संजओ परिवज्जए ॥९॥

तहेव भत्त-पाणेसु, पयणे पयावणेसु य ।
पाण-भूयदयट्ठाए, ण पये ण पयावये ॥१०॥

जल-धण्णणिस्सिया जीवा, पुढवी-कट्ठणिस्सिया ।
हम्मंति भत्तपाणेसु, तम्हा भिक्खू ण पयावए ॥११॥

विसप्पे सव्वओ-धारे, बहूपाणविणासणे ।
णत्थि जोइसमे सत्थे, तम्हा जोई ण दीवए ॥१२॥

प्रासुकेऽनाबाधे, स्त्रीभिरनभिद्रुते; तत्र सङ्कल्पयेद्वासं, भिक्षुः परमसंयतः ॥७॥ न स्वयं गृहाणि कुर्वीत, नैवान्यैः कारयेत्; गृहकर्मसमारम्भे, भूतानां दृश्यते वधः ॥८॥ त्रसाणां स्थावराणां च, सूक्ष्मानां बादराणां च; तस्मान्गृहसमारम्भं, संयतः परिवर्जयेत् ॥९॥ तथैव भक्तपानेषु, पचनपाचनेषु च; प्राणिभूतदयार्थं, नपचेन्न पाचयेत् ॥१०॥ जलधान्यनिश्रिताः जीवाः, पृथ्वीकाष्टनिश्रिताः, हन्यन्ते भक्तपानेषु, तस्माद्भिक्षुर्न पाचयेत् ॥११॥ विसर्पं सर्वतो धारं, बहुप्राणिविनाशनम्; नास्ति ज्योतिः समं शस्त्रं, तस्माज्ज्योतिर्न दीपयेत् ॥१२॥

हिरण्णं जायरूवं च, मणसा वि ण पत्थए ।
समलेट्ठु-कंचणे भिक्खू, विरए कयविक्कए ॥१३॥

किणंतो कइओ होइ, विक्किणंतो य वाणिओ ।
कयविक्कयम्मि वट्टंतो, भिक्खू ण हवइ तारिसो ॥१४॥

भिक्खियव्वं ण केयव्वं, भिक्खुणा भिक्खवित्तिणा ।
कय-विक्कओ महादोसो, भिक्खवित्ती सुहावहा ॥१५॥

समुयाणं उंछमेसेज्जा, जहासुत्तमणिंदियं ।
लाभालाभम्मि संतुट्ठे, पिंडवायं चरे मुणी ॥१६॥

अलोले ण रसे गिद्धे, जिब्भादंते अमुच्छिए ।
ण रसट्ठाए भुंजिज्जा, जवणट्ठा महामुणी ॥१७॥

अच्चणं रयणं चेव, वंदणं पूयणं तहा ।
इड्ढी-सक्कार-सम्माणं, मणसावि ण पत्थए ॥१८॥

हिरण्यं जातरूपं च, मनसापि न प्रार्थयेत्; समलेष्टुकाञ्चनो भिक्षुर्विरतः क्रयविक्रये ॥१३॥ क्रीणन्क्रायको भवति, विक्रिणानश्च वणिग्; क्रयविक्रये वर्तन्भिक्षुर्न भवति तादृशः ॥१४॥ भिक्षितव्यं न क्रेतव्यं, भिक्षुणा भिक्षावृत्तिना; क्रयविक्रयं महादोषं, भिक्षावृत्तिः सुखावहा ॥१५॥ समुदानमुञ्छमेषयेद्यथासूत्रमनिन्दितम्; लाभालाभे सन्तुष्टः, पिण्डपातं चरेन्मुनिः ॥१६॥ अलोलो न रसे गृद्धो, दान्तजिह्वोऽमूर्च्छितः; न रसार्थं भुञ्जीत, यापनार्थं महामुनिः ॥१७॥ अर्चनां रचनां चैव, वन्दनं पूजनं तथा; ऋद्धिसत्कारसन्मानं, मनसा पि न प्रार्थयेत् ॥१८॥

सुक्कं झाणं झियाएज्जा, अणियाणे अकिञ्चणे ।
वोसट्ठकाए विहरेज्जा, जाव कालस्स पज्जओ ॥१९॥

णिज्जूहिऊण आहारं, कालधम्मे उवट्टिए ।
चइऊण माणुसं बोंदिं, पहू दुक्खा विमुच्चई ॥२०॥

णिम्ममो णिरहंकारो, वीयरागो अणासवो ।
संपत्तो केवलं णाणं, सासयं परिणिव्वुए ॥२१॥

त्ति बेमि ॥

॥ पंचतीसइमं अणगारमग्गगइयं अज्झयणं समत्तं ॥

शुक्लं ध्यानं ध्यायेदनिदानोऽकिञ्चनः; व्युत्सृष्टकायो विहरेद्यावत्कालस्य पर्यायः ॥१९॥ परित्यज्याहारं, कालधर्मे उपस्थिते; त्यक्त्वा मानुषीं बोन्दिं, प्रभुर्दुःखैर्विमुच्यते ॥२०॥ निर्ममो निरहंकारो, वीतरागोऽनास्रवः; संप्राप्तः केवलं ज्ञानं, शाश्वतं परिनिर्वृतः ॥२१॥ इति ब्रवीमि ॥

॥ अथ जीवाजीवविभक्तिरिति नाम षट्त्रिंशत्तममध्ययनम् ॥

जीवाजीवविभत्तिं सुणेह मे एगमणा इओ ।
जं जाणिऊण भिक्खू, सम्मं जयइ संजमे ॥१॥

जीवा चेव अजीवा य, एस लोए वियाहिए ।
अजीवदेसमागासे, अलोगे से वियाहिए ॥२॥

दव्वओ खेत्तओ चेव, कालओ भावओ तहा ।
परूवणा तेसि भवे, जीवाणमजीवाण य ॥३॥

रूविणो चेवऽरूवी य, अजीवा दुविहा भवे ।
अरूवी दसहा वुत्ता, रूविणो य चउव्विहा ॥४॥

धम्मत्थिकाए तद्देसे, तप्पएसे य आहिए ।
अहम्मे तस्स देसे य, तप्पएसे य आहिए ॥५॥

आगासे तस्स देसे य, तप्पएसे य आहिए ।
अद्धासमए चेव, अरूवी दसहा भवे ॥६॥

जीवाजीवविभक्तिं मे, श्रृणुत एकाग्रमनस इतः; यां ज्ञात्वा भिक्षुः, सम्यग्यतते संयमे ॥१॥ जीवाश्चैवाजीवाश्चैष लोको व्याख्यातः; अजीवदेश आकाशमलोकः स व्याख्यातः ॥२॥ द्रव्यतः क्षेत्रतश्चैव, कालतो भावतस्तथा; प्ररूपणा तेषां भवेज्जीवानामजीवानां च ॥३॥ रूपिणश्चैवाऽरूपिणश्चा-ऽजीवा द्विविधा भवेयुः; अरूपिणो दशधा उक्ता, रूपिणोपि चतुर्विधा ॥४॥ धर्मास्तिकायस्तद्देशस्तत्प्रदेशश्चाख्यातः; अधर्मस्तस्य देशश्च, तत्प्रदेशश्चाख्यातः ॥५॥ आकाशस्तस्य देशश्च, तत्प्रदेशश्चाख्यातः; अद्धासमयश्चैवाऽरूपी दशधा भवेत् ॥६॥

धम्माधम्मे य दो वेए, लोगमित्ता वियाहिया ।
लोगालोगे य आगासे, समए समयखेत्तिए ॥७॥

धम्माधम्मागासा, तिण्णि वि एए अणाइया ।
अपज्जवसिया चेच, सव्वद्धं तु वियाहिया ॥८॥

समए वि संतइं पप्प, एवमेव वियाहिए ।
आएसं पप्प साईए, सपज्जवसिए वि य ॥९॥

खंधा य खंधादेसा य, तप्पएसा तहेव य ।
परमाणुणो य बोद्धव्वा, रूविणो वि चउव्विहा ॥१०॥

[1]एगत्तेण पुहुत्तेण, खंधा य परमाणुणो ।
लोएगदेसे लोए य, भइयव्वा ते उ खेत्तओ ।
इत्तो कालविभागं तु, तेसिं वुच्छं चउव्विहं ॥११॥

धर्माधर्मौ च द्वा एतौ, लोकमात्रौ व्याख्यातौ; लोकाऽलोके चाकाशं, समयस्समयक्षेत्रिकः ॥७॥ धर्माधर्माकाशानि, त्रीण्यप्येतान्यनादिकानि; अपर्यवसितानि चैव, सर्वाद्धां तु व्याख्यातानि ॥८॥ समयोऽपि सन्ततिं प्राप्यैवमेव व्याख्यातः; आदेशं प्राप्य सादिकः, सपर्यवसितोपि च ॥९॥ स्कन्धाश्च स्कन्धदेशाश्च, तत्प्रदेशास्तथैव च; परमाणवश्च बोद्धव्या, रूपिणश्च चतुर्विधाः ॥१०॥ एकत्वेन पृथक्त्वेन, स्कंधाश्च परमाणवः, लोकैकदेशे लोके च, भक्तव्या ते तु क्षेत्रतः; इतः कालविभागं तु, तेषां वक्ष्ये चतुर्विधम् ॥११॥

---

१ इदं सूत्रं षट्पादं गाथेत्युच्यते ।

संतइं पप्प तेऽणाई, अपज्जवसिया वि य ।
ठिइं पडुच्च साईया, सपज्जवसिया वि य ॥१२॥

असंखकालमुक्कोसं, इक्कं समयं जहण्णयं ।
अजीवाण य रूवीणं, ठिई एसा वियाहिया ॥१३॥

अणंतकालमुक्कोसं, इक्कं समयं जहण्णयं ।
अजीवाण य रूवीणं, अंतरेयं वियाहिय ॥१४॥

वण्णओ गंधओ चेव, रसओ फासओ तहा ।
संठाणओ य विण्णेओ, परिणामो तेसि पंचहा ॥१५॥

वण्णओ परिणया जे उ, पंचहा ते पकित्तिया ।
किण्हा णीला य लोहिया, हालिद्दा सुक्किला तहा ॥१६॥

गंधओ परिणया जे उ, दुविहा ते वियाहिया ।
[1]सुब्भिगंधपरिणामा, [2]दुब्भिगंधा तहेव य ॥१७॥

सन्ततिं प्राप्य तेऽनादयोऽपर्यवसिता अपि च; स्थितिं प्रतीत्य सादिकाः सपर्यवसिता अपि च ॥१२॥ असंख्येयकालमुत्कृष्टमेकं समयं जघन्यकम्; अजीवानां च रूपिणां, स्थित्येषा व्याख्याता ॥१३॥ अनन्तकालमुत्कृष्टमेकं समयं जघन्यकम्; अजीवानां च रूपिणामन्तरमेतद्व्याख्यातम् ॥१४॥ वर्णतो गन्धतश्चैव, रसतस्स्पर्शतस्तथा; संस्थानतश्च विज्ञेयः, परिणामस्तेषां पञ्चधा ॥१५॥ वर्णतः परिणता ये तु, पञ्चधा ते प्रकीर्तिताः; कृष्णा नीलाश्च लोहिता, हारिद्राश्शुक्लास्तथा ॥१६॥ गन्धतः परिणता ये तु, द्विविधा ते व्याख्याताः सुरभिगन्धपरिणामा, दुरभिगन्धास्तथैव च ॥१७॥

---

१ सुब्भिति=सुरभिः । २ दुब्भिति=दुरभिः ।

रसओ परिणया जे उ, पंचहा ते पकित्तिया; ।
तित्त-कडुय-कसाया, अंबिला महुरा तहा ॥१८॥

फासओ परिणया जे उ, अट्ठहा तु पकित्तिया ।
कक्खडा मउया चेव, गरुया लहुया तहा ॥१९॥

सीया उण्हा य णिद्धा य, तहा लुक्खा य आहिया ।
इति फासपरिणया एए, पुग्गला समुदाहिया ॥२०॥

संठाण परिणया जे उ, पञ्चहा ते पकित्तिया ।
परिमण्डला य वट्टा य, तंसा चउरंसमायया ॥२१॥

वण्णओ जे भवे किण्हे, भइए से उ गंधओ ।
रसओ फासओ चेव, भइए संठाणओ वि य ॥२२॥

वण्णओ जे भवे णीले, भइए से उ गंधओ ।
रसओ फासओ चेव, भइए संठाणओ वि य ॥२३॥

रसतः परिणता ये तु, पञ्चधा ते प्रकीर्तिताः; तिक्ताः कटुकाः कषाया, आम्लाः मधुरास्तथा ॥१८॥ स्पर्शतः परिणता ये त्वष्टधा ते प्रकीर्तिताः; कर्कशा मृदुकाश्चैव, गुरुका लघुकास्तथा ॥१९॥ शीता उष्णाश्च स्निग्धाश्च, तथा लुक्षाश्चाख्याताः; इति स्पर्शपरिणता, एते पुद्गला समुदाहृताः ॥२०॥ संस्थानपरिणता ये तु, पञ्चधास्ते प्रकीर्तिताः; परि[illegible] वृत्तास्त्र्यस्राश्चतुरस्राऽऽयताः ॥२१॥ वर्णतो यो भवेत्कृष्णो, भाज्यः स तु गन्धतः, [illegible] स्पर्शतश्चैव, भाज्यः संस्थानतोपि च ॥२२॥ नीलो ॥२३॥

वण्णओ लोहिए जे उ, भइए से उ गंधओ ।
रसओ फासओ चेव, भइए संठाणओ वि य ॥२४॥

वण्णओ पीअए जे उ, भइए से उ गंधओ ।
रसओ फासओ चेव, भइए संठाणओ वि य ॥२५॥

वण्णओ सुक्किले जे उ, भइए से उ गंधओ ।
रसओ फासओ चेव, भइए संठाणओ वि य ॥२६॥

गंधओ जे भवे सुब्भी, भइए से उ वण्णओ ।
रसओ चेव, भइए संठाणओ वि य ॥२७॥

गंधओ जे भवे दुब्भी, भइए से उ वण्णओ ।
रसओ फासओ चेव, भइए संठाणओ वि य ॥२८॥

रसओ तित्तए जे उ, भइए से उ वण्णओ ।
गन्धओ फासओ चेव, भइए संठाणओ वि य ॥२९॥

रसओ कडुए जे उ, भइए से उ वण्णओ ।
गंधओ फासओ चेव, भइए संठाणओ वि य ॥३०॥

लोहितो यस्तु ॥२४॥ पीतो ॥२५॥ शुक्लो ॥२६॥ गन्धतो यो भवेत्सुरभिर्भाज्यः स तु वर्णतः ॥२७॥ दुरभिः ॥२८॥ रसतस्तिक्तो यस्तु ॥२९॥ कटुको ॥३०॥

रसओ कसाए जे उ, भइए से उ वण्णओ ।
गंधओ फासओ चेव, भइए संठाणओ वि य ॥३१॥

रसओ अंबिले जे उ, भइए से उ वण्णओ ।
गंधओ फासओ चेव, भइए संठाणओ वि य ॥३२॥

रसओ महुरए जे उ, भइए से उ वण्णओ ।
गंधओ फासओ चेव, भइए संठाणओ वि य ॥३३॥

फासओ कक्खडे जे उ, भइए से उ वण्णओ ।
गंधओ रसओ चेव, भइए संठाणओ वि य ॥३४॥

फासओ मउए जे उ भइए से उ वण्णओ ।
गंधओ रसओ चेव, भइए संठाणओ वि य ॥३५॥

फासओ गुरुए जे उ, भइए से उ वण्णओ ।
गंधओ रसओ चेव, भइए संठाणओ वि य ॥३६॥

फासओ लहुए जे उ, भइए से उ वण्णओ ।
गंधओ रसओ चेव, भइए संठाणओ वि य ॥३७॥

कषायो ॥३१॥ आम्लो ॥३२॥ मधुरो ॥३३॥ स्पर्शतः कर्कशो यस्तु ॥३४॥ मृदुको ॥३५॥ गुरुको ॥३६॥ लघुको ॥३७॥

फासओ सीयए जे उ, भइए से उ वण्णओ ।
गंधओ रसओ चेव, भएइ संठाणओ वि य ॥३८॥

फासओ उण्हए जे उ, भइए से उ वण्णओ ।
गंधओ रसओ चेव, भइए संठाणओ वि य ॥३९॥

फासओ णिद्धए जे उ, भइए से उ वण्णओ ।
गंधओ रसओ चेव, भइए संठाणओ वि य ॥४०॥

फासओ लुक्खए जे उ, भइए से उ वण्णओ ।
गंधओ रसओ चेव, भइए संठाणओ वि य ॥४१॥

परिमण्डलसंठाणे, भइए से उ वण्णओ ।
गंधओ रसओ चेव, भइए फासओ वि य ॥४२॥

संठाणओ भवे वट्टे, भइए से उ वण्णओ ।
गंधओ रसओ चेव, भइए फासओ वि य ॥४३॥

संठाणओ भवे वट्टे, भइए से उ वण्णओ ।
गंधओ रसओ चेव, भइए फासओ वि य ॥४४॥

शीतो ॥३८॥ उष्णो ॥३९॥ स्निग्धो ॥४०॥ रूक्षो ॥४१॥ परिमण्डलसंस्थानो, भाज्यः स्पर्शतोऽपि च ॥४२॥ संस्थानतो भवेद्वृत्तो ॥४३॥ त्र्यस्रो ॥४४॥

संठाणओ अ चउरंसे, भइए से उ वण्णओ ।
गंधओ रसओ चेव, भइए फासओ वि य ॥४५॥

जे आययसंठाणे, भइए से उ वण्णओ ।
गंधओ रसओ चेव, भइए फासओ वि य ॥४६॥

एसा अजीवविभत्ती, समासेण वियाहिया ।
इत्तो जीवविभत्तिं, वुच्छामि अणुपुव्वसो ॥४७॥

संसारत्था य सिद्धा य, दुविहा जीवा वियाहिया ।
सिद्धा णेगविहा वुत्ता, तं मे कित्तयओ सुण ॥४८॥

इत्थी पुरिससिद्धा य, तहेव य णपुंसगा ।
सलिंगे अण्णलिंगे य, गिहिलिंगे तहेव य ॥४९॥

उक्कोसोगाहणाए य, जहण्णमज्झिमाइ य ।
उड्ढं अहे य तिरियं च, समुद्दम्मि जलम्मि य ॥५०॥

श्च चतुरस्रः ॥४५॥ य आयतसंस्थानो ॥४६॥ एषाऽजीवविभक्तिः, समासेन व्याख्याता । इतो जीवविभक्तिं, वक्ष्याम्यानुपूर्व्या ॥४७॥ संसारस्थाश्च सिद्धाश्च, द्विविधा जीवा व्याख्याता; सिद्धा अनेकधा उक्ता-स्तान्मे कीर्त्तयतः श्रुणुत ॥४८॥ स्त्रीपुरुषसिद्धाश्च. तथैव च नपुंसकाः; स्वलिङ्गेऽन्यलिगे च, गृहिलिङ्गे तथैव च ॥४९॥ उत्कृष्टावगाहनायां च, जघन्यमध्यमायां च; उर्ध्वमधश्च तिर्यक्च, समुद्रे जले च ॥५०॥

दस य णपुंसएसु, वीसं इत्थियासु य ।
पुरिसेसु य अट्ठसयं, समएणेगेण सिज्झई ॥५१॥
चत्तारि य गिहिलिंगे, अण्णलिंगे दसेव य ।
सलिंगेण य अट्ठसयं, समएणेगेण सिज्झइ ॥५२॥
उक्कोसोगाहणाए उ, सिज्झंते जुगवं दुवे ।
चत्तारि जहण्णाए, [1]जवमज्झट्ठुत्तरं सयं ॥५३॥
चउरुड्ढलोए य दुवे समुद्दे, तओ जले वीसमहे तहेव ।
सयं च अट्ठुत्तरं तिरियलोए, समएगेण सिज्झई धुवं ॥५४॥
कहिं पडिहया सिद्धा, कहिं सिद्धा पइट्ठिया ।
कहिं बोंदिं चइत्ता णं, कत्थ गंतूण सिज्झइ ॥५५॥
अलोए पडिहया सिद्धा, लोयग्गे य पइट्ठिया ।
इहं बोंदिं चइत्ता णं, तत्थ गंतूण [2]सिज्झई ॥५६॥

दश च नपुंस्तकेषु, विंशतिः स्त्रीषु च; पुरुषेषु चाष्टोत्तरशतं, समयेनैकेन सिध्यति. ॥५१॥ चत्वारश्च गृहीलिङ्गेऽन्यलिङ्गे दशैव च; स्वलिङ्गेन चाष्टोत्तरशतं, समयेनैकेन सिद्ध्यन्ति ॥५२॥ उत्कृष्टावगाहनायां तु, सिद्ध्यतो युगपद् द्वौ; चत्वारो जघन्यायां, यवमध्य अष्टोत्तरं शतम् ॥५३॥ चत्वार उर्ध्वलोके च द्वौ समुद्रे, त्रयो जले विंशतिरधसि तथैव; शतं चाष्टोत्तरं तिर्यग्लोके, समयेनैकेन तु सिद्ध्यन्ति ध्रुवं ॥५४॥ क्व प्रतिहताः सिद्धाः, क्व सिद्धा प्रतिष्ठिताः; क्व बोन्दिं त्यक्त्वा नु, क्व गत्वा सिद्ध्यन्ति ॥५५॥ अलोके प्रतिहताः सिद्धा, लोकाग्रे च प्रतिष्ठिताः; इह बोन्दिं त्यक्त्वा नु, तत्र गत्वा सिद्ध्यन्ति ॥५६॥

---

१ जवमज्झ=यवमध्य-मध्यावगाहना ॥ २ सिज्झई=वचन व्यत्ययात् सिद्ध्यन्ति ॥

बारसहिं जोयणेहिं, सव्वट्ठस्सुवरिं भवे ।
ईसिपब्भारनामा उ, पुढवी छत्तसंठिया ॥५७॥

पणयालसयसहस्सा, जोयणाणं तु आयया ।
तावइयं चेव विच्छिण्णा, तिगुणो [1]तस्सेव परिरओ ॥५८॥

अट्ठजोयणबाहल्ला, सा मज्झम्मि वियाहिया ।
परिहायन्ती चरिमंते, मच्छिपत्ताउ तणुयरी ॥५९॥

अज्जुणसुवण्णगमई, सा पुढवी णिम्मला सहावेण ।
उत्ताणगछत्तगसंठिया य, भणिया जिणवरेहिं ॥६०॥

संखंक-कुंदसंकासा, पण्डुरा णिम्मला सुभा ।
सीयाए जोयणे तत्तो, लोयंतो उ वियाहिओ ॥६१॥

जोयणस्स उ जो तत्थ, कोसो उवरिमो भवे ।
तस्स कोसस्स छब्भाए, सिद्धाणोगाहणा भवे ॥६२॥

द्वादशभिर्योजनैः, सर्वार्थस्योपरि भवेत्; इषत्प्राग्भारनामा तु, पृथिवी छत्रसंस्थिता ॥५७॥ पञ्चचत्वारिंशच्छतसहस्राणि, योजनानां त्वायता; तावतश्चैव विस्तीर्णा, त्रिगुणस्तस्मात्परिरयः ॥५८॥ अष्टयोजनबाहल्या, सा मध्ये व्याख्याता; परिहीयमाना चरमान्तेषु, मक्षिकापत्रात्तनुकतरा ॥५९॥ अर्जुनसुवर्णकमयी, सा पृथ्वी निर्मला स्वभावेन; उत्तानकछत्रसंस्थिताश्च, भणिता जिनवरैः ॥६०॥ शङ्खाङ्ककुन्दसङ्काशा, पाण्डुरा निर्मला शुभा; शीताया योजने ततो, लोकान्तस्तु व्याख्यातः ॥६१॥ योजनस्य तु यस्तत्र, क्रोश उपरिमो भवेत्; तस्य क्रोशस्य षड्भागे, सिद्धानामवगाहना भवेत् ॥६२॥

---

[1] तस्सेव=तस्मात् ॥

तत्थ सिद्धा महाभागा, लोगग्गम्मि पइट्ठिया ।
भवप्पवंचउम्मुक्का, सिद्धिं वरगइं गया ॥६३॥

उस्सेहो जस्स जो होइ, भवम्मि चरमम्मि उ ।
तिभागहीणा तत्तो य, सिद्धाणोगाहणा भवे ॥६४॥

एगत्तेण साईया, अपज्जवसिया वि य ।
पुहुत्तेण अणाइया, अपज्जवसिया वि य ॥६५॥

अरूविणो जीवघणा, णाणदंसणसण्णिया ।
अतुलं सुहसंपण्णा, उवमा जस्स णत्थि उ ॥६६॥

लोगेगदेसे ते सव्वे, णाणदंसणसण्णिया ।
संसारपारणित्थिण्णा, सिद्धिं वरगइं गया ॥६७॥

संसारत्था उ जे जीवा, दुविहा ते वियाहिया ।
तसा य थावरा चेव, थावरा तिविहा तहिं ॥६८॥

तत्र सिद्धा महाभागा, लोकाग्रे प्रतिष्ठिताः; भवप्रपञ्चोन्मुक्ताः, सिद्धिं वरगतिं गताः ॥६३॥ उत्सेधो यस्य यो भवति, भवे चरमे तु; त्रिभागहीना ततश्च, सिद्धानामवगाहना भवेत् ॥६४॥ एकत्वेन सादिकाऽपर्यवसितापि च; पृथक्त्वेनादिकाऽपर्यवसितापि च ॥६५॥ अरूपिणो जीवघनाः, ज्ञानदर्शनसंज्ञिताः; अतुलं सुखं संप्राप्ता, उपमा यस्य नास्ति तु ॥६६॥ लोकाग्रदेशे ते सर्वे, ज्ञानदर्शनसंज्ञिताः; संसारपारनिस्तीर्णाः, सिद्धिं वरगतिं गताः ॥६७॥ संसारस्था तु ये जीवा, द्विविधास्ते व्याख्याताः; त्रसाश्च स्थावराश्चैव, स्थावरा-स्त्रिविधास्तत्र ॥६८॥

पुढवी आउजीवा य, तहेव य वणस्सई ।
इच्चेए थावरा तिविहा, तेसिं भेए सुणेह मे ॥६९॥

दुविहा उ पुढवीजीवा, सुहुमा बायरा तहा ।
पज्जत्तमपज्जत्ता, एवमेए दुहा पुणो ॥७०॥

बायरा जे उ पज्जत्ता, दुविहा ते वियाहिया ।
सण्हा खरा य बोद्धव्वा, सण्हा सत्तविहा तहिं ॥७१॥

किण्हा णीला य रुहिरा य, हालिद्दा सुक्किला तहा ।
पंडु पणगमट्टिया, खरा छत्तीसईविहा ॥७२॥

पुढवी य सक्करा वालुया य, उवले सिला य लोणूसे ।
अय-तउय-तम्ब-सीसग-रुप्प-सुवण्णे य वइरे य ॥७३॥

हरियाले हिंगुलुए, मणोसिला सासगंजण-पवाले ।
अब्भपडल-ऽब्भवालुय, बायरकाए मणिविहाणा ॥७४॥

पृथ्व्यब्जीवाश्च, तथैव च वनस्पतिः; इत्येते स्थावरास्त्रिविधास्तेषां भेदान् शृणुत मे ॥६९॥ द्विविधास्तु पृथ्वीजीवाः, सूक्ष्मा बादरास्तथाः; पर्याप्ता अपर्याप्ता, एवमेते द्विधाः पुनः ॥७०॥ बादरा ये तु पर्याप्ता, द्विविधास्ते व्याख्याताः; श्लक्ष्णाः खराश्च बोद्धव्या, श्लक्ष्णास्सप्तविधास्तत्र ॥७१॥ कृष्णा नीलाश्च रुधिराश्च, हारिद्राः शुक्लास्तथा; पाण्डवः पनकमृत्तिका, खरा षट्त्रिंशद्विधा ॥७२॥ पृथ्वी च शर्करा वालुका चोपलः शिला लवणमुषः; अयस्ताम्रत्रपुकसीसकरुप्यसुवर्णानि च वज्रं च ॥७३॥ हरितालो हिंगुलको, मनःशिला सासकोऽञ्जनं प्रवालं; अभ्रपटलमभ्रवालुका, बादरकाये मणिविधानानि ॥७४॥

गोमेज्जए य रुयगे, अङ्के फलगे य लोहियक्खे य ।
मरगय मसारगल्ले, भुयमोयग—इंदणीले य ॥७५॥

चन्दण गेरुय हंसगब्भ, पुलए सोगंधिए य बोद्धव्वे ।
चंदप्पह वेरुलिए, जलकंते सूरकंते य ॥७६॥

एए खरपुढवीए, भेया छत्तीसमाहिया ।
एगविहमणाणत्ता, सुहुमा तत्थ वियाहिया ॥७७॥

सहुमा सव्वलोगम्मि, लोगदेसे य बायरा ।
इत्तो कालविभागं तु, वुच्छं तेसिं चउव्विहं ॥७८॥

संतइं पप्पऽणाईया, अपज्जवसिया वि य ।
ठिइं पडुच्च साईया, सपज्जवसिया वि य ॥७९॥

बावीससहस्साइं, वासाणुक्कोसिया भवे ।
आउठिई पुढवीणं, अंतोमुहुत्तं जहण्णिया ॥८०॥

गोमेजकश्च रुचकोऽङ्कस्स्फटिकश्च लोहिताक्षश्च; मरकतो मसारगल्लो भुजमोचक इन्द्रनीलश्च ॥७५॥ चन्दनो गेरुगो हंसगर्भः, पुलकः सौगन्धिकश्च बोद्धव्यः; चन्द्रप्रभो वैडूर्यो, जलकान्तः सूरकान्तश्च ॥७६॥ एते खरपृथ्व्या, भेदाः षट्त्रिंशदाख्याताः; एकविधा अनानात्वाः, सूक्ष्मास्तत्र व्याख्याताः ॥७७॥ सूक्ष्माश्च सर्वलोके, लोकदेशे च बादराः; इतः कालविभागं तु, तेषां वक्ष्ये चतुर्विधम् ॥७८॥ सन्तति प्राप्याऽनादिका, अपर्यवसिता अपि च; स्थितिं प्रतीत्य [illegible]सिता अपि च ॥७९॥ द्वाविंशतिसहस्राणि, वर्षाणामुत्कृष्टा भवेत्; आयुस्स्थितिः पृथ्वीनामन्तर्मुहूर्तं जघन्यिका ॥८०॥

असंखकालमुक्कोसं, अंतोमुहुत्तं जहण्णगं ।
कायठिई पुढवीणं, तं कायं तु अमुंचओ ॥८१॥

अणंतकालमुक्कोसं, अंतोमुहुत्तं जहण्णगं ।
विजढंमि सए काए, पुढविजीवाण अंतरं ॥८२॥

एएसिं वण्णओ चेव, गंधओ रस-फासओ ।
संठाणादेसओ वावि, विहाणाइं सहस्ससो ॥८३॥

दुविहा आऊजीवा उ, सुहुमा बायरा तहा ।
पज्जत्तमपज्जत्ता, एवमेए दुहा पुणो ॥८४॥

बायरा जे उ पज्जत्ता, पंचहा ते पकित्तिया ।
सुद्धोदए य उस्से, हरतणू महिआ हिमे ॥८५॥

एगविहमणाणत्ता, सुहुमा तत्थ वियाहिया ।
सुहुमा सव्वलोगम्मि, लोगदेसे य बायरा ॥८६॥

असङ्ख्यकालमुत्कृष्टाऽन्तर्मुहूर्तं जघन्यिका; कायस्थितिः पृथ्वीनां, तं कायं त्वमुञ्चतः ॥८१॥ अनन्तकालमुत्कृष्टमन्तर्मुहूर्तं जघन्यकम्; त्यक्ते स्वके काये, पृथ्वीजीवानामन्तरम् ॥८२॥ एतेषां वर्णतश्चैव, गन्धतो रसस्पर्शतः; संस्थानादेशतो वापि, विधानानि सहस्रशः ॥८३॥ द्विविधा अब्जीवास्तु, सूक्ष्मा बादरास्तथा; पर्याप्ता अपर्याप्ता, एवमेते द्विधाः पुनः ॥८४॥ बादरा ये तु पर्याप्ता, पञ्चधास्ते प्रकीर्तिताः; शुद्धोदकं चावश्यायो, हरतनुर्महिका हिमं ॥८५॥ एकविधा अनानात्वाः, सूक्ष्मास्तत्र व्याख्याताः; सूक्ष्माश्च सर्वलोके, लोकदेशे च बादराः ॥८६॥

संतइं पप्पऽणाईया, अपज्जवसिया वि य ।
ठिइं पडुच्च साईया, सपज्जवसिया वि य ॥८७॥

सत्तेव सहस्साइं, वासाणुक्कोसिया भवे ।
आउठिई आऊणं, अंतोमुहुत्तं जहण्णिया ॥८८॥

असंखकालमुक्कोसं, अंतोमुहुत्तं जहण्णगं ।
कायठिई आऊणं, तं कायं तु अमुंचओ ॥८९॥

अणंतकालमुक्कोसं, अंतोमुहुत्तं जहण्णगं ।
विजढंमि सए काए, आऊजीवाण अंतरं ॥९०॥

एएसिं वण्णओ चेव, गंधओ रसफासओ ।
संठाणादेसओ वावि, विहाणाइं सहस्ससो ॥९१॥

दुविहा वणस्सईजीवा, सुहुमा बायरा तहा ।
पज्जत्तमपज्जत्ता, एवमेए दुहा पुणो ॥९२॥

सन्तति प्राप्याऽनादिका, अपर्यवसिता अपि च; स्थिति प्रतीत्य सादिकाः, सपर्यवसिता अपि च ॥८७॥ सप्तैव सहस्राणि, वर्षाणामुत्कृष्टा भवेत्; अप्स्थितिरायुषोऽन्तर्मुहूर्तं जघन्यिका ॥८८॥ असङ्ख्यकालमुत्कृष्टाऽन्तर्मुहूर्तं जघन्यकम्; कायस्थितिरपां, तं कायं त्वमुञ्चतः ॥८९॥ अनन्तकालमुत्कृष्टमन्तर्मुहूर्तं जघन्यकं; त्यक्ते स्वके काये, अब्जीवानामन्तरम् ॥९०॥ एतेषां० ॥९१॥ द्विविधा वनस्पतिजीवाः, सूक्ष्मा बादरास्तथा; पर्याप्ताऽपर्याप्ता, एवमेव द्विधाः पुनः ॥९२॥

बायरा जे उ पज्जत्ता, दुविहा ते वियाहिया ।
साहारणसरीरा य, पत्तेगा य तहेव य ॥९३॥

पत्तेगसरीराओ, णेगहा ते पकित्तिया ।
रुक्खा गुच्छा य गुम्मा य, लया वल्ली तणा तहा ॥९४॥

वलया पव्वया कुहणा, जलरुहा [1]ओसहीतिणा ।
हरियकाया बोद्धव्वा, पत्तेया इइ आहिया ॥९५॥

साहारणसरीराओ, णेगहा ते पकित्तिया ।
आलुए मूलए चेव, सिङ्गवेरे तहेव य ॥९६॥

हिरिली सिरिली सिस्सिरिली, जावई केयकंदली ।
पलंडु लसणकन्दे य, कंदली य कुहुव्वए ॥९७॥

लोहि णीहू य थीहू य, तुहगा य तहेव य ।
कण्हे य वज्जकंदे य, कंदे सूरणए तहा ॥९८॥

बादरा ये तु पर्याप्ता, द्विविधास्ते व्याख्याताः; साधारणशरीराश्च, प्रत्येकाश्च तथैव च ॥९३॥ प्रत्येकशरीरास्त्वनेकधा प्रकीर्तिताः; वृक्षा गुच्छाश्च गुल्माश्च, लता वल्लयस्तृणानि तथा ॥९४॥ लतावलयानि पर्वजा कुहणा, जलरुहा औषधितृणानि; हरित्कायास्तु बोद्धव्या, प्रत्येका इत्याख्याताः ॥९५॥ साधारणशरीरस्त्वनेकधा ते प्रकीर्तिताः; आलूकमूलकाश्चैव, शृङ्गबेरकं तथैव च ॥९६॥ हिरिली सिरिली सिस्सिरीली, यावतिकश्च कन्दली; पलाण्डु लसूनकन्दश्च, कन्दली च कुहुव्रतः ॥९७॥ लोहिनीहुताक्षीहूच, तुहकाश्च तथैव च; कृष्णश्च वज्रकन्दश्च. कन्दःसूरणस्तथा ॥९८॥

१ आनदीतिणा=औषधितृणानि शाल्यादीनि ॥

अस्सकण्णी य बोधव्वा, सीहकण्णी तहेव य ।
मुसुण्ढी य हलिद्दा य, णेगहा एवमायओ ॥९९॥

एगविहमणाणत्ता, सुहुमा तत्थ वियाहिया ।
सुहुमा सव्वलोगम्मि, लोगदेसे य बायरा ॥१००॥

संतइं पप्पऽणाईया, अपज्जवसिया वि य ।
ठिइं पडुच्च सादीया, सपज्जवसिया वि य ॥१०१॥

दस चेव सहस्साइं, वासाणुक्कोसिया भवे ।
वणप्फईण आउं तु, अंतोमुहुत्तं जहण्णयं ॥१०२॥

अणंतकालमुक्कोसं, अंतोमुहुत्तं जहण्णयं ।
कायठिई पणगाणं, तं कायं तु अमुंचओ ॥१०३॥

असंखकालमुक्कोसं, अंतोमुहुत्तं जहण्णयं ।
विजढंमि सए काए, पणगजीवाण अंतरं ॥१०४॥

अश्वकर्णी च बोद्धव्या, सिंहकर्णी तथैव च; मुसुंढी च हरिद्रा चाऽनेकधा एवमादयः ॥९९॥ एकविधा अनानात्वाः, सूक्ष्मास्तत्र व्याख्याताः; सूक्ष्माः सर्वलोके, लोकदेशे च बादराः ॥१००॥ सन्तति प्राप्याऽनादिका, अपर्यवसिता अपि च; स्थितिं प्रतीत्य सादिकाः, सपर्यवसिता अपि च ॥१०१॥ दश चैव सहस्राणि, वर्षाण्युत्कृष्टा भवेत्; वनस्पतिनामायुस्त्व-न्तर्मुहूर्तं जघन्यकम् ॥१०२॥ अनन्तकालमुत्कृष्टाऽन्तर्मुहूर्त्तं जघन्यकम्; कायस्थितिः पनकानां, तं कायं त्वमुञ्चतः ॥१०३॥ असङ्ख्यकालमुत्कृष्टमन्तर्मुहूर्त्तं जघन्यकं; त्यक्ते स्वके काये, पनकजीवानामन्तरम् ॥१०४॥

एएसिं वण्णओ चेव, गंधओ रस-फासओ ।
संठाणादेसओ वावि, विहाणाइं सहस्ससो ॥१०५॥

इच्चेए थावरा तिविहा, समासेण वियाहिया ।
इत्तो उ तसे तिविहे, वुच्छामि अणुपुव्वसो ॥१०६॥

तेऊ वाऊ य बोधव्वा, ओराला य तसा तहा ।
इच्चेए तसा तिविहा, तेसिं भेए सुणेह मे ॥१०७॥

दुविहा तेउजीवा उ, सुहुमा बायरा तहा ।
पज्जत्तमपज्जत्ता, एवमेए दुहा पुणो ॥१०८॥

बायरा जे उ पज्जत्ता, णेगहा ते वियाहिया ।
इंगाले मुम्मुरे अगणी, अच्चि जाला तहेव य ॥१०९॥

उक्का विज्जू य बोधव्वा, णेगहा एवमायओ ।
एगविहमणाणत्ता, सुहुमा ते वियाहिया ॥११०॥

एतेषां० ॥१०५॥ इत्येते स्थावरास्त्रिविधाः, समासेन व्याख्याताः; इतस्तु त्रसान्त्रिविधान्वक्ष्याम्यानुपूर्व्या ॥१०६॥ तेजांसि वायवश्च बोद्धव्या, उदाराश्च त्रसास्तथा; इत्येते त्रसास्त्रिविधास्तेषां भेदान्शृणुत मे ॥१०७॥ द्विविधास्तेजसो जीवास्तु, सूक्ष्मा बादरास्तथा; पर्याप्ताऽपर्याप्ता, एवमेते द्विधा पुनः ॥१०८॥ बादरा ये तु पर्याप्ता, अनेकधास्ते व्याख्याताः, अङ्गारो मुर्म्मुरोऽग्निरर्चिर्ज्वाला तथैव च ॥१०९॥ उल्का विद्युच्च बोद्धव्या, अनेकधा एवमादयः, एकविधा अनानात्वाः, सूक्ष्मास्ते व्याख्याताः ॥११०॥

सुहुमा सव्वलोगम्मि, लोगदेसे य बायरा ।
इत्तो कालविभागं तु, तेसिं वुच्छं चउव्विहं ॥१११॥

संतइं पप्पऽणाईया, अपज्जवसिया वि य ।
ठिइं पडुच्च साईया, सपज्जवसिया वि य ॥११२॥

तिण्णेव अहोरत्ता, उक्कोसेण वियाहिया ।
आउठिई तेऊणं, अंतोमुहुत्तं जहण्णिया ॥११३॥

असंखकालमुक्कोसं, अंतोमुहुत्तं जहण्णगं ।
कायठिई तेउणं, तं कायं तु अमुंचओ ॥११४॥

अणंतकालमुक्कोसं, अन्तोमुहुत्तं जहण्णयं ।
विजढम्मि सए काए, तेउजीवाण अंतरं ॥११५॥

एएसिं वण्णओ चेव, गंधओ रस-फासओ ।
संठाणादेसओ वावि, विहाणाइं सहस्ससो ॥११६॥

सूक्ष्माः सर्वलोके, लोकदेशे च बादराः; इतः कालविभागं तु, तेषां वक्ष्ये चतुर्विधम् ॥१११॥ सन्तर्ति प्राप्याऽनादिका, अपर्यवसिता अपि च; स्थितिं प्रतीत्य सादिकाः, सपर्यवसिता अपि च ॥११२॥ त्रिण्येवाऽहोरात्राण्युत्कृष्टेन व्याख्याताः; आयुस्स्थितिस्तेजसामन्तर्मुहूर्तं जघन्यकम् ॥११३॥ असङ्ख्यकालमुत्कृष्टाऽन्तर्मुहूर्तं जघन्यकम्; कायस्थितिस्तेजसां, तं कायं त्वमुञ्चतः ॥११४॥ अनन्तकालमुत्कृष्टमन्तर्मुहूर्तं जघन्यकं; त्यक्ते स्वके काये, तेजोजीवानामन्तरम् ॥११५॥ एतेषां० ॥११६॥

दुविहा वाउजीवा उ, सुहुमा बायरा तहा ।
पज्जत्तमपज्जत्ता, एवमेए दुहा पुणो ॥११७॥

बायरा जे उ पज्जत्ता, [1]पञ्चहा ते पकित्तिया ।
उक्कलिया-मण्डलिया, घण-गुंजा-सुद्धवाया य ॥११८॥

संवट्टगवाए य, णेगहा एवमायओ ।
एगविहमणाणत्ता, सुहुमा तत्थ वियाहिया ॥११९॥

सुहुमा सव्वलोगम्मि, लोगदेसे य बायरा ।
इत्तो कालविभागं तु, तेसिं वुच्छं चउव्विहं ॥१२०॥

संतइं पप्पऽणाइया, अपज्जवसिया विय ।
ठिइं पडुच्च साईया, सपज्जवसिया वि य ॥१२१॥

तिण्णेव सहस्साइं, वासाणुक्कोसिया भवे ।
आउठिई वाऊणं, अंतोमुहुत्तं जहण्णिया ॥१२२॥

द्विविधा वायुजीवाश्च. सूक्ष्मा बादरास्तथा; पर्याप्ता अपर्याप्ता, एवमेव द्विधा पुनः ॥११७॥ बादरा ये तु पर्याप्ताः, पञ्चधास्ते प्रकीर्तिता; उत्कलिका मण्डलिका, घन-गुंजाः शुद्धवाताः ॥११८॥ संवर्तकवाताश्चानेकधैवमादयः; एकविधा अनानात्वाः, सूक्ष्मास्तत्र व्याख्याताः ॥११९॥ सूक्ष्माः सर्वलोके, लोकदेशे च बादराः; इतः कालविभागं तु, तेषां वक्ष्ये चतुर्विधम् ॥१२०॥ सन्तति प्राप्याऽनादिका, अपर्यवसिता अपि च; स्थिति प्रतीत्य सादिकाः, सपर्यवसिता अपि च ॥१२१॥ त्रिण्येव सहस्राणि, वर्षाणामुत्कृष्टा भवेत्; आयुस्स्थितिर्वायूनामन्तमुहूर्तं जघन्या ॥१२२॥

---

१ पंचधा इत्युपलक्षणम्, अत्रैवास्यानेकधेत्यभिधानात ॥

असंखकालमुक्कोसं, अंतोमुहुत्तं जहण्णयं ।
कायटिई वाऊणं, तं कायं तु अमुंचओ ॥१२३॥

अणंतकालमुक्कोसं, अंतोमुहुत्तं जहण्णयं ।
विजढंम्मि सए काए, वाउजीवाण अंतरं ॥१२४॥

एएसिं वण्णओ चेव, गन्धतो रस-फासओ
संठाणादेसओ वावि, विहाणाइं सहस्ससो ॥१२५॥

ओराला तसा जे उ, चउहा ते पकित्तिया ।
बेइंदिय-तेइंदिय-चउरो-पञ्चिंदिया चेव ॥१२६॥

बेइंदिया उ जे जीवा, दुविहा ते पकित्तिया ।
पज्जत्तमपज्जत्ता, तेसिं भेए सुणेह मे ॥१२७॥

किमिणो सोमङ्गला चेव, अलसा माइवाहया ।
वासीमुहा य सिप्पीया, सङ्खा सङ्खणगा तहा ॥१२८॥

असङ्ख्यकालमुत्कृष्टाऽन्तमुहूर्तं जघन्यकम्; कायस्थितिर्वायूनां, तं कायं त्वमुञ्चतः ॥१२३॥ अनन्तकालमुत्कृष्टमन्तर्मुहूर्तं जघन्यकं; त्यक्ते स्वके काये वायुजीवानामन्तरम् ॥१२४॥ एतेषां० ॥१२५॥ उदारास्त्रसा ये तु, चतुर्धा ते प्रकीर्तिताः; द्वीन्द्रियास्त्रीन्द्रियाश्चतुरिन्द्रियाः पञ्चेन्द्रियाश्चैव ॥१२६॥ द्वीन्द्रिया तु ये जीवा, द्विविधास्ते प्रकीर्तिताः; पर्याप्ता अपर्याप्ता, तेषां भेदान् श्रृणुत मे ॥१२७॥ कृमयः सोमङ्गलाश्चैवालसा मातृवाहकाः; वासीमुखाश्च शुक्तयः शङ्खाः शङ्खनकास्तथा ॥१२८॥

पल्लोयाणुल्लया चेव, तहेव य वराडगा ।
जलूगा जालगा चेव, चन्दणा य तहेव य ॥१२९॥

इइ बेइंदिया एए, णेगहा एवमायओ ।
लोगेगदेसे ते सव्वे, ण सव्वत्थ वियाहिया ॥१३०॥

संतइं पप्पऽणाईया, अपज्जवसिया वि य ।
ठिइं पडुच्च साईया, सपज्जवसिया वि य ॥१३१॥

वासाइं बारसेव उ, उक्कोसेण वियाहिया ।
बेइंदियआउठिई, अंतोमुहुत्तं जहण्णिया ॥१३२॥

संखिज्जकालमुक्कोसं, अंतोमुहुत्तं जहण्णिया ।
बेइंदियकायठिई, तं कायं तु अमुंचओ ॥१३३॥

अणंतकालमुक्कोसं, अंतोमुहुत्तं जहण्णयं ।
बेइंदियजीवाणं, अंतरेअं वियाहियं ॥१३४॥

पल्लुका अणुपल्लाश्चैव, तथैव च वराटकाः; जलूका जालकाश्चैव, चन्दनाश्च तथैव च ॥१२९॥ इति द्वीन्द्रिया एते, अनेकधैवमादयः; लोकैकदेशे ते सर्वे, न सर्वत्र व्याख्याताः ॥१३०॥ सन्तति प्राप्याऽनादिका, अपर्यवसिता अपि च; स्थितिं प्रतीत्य सादिकाः, सपर्यवसिता अपि च ॥१३१॥ वर्षाणि द्वादशैवत्वोत्कृष्टा व्याख्याताः; द्वीन्द्रियायुस्स्थितिरन्तर्मुहूर्तं जघन्यकम् ॥१३२॥ संख्येयकालमुत्कृष्टाऽन्तर्मुहूर्तं जघन्यकम्; द्वीन्द्रियकायस्थितिः, तं कायं त्वमुञ्चतः ॥१३३॥ अनन्तकालमुत्कृष्टमन्तर्मुहूर्तं जघन्यकं; द्वीन्द्रियजीवानामन्तरमेतद्व्याख्यातम् ॥१३४॥

एएसिं वण्णओ चेव, गंधओ रसफासओ ।
संठाणादेसओ वावि, विहाणाई सहस्ससो ॥१३५॥

तेइंदिया उ जे जीवा, दुविहा ते पकित्तिया ।
पज्जत्तमपज्जत्ता, तेसिं भेए सुणेह मे ॥१३६॥

कुन्थु पिवीलिउड्डंसा, उक्कलुद्देहिया तहा ।
तणहार कट्ठहारा य, मालूगा पत्तहारगा ॥१३७॥

कप्पासट्ठिमिञ्जा य, तिंदुगा तउसमिंजगा ।
सदावरी य गुम्मी य, बोधव्वा इंदगाइया ॥१३८॥

इंदगोवमाईया, णेगहा एवमायओ ।
लोगेगदेसे ते सव्वे, ण सव्वत्थ वियाहिया ॥१३९॥

संतइ पप्पऽणाईया, अपज्जवसिया वि य ।
ठिइं पडुच्च साईया, सपज्जवसिया वि य ॥१४०॥

एतेषां० ॥१३५॥ त्रीन्द्रियास्तु ये जीवा द्विविधास्ते प्रकीर्तिताः; पर्याप्ता अपर्याप्तास्तेषां भेदाञ्छृणुत मे ॥१३६॥ कुन्थुः पिपीलिरुद्दंशाः, उत्कलिकउपदेहिकास्तथा, तृणहारकाष्टहारकाश्च, मालूकाः पत्रहारकाः ॥१३७॥ कार्पासास्थि मिञ्जाच, तिन्दुकास्त्रपुषीमिञ्जकाः; सदावरी च गुल्मी च, बोद्धव्या इन्द्रकायिकाः ॥१३८॥ इन्द्रगोपकादिका, अनेकधा एवमादयः; लोकैकदेशे ते सर्वे, न सर्वत्र व्याख्याताः ॥१३९॥ सन्तति प्राप्याऽनादिका, अपर्यवनीता अपि च; स्थिति प्राप्य सादिकाः, सपर्यवसिता अपि च ॥१४०॥

एगूणपण्णऽहोरत्ता, उक्कोसेण वियाहिया ।
तेइन्दियआउठिई, अंतोमुहुत्तं जहण्णियं ॥१४१॥

संखिज्जकालमुक्कोसं, अंतोमुहुत्तं जहण्णगं ।
तेइन्दियकायठिई, तं कायं तु अमुंचओ ॥१४२॥

अणंतकालमुक्कोसं, अंतोमुहुत्तं जहण्णयं ।
तेइन्दियजीवाणं अंतरेअं वियाहिअं ॥१४३॥

एएसिं वण्णओ चेव, गंधओ रस-फासओ ।
संठाणादेसओ वावि, विहाणाइं सहस्ससो ॥१४४॥

चउरिंदिया उ जे जीवा, दुविहा ते पकित्तिया ।
पज्जत्तमपज्जत्ता, तेसिं भेए सुणेह मे ॥१४५॥

अंधिया पोत्तिया चेव, मच्छिया मसगा तहा ।
भमरे कीडपयङ्गे य, ढिंकणे कुंकणे तहा ॥१४६॥

एकोनपञ्चाशदहोरात्राण्यायुरुत्कृष्टेन व्याख्याताः; त्रीन्द्रियायुस्थितिरन्तमुहूर्तं जघन्यकम् ॥१४१॥ सङ्ख्येयकालमुत्कृष्टाऽन्तर्मुहूर्तं जघन्यकम्; त्रीन्द्रियकायस्थितिस्तं कायं त्वमुञ्चतः ॥१४२॥ अनन्तकालमुत्कृष्टमन्तर्मुहूर्तं जघन्यकं; त्रीन्द्रियजीवानामन्तरमेतद्व्याख्यातम् ॥१४३॥ एतेषां० ॥१४४॥ चतुरिन्द्रियास्तु ये जीवा, द्विविधास्ते प्रकीर्तिताः; पर्याप्ता अपर्याप्तास्तेषां भेदाञ्शृणुत मे. ॥१४५॥ अन्धिकाः पौत्तिकाश्चैव, मक्षिका मशकास्तथा; भ्रमरः कीटपतङ्गश्च, ढिंकणः कुंकणस्तथा ॥१४६॥

कुक्कुडे सिंगरीडी य, णंदावत्ते य विंछिए ।
डोले भिङ्गीरीडी य, विरिली अच्छिवेहए ॥१४७॥

अच्छिले माहए अच्छिरोडए, विचित्ते चित्तपत्तए ।
ओहिंजलिया जलकारी उ, णीया तंबगाइया ॥१४८॥

इइ चउरिंदिया एए, णेगहा एवमायओ ।
लोगस्स एगदेसम्मि, ते सव्वे परिकित्तिआ ॥१४९॥

संतइं पप्पऽणाईया, अपज्जवसिया वि य ।
ठिइं पडुच्च साईया, सपज्जवसिया वि य ॥१५०॥

छच्चेव य मासा ऊ, उक्कोसेण वियाहिया ।
चउरिंदियआउठिई, अंतोमुहुत्तं जहण्णिया ॥१५१॥

संखिज्जकालमुक्कोसं, अंतोमुहुत्तं जहण्णगं ।
चउरिंदियकायठिइं, तं कायं तु अमुंचओ ॥१५२॥

कुर्कुटः शृंगरीटी च, नन्दावर्तश्च वृश्चिकः; डोलश्च भृंगरीटी च, वीरिली अक्षिवेधकः ॥१४७॥ अक्षिलो मागधोऽक्षिरोडकः, विचित्रश्चित्रपत्रकः; ओधञ्जलिका जलकारी तु, नीचकस्ताम्रकादिकाः ॥१४८॥ इति चतुरिन्द्रिया एते, अनेकधा एवमादयः; लोकस्यैकदेशे, ते सर्वे प्रकीर्तिताः ॥१४९॥ सन्तर्ति प्राप्याऽनादिका, अपर्यवसिता अपि च; स्थितिं प्रतीत्य सादिकाः, सपर्यवसिता अपि च ॥१५०॥ षडेव च मासानायुरुत्कृष्टेन व्याख्याताः; चतुरिन्द्रियायुस्स्थितिरन्तर्मुहूर्तं जघन्यकम् ॥१५१॥ संख्येयकालमुत्कृष्टाऽन्तर्मुहूर्तं जघन्यकम्; चतुरिन्द्रियकायस्थितिस्तं कायं त्वमुञ्चतः ॥१५२॥

अणंतकालमुक्कोसं, अंतोमुहुत्तं जहण्णगं ।
चउरिंदियजीवाणं, अन्तरेयं वियाहियं ॥१५३॥

एएसिं वण्णओ चेव, गंधओ रस-फासओ ।
संठाणादेसओ वा वि, विहाणाइं सहस्ससो ॥१५४॥

पंचिंदिया उ जे जीवा, चउव्विहा ते वियाहिया ।
णेरइय तिरिक्खा य, मणुया देवा य आहिया ॥१५५॥

णेरइया सत्तविहा, पुढवीसु सत्तसु भवे ।
रयणाभ सक्कराभा, वालुयाभा य आहिया ॥१५६॥

पङ्काभा धूमाभा, तमा तमतमा तहा ।
इइ णेरइया एए, सत्तहा परिकित्तिया ॥१५७॥

लोगस्स एगदेसम्मि, ते सव्वे उ वियाहिया ।
एत्तो कालविभागं तु, तेसिं वोच्छं चउव्विहं ॥१५८॥

अनन्तकालमुत्कृष्टमन्तर्मुहूर्त्तं जघन्यकम्; चतुरिन्द्रियजीवानामन्तरमेतद्व्याख्यातम् ॥१५३॥ एतेषां० ॥१५४॥ पञ्चेन्द्रिया तु ये जीवाश्चतुर्विधास्ते व्याख्याताः; नैरयिकास्तिर्यञ्चश्च, मनुजा देवाश्चाख्याताः ॥१५५॥ नैरयिकाः सप्तविधा, पृथ्वीषु सप्तसु भवेयुः; रत्नाभाः शर्कराभा, वालुकाभाश्चाख्याताः ॥१५६॥ पङ्काभा धूमाभास्तमास्तमस्तमस्तथा; इति नैरयिका एते, सप्तधा प्रकीर्तिताः ॥१५७॥ लोकस्यैकदेशे, ते सर्वे तु व्याख्याताः; इतो कालविभागं तु, तेषां वक्ष्ये चतुर्विधम् ॥१५८॥

संतइं पप्पऽणाईया, अपज्जऽवसिया वि य ।
ठिइं पडुच्च साईया, सपज्जवसिया वि य ॥१५९॥

सागरोवममेगं तु, उक्कोसेण वियाहिया ।
पढमाए जहण्णेणं, दसवाससहस्सिया ॥१६०॥

तिण्णेव सागरा ऊ, उक्कोसेण वियाहिया ।
दोच्चाए जहण्णेणं, एगं तु सागरोवमं ॥१६१॥

सत्तेव सागरा ऊ उक्कोसेण वियाहिया ।
तइयाए जहण्णेणं, तिण्णेव उ सागरोवमा ॥१६२॥

दस सागरोवमा ऊ, उक्कोसेण वियाहिया ।
चउत्थीए जहण्णेणं, सत्तेव उ सागरोवमा ॥१६३॥

सत्तरस सागरा ऊ, उक्कोसेण वियाहिया ।
पंचमाए जहण्णेणं, दस चेव उ सागरोवमा ॥१६४॥

सन्तर्ति प्राप्याऽनादिका, अपर्यवसिता अपि च; स्थितिं प्रतीत्य सादिकाः, सपर्यवसिता अपि च ॥१५९॥ सागरोपममेकं तूत्कृष्टेन व्याख्याता; प्रथमायां जघन्येन, दशवर्षसहस्रिका ॥१६०॥ त्रीण्येव सागराण्यायुरुत्कृष्टेन व्याख्याता; द्वितीयायां जघन्येनैकं तु सागरोपमम् ॥१६१॥ सप्तैव सागराण्यायुरुत्कृष्टेन व्याख्याता; तृतीयायां जघन्येन, त्रीण्येव तु सागरोपमानि ॥१६२॥ दश सागरोपमाण्यायुरुत्कृष्टेन व्याख्याता; चतुर्थ्यां जघन्येन, सप्तैव तु सागरोपमानि ॥१६३॥ सप्तदश सागराण्यायुरुत्कृष्टेन व्याख्याता; पञ्चम्यां जघन्येन, दश चैव तु सागरोपमानि ॥१६४॥

बावीस सागरा ऊ, उक्कोसेण वियाहिया ।
छट्ठीए जहण्णेणं, सत्तरस सागरोवमा ॥१६५॥

तेत्तीस सागरा ऊ उक्कोसेणं वियाहिया ।
सत्तमाए जहण्णेणं, बावीसं सागरोवमा ॥१६६॥

जा चेव उ आउठिई, णेरइयाणं वियाहिया ।
सा तेसिं कायठिई, जहण्णुक्कोसिया भवे ॥१६७॥

अणंतकालमुक्कोसं, अंतोमुहुत्तं जहण्णगं ।
विजढंमि सए काए, णेरइयाणं तु अंतरं ॥१६८॥

एएसिं वण्णओ चेव, गंधओ रस-फासओ ।
संठाणादेसओ वा वि, विहाणाइं सहस्ससो ॥१६९॥

पंचिंदियतिरिक्खा ऊ, दुविहा ते वियाहिया ।
संमुच्छिमतिरिक्खा ऊ, गब्भवक्कन्तिया तहा ॥१७०॥

द्वाविंशतिस्सागराण्यायुरुत्कृष्टेन व्याख्याता; षष्ठ्यां जघन्येन, सप्तदशसागरोपमानि ॥१६५॥ त्रयस्त्रिंशत्सागराण्यायुरुत्कृष्टेन व्याख्याता; सप्तम्यां जघन्येन, द्वाविंशतिः सागरोपमानि ॥१६६॥ या चैव त्वायुस्स्थितिर्नैरयिकानां व्याख्याता; सा तेषां कायस्थितिर्जघन्योत्कृष्टा भवेत् ॥१६७॥ अनन्तकालमुत्कृष्टमन्तर्मुहूर्त्तं जघन्यकम्; त्यक्ते स्वके काये, नैरयिकानां त्वन्तरम् ॥१६८॥ एतेषां० ॥१६९॥ पञ्चेन्द्रियतिर्यञ्चश्च, द्विविधास्ते व्याख्याताः; संमूर्च्छिमतिर्यञ्चश्च, गर्भव्युत्क्रान्तिकास्तथा ॥१७०॥

दुविहा वि ते भवे तिविहा, जलयरा थलयरा तहा ।
खहयरा य बोधव्वा, तेसिं भेए सुणेह मे ॥१७१॥

मच्छा य कच्छभा य, गाहा य मगरा तहा ।
सुंसुमारा य बोधव्वा, पंचहा जलयराऽहिया ॥१७२॥

लोएगदेसे ते सव्वे, ण सव्वत्थ वियाहिया ।
एत्तो कालविभागं तु, तेसिं वुच्छं चउव्विहं ॥१७३॥

संतइं पप्पऽणाईया, अपज्जवसिया वि य ।
ठिइं पडुच्च साईया, सपज्जवसिया वि य ॥१७४॥

एगा य पुव्वकोडी ऊ, उक्कोसेण वियाहिया ।
आउठिई जलयराणं, अंतोमुहुत्तं जहण्णिया ॥१७५॥

पुव्वकोडिपुहुत्तं तु, उक्कोसेण वियाहिया ।
कायट्ठिई जलयराणं, अंतोमुहुत्तं जहण्णिया ॥१७६॥

द्विधा अपि ते भवेयुस्त्रिविधा, जलचराः स्थलचरास्तथा; खचराश्च बोद्धव्या, तेषां भेदान्शृणुत मे ॥१७१॥ मत्स्याश्च कच्छपाश्च, ग्राहाश्च मकरास्तथा; सुंसुमाराश्च बोद्धव्याः, पञ्चधा जलचरा आख्याताः ॥१७२॥ लोकैकदेशे ते सर्वे, न सर्वत्र व्याख्याताः; इतः कालविभागं तु, तेषां वक्ष्ये चतुर्विधम् ॥१७३॥ सन्ततिं प्राप्याऽनादिका, अपर्यवसिता अपि च; स्थितिं प्रतीत्य सादिकाः, सपर्यवसिता अपि च ॥१७४॥ एका च पूर्वकोटी तूत्कृष्टेन व्याख्याताः; आयुस्स्थितिर्जलचरानामन्तर्मुहूर्तं जघन्यिका ॥१७५॥ पूर्वकोटीपृथक्त्वं तूत्कृष्टेन व्याख्याता; कायस्थितिर्जलचरानामन्तर्मुहूर्तं जघन्यकम् ॥१७६॥

अणंतकालमुक्कोसं, अंतोमुहुत्तं जहण्णगं ।
विजढंमि सए काए, जलयराणं तु अंतरं ॥१७७-१॥

एएसिं वण्णओ चेव, गंधओ रस-फासओ ।
संठाणादेसओ वा वि, विहाणाइ सहस्ससो ॥१७७-२॥

अयं श्लोक उपयोगित्वात्तथाऽन्यत्र दृष्टोऽत्र मुद्रितः

चउप्पया य परिसप्पा, दुविहा थलयरा भवे ।
चउप्पया चउविहा उ, ते मे कित्तयओ सुण ॥१७८॥

एगखुरा दुखुरा चेव, गण्डीपय सणप्फया ।
हयमाई गोणमाई, गयमाई सीहमाइणो ॥१७९॥

भुओरग परिसप्पा उ, परिसप्पा दुविहा भवे ।
गोहाई अहिमाईया, एक्केक्का णेगहा भवे ॥१८०॥

लोएगदेसे ते सव्वे, ण सव्वत्थ वियाहिया ।
एत्तो कालविभागं तु, तेसिं वोच्छं चउव्विहं ॥१८१॥

अनन्तकालमुत्कृष्टमन्तर्मुहूर्त्तं जघन्यकं; त्यक्ते स्वके काये, जलचराणां त्वंतरम् ॥१७७॥ चतुःपदाश्च परिसर्पा, द्विविधाः स्थलचरा भवेयुः; चतुःपदाश्चतुर्विधास्तु, तान्मे कीर्तयतः शृणु ॥१७८॥ एकखुरा द्विखुराश्चैव, गण्डीपदाः सनखपदाः; हयादयो गवादयो, गजादयः सिंहादयः ॥१७९॥ भुजोरःपरिसर्पास्तु, परिसर्पा द्विविधा भवेयुः; गोधादयोऽहिकादयश्चैकैका अनेकधा भवेयुः ॥१८०॥ लोकैकदेशे ते सर्वे, न सर्वत्र व्याख्याताः; इतः कालविभागं तु, तेषां वक्ष्ये चतुर्विधम् ॥१८१॥

---

१ गंडीपयं=गण्डीपदाः गजादयः ।

संतई पप्पऽणाईया, अपज्जवसिया वि य ।
ठिइं पडुच्च साईया, सपज्जवसिया वि य ॥१८२॥

पलिओवमाइं तिण्णि उ, उक्कोसेणं वियाहिया ।
आउठिई थलयराणं, अंतोमुहुत्तं जहणिया ॥१८३॥

पलिओवमाउ तिण्णि, उक्कोसेण विआहिआ ।
पुव्वकोडिपुहुत्तेणं, अंतोमुहुत्तं जहण्णिया ॥१८४॥

कायठिई थलयराणं, अंतरं तेसिमं भवे
कालमणंतमुक्कोसं, अंतोमुहुत्तं जहण्णयं ।
विजढम्मि सए, काए, थलयराणं तु अंतरं ॥१८५-१॥

एएसिं वण्णओ चेव गंधओ रस-फासओ ।
संठाणादेसओ वा वि, विहाणाइं सहस्ससो ॥१८५-२॥

चम्मे उ लोमपक्खीअ, तइया समुग्गपक्खिअ ।
वियपक्खी य बोधव्वा, पक्खिणो उ चउव्विहा ॥१८६॥

सन्तति प्राप्याऽनादिका, अपर्यवसिता अपि च; स्थितिं प्रतीत्य सादिकाः, सपर्यवसिता अपि च ॥१८२॥ पल्योपमानि त्रीणि तूत्कृष्टेन व्याख्याताः; आयुस्स्थितिः स्थलचरानामन्तर्मुहूर्तं जघन्यकम् ॥१८३॥ पल्लोपमानि त्रीणि तूत्कृष्टेन व्याख्याताः; पूर्वकोटीपृथक्त्वांन्तर्मुहूर्तं जघन्यकम् ॥१८४॥ कायस्थितिः स्थलचराणामन्तरं तेषामिदं भवेत्; कालमनन्तमुत्कृष्टमन्तर्मुहूर्तं जघन्यकम् त्यक्ते स्वके काये, स्थलचराणां त्वंन्तरम् ॥१८५॥ चर्मपक्षिणो रोमपक्षिणश्च, तृतीयाः समुद्गपक्षिणः; विततपक्षिणश्च बोद्धव्याः, पक्षिणस्तु चतुर्विधा ॥१८६॥

लोगेगदेसे ते सव्वे, ण सव्वत्थ वियाहिया ।
एत्तो काल विभागं तु, तेसिं वोच्छं चउव्विहं ॥१८७॥

संतइ पप्पऽणाईया, अपज्जवसिया वि य ।
ठिइं पडुच्च साईया, सपज्जवसिया वि य ॥१८८॥

पलिओवमस्स भागो, असंखेज्जइमो भवे ।
आउठिई खहयराणं, अंतोमुहुत्तं जहण्णिया ॥१८९॥

असंखभागो पलियस्स, उक्कोसेण उ साहिओ ।
पुव्वकोडीपुहुत्तेणं, अंतोमुहुत्तं जहण्णिया ॥१९०॥

कायठिई खहयराणं, अंतरं तेसिमं भवे ।
कालं अणंतमुक्कोसं, अंतोमुहुत्तं जहण्णयं ॥१९१॥

एएसिं वण्णओ चेव, गंधओ रस-फासओ ।
संठाणादेसओ वा वि, विहाणाइं सहस्ससो ॥१९२॥

लोकैकदेशे ते सर्वे, न सर्वत्र व्याख्याताः इतः काल विभागं तु, तेषां वक्ष्ये चतुर्विधम् ॥१८७॥ सन्तति प्राप्याऽनादिका, अपर्यवसिता अपि च; स्थितिं प्रतीत्य सादिकाः, सपर्यवसिता अपि च ॥१८८॥ पल्योपमस्य भागोऽसङ्ख्येयतमो भवेत्; आयुः स्थितिः खचराणामन्तर्मुहूर्तं जघन्यकम् ॥१८९॥ असङ्ख्यभागो पल्यस्योत्कृष्टेन तु साधिकः; पूर्वकोटी-पृथक्त्वेनाऽन्तर्मुहूर्तं जघन्यकम् ॥१९०॥ कायस्थितिः खचराणामन्तरं तेषामिदं भवेत्; काल-मनन्तमुत्कृष्टमन्तर्मुहूर्तं जघन्यकम् ॥१९१॥ एतेषां० ॥१९२॥

मणुया दुविहभेया उ, ते मे कित्तयओ सुण ।
संमुच्छिमा य मणुया, गब्भवक्कंतिया तहा ॥१९३॥

गब्भवक्कंतिया जे उ, तिविहा ते वियाहिया ।
कम्म-अकम्मभूमा य, अंतरद्दीवया तहा ॥१९४॥

पण्णरस तीसइविहा, भेया अट्ठवीसई ।
संखा उ कमसो तेसिं, इइ एसा वियाहिया ॥१९५॥

सम्मुच्छिमाण एसेव, भेओ होइ आहिओ ।
लोगस्स एगदेसम्मि, ते सव्वे वि वियाहिया ॥१९६॥

संतइं पप्पऽणाईया, अपज्जवसिया वि य ।
ठिइं पडुच्च साइया, सपज्जवसिया वि य ॥१९७॥

पलिओवमाइं तिन्नि उ, उक्कोसेण विआहिया ।
आउट्ठिई मणुयाणं अन्तोमुहुत्तं जहण्णिया ॥१९८॥

मनुजा द्विविधभेदास्तु, तान्मे कीर्तयतः श‍ृणु; सम्मूर्च्छिमाश्च मनुजा, गर्भव्युत्क्रान्तिकास्तथा ॥१९३॥ गर्भव्युत्क्रान्तिका ये तु, त्रिविधास्ते व्याख्याताः; अकर्मकार्मभूमाश्चान्तरद्वीपजास्तथा ॥१९४॥ पञ्चदशत्रिंशद्विधा, भेदाश्चष्टाविंशतिः; सङ्ख्यास्तु क्रमशस्तेषामित्येषा व्याख्याता ॥१९५॥ सम्मूर्च्छिमानामेषैव, भेदो भवत्याख्यातः; लोकस्यैकदेशे ते, सर्वेपि व्याख्याताः ॥१९६॥ सन्तर्ति प्राप्याऽनादिका, अपर्यवसिता अपि च; स्थितिं प्रतीत्य सादिकाः, सपर्यवसिता अपि च ॥१९७॥ पल्योपमानि त्रीणि त्वोत्कृष्टेन व्याख्याताः; आयुस्स्थितिमनुजानामन्तर्मुहूर्तं जघन्यकम् ॥१९८॥

पलिओवमाइं तिण्णि उ, उक्कोसेण विआहिया ।
पुव्वकोडिपुहुत्तेणं, अंतोमुहुत्तं जहण्णिया ॥१९९॥

कायठिई मणुयाणं, अंतरं तेसिमं भवे ।
अणंतकालमुक्कोसं, अंतोमुहुत्तं जहण्णयं ॥२००॥

एएसिं वण्णओ चेव, गंधओ रस-फासओ ।
संठाणादेसओ वा वि, विहाणाइं सहस्ससो ॥२०१॥

देवा चउव्विहा वुत्ता, ते मे कित्तयओ सुण ।
भोमिज्ज वाणमंतर, जोइस वेमाणिया तहा ॥२०२॥

दसहा उ भवणवासी, अट्ठहा [1]वणचारिणो ।
पंचविहा जोइसिया, दुविहा वेमाणिया तहा ॥२०३॥

असुरा णाग-सुवण्णा विज्जू अग्गी अ आहिया ।
दीवोदहि दिसा वाया, थणिया भवणवासिणो ॥२०४॥

पल्योपमानि त्रीणि तूत्कृष्टेन व्याख्याता; पूर्वकोटीपृथक्त्वेनान्तर्मुहूर्तं जघन्यकम् ॥१९९॥ कायस्थितिर्मनुजानामन्तरं तेषामिदं भवेत्; अनन्तकालमुत्कृष्टमन्तर्मुहूर्तं जघन्यकम् ॥२००॥ एतेषां० ॥२०१॥ देवाश्चतुर्विधा उक्तास्तान्मे कीर्तयतः शृणु; भौमेया वानव्यन्तरा, ज्योतिष्का वैमानिकास्तथा ॥२०२॥ दशधा तु भवनवासिनोऽष्टधा वनचारिणः; पञ्चविधा ज्योतिष्का, द्विविधा वैमानिकास्तथा ॥२०३॥ असुरा नागसुवर्णाः, विद्युदग्निश्चाख्याताः; द्वीपोदधिदिग्वायुस्तनिता भवनवासिनः ॥२०४॥

---

१ वणचारिणो=व्यंतराः ॥

पिसाय भूय जक्खा य, रक्खसा किण्णरा य किंपुरिसा ।
महोरगा य गंधव्वा, अट्ठविहा वाणमंतरा ॥२०५॥

चंदा सूरा य णक्खत्ता, गहा तारागणा तहा ।
दिसाविचारिणो चेव, पंचहा जोइसालया ॥२०६॥

वेमाणिया उ जे देवा दुविहा ते वियाहिया ।
कप्पोवगा य बोधव्वा, कप्पाईया तहेव य ॥२०७॥

कप्पोवगा बारसहा, सोहम्मीसाणगा तहा ।
सणंकुमारा माहिंदा, बंभलोगा य लंतगा ॥२०८॥

महासुक्का सहस्सारा, आणया पाणया तहा ।
आरणा अच्चुया चेव, इइ कप्पोवगा सुरा ॥२०९॥

कप्पाईया उ जे देवा, दुविहा ते वियाहिया ।
गेविज्जाऽणुत्तरा चेव, गेविज्जा णवविहा तहिं ॥२१०॥

पिशाचा भूता यक्षाश्च, राक्षसाः किन्नराश्च किंपुरुषाः; महोरगाश्च गन्धर्वा, अष्टविधा व्यन्तराः ॥२०५॥ चन्द्राः सूर्याश्च नक्षत्रा, ग्रहास्तारागणास्तथा; स्थिता विचारिणश्चैव, पञ्चविधा ज्योतिष्काः ॥२०६॥ वैमानिकास्तु ये देवा, द्विविधास्ते प्रकीर्तिताः; कल्पोपगाश्च बोद्धव्याः, कल्पातीतास्तथैव च ॥२०७॥ कल्पोपगा द्वादशधा, सौधर्मेशानगास्तथाः; सनत्कुमारा माहेन्द्रा, ब्रह्मलोकाश्च लान्तगाः ॥२०८॥ महाशुक्राः सहस्रारा, आनताः प्राणतास्तथा; आरणा अच्युताश्चैवेति कल्पोपगाः सुराः ॥२०९॥ कल्पातीताश्च देवा, द्विविधास्ते व्याख्याताः; ग्रैवेयका अनुत्तराश्चैव ग्रैवेयका नवविधास्तत्र ॥२१०॥

हेट्ठिमा हेट्ठिमा चेव, हेट्ठिमा मज्झिमा तहा ।
हेट्ठिमा उवरिमा चेव, मज्झिमा हेट्ठिमा तहा ॥२११॥

मज्झिमा मज्झिमा चेव, मज्झिमा उवरिमा तहा ।
उवरिमा हेट्ठिमा चेव, उवरिमा मज्झिमा तहा ॥२१२॥

उवरिमा उवरिमा चेव, इइ गेविज्जगा सुरा ।
विजया वेजयंता य, जयंता अपराजिया ॥२१३॥

सव्वत्थसिद्धगा चेव, पंचहाऽणुत्तरा सुरा ।
विमाणिया एए, णेगहा एवमायओ ॥२१४॥

लोगस्स एगदेसम्मि, ते सव्वे परिकित्तिआ ।
इत्तो कालविभागं तु, तेसिं वुच्छं चउव्विहं ॥२१५॥

संतइं पप्पऽणाईया, अपज्जवसिया वि य ।
ठिइं पडुच्च साईया, सपज्जवसिया वि य ॥२१६॥

अधस्तनाधस्तनाश्चैवाऽधस्तनमध्यमास्तथा; अधस्तनोपरितनाश्चैव, मध्यमाधस्तनास्तथा ॥२११॥ मध्यमामध्यमाश्चैव, मध्यमोपरितनास्तथा; उपरिमाधस्तना चैवोपरिममध्यमास्तथा ॥२१२॥ उपरिमोपरिमाश्चैवेति ग्रैवेयकाः सुराः; विजया वैजयन्ताश्च, जयन्तापराजिताः ॥२१३॥ सर्वार्थसिद्धकाश्चैव, पञ्चधाऽनुत्तराः सुराः; इति वैमानिका एते, अनेकधैवमादयः ॥२१४॥ लोकस्यैकदेशे, ते सर्वे परिकीर्तिताः; इतः कालविभागं तु, तेषां वक्ष्ये चतुर्विधम् ॥२१५॥ सन्ततिं प्राप्याऽनादिका, अपर्यवसिता अपि च; स्थितिं प्रतीत्य सादिकाः, सपर्यवसिता अपि च ॥२१६॥

साहियं सागरं इक्कं, उक्कोसेण ठिई भवे ।
भोमेज्जाण जहण्णेणं, दसवाससहस्सिया ॥२१७॥

पलिओवममेगं तु, उक्कोसेण विआहिआ ।
वंतराणं जहण्णेणं, दसवाससहस्सिया ॥२१८॥

पलिओवममेगं तु, वासलक्खेण साहियं ।
पलिओवमट्ठभागो, जोइसेसु जहण्णिया ॥२१९॥

दो चेव सागराइं, उक्कोसेण वियाहिया ।
सोहम्मंमि जहण्णेणं, एगं तु पलिओवमं ॥२२०॥

सागरा साहिया दुण्णि, उक्कोसेण वियाहिया ।
ईसाणम्मि जहण्णेणं, साहियं पलिओवमं ॥२२१॥

सागराणि य सत्तेव, उक्कोसेण ठिई भवे ।
सणंकुमारे जहण्णेणं, दुण्णि ऊ सागरोवमा ॥२२२॥

साधिकं सागरमेकमुत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत्; भौमेयकानां जघन्येन, दशवर्षसहस्रिकाः ॥२१७॥ पल्योपममेकं तूत्कृष्टेन व्याख्यातम्; व्यन्तराणां जघन्येन दशवर्षसहस्रिका ॥२१८॥ पल्योपममेकं तु, वर्षलक्षेण साधिकम्; पल्योपमाष्टभागो, ज्योतिष्केषु जघन्यिका ॥२१९॥ द्वे चैव सागरे, उत्कृष्टेन व्याख्याताः; सौधर्मे जघन्येनैकं च पल्योपमम् ॥२२०॥ सागरे साधिके द्वे उत्कृष्टेन व्याख्याता; ईशाने जघन्येन, साधिकं पल्योपमम् ॥२२१॥ सागराणि च सप्तैवोत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत्; सनत्कुमारे जघन्येन, द्वे तु सागरोपमे ॥२२२॥

साहिया सागरा सत्त, उक्कोसेणं ठिई भवे ।
माहिंदम्मि जहण्णेणं, साहिया दुण्णि सागरा ॥२२३॥

दस चेव सागराइं, उक्कोसेणं ठिई भवे ।
बंभलोए जहण्णेणं, सत्त ऊ सागरोवमा ॥२२४॥

चउद्दस उ सागराइं, उक्कोसेण ठिई भवे ।
लंतगम्मि जहण्णेणं, दस उ सागरोवमा ॥२२५॥

सत्तरस सागराइं, उक्कोसेण ठिई भवे ।
महासुक्के जहण्णेणं, चउद्दस सागरोवमा ॥२२६॥

अट्ठारस सागराइं, उक्कोसेण ठिई भवे ।
सहस्सारम्मि जहण्णेणं, सत्तरस सागरोवमा ॥२२७॥

सागरा अऊणवीसं तु, उक्कोसेण ठिई भवे ।
आणयम्मि जहण्णेणं, अट्ठारस सागरोवमा ॥२२८॥

सागराणि साधिकानि सप्तोत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत्; माहेन्द्रे जघन्येन, साधिके द्वे सागरे ॥२२३॥ दश चैव सागराण्युत्कृष्टेन व्याख्याता; ब्रह्मलोके जघन्येन, सप्त तु सागरोपमानि ॥२२४॥ चतुर्दश तु सागराण्युत्कृष्टेन व्याख्याता; लान्तके जघन्येन, दश तु सागरोपमानि ॥२२५॥ सप्तदश सागराण्युत्कृष्टेन व्याख्याता; महाशुक्रे जघन्येन, चतुर्दश सागरोपमानि ॥२२६॥ अष्टादश सागराण्युत्कृष्टेन व्याख्याता; सहस्रारे जघन्येन, सप्तदश सागरोपमानि ॥२२७॥ सागराण्येकोनविंशतिस्तूत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत्; आनते जघन्येनाष्टादश सागरोपमानि ॥२२८॥

वीसं तु सागराइं, उक्कोसेण ठिई भवे ।
पाणयम्मि जंहण्णेणं, सागरा अउणवीसई ॥२२९॥

सागरा इक्कवीसं तु, उक्कोसेण ठिई भवे ।
आरणम्मि जहण्णेणं, वीसई सागरोवमा ॥२३०॥

बावीस सागराइं, उक्कोसेण ठिई भवे ।
अच्चुयम्मि जहण्णेणं, सागरा इक्कवीसई ॥२३१॥

तेवीस सागराइं, उक्कोसेण ठिई भवे ।
पढमम्मि जहण्णेण, बावीसं सागरोवमा ॥२३२॥

चउवीस सागराइं, उक्कोसेण ठिई भवे ।
बिइयम्मि जहण्णेणं, तेवीसं सागरोवमा ॥२३३॥

पणवीस सागराइं, उक्कोसेण ठिई भवे ।
तइयम्मि जहण्णेणं, चउवीसं सागरोवमा ॥२३४॥

विंशतिस्तु सागराण्युत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत्; प्राणते जघन्येन, सागराण्येकोनविंशतिः ॥२२९॥ सागराण्येकविंशतिस्तूत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत्; आरणे जघन्येन, विंशति सागरोपमानि ॥२३०॥ द्वाविंशति सागराण्युत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत्, अच्युते जघन्येन, सागराण्येकविंशतिः ॥२३१॥ त्रयोविंशति सागराण्युत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत्; प्रथमे जघन्येन, द्वाविंशति सागरोपमानि ॥२३२॥ चतुर्विंशति सागराण्युत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत्; द्वितीये जघन्येन, त्रयोविंशति सागरोपमानि ॥२३३॥ पञ्चविंशति सागराणि तूत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत्; तृतीये जघन्येन, चतुर्विंशतिः सागरोपमानि ॥२३४॥

छवीस सागराइं, उक्कोसेण ठिई भवे ।
चउत्थम्मि जहण्णेणं, सागरा पणवीसई ॥२३५॥

सागरा सत्तवीसं तु, उक्कोसेण ठिई भवे ।
पंचमम्मि जहण्णेणं, सागरा उ छवीसई ॥२३६॥

सागरा अट्ठवीसं तु, उक्कोसेण ठिई भवे ।
छट्ठम्मि जहण्णेणं, सागरा सत्तवीसई ॥२३७॥

सागरा अउणतीसं तु, उक्कोसेण ठिई भवे ।
सत्तमम्मि जहण्णेणं, सागरा अट्ठवीसई ॥२३८॥

तीसं तु सागराइं, उक्कोसेण ठिई भवे ।
अट्ठमम्मि जहण्णेणं, सागरा अउणतीसइ ॥२३९॥

सागरा इक्कतीसं तु, उक्कोसेण ठिई भवे ।
नवमम्मि जहण्णेणं, तीसइ सागरोवमा ॥२४०॥

षट्विंशतिसागराण्युत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत्; चतुर्थे जघन्येन, सागराणि पञ्चविंशतिः ॥२३५॥ सागराणि सप्तविंशतिस्तूत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत्; पञ्चमे जघन्येन, सागराणि तु षड्विंशतिः ॥२३६॥ सागराण्यष्टाविंशतिस्तूत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत्; षष्ठे जघन्येन, सागराणि सप्तविंशतिः ॥२३७॥ सागराण्येकोनत्रिंशत्तूत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत्; सप्तमे जघन्येन, सागराण्यष्टाविंशतिः ॥२३८॥ त्रिंशत्तु सागराण्युत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत्; अष्टमे जघन्येन, सागराण्येकोनत्रिंशत् ॥२३९॥ सागराण्येकत्रिंशत्तूत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत्; नवमे जघन्येन, त्रिंशत्सागरोपमानि ॥२४०॥

तेत्तीसा सागराइं, उक्कोसेण ठिई भवे ।
चउसुं पि विजयाइसुं, जहण्णेणं, इक्कतीसई ॥२४१॥

[1]अजहण्णमणुक्कोसं, तेत्तीसं सागरोवमा ।
महाविमाणे सव्वट्ठे, ठिई एसा वियाहिया ॥२४२॥

जा चेव य आउठिई, देवाणं तु वियाहिया ।
सा तेसिं कायठिई, जहण्णमुक्कोसिया भवे ॥२४३॥

अणंतकालमुक्कोसं, अंतोमुहुत्तं जहण्णयं ।
विजढंमि सए काए, देवाणं हुज्ज अंतरं ॥२४४॥

एएसिं वण्णओ चेव, गंधओ रस-फासओ ।
संठाणादेसओ वा वि, विहाणाइं सहस्ससो ॥२४५॥

संसारत्था य सिद्धा य, इइ जीवा वियाहिया ।
रूविणो चेवऽरूवी य, अजीवा दुविहा वि य ॥२४६॥

त्रयस्त्रिंशत्सागराणि तूत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत्; चतुर्ष्वपि विजयादिषु, जघन्यैकत्रिंशत् ॥२४१॥ अजघन्यमनुत्कृष्टं, त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमानि; महाविमाने सर्वार्थे, स्थितिरेषा व्याख्याता ॥२४२॥ या चैव त्वायुः स्थितर्देवानां तु व्याख्याता; सा तेषां कायस्थितिर्जघन्यमुत्कृष्टा भवेत् ॥२४३॥ अनन्त० देवानामन्तरं भवेत् ॥२४४॥ एतेषां० ॥२४५॥ संसारस्थाश्च सिद्धाश्च, इति जीवा व्याख्याताः; रूपिणश्चैवाऽरूपिणश्च, अजीवा द्विविधाऽपि च ॥२४६॥

---

१ मकारोऽलाक्षणिकः। अजघन्या-अनुत्कृष्टा स्थितिरिति भावः ॥

(अणंतकालमुक्कोसं, वासपुहुत्तं जहण्णगं ।
आणयाईण कप्पाण, गेविज्जाणं तु अंतरं ॥
संखिज्जसागरुक्कोसं, वासपुहुत्तं जहण्णयं ।
अणुत्तराण य देवाणं, अंतरं तु वियाहिया ॥)

इइ जीवमजीवे य, सोच्चा सद्दहिऊण य ।
सव्वणयाण अणुमए, रमेज्ज संजमे मुणी ॥२४७॥

तओ बहूणि वासाणि, सामण्णमणुपालिआ ।
इमेण कम्मजोगेण, अप्पाण [1]संलिहे मुणी ॥२४८॥

बारसेव उ वासाइं, संलेहुक्कोसिया भवे ।
संवच्छरं मज्झिमिया, छम्मासा य जहण्णिया ॥२४९॥

पढमे वासचउक्कंमि, विगई-णिज्जूहणं करे ।
बिइए वासचउक्कम्मि, विचित्तं तु तवं चरे ॥२५०॥

इति जीवाऽजीवांश्च, श्रुत्वा श्रद्धाय च; सर्वनयानामनुमतः, रमेत संयमे मुनिः ॥२४७॥ ततो बहूनि वर्षाणि, श्रामण्यमनुपाल्य; अनेन क्रमयोगेनात्मानं संलिखेन्मुनिः ॥२४८॥ द्वादशैव तु वर्षाणि, संलेखोत्कृष्टा भवेत्; संवत्सरं मध्यमिका, षण्मासांश्च जघन्यिका ॥२४९॥ प्रथमे वर्षचतुष्के, विकृतिनिर्यूहणं कुर्यात्; द्वितीये वर्षचतुष्के, विचित्रं तु तपश्चरेत् ॥२५०॥

---

१ संलिहे=संलिखेत्-द्रव्यतो भावतश्च कृशीकुर्यात्, मुनिः ।

[1]एगन्तरमायामं, कट्टु संवच्छरे दुवे ।
तओ संवच्छरद्धं तु, णाइविगिट्ठं तवं चरे ॥२५१॥

तओ संवच्छरद्धं तु, विगिट्ठं तु तवं चरे ।
परिमियं चेव आयामं, तंमि संवच्छरे करे ॥२५२॥

कोडीसहियमायामं, कट्टु संवच्छरे मुणी ।
मासद्धमासिएणं तु, आहारेणं तवं चरे ॥२५३॥

कन्दप्पमाभिओगं, किव्विसियं मोहमासुरत्तं च ।
एयाउ दुग्गईओ, मरणम्मि विराहिया होंति ॥२५४॥

मिच्छादंसणरत्ता, सणियाणा उ हिंसगा ।
इय जे मरंति जीवा, तेसिं पुण दुल्लहा बोही ॥२५५॥

सम्मद्दंसणरत्ता, अणियाणा सुक्कलेसमोगाढा ।
इय जे मरंति जीवा, सुलहा तेसिं भवे बोही ॥२५६॥

एकान्तरमाचाम्लं, कृत्वा संवत्सरौ द्वौ; ततः संवत्सरार्धं तु, नातिविकृष्टं तपश्चरेत् ॥२५१॥ ततः संवत्सरार्धं तु, विकृष्टं तु तपश्चरेत्; परिमितं चैवाचाम्लं, तस्मिन्संवत्सरे कुर्यात् ॥२५२॥ कोटीसहितमाचाम्लं, कृत्वा संवत्सरे मुनिः; मासार्द्धमासिकेन त्वाहारेण तपश्चरेत् ॥२५६॥ कान्दर्प्यामियोगी च, किल्बिषिकी मोह्यासुर्यः; एता दुर्गतयो मरणे, विराधिका भवन्ति ॥२५४॥ मिथ्यादर्शनरक्ताः, सनिदानास्तु हिंसकाः; इति ये म्रियन्ते जीवास्तेषां पुनर्दुलभा बोधिः ॥२५५॥ सम्यग्दर्शनरक्ताऽनिदानाः शुक्लेश्यां समवगाढाः; इति ये म्रियन्ते जीवा, सुलभास्तेषां भवेद् बोधिः ॥२५६॥

---

१ एगन्तर=एकेन चतुर्थलक्षणेन तपसा, अन्तरं व्यवधानं यस्मिंस्तत्, एकान्तरम् आयामं=आचाम्लं।

मिच्छादंसणरत्ता, सणियाणा कण्हलेसमोगाढा ।
इय जे मरन्ति जीवा, तेसिं पुण दुल्लहा बोही ॥२५७॥

जिणवयणे अणुरत्ता, जिणवयणं जे करेंति भावेणं ।
अमला असंकिलिट्ठा; ते होंति [1]परित्तसंसारी ॥२५८॥

बालमरणाणि बहुसो, अकाममरणाणि चेव बहूयाणि ।
मरिहंति ते वराया, जिणवयणं जे ण याणंति ॥२५९॥

बहुआगमविण्णाणा, समाहिउप्पायगा य गुणगाही;
एएण कारणेणं, अरिहा आलोयणं सोउं ॥२६०॥

कंदप्प-कुक्कुयाइं, तह सील-सहाव-हासणविगहाहिं ।
विम्हावितो य परं, कंदप्पं भावणं कुणइ ॥२६१॥

मन्ताजोगं काउं, भूईकम्मं च जे पउंजंति ।
साय-रस-इड्ढि-हेउं, अभिओगं भावणं कुणइ ॥२६२॥

मिथ्यादर्शनरक्ताः, सनिदानाः कृष्णलेश्यां समवगाढाः; इति ये म्रियन्ते जीवास्तेषां पुनर्दुर्लभा बोधिः ॥२५७॥ जिनवचनेऽनुरक्ता, जिनवचनं ये कुर्वन्ति भावेन; अमला असंक्लिष्टा, ते भवन्ति परीतसंसारिणः ॥२५८॥ बालमरणैर्बहुशोऽकाममरणैश्चैव बहूनि; मरिष्यन्ते ते वराका, जिनवचनं ये न जानन्ति ॥२५९॥ बह्वागमविज्ञानाः, समाध्युत्पादकाश्च गुणग्राहिणः; एतैः-कारणैरर्हा, आलोचनां श्रोतुम् ॥२६०॥ कन्दर्पकौत्कुच्ये, तथा शीलस्वभावहसनविकथाभिः; विस्मापयंश्च परं, कान्दर्पीं भावनां करोति ॥२६१॥ मंत्रयोगं कृत्वा, भूतिकर्म च यो प्रयुंक्ते; सातरसर्द्धिहेतुराभियोगीं भावनां करोति ॥२६२॥

---

१ परित्तसंसारा- परोतसंसारिण: कतिपयभवाभ्यन्तरमुक्तिभाजः ॥

णाणस्स केवलीणं, धम्मायरियस्स संघ–साहूणं ।
माई अवण्णवाई, किब्विसियं भावणं कुणइ ॥२६३॥

अणुबद्धरोसपसरो, तह य णिमित्तंमि होइ पडिसेवी ।
एएहिं, कारणेहिं, आसुरियं भावणं कुणइ ॥२६४॥

सत्थग्गहणं विसभक्खणं च, जलणं च जलपवेसो य ।
अणायारभण्डसेवी, जम्मण–[1]मरणाणि बंधंति ॥२६५॥

इइ पाउकरे बुद्धे, णायए परिणिव्वुए ।
छत्तीसं उत्तरऽज्झाए, [2]भवसिद्धीयसम्मए ॥२६६॥
त्ति बेमि ॥

छत्तीसं जीवाजीवविभत्ती अज्झयणं सम्मत्तं ॥
सम्मत्ताणि सिरिमई उत्तरज्झयणाइं ॥
पंन्यासश्रीबुद्धिविजयगणिसङ्कलितसंस्कृतछायासहितानि
श्री म न्त्यु त्त रा ध्य य न सू त्रा णि
स मा प्ता नि

ज्ञानस्य केवलिनां, धर्माचार्यस्य संघसाधूनाम्; माय्यवर्णवादी, किल्बिषिकी भावनां करोति ॥२६३॥ अनुबद्धरोषप्रसरः, तथा च निमित्ते भवति प्रतिसेवी; एताभ्यां कारणाभ्यामासुरीं भावनां करोति ॥२६४॥ शस्त्रग्रहणं विषभक्षणं च, ज्वलनं च जले प्रवेशश्च; अनाचारभाण्डसेवा, जन्ममरणानि बध्नन्ति ॥२६५॥ इति प्रादुष्कृत्य बुद्धः, ज्ञातजः परिनिर्वृतः; षट्त्रिंशदुत्तराध्यायान्भवसिद्धिकसम्मतान् ॥२६६॥ इति ब्रवीमि ॥ समाप्तानि श्रीमन्त्युत्तराध्ययनानि ॥

पं. श्री बुद्धिविजयगणिना सङ्कलितोत्तराध्ययनसूत्रस्य संस्कृतच्छाया समाप्ता ॥

---

१ जम्मणमरणाणि-उपचारात् तन्निमित्तकर्माणि बध्नन्ति इति भावः ॥ २ भवसिद्धियसम्मए-भवसिद्धिका भव्याः, तेषां अभिप्रेता तान् ॥